

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ & ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ
ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ
ΚΛΙΝΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΟΥ
ΜΕ ΘΕΜΑ:

«Η ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ ΣΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥΣ ΚΛΙΝΙΚΟΥΣ
ΘΕΣΜΟΥΣ»

ΜΕΛΗ ΤΡΙΜΕΛΟΥΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ:

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ ΜΠΑΛΤΑΣ, καθηγητής Ε.Μ.Π.
ΜΑΡΙΑ ΣΑΚΑΛΑΚΗ, καθηγήτρια Πάντειου Πανεπιστημίου
ΘΑΝΑΣΗΣ ΤΖΑΒΑΡΑΣ, ομότιμος καθηγητής Ε.Κ.Π.Α.

ΑΘΗΝΑ 2009

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ.....	8
ΜΕΡΟΣ Α: Η ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗΣ ΣΤΟΥΣ ΚΛΙΝΙΚΟΥΣ ΘΕΣΜΟΥΣ.....	9
1.1. Η ΘΕΣΜΙΚΗ ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΗΣ ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗΣ ΔΙΕΘΝΩΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1920 –1950	9
1.2. Η ΚΛΙΝΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΗΣ ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ 1908- 2008.....	37
ΜΕΡΟΣ Β΄: Η ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ ΣΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥΣ ΚΛΙΝΙΚΟΥΣ ΘΕΣΜΟΥΣ - ΣΚΟΠΟΙ & ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	80
2.1. ΚΕΝΤΡΟ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ.....	82
2.2. ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗΣ.....	101
2.3. ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ (Ε.Ψ.Υ.Π.Ε.).....	109
2.4. ΑΙΓΙΝΗΤΕΙΟ.....	111
2.5. ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΔΟΜΕΣ ΜΕ ΨΥΧΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ:	117
2.6.1. ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΦΗΒΩΝ ΤΟΥ 18 ΑΝΩ ΤΜΗΜΑ ΕΦΗΒΩΝ – ΝΕΩΝ ΜΟΝΑΔΑ ΑΠΕΞΑΡΤΗΣΗΣ	117
2.5.2. Ο ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΣ ΣΤΑΘΜΟΣ ΤΟΥ AIDS -ΤΗΛΕΦΩΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΗ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΣ ΣΤΑΘΜΟΣ ΓΙΑ ΤΟ AIDS	118
2.6. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΤΗΛΕΦΩΝΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	120
2.7. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΤΟ ΤΥΠΟ	124
2.7.1. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗΣ ΣΤΟΝ ΤΥΠΟ	125
ΜΕΡΟΣ Γ: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ;	134
<i>Αντί επιλόγου</i>	137
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι: ΛΕΞΙΚΑ	143
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ: ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ.....	155
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	225
ΑΓΓΛΙΚΗ & ΕΛΛΗΝΙΚΗ	225
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ	241

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το συγκεκριμένο θέμα προέκυψε ως απόρροια κλινικής εμπειρίας και αναδύθηκε ως ανάγκη τακτοποίησης ζητημάτων τεχνικής, αλλά και ως επιθυμία εξέλιξης και ανάπτυξης τόσο θεωρητικής όσο και προσωπικής.

Μέσα από προσωπικές αναγνώσεις παρατηρήθηκε, ότι ενώ η ψυχανάλυση αρκετά έγκαιρα εισήχθη στην Ελλάδα (1908), αυτό έγινε κατ' αρχάς από παιδαγωγούς, αλλά και κλινική ψυχαναλυτική πρακτική ξεκίνησε επίσης από παιδαγωγούς (Δ. Μωραΐτης 1923). Επίσης αξιοσημείωτο είναι ότι παρόλο που μέσα από δυσκολίες και παλινωδίες, κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα έγιναν σημαντικά βήματα αναφορικά με την εισαγωγή της ψυχαναλυτικής πρακτικής σε ποικίλα κλινικά πλαίσια της Ελλάδας, αυτό συνέβη από μεμονωμένους ειδικούς με μερική η καθόλου ψυχαναλυτική εκπαίδευση ήδη από τη δεκαετία του 1930, ενώ επίσημοι ψυχαναλυτικοί θεσμοί ιδρύθηκαν μόλις κατά τη δεκαετία του 1970.

Η Ψυχανάλυση μετρά ήδη πάνω από έναν αιώνα ζωής και έχει πια καταξιωθεί τόσο ως επιστήμη όσο και ως θεραπευτική τεχνική, μέσα από αντιζοότητες ιστορικές αλλά και επιστημονικές, διέτρεξε αυτή η ίδια την πορεία που ευαγγελίζεται. Στην ανάπτυξη της, υπήρξε στοματική, πρωκτική, φαλλική, αντιμετώπισε και αντιμετώπιζει με ιδιαίτερη ένταση την οιδιπόδεια προβληματική της, σκότωσε τον πατέρα αλλά και τη μητέρα για να τους αποκαταστήσει; στην πορεία και να εγκαταστήσει την ταυτότητα της στο χώρο και το χρόνο, ορίζοντας πλέον το αντικείμενο της και αξιοποιώντας την εμπειρία της με αισθήματα «θλίψης και νοσταλγίας» για το παρελθόν αλλά και αγάπης και ελπίδας για το μέλλον.

Όπως αναφέρει η Α. Ποταμιάνου (1992) «ως θεωρία και πράξη γύρω από τη λειτουργία της ψυχικής ζωής, η ψυχανάλυση ήρθε σαν ένα μεθύστερο βίωμα να δώσει καινούριο νόημα σε παλιά μνημονικά ίχνη της ελληνικής σκέψης». Παρόλη την αξιοποίηση όμως της αρχαιοελληνικής σκέψης από το Freud, στην Ελλάδα η ψυχανάλυση πέρασε από συμπληγάδες μέχρι να θεσμοθετηθεί και να εγκατασταθεί ως επιστημονική θεωρία και δόκιμη κλινική πρακτική. Ίσως αυτές ακριβώς οι «αρχαιοελληνικές ρίζες» της ψυχανάλυσης να λειτούργησαν και ως μοχλός αντίστασης στην εισαγωγή της στην Ελλάδα (Τζαβάρας 2007).

Στην Ελλάδα η ψυχανάλυση εισήχθη αρκετά έγκαιρα. Ήδη από τη δεκαετία του 1910 έχουμε αναφορές Ελλήνων διανοητών, αλλά και μεταφράσεις ψυχαναλυτικών κειμένων, με έμφαση κυρίως στην παιδαγωγική εφαρμογή της. Φωτισμένοι Έλληνες διανοητές συναναστράφηκαν και αναλύθηκαν από πρωτοπόρους ψυχαναλυτές και ήταν σε θέση οι ίδιοι πλέον να ασκήσουν το επάγγελμα του ψυχαναλυτή. Προσπάθειες έγιναν για τη δημιουργία ελληνικού study group (ομάδας μελέτης) με στόχο την εκπαίδευση ψυχαναλυτών στην Ελλάδα ήδη από το 1946. Μια χώρα όμως που δοκιμάζονταν από πολέμους και ταραχές, αναζητώντας η ίδια την ταυτότητα της γεωγραφικά και πολιτικά, μια χώρα που κουβαλούσε ένα βαρύ παρελθόν αιώνων και που ωστόσο μετρούσε μόλις 80 χρόνια ζωής ως ανεξάρτητο κράτος (Αγριαντώνη, Χ. 1997). Ένα κράτος «σφήνα» ανάμεσα σε ισχυρούς αντιπάλους τον καιρό που εκείνοι αγωνίζονταν να αναδιανείμουν σφαίρες επιρροής και εξουσίας. Σα δυο γονείς δηλαδή που χωρίζουν, και που τραβούν τα παιδιά τους μέχρι τελικής πτώσεως. Που να χωρέσουν λοιπόν νέες θεωρίες και επιστήμες οι οποίες ακόμη δεν μπορούσαν αν λειτουργήσουν ως δόγμα (Αμπατζόγλου, Γ. 2002). Πολλές δεκαετίες αργότερα και πάλι όχι εύκολα, μόλις τη δεκαετία του 1970 ιδρύθηκε η Ελληνική Εταιρία Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας (1977) και μερικά χρόνια αργότερα η Ελληνική Ψυχαναλυτική Εταιρία (1982), μέλος πλέον της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Ένωσης.

Όπως αναφέρει ο Π. Χαρτοκόλλης (1996) «για να ευδοκιμήσει η ψυχανάλυση χρειάζεται να υπάρχει κάποια οικονομική ευχέρεια και προπάντων ένα γνήσιο δημοκρατικό φρόνημα, χωρίς το ενδεχόμενο οποιασδήποτε αστυνόμευσης και λογοκρισίας. Η επίδραση που είχε η κρατούσα πολιτική κατάσταση και διάφορες πολιτικές ιδεολογίες πάνω στην ψυχανάλυση, τουλάχιστον στον τόπο μας, είναι ιδιόζουσα. Αρκεί να αναφερθεί ότι η ψυχανάλυση στη χώρα μας για πολύ καιρό ταυτίστηκε με μια συντηρητική πολιτική τοποθέτηση, που έρχονταν σε αντίθεση με τη ριζοσπαστική της θεωρία προκειμένου για την προσωπικότητα του ατόμου».

Αυτό βέβαια δε σημαίνει ότι δεν είχε εισχωρήσει η ψυχαναλυτική σκέψη, ορολογία και πρακτική στο ελληνικό επιστημονικό και κοινωνικό γίγνεσθαι. Όσο προχωρούσε και καταξιώνονταν διεθνώς, τόσο εξαπλώνονταν η φήμη, αλλά και η δυσφήμιση, η χρήση αλλά και η κατάχρηση της μεθοδολογίας της. Πόσο μάλλον σε μια χώρα όπου δεν υπήρχε επίσημος φορέας εκπαίδευσης ψυχαναλυτών, στη χώρα του «είσαι ο,τι δηλώσεις». Μεμονωμένοι Έλληνες ψυχαναλυτές μέλη ψυχαναλυτικών

εταιριών του εξωτερικού έδρασαν κυρίως στην Αθήνα προσπαθώντας να αναπτύξουν ήδη από τη δεκαετία του 1950 όχι μόνο ψυχαναλυτικούς θεσμούς αλλά και να εφαρμόσουν την ψυχαναλυτική θεωρία και πρακτική σε υπάρχοντες κλινικούς θεσμούς, Στεφανάτος, Γ. (1984). Ήταν αυτοί που συντέλεσαν καθοριστικά στο να ωριμάσει πλέον η αναγκαιότητα δημιουργίας ενός επίσημου ελληνικού ψυχαναλυτικού φορέα που και πάλι η ίδρυση του πήρε μερικές ακόμη δεκαετίες.

Ωστόσο όπως αναφέρει ο Θ. Τζαβάρας (1984) «εάν όμως η ιστορική συγκυρία ανέδειξε και στην Ελλάδα την ψυχανάλυση ως ένα σεβαστό σκέλος της τρέχουσας κουλτούρας του τόπου μας, η σύλληψη και η λειτουργία των θεραπευτικών ενεργειών στο ψυχοπαθολογικό πεδίο, παρέμεινε σχεδόν απόλυτα αδιάβροχος σε κάθε ιδέα ψυχαναλυτικής ψυχοθεραπείας, αλλά και κάθε ψυχοθεραπείας εν γένει άλλωστε.»

Όροι όπως απωθημένο, ασυνείδητο, αντίσταση, καθήλωση, σεξουαλικότητα, ψυχανάλυση, οιδιπόδειο, μπήκαν σε καθημερινή χρήση στην κλινική πρακτική αλλά και στην καθομιλουμένη όχι πάντα εύστοχα, μάλλον συχνότερα απηχώντας άλλα από αυτά που η ψυχανάλυση ορίζει.

Η θητεία μας σε κλινικούς χώρους μας έδωσε λοιπόν το έναυσμα να μελετήσουμε αυτό το φαινόμενο ως «δόκιμοι ψυχαναλυτές» κι εμείς να υπερασπίσουμε τα κόκαλα του πατέρα και να διορθώσουμε τα κακώς κείμενα. Εγγχείρημα τρελό και παράλογο μιας «νεαράς» και ρομαντικής ψυχολόγου. Στην πορεία, πορεία που ήταν καθοριστική για την προσωπική ανάπτυξη τόσο επαγγελματικά όσο και ψυχαναλυτικά, σταματήσαμε να βλέπουμε παντού γύρω κακούς εχθρούς και είδαμε ότι υπάρχουν και γίνονται πολύ σημαντικά πράγματα στους ελληνικούς κλινικούς θεσμούς και τελικά η παράσταση της ψυχανάλυσης δεν είναι και τόσο διαστρεβλωμένη όσο νομίζαμε ή θέλαμε να νομίζουμε.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η διατριβή αυτή ήταν για μας ένα μακρύ και συχνά δύσκολο ταξίδι. Ένα ταξίδι που συνέπεσε με άλλες διαδρομές, κάποιες φορές βοηθητικές και εξελικτικές, όπως η εκπαίδευση στην ψυχαναλυτική τεχνική στην Ελληνική Εταιρεία Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας, μαζί με την προσωπική ψυχανάλυση. Άλλες φορές προσωπικές περιπέτειες, με ευτυχώς αίσιο τέλος, οι οποίες ανέστειλαν ή ανέκοψαν το ταξίδι αυτό. Αλλά καθώς και ο ποιητής συστήνει: «να εύχεσαι να είναι μακρύς ο δρόμος», κι έτσι είχαμε την ευκαιρία σ' αυτό το πράγματι μακρύ ταξίδι να έχουμε συναντήσεις με πρόσωπα και πράγματα της ελληνικής ψυχανάλυσης, να μελετήσουμε και να αναλογιστούμε πάνω σε ιδιαίτερα ενδιαφέρον αρχαικό υλικό, όπως επίσης να διαμορφώσουμε προσωπική ταυτότητα, στάσεις και απόψεις. Η διατριβή αυτή τέλος ήταν ένα ταξίδι μέσα από γνωστά και άγνωστα μονοπάτια, λεωφόρους και περάσματα, και αυτό είχε σαν αποτέλεσμα μια κάποια υποκειμενικότητα ανάλογα με τις εκάστοτε επιλογές των ερευνητών. Δεν παύει ωστόσο να έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον η κάθε αποκάλυψη/ ανακάλυψη στη διάρκεια αυτής της διαδρομής, φωτίζοντας όψεις και πλευρές της ψυχαναλυτικής διαδρομής εν Ελλάδι.

Το άγχος βέβαια ήταν τεράστιο και το εγχείρημα φιλόδοξο, μιας και έπρεπε να «ιστοριογραφήσουμε», την ελληνική ψυχανάλυση. Θέλουμε να πιστεύουμε ότι καταφέραμε να κάνουμε μια σεμνή χαρτογράφηση της ελληνικής ψυχαναλυτικής πραγματικότητας, και ελπίζουμε σε γόνιμη κριτική και διάλογο.

Στις διαδρομές αυτές υπήρξαν αρκετοί συνοδοιπόροι και αρωγοί, έτσι ώστε να είμαστε σήμερα στην ευχάριστη θέση να έχουμε ολοκληρώσει αυτήν την προσπάθεια.

Πολύτιμος καθοδηγητής, συμπαραστάτης και δάσκαλος, σε κάθε εκδοχή αυτού του ταξιδιού, στάθηκε ο καθηγητής, Θ. Τζαβάρας, ο οποίος με την αστείρευτη γνώση αλλά και με το ανθρώπινο νοιάξιμο, ενθάρρυνε και βοήθησε καθοριστικά στην ολοκλήρωση αυτής της μελέτης. Η γνωριμία και η συνεργασία μαζί του ήταν για μας εμπειρία ζωής και παράδειγμα.

Ο καθηγητής Α. Μπαλτάς, χαρισματικός δάσκαλος, διεύρυνε τους ορίζοντες μας από την στενά εστιασμένη ψυχαναλυτική οπτική, και αυτό μόνο κέρδος μπορεί να είναι.

Η καθηγήτρια Μ. Σακαλακη, με τη γνώση της στην επιστημονική μεθοδολογία και την επιμονή της στην ακρίβεια των πραγμάτων βοήθησε επίσης καθοριστικά.

Θέλουμε επίσης να ευχαριστήσουμε θερμά τον καθηγητή Π. Σακελλαρόπουλο, στον οποίο μαθητεύσαμε επί μακρόν και ο οποίος, πρώτος αυτός μας έφερε σε επαφή με την ψυχαναλυτική θεωρία και πρακτική.

Οι αγαπημένοι φίλοι και συνάδελφοι Α. Αγγελόπουλος, Μ. Αριμπλιά, Α. Βασιλιάς, Μ. Δεδούλη, Λ. Νικολοπούλου, Π. Κεφάλας, Μ. Κοτρώτσου, Ε. Μπούκουρα, Χ. Παπαδάκου, Μ. Φωκά, υποστηρίζοντας, διαβάζοντας, κρίνοντας και κυρίως απορροφώντας ποικίλους κραδασμούς, συνέβαλλαν επίσης ουσιαστικά.

Επίσης οφείλουμε ευχαριστώ στη νεαρή συνάδελφο Μ. Κωνσταντοπούλου η οποία με τις γνώσεις της στις νέες τεχνολογίες, και όχι μόνο, βοήθησε ουσιαστικά.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Υποθέσεις & μέθοδοι

Στην παρούσα εργασία θα διερευνηθεί η παρουσία της ψυχανάλυσης στους κλινικούς θεσμούς παγκοσμίως, από την εμφάνιση της μέχρι και τη δεκαετία του 1950, καθώς στη συνέχεια η εξάπλωση της συνεχίστηκε με όλο και ταχύτερους ρυθμούς. Για το σκοπό αυτό θα γίνει βιβλιογραφική έρευνα σε ελληνικές βιβλιοθήκες και αρχεία.

Επίσης θα γίνει βιβλιογραφική έρευνα σχετικά με την εισαγωγή της ψυχανάλυσης στην Ελλάδα τόσο ως θεωρία (αναφορά στις πρώτες μεταφράσεις και συγγραφή πρωτότυπων ψυχαναλυτικών κειμένων από έλληνες διανοητές), όσο και ως κλινική πρακτική. Η έρευνα αυτή θα συνδυάσει ποικίλους τρόπους και μεθόδους, καθώς στη χώρα μας, η ύπαρξη, αλλά και κάποιες φορές η προσβασιμότητα, σε πηγές, δεν είναι τόσο απρόσκοπτη. Επομένως, εκτός από τη βιβλιογραφική μελέτη, σε διάφορους χώρους, αξιοποιώντας την κλινική μας εμπειρία, έγιναν ποικίλες συνεντεύξεις, συναντήσεις, συζητήσεις και ανταλλαγές απόψεων, προκειμένου να έχουμε κατά το δυνατό μια πλήρη εικόνα.

Ακόμη, θα γίνει αναλυτική παρουσίαση των σημαντικότερων φορέων που υιοθέτησαν ψυχαναλυτικές πρακτικές στην Ελλάδα, όπως επίσης θα εκπονηθεί έρευνα με τηλεφωνικές συνεντεύξεις σε φορείς ψυχικής υγείας των Αθηνών προκειμένου να διερευνηθεί η σημερινή κατάσταση αναφορικά με τη χρήση ψυχαναλυτικών πρακτικών στον κλινικό χώρο.

Θα γίνει διερεύνηση στον ελληνικό τύπο ψυχαναλυτικών όρων προκειμένου να διερευνηθεί ο βαθμός εισχώρησης ψυχαναλυτικής ορολογίας στην ελληνική κουλτούρα.

ΜΕΡΟΣ Α: Η ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗΣ ΣΤΟΥΣ ΚΛΙΝΙΚΟΥΣ ΘΕΣΜΟΥΣ

1.1. Η ΘΕΣΜΙΚΗ ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΗΣ ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗΣ ΔΙΕΘΝΩΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1920 –1950 *

Στα πλαίσια της έρευνας που διεξήχθη, κρίθηκε σκόπιμο, μιας και το προς διερεύνηση ζήτημα αφορά την κλινική εφαρμογή της ψυχανάλυσης, να γίνει βιβλιογραφική έρευνα σχετικά με την κλινική εφαρμογή της ψυχανάλυσης διεθνώς.

Η έρευνα αυτή αφορά τα πρώτα πενήντα χρόνια από την εμφάνιση της, καθώς στη συνέχεια η εξάπλωση ήταν ραγδαία και παγκόσμια και δεν θα ήταν δυνατό να διερευνηθεί στα πλαίσια της παρούσας εργασίας.

Παρακάτω παρουσιάζεται σε συντομία η εξέλιξη της ψυχαναλυτικής κλινικής πρακτικής στις πρώτες χώρες εφαρμογής της σε συνδυασμό με την εξέλιξη της

* Δεδομένου ότι το ερευνητικό μας αντικείμενο δεν είναι η ιστορία λαμβάνουμε υπόψη γενικές βιβλιογραφικές πληροφορίες από τις κάτωθι πηγές:

- ❖ Daniels, E. G. (1971-72). History of the Association for Psychoanalytic Medicine and the Columbia Psychoanalytic Clinic. In Bulletin of the APM, V. 11, No 1,2,3.
- ❖ Freud E., Freud L., Grubrich- Simitis I., (2006), Σ. Φρόυντ, η ζωή του σε εικόνες και κείμενα, Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- ❖ Jones E. (2003). S. Freud: η ζωή και το έργο του. Μετάφρ. Κομνηνός Ξ. Αθήνα: Ίνδικτος.
- ❖ Jaccard Roland. (1985). Freud. Μετάφρ. Ράλλη Ι. & Χατζηδημού Κ. Αθήνα: Χατζηνικολή.
- ❖ Johnson, H. A. (2001). The Balint Movement in America. Family Medicine, 2001; 33(3):174-177.
- ❖ Freud E., Freud L., Grubrich- Simitis I., (2006), Σ. Φρόυντ, η ζωή του σε εικόνες και κείμενα, Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- ❖ Laplanche J., Pontalis J-P. (1986). Το λεξιλόγιο της Ψυχανάλυσης. Κέδρος: Αθήνα
- ❖ Lohmann H. M. (2006), Φρόυντ, Αθήνα, Πλέθρον
- ❖ Major Rene & Talagrand Chantal (2007). Freud. Μετάφρ. Κουκούλη Ε. & Πίγκου Α. Αθήνα: Κασταλία.
- ❖ Mannoni, M. (1992). Η θεωρία ως επινόηση (Freud, Groddeck, Winnicott, Lacan), μετάφρ. Σπανός Γ., επιμ. Παπαευθυμίου Δ. Αθήνα: Πλέθρον «Θεωρία και Κοινωνία».
- ❖ Mannoni, O., (1993), Φρόυντ, Αθήνα, Εστία
- ❖ Ασλανίδης, Ε. (2006). Μαρία Βοναπάρτη: Une femme d'action. Στο: Μαρία Βοναπάρτη: πρόσωπο της Ιστορίας και της Ψυχανάλυσης, επιμ. Γ. Βασιλαματζίς, Γ. Μανιαδάκης, Δ. Ρήγας, σλ (89-111), Αθήνα: Κέδρος
- ❖ Μαννονί, Ο. (1993). Freud. Μετ. Βουδούρη Α. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας.
- ❖ Χάλαρης, Α. (2006). Η ψυχανάλυση και η αμερικανική ψυχιατρική. Στο: Νέα Εστία, Οι ψυχαναλυτικές ιδέες και η επιρροή τους σήμερα: Εκατόν πενήντα χρόνια από τη γέννηση του Freud, τόμος 160, τεύχος 1795. Αθήνα: ανατύπωση Βιβλιοπωλείον της Εστίας, σλ (1122-1131)
- ❖ www.annafreudcentre.org/ (26/11/04)
- ❖ www.columbiapsychoanalytic.org/about.html (18/12/04)
- ❖ www.menningerclinic.com/about/Menninger-history.htm και
- ❖ [www.menningerclinic.com/resources/treatment brochure.htm](http://www.menningerclinic.com/resources/treatment%20brochure.htm) (18/12/04)
- ❖ Σηφογιωργάκης, Π. Η άγνωστη ιστορία της ρωσικής ψυχανάλυσης. Ηλεκτρονική αναζήτηση, 5 Νοεμβρίου 2007, στο Spartakos 71, Σεπτέμβριος 2003.

θεωρίας και παράλληλα με σημαντικά γεγονότα που αφορούν τη θεσμοθέτηση της ψυχανάλυσης.

Η ψυχανάλυση ως όρος, σύμφωνα με τον E. Jones (2003), χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά σε μια εργασία του S. Freud που δημοσιεύθηκε στα γαλλικά στις 30/03/1896. Στα γερμανικά βρίσκεται για πρώτη φορά στις 15/05/1896. Και οι δυο εργασίες είχαν σταλεί για δημοσίευση την ίδια μέρα (5 Φεβρουαρίου).

Στο κείμενο του ο Freud «*Για την έναρξη της θεραπείας*» (1896), αναφέρει: «επιμένω στη συμβουλή να ξαπλώνει ο ασθενής σε ένα ντιβάνι, ενώ εγώ κάθομαι πίσω του, ώστε εκείνος να μη με βλέπει. Γενικά δεν έχει σημασία με ποιο υλικό ξεκινά κανείς τη θεραπεία, αλλά σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να αφήνεται αν μιλάει. Η αφήγηση σας πρέπει να διαφέρει από μια συνηθισμένη συζήτηση, πείτε λοιπόν, όλα όσα περνούν από το μυαλό σας, μην ξεχνάτε ποτέ ότι υποσχεθήκατε πλήρη ειλικρίνεια και μην παραλείπετε ποτέ κάτι που για κάποιο λόγο είναι δυσάρεστο να το πείτε».

Η ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ ΣΤΗΝ ΑΥΣΤΡΙΑ ΚΑΙ ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Η ανάπτυξη της ψυχανάλυσης εξετάζεται παράλληλα στις δυο αυτές χώρες, καθώς μόλο που ο Freud ήταν Αυστριακός και έζησε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του στη Βιέννη, ταξίδευε συχνά στη Γερμανία, είχε γερμανική κουλτούρα και κυρίως εκεί έζησε και έδρασε ένας σημαντικός κύκλος μαθητών του και διανοητών της ψυχανάλυσης οι οποίοι και διέδωσαν τη θεωρία και την κλινική πρακτική σ' όλο τον κόσμο, όταν αναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν λόγω της ναζιστικής κυριαρχίας.

Το 1900, εκδίδονται τα πρώτα αντίτυπα του έργου του Freud «*Η ερμηνεία των ονείρων*», έργο ορόσημο στην ιστορία της ψυχανάλυσης. Ωστόσο αρχικά δεν υπήρξε ιδιαίτερη ανταπόκριση, με αποτέλεσμα να περάσουν δέκα χρόνια μέχρι να αναγνωριστεί η αξία του μεγαλειώδους αυτού έργου.

Επιπλέον, το 1905 εκδίδεται το έργο του Freud «*Τρία δοκίμια για τη θεωρία της σεξουαλικότητας*», όπου αναλύει τα τρία στάδια ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης τα οποία διατρέχει το βρέφος από τη στιγμή της γέννησής του, ενώ δύο χρόνια αργότερα, το 1907, ο Freud δίνει διάλεξη στη Βιέννη με θέμα «*Ο Συγγραφέας και η Φαντασία*», η οποία δημοσιεύθηκε και στην Βιεννέζικη εφημερίδα Die Zeit.

Το 1908 στη Γερμανία ιδρύεται η Ψυχαναλυτική Εταιρία του Βερολίνου από τον K. Abraham και η Ψυχαναλυτική Εταιρία της Βιέννης, η τελευταία προήλθε από την

«Ψυχολογική Συγκέντρωση της Τετάρτης». Επρόκειτο για εβδομαδιαίες συναντήσεις στο σπίτι του Freud, στις οποίες αρχικά μετείχαν οπαδοί των θεωριών του και στη συνέχεια διευρύνθηκε τόσο που μετονομάστηκε επίσημα σε Ψυχαναλυτική Εταιρία της Βιέννης. Παράλληλα, την ίδια χρονιά διεξάγεται το Πρώτο Διεθνές Συνέδριο της Ψυχανάλυσης στο Σάλτσμπουργκ, όπου ο Freud παρουσιάζει μελέτη με θέμα «Η σεξουαλική ηθική του πολιτισμένου κόσμου και η νοσηρή νευρική φύση της σύγχρονης εποχής», στην οποία αποδοκιμάζει τα ηθικά ταμπού της εποχής.

Στο δεύτερο παγκόσμιο συνέδριο, στη Νυρεμβέργη το 1911, ιδρύεται η Διεθνής Ψυχαναλυτική Ένωση, όπου ο Freud προτείνει τον C.G. Jung ως πρώτο πρόεδρο ελπίζοντας στη μεταφορά του κέντρου της ψυχανάλυσης στη Ζυρίχη.

Την ίδια χρονιά ιδρύεται στο Βερολίνο η Ψυχαναλυτική Εταιρία του Βερολίνου, όπου συμμετείχαν διακεκριμένοι ψυχαναλυτές, όπως οι F. Alexander, M. Balint, K. Abraham, R. Fliess, E. Fromm, K. Horney, M. Klein, S. Rado, R. Spitz, H. Deutsch, E. Jacobson, A. Reich, T. Benedeck, M. Eitingon, O. Fenichel, G. Groddeck, W. Reich, T. Reik κ.ά.

Το 1910 εκδίδεται, κείμενο του Freud με τίτλο «Μελλοντικές προοπτικές της Ψυχανάλυσης» στο οποίο εξηγεί το μέγεθος του προβλήματος της ψυχικής ασθένειας και προτείνει την ανάπτυξη κοινωνικής πολιτικής σε δημόσιους φορείς για την αντιμετώπισή της, ενώ το 1911 ο Freud διεξάγει μελέτη με τίτλο «Ψυχαναλυτικές παρατηρήσεις σε μια αυτοβιογραφική καταγραφή περίπτωσης παράνοιας», η οποία αναφέρεται στον Αυστριακό δικαστή Schreber.

Λίγα χρόνια αργότερα, το 1914, ο Freud παρουσιάζει μελέτη με θέμα «Συμβολή στην ιστορία του ψυχαναλυτικού κινήματος», στο βιβλίο του «Πέντε μαθήματα για την ψυχανάλυση» και δημοσιεύει κείμενο με τίτλο «Εισαγωγή στον ναρκισσισμό», στο βιβλίο του «Η σεξουαλική ζωή», ενώ το 1915 δημοσιεύεται το έργο «Ενορμήσεις και πεπρωμένα των ενορμήσεων», στο οποίο ο Freud διακρίνει τις ενορμήσεις σε δύο, την ενόρμηση αυτοσυντήρησης και τη σεξουαλική ενόρμηση. Αργότερα, όταν το 1923 γράφει το έργο «Πέραν της αρχής της ηδονής», προσθέτει σε αυτές και την ενόρμηση θανάτου.

Με την έναρξη του α' παγκόσμιου πολέμου, και μέχρι το τέλος του η παραγωγικότητα του Freud δεν κάμφθηκε παρά τις έντονες δυσχέρειες που

προέκυψαν τόσο σε ζητήματα επιβίωσης, όσο και σχετικά με την επικοινωνία μεταξύ ψυχαναλυτών.

Παρά ταύτα τόσο ο Freud, όσο και οι Ferenczi, Abraham, Eitingon, έγραψαν για τις νευρώσεις του πολέμου με αποκορύφωμα το πέμπτο Συνέδριο της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Ενώσεως το οποίο πραγματοποιήθηκε στη Βουδαπέστη και έλαβε χώρα στην αίθουσα της Ουγγρικής Ακαδημίας Επιστημών, στις 28 και 29 Σεπτεμβρίου του 1918. Ήταν το πρώτο ψυχαναλυτικό συνέδριο, σύμφωνα με τον E. Jones, όπου παραβρέθηκαν εκπρόσωποι κυβερνήσεων, όπως της Αυστρίας, της Γερμανίας και της Ουγγαρίας. Ο λόγος της παρουσίας τους ήταν η όλο και μεγαλύτερη αναγνώριση των «νευρώσεων του πολέμου», τόσο ώστε γίνονταν λόγος για ανέγερση ψυχαναλυτικών κλινικών σε διάφορα κέντρα για την αντιμετώπιση των πολεμικών νευρώσεων. Θα μπορούσε ίσως η ημερομηνία αυτή να θεωρηθεί ορόσημο για την κλινική εφαρμογή της ψυχανάλυσης σε κοινοτικό επίπεδο.

Το πρώτο από αυτά τα κέντρα ιδρύεται στη Βουδαπέστη, αν και σύντομα έκλεισε λόγω της αλλαγής καθεστώτος στην Ουγγαρία. Στο συνέδριο αυτό ο Freud πρότεινε την ίδρυση ψυχιατρικών κλινικών με εξωτερικά ιατρεία, όπου θα παρέχονταν δωρεάν ψυχαναλυτική θεραπεία.

Το 1919 έπειτα από σημαντική χορηγία του εύπορου βιομήχανου Anton von Freund από τη Βουδαπέστη ιδρύεται ο Διεθνής ψυχαναλυτικός εκδοτικός οίκος, γεγονός που απελευθέρωσε την έκδοση των ψυχαναλυτικών περιοδικών και συγγραμμάτων από τους εκάστοτε εκδότες.

Το 1920 ιδρύεται το Ψυχαναλυτικό Ινστιτούτο του Βερολίνου με πρωτεργάτες τους K. Abraham, Max Eitingon (ο οποίος, αργότερα, το 1933 ίδρυσε και την Παλαιστινιακή Ψυχαναλυτική Ένωση) και τον το G. Simmel, οι οποίοι και εισήγαγαν την ψυχανάλυση σε κλινικά πλαίσια, ιδρύοντας πολυκλινική με ψυχαναλυτικό προσανατολισμό. Το Ψυχαναλυτικό Ινστιτούτο του Βερολίνου ήταν στην ουσία μία προσπάθεια των ψυχαναλυτών για προσέγγιση των χαμηλότερων οικονομικά στρωμάτων, με σκοπό να γίνει η ψυχανάλυση προσβάσιμη σε όλες τις κοινωνικές τάξεις. Τη διεύθυνση του Ψυχαναλυτικού Ινστιτούτου του Βερολίνου ανέλαβε από την ίδρυσή του ο Γερμανός ψυχαναλυτής Karl Abraham.

Στο Ψυχαναλυτικό Ινστιτούτο του Βερολίνου είχε εκπαιδευθεί ψυχαναλυτικά και η M. Klein, η οποία έκανε την ατομική της ψυχανάλυση με το S. Ferenczi και την

εκπαίδευσή της με τον K. Abraham. Η M. Klein μετά το 1926 μετανάστευσε στο Λονδίνο όπου συνέχισε το ψυχαναλυτικό της έργο δουλεύοντας κυρίως με παιδιά και συγγράφοντας μεγάλο αριθμό ψυχαναλυτικών βιβλίων για την παιδική ψυχανάλυση. Στη M. Klein ασκήθηκε έντονη κριτική για τις θεωρητικές απόψεις που εξέφρασε, αν και είναι γεγονός ότι σημαντικοί ψυχαναλυτές, όπως ο S. Lebonici και ο R. Diatkine τονίζουν την αξία της θεωρίας της για τα προγεννητικά στάδια στην ψυχική ανάπτυξη του παιδιού. Βέβαια, οι τελευταίοι διαφοροποιούνται ως προς βασικές θέσεις της θεωρίας της.

Εδώ ας σημειωθεί ότι υπήρξε έντονη σύγκρουση μεταξύ της M. Klein και της A. Freud ως προς τις ψυχαναλυτικές τους θέσεις, διαμάχη που θεωρητικά κρατά έως τις μέρες μας, αν και υπήρξε εξαιρετικά εποικοδομητική στην προαγωγή της έρευνας και της εργασίας στον τομέα της παιδικής ψυχανάλυσης. Οι ιδέες της M. Klein θέτοντας νέες βάσεις στις έρευνες του Freud, είχαν θετική απήχηση στους Βρετανούς ψυχαναλυτές.

Το 1920 απονέμεται στο Freud ο τίτλος του εντεταλμένου υφηγητή νευρολογίας στο πανεπιστήμιο της Βιέννης, ενώ την ίδια χρονιά δημοσιεύει το έργο του «Πέραν της αρχής της ηδονής». Το 1920 επίσης, συγγράφει αναφορά έπειτα από πρόσκληση των στρατιωτικών αρχών με θέμα «υπόμνημα για τη θεραπευτική αντιμετώπιση των νευρώσεων του πολέμου». Την ίδια χρονιά ιδρύεται στο Βερολίνο η «Κλινική και το Ινστιτούτο για Ψυχαναλυτική Θεραπεία» από τους E. Simmel & M. Eitingon με χρηματοδότηση του Eitingon, γεγονός το οποίο καθιστά το Βερολίνο βασικό κέντρο κλινικής ψυχανάλυσης. Κατά τη δεκαετία του 1920 αυξημένη παρουσιάζεται η ζήτηση της ψυχανάλυσης στη Βιέννη με χρηματοδότηση από το Δήμο της πόλης. Η ψυχαναλυτική εταιρία της Βιέννης ως μέρος αυτής της πρωτοβουλίας σχεδίασε μια «κοινότητα προπαγάνδας» η οποία διοργάνωσε σειρές δημόσιων διαλέξεων και εξέδωσε περιοδικά ψυχανάλυσης, προσπάθειες που απέφεραν κρατική χρηματοδότηση για την ανοικοδόμηση κτιρίου όπου θα στεγαζόταν το ψυχαναλυτικό ινστιτούτο, ωστόσο το εγχείρημα αυτό δεν ευοδώθηκε.

Κατά το 1922 ιδρύεται το Ambulatorium στη Βιέννη με αφορμή το παράδειγμα του Βερολίνου, και διευθυντή τον E. Hitschmann, στον χώρο αυτό γίνονταν και οι συνεδριάσεις της Εταιρείας, ενώ έναν χρόνο αργότερα, το 1923, εκδίδεται το έργο του Freud «Το Εγώ και το Εκείνο», όπου παρουσιάζεται αναλυτικά η δεύτερη τοπική θεωρία του για τον ανθρώπινο ψυχισμό.

Παράλληλα, το 1928 εκδίδεται έργο του Freud με τίτλο «Το μέλλον μιας αυταπάτης», το οποίο συνδέει τις νευρώσεις με την «ασθένεια του πολιτισμού». Το ίδιο έτος, και ενώ εισάγονται Προγράμματα Ψυχανάλυσης στα Γερμανικά Πανεπιστήμια, τα οποία είχαν ήδη προταθεί μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, στη Βουδαπέστη και στο Βερολίνο στα 1919-20, ο Freud απορρίπτει τους Αμερικανούς από τη Διεθνή Ψυχαναλυτική Ένωση, καθώς διακρίνει ότι την περίοδο αυτή η Αμερικανική ήπειρος έχει να λύσει το πρόβλημα της αφομοίωσης πλήθους μεταναστών και, συνεπώς, η ψυχανάλυση θα κατέληγε εργαλείο για την προσαρμογή τους και όχι για θεραπεία. (οι Αμερικανοί προσχώρησαν στη Διεθνή δέκα χρόνια αργότερα, το 1938, και πάλι υπό όρους όπως θα παρουσιαστεί στη συνέχεια).

Έναν χρόνο μετά, το 1929, ο W. Reich ιδρύει στη Βιέννη έξι σεξολογικά κέντρα στις εργατικές γειτονιές με στόχο τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση. Ο ίδιος οργάνωσε και την Κοινωνική Κοινότητα για Σεξουαλική συμβουλευτική και σεξουαλική έρευνα.

Μερικά χρόνια αργότερα, και με την άνοδο του ναζισμού η ψυχανάλυση στη Βιέννη διώκεται από τους ναζί, με αποτέλεσμα το κλείσιμο της ψυχαναλυτικής κλινικής, τη δίωξη του ίδιου του S. Freud και της A. Freud και το κάψιμο των βιβλίων του: οι ναζί πιέζουν για απομάκρυνση των Εβραίων μελών της Ψυχαναλυτικής Εταιρίας του Βερολίνου και για συγχώνευση της Εταιρίας με το Ινστιτούτο με νέο όνομα – «Γερμανικό Ινστιτούτο Ψυχολογικής Έρευνας και Ψυχοθεραπείας»- και με διευθυντή τον H. Goring. Οι απαιτήσεις των ναζί ικανοποιήθηκαν κατόπιν συγκατάθεσης του ίδιου του Freud και το αποτέλεσμα ήταν η ρήξη της Εταιρίας του Βερολίνου με τη Διεθνή Ψυχαναλυτική Εταιρία.

Αργότερα, το 1951 οι Γερμανοί ψυχαναλυτές διασπάστηκαν σε δύο ομάδες, εκ των οποίων η μία αναγνωρίστηκε επισήμως από τη Διεθνή. Μία τρίτη ψυχαναλυτική ομάδα που έκανε την εμφάνισή της με την επωνυμία «Γερμανική Εταιρία ψυχοθεραπείας και ψυχολογίας του βάθους», το 1946, κατάφερε την κάλυψη των εξόδων της θεραπείας από την κοινωνική ασφάλιση, γεγονός που είχε καταστροφικά αποτελέσματα στην εξέλιξη της ψυχανάλυσης στη Γερμανία, καθώς τα ασφαλιστικά ταμεία αποφάσιζαν για την πορεία της θεραπείας.

Η ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ ΣΤΗΝ ΟΥΓΓΑΡΙΑ

Η ψυχανάλυση στην Ουγγαρία και κυρίως στη Βουδαπέστη εμφανίζεται το 1913 με την ίδρυση της Ψυχαναλυτικής Εταιρίας της Βουδαπέστης και διευθυντή το S. Ferenczi, ο οποίος τη διηύθυνε μέχρι τον θάνατό του. Το 1918 έγινε στη Βουδαπέστη το 5^ο διεθνές ψυχαναλυτικό συνέδριο με θέμα τις νευρώσεις του πολέμου. Το συνέδριο αυτό έδωσε μεγάλη ώθηση στην ψυχανάλυση στην Ουγγαρία και είχε σα συνέπεια πάνω από χίλιοι φοιτητές να ζητήσουν από τον Κοσμήτορα του Πανεπιστημίου να προσκληθεί ο Φερέντσι για σειρά παραδόσεων πάνω στην ψυχανάλυση. Το 1919 ο S. Ferenczi ορίζεται από τους μπολσεβίκους ως καθηγητής της ψυχανάλυσης στο Πανεπιστήμιο της Βουδαπέστης: πρόκειται για την πρώτη φορά που η διδασκαλία της ψυχανάλυσης μπαίνει στο πανεπιστήμιο, αν και σύντομα το νέο καθεστώς κατήργησε το μάθημα.

Αρκετά χρόνια αργότερα, το 1931, ιδρύεται η Ψυχαναλυτική Πολυκλινική στη Βουδαπέστη με διευθυντή το S. Ferenczi και υποδιευθυντή τον M. Balint, αν και στην ουσία η συνεισφορά του S. Ferenczi ήταν περιορισμένη. Ο M. Balint, μέλος της ψυχαναλυτικής εταιρίας της Βουδαπέστης, υπηρέτησε ως υποδιευθυντής στο Ψυχαναλυτικό Ινστιτούτο της Βουδαπέστης την περίοδο 1931-1935 και στη συνέχεια ως διευθυντής την περίοδο 1935-1939.

Ο M. Balint έστρεψε ιδιαίτερα την προσοχή στη σχέση ανάμεσα στο γιατρό και τον ασθενή και έγινε γνωστός γιατί εφάρμοσε τον ψυχαναλυτικό στοχασμό και την ψυχαναλυτική εμπειρία στην ιατρική, οργανώνοντας ομάδες αποφόρτισης του ιατρικού προσωπικού σε γενικά νοσοκομεία. Γεννήθηκε στη Βουδαπέστη όπου και αναλύθηκε από τον S. Ferenczi, ενώ μετά τον πόλεμο εγκαταστάθηκε στην Αγγλία (Μάντσεστερ, Λονδίνο), και εργάστηκε στην κλινική Tavistock.

Η ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΒΕΤΙΑ

Η ψυχανάλυση στην Ελβετία κάνει την πρώτη της εμφάνιση το 1904, όπου γίνονται και τα πρώτα βήματα για την εισαγωγή της στους ακαδημαϊκούς θεσμούς: η ψυχανάλυση εφαρμόζεται στην Ψυχιατρική κλινική της Ζυρίχης, από τον διευθυντή γιατρό C. G. Jung, με την ανοχή του E. Bleuler. Επίσημα όμως, η εισαγωγή της ψυχανάλυσης στην Ελβετία γίνεται το 1919 με την ίδρυση της Ελβετικής Εταιρίας Ψυχανάλυσης από τον εκπαιδευτικό Oscar Pfister, με την υποστήριξη του Freud. Εδώ

σημειώνεται ότι ο Ο. Pfister επιδίωξε να συνδέσει την ψυχανάλυση με την εκπαίδευση, εκδίδοντας και σύγγραμμα με τίτλο «Ψυχανάλυση και παιδαγωγική».

Αρκετά χρόνια αργότερα, το 1949, η ψυχανάλυση στην Ελβετία έχει τόσο αναπτυχθεί ώστε εκεί (στην Ζυρίχη) διοργανώνεται το Α΄ Συνέδριο της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Εταιρίας – όπου συμμετείχαν και οι πρώτοι Έλληνες ψυχαναλυτές, Α. Εμπειρίκος, Γ. Ζαβιτζιάνος και Δ. Κουρέτας.

Η ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ ΣΤΙΣ ΗΝΩΜΕΝΕΣ ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ

Η εμφάνιση της ψυχανάλυσης στις Η.Π.Α. τοποθετείται στα 1909, όταν ο Freud έδωσε διαλέξεις στο Πανεπιστήμιο Clark των Ηνωμένων Πολιτειών, έπειτα από πρόσκληση του προέδρου του, Stanley Hall. Ο Freud πήγε στις Η.Π.Α. με τη συνοδεία των C. Jung και S. Ferenczi και είναι γεγονός ότι είχε ευνοϊκή υποδοχή από το αμερικάνικο ψυχιατρικό κοινό. Τον κύκλο διαλέξεων που έδωσε στο Clark ακολούθησε η εισαγωγή της ψυχανάλυσης τόσο ως διδασκαλία όσο και ως θεραπευτική τεχνική στις Η.Π.Α. Την ίδια χρονιά, ξεκινά τη λειτουργία του ίδρυμα για εγκαταλελειμμένα βρέφη από τον Bernfeld στις Η.Π.Α., ενώ παράλληλα, ιδρύεται στο Σικάγο κλινική αγωγής παιδιών από το Bronner, και ένα χρόνο αργότερα, το 1910, θεσπίζεται και ίδρυμα για παιδιά που έχουν εγκληματήσει από τον A. Aichorn. Η ψυχανάλυση στις Η.Π.Α. αναπτύσσεται με ταχείς ρυθμούς, αφού σε λιγότερο από μία δεκαετία, το 1919, ήδη γίνονταν μαθήματα ψυχανάλυσης ως επεξηγηματική ιατρική ψυχολογία σε προγράμματα εισαγωγής στην Ψυχιατρική σε πολλές Ιατρικές σχολές.

Μερικά χρόνια αργότερα, το 1925, ιδρύεται στο Kansas του Texas των Η.Π.Α. η κλινική Topeka από το Δρ Karl Μένινγκερ, όπου και ξεκινά έρευνα για την εφαρμογή της ψυχανάλυσης στις ψυχώσεις. Στις Η.Π.Α εξάλλου η Ψυχανάλυση είναι ήδη η πιο επιτυχημένη ψυχοθεραπευτική τεχνική.

Η Αμερικανική Ψυχαναλυτική Ένωση, ιδρύθηκε το 1911. Σύμφωνα με την ιστοσελίδα της, ως επαγγελματική ένωση ψυχαναλυτών, εστιάζει στην εκπαίδευση, την έρευνα και την ανάπτυξη των μελών της. Στους κόλπους της περιλαμβάνονται σήμερα 29 πιστοποιημένα εκπαιδευτικά ινστιτούτα και 42 πρόεδρες εταιρείες σε πλην την επικράτεια των Η.Π.Α. Παρόλ' αυτά, πέρασαν αρκετά χρόνια ακόμη πριν οι Η.Π.Α. ενταχθούν στη Διεθνή Ψυχαναλυτική Ένωση. Το 1938, εντάσσεται η

Αμερικανική ψυχαναλυτική Εταιρεία στη Διεθνή Ψυχαναλυτική Ένωση, υπό τους όρους όμως του Freud, όπως τους είχε υπαγορεύσει ήδη από το 1927, σχετικά με το ζήτημα της ανάλυσης από μη γιατρούς, όταν είχε απορρίψει την ένταξή τους. Η Αμερικανική Ψυχαναλυτική Εταιρεία συνδέεται ευθύς εξ αρχής με την κρατική εξουσία, καθώς κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο συνεργάστηκε με τον στρατό. Με αυτόν τον τρόπο εξηγείται και η οικονομική της ευχέρεια, λόγω της μεγάλης χρηματοδότησής από το κράτος.

Γεγονός είναι ότι την περίοδο που συγκροτήθηκε η Αμερικανική Ψυχαναλυτική Εταιρεία, δέχονταν στους κόλπους της ελάχιστα μέλη (1 στους 1000 υποψήφιους ψυχαναλυτές). Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την εμφάνιση ελιτίστικης πολιτικής στην ανάπτυξη της ψυχανάλυσης στην Αμερική και τον αποκλεισμό, παρά την αντίθετη άποψη του Freud, άλλων ειδικοτήτων πλην γιατρών.

Παράλληλα, την περίοδο που ακολούθησε, το διάστημα μεταξύ 1940- 1973, ο B. Bettelheim γίνεται διευθυντής στην Ορθογενική Σχολή για διαταραγμένα παιδιά του Πανεπιστημίου του Σικάγο.

Κατά τη δεκαετία του 1940 ο H. F. Searles αναλαμβάνει για 15 χρόνια το Chestnut Lodge Sanatorium και δουλεύει ψυχαναλυτικά με σχιζοφρενείς. Ήταν ένας από εκείνους τους νεαρούς γιατρούς, ο οποίος ως αποτέλεσμα της στρατιωτικής ιατρικής του εμπειρίας στο τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, πέρασε από την πρότερη ειδικότητά του της ιατρικής στην ψυχιατρική και την ψυχανάλυση.

Η ψυχανάλυση στις Η.Π.Α. ενισχύθηκε ιδιαίτερα το 1942, όταν ιδρύθηκε στο Kansas του Texas το Topeka Institute for Psychoanalysis στα πλαίσια της Menninger Clinic. Το Ινστιτούτο ιδρύθηκε αρχικά το 1925 από τον Karl Menninger με την αρχή ότι όλοι οι ασθενείς μπορούν να θεραπευτούν. Ως μέρος της Menninger Clinic, δημιουργήθηκε ψυχιατρικό τμήμα θεραπείας, το οποίο έγινε ένα από τα μεγαλύτερα κέντρα εκπαίδευσης, έρευνας και πρόληψης αντιπροσωπεύοντας μια πρώτη ολιστική ψυχιατρική πρακτική. Η συνεισφορά του K. Menninger έγκειτο στην πεποίθησή του ότι κάθε ψυχικά άρρωστος μπορεί να θεραπευτεί και στην προσπάθειά του να δώσει ελπίδες ίασης σε πολλούς ψυχικά ασθενείς σε μια εποχή που η πορεία της ψυχικής ασθένειας κάθε άλλο παρά ενθαρρυντική ήταν. Το 1942, λοιπόν, άνοιξε το Topeka Institute for Psychoanalysis, κέντρο για εκπαίδευση ψυχαναλυτών με την πρωτοβουλία του K. Menninger, ήταν το τέταρτο στην Αμερικανική επικράτεια.

Κατά τη δεκαετία του 1950 αναπτύσσεται ιδιαίτερα η παιδική ψυχανάλυση από τους E. Kris στο New Haven, R. Spitz στο Denver και M. Mahler στη Ν. Υόρκη γεγονός που φαίνεται να συνδέεται με την τάση να εξεταστούν οι αναπτυξιακές προδιαθέσεις με όρους άμεσης παρατήρησης παιδιών.

Η ψυχανάλυση στην Αμερική συνέχιζε να ακμάζει, καθώς το 1946 ιδρύεται η ψυχαναλυτική κλινική του Πανεπιστημίου της Columbia με τη βοήθεια του S. Rado, η οποία είχε ως στόχο να εκπαιδεύει φοιτητές στη θεωρία και στην πρακτική της ψυχανάλυσης, να ενθαρρύνει την ψυχαναλυτική έρευνα, να εφαρμόζει την ψυχαναλυτική θεωρία σε άλλους τομείς και να παρέχει υψηλής ποιότητας και χαμηλού κόστους ψυχαναλυτική θεραπεία στην κοινότητα. Η ψυχαναλυτική κλινική του Πανεπιστημίου της Columbia είναι το πρώτο ψυχαναλυτικά βασισμένο Πανεπιστημιακό ίδρυμα στην Αμερική. Ο S. Rado ο οποίος μετανάστευσε από την Ουγγαρία λόγω της ανόδου του ναζισμού, ήταν επιστημονικός υπεύθυνος της Ψυχαναλυτικής Κοινότητας της Νέας Υόρκης, εργαζόταν διαρκώς για τα υψηλότερα ακαδημαϊκά κριτήρια εκπαίδευσης και μετάδοσης της ψυχανάλυσης, βασισμένα πάντοτε στην αρχική Φροϋδική θεωρία. Το θέμα είχε τεθεί αρχικά στο 2^ο συνέδριο της Αμερικανικής Ψυχαναλυτικής Ένωσης, το 1942, και τελικά υλοποιήθηκε με την ίδρυση της κλινικής του Πανεπιστημίου της Columbia το 1946, με τη συνεργασία της Ψυχαναλυτικής Ένωσης και της κλινικής του Πανεπιστημίου της Columbia, οπότε και η Αμερικανική Ψυχαναλυτική Εταιρία αναγνώρισε επίσημα, μετά από πολλές διαπραγματεύσεις, την Ψυχαναλυτική Κλινική για Εκπαίδευση και Έρευνα στο Πανεπιστήμιο της Columbia ως Εκπαιδευτικό Κέντρο.

Η ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ ΣΤΗ Μ. ΒΡΕΤΑΝΙΑ

Από του κοντινότερους μαθητές του Freud και επίσημος βιογράφος του ο E. Jones συντελεί καθοριστικά στην ίδρυση της Ψυχαναλυτικής Εταιρίας του Λονδίνου το 1913 με την παράλληλη διοργάνωση συνεδρίου για την ψυχανάλυση. Παρόλ' αυτά, το 1919 αποτελεί το έτος επίσημης εισαγωγής της ψυχανάλυσης στην Αγγλία, αφού τότε ιδρύεται η Βρετανική Ψυχαναλυτική Εταιρία σε σύνδεση με τη Διεθνή με πρωτοβουλία του E. Jones, αν και ουσιαστικά πρόκειται για τη μετονομασία της εταιρίας του Λονδίνου σε Βρετανική.

Την επόμενη δεκαετία, στα 1920, υπό την επιρροή των νέων ιδεών που αναπτύσσονταν στη Βιέννη και τη Ζυρίχη, ιδρύεται στο Λονδίνο από το Δρ Hugh

Crichton-Miller, νευρολόγο, η κλινική Tavistock. Στην κλινική αυτή αναπτύχθηκαν πρωτοποριακές ψυχοθεραπευτικές τεχνικές αρχικά για τη φροντίδα στρατιωτών οι οποίοι είχαν υποστεί σοκ στο μέτωπο, και στη συνέχεια για την παροχή παρόμοιων υπηρεσιών σε πολίτες οι οποίοι δεν είχαν τα οικονομικά μέσα. Στην Tavistock εργάστηκαν πολλοί σημαντικοί και πρωτοπόροι ψυχαναλυτές όπως οι Bion, Balint, Bowlby κ.α.

Πλέον η ψυχαναλυτική παιδαγωγική αγωγή γίνεται όλο και με πιο έντονους ρυθμούς, στο πλαίσιο εξειδικευμένων ιδρυμάτων, με αρχή τις κλινικές για την αγωγή παιδιών. Κατά τη διάρκεια του πολέμου λόγω βομβαρδισμών η κλινική Tavistock λειτουργεί ως καταφύγιο για 80-100 άστεγα παιδιά, ενώ απασχολεί 200 άτομα προσωπικό και 1.200 σπουδαστές, επίσης πολλοί από τους εκπαιδευτές είναι ψυχαναλυτές οι οποίοι δίδουν πολλά μαθήματα ψυχανάλυσης. Στην κλινική Tavistock έκανε σεμινάρια και υπηρέτησε για κάποιο διάστημα και ο M. Balint. Κατά την περίοδο του πολέμου η Tavistock, μετασχηματίστηκε σε «επιχείρηση Phoenix» όπου πλέον εμβάθυνε στην ψυχολογία του εχθρού.

Μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, υπήρξε ανάγκη για μεγαλύτερη εξειδίκευση στις ψυχοθεραπείες παιδιών, εφόσον το ζήτημα των επιδράσεων των πρώιμων εμπειριών αναδείχθηκε ως ιδιαίτερα καθοριστικό. Το 1947, οι συνεργάτες της Anna Freud οργάνωσαν το Hampstead Child Therapy Training Course and Clinic, προσφέροντας δωρεάν ψυχανάλυση σε διαταραγμένα παιδιά και ίδρυσαν το πρώτο παγκόσμιο κέντρο εκπαίδευσης στην παιδική ψυχανάλυση.

Το 1951 η A. Freud μαζί με τις E. Ross και D. Berlingham, ίδρυσαν την Hampstead Clinic, η οποία παρείχε θεραπεία και βοήθεια σε οικογένειες και σε διαταραγμένα και ανάπηρα παιδιά χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η οικονομική ή κοινωνική τους κατάσταση. Κατά την ίδια περίοδο παρείχε εκπαίδευση σε υποψήφιους ψυχαναλυτές. Η A. Freud είδε την κλινική ως μια ευκαιρία εφαρμογής της ιδιαίτερης γνώσης που είχε εισάγει η ίδια στην παιδική ψυχανάλυση. Πολύ αργότερα, το 1984, μετονομάστηκε σε Anna Freud Center.

Το 1921 ιδρύεται η Ψυχαναλυτική Κλινική του Λονδίνου. Εκεί ο M. Balint, μετά τη μετανάστευση του στη Μ. Βρετανία, υπήρξε αρχικά εκπαιδευτής ψυχαναλυτής και επιστημονικός υπεύθυνος κατά την περίοδο 1951-1953 και αργότερα διευθυντής από το 1968 έως τον θάνατό του, το 1970.

Την ίδια χρονιά εμφανίζεται ο Donald Winnicott στην ψυχανάλυση: ανέλαβε για 40 χρόνια την παιδιατρική κλινική του Paddington στο Λονδίνο, όπου από τη θέση του ιατρού-συμβούλου αρχικά και του διευθυντή στη συνέχεια εξέτασε προσωπικά πάνω από 20.000 παιδιά. Ο D. Winnicott, ως παιδίατρος, ερχόταν σε επαφή με διαταραγμένα ψυχικά, βρέφη και παιδιά. Φαίνεται πως βοηθήθηκε αρκετά στην εργασία του από το έργο της M. Klein σχετικά με την παιδική ψυχανάλυση. Ο Winnicott ανέπτυξε στη συνέχεια σημαντική ψυχαναλυτική σταδιοδρομία και εργάστηκε κυρίως με παιδιά, ενώ συνέγραψε αρκετά ψυχαναλυτικά έργα. Επιπλέον, κατά τη δεκαετία του 1940 ο D. Winnicott αναλαμβάνει την εποπτεία 5 ξενώνων για 300 παραπτωματικά παιδιά, ενώ κατά την ίδια δεκαετία τοποθετήθηκε ως Ψυχιατρικός Σύμβουλος στο Κυβερνητικό Σχήμα Εκκένωσης στην Οξφόρδη.

Κατά το 1938, η ένταση μεταξύ της A. Freud και της M. Klein γίνεται ακόμα πιο φανερή, καθώς Βιεννέζοι και γερμανοί ψυχαναλυτές καταφθάνουν στη Μ. Βρετανία, λόγω των διωγμών τους από τους ναζί, όπου ήδη κυριαρχούσαν οι ιδέες της M. Klein. Το αποτέλεσμα ήταν μια ανοιχτή διαμάχη η οποία οδήγησε σε συμβιβασμό και στη δημιουργία του middle group, μέσα στους κόλπους της εταιρίας. Έναν χρόνο αργότερα, το 1941, ο W. Bion αναλαμβάνει το Κέντρο Στρατιωτικής Ψυχιατρικής στο Λονδίνο (αν και αρχικά ήταν στην Tavistock). Σε αυτό το κέντρο είναι που πολλές ψυχαναλυτικές καινοτομίες εισηγήθηκαν και αναπτύχθηκαν, μεταξύ των οποίων και η κοινοτική και κοινωνική ψυχιατρική αλλά και η θεραπευτική κοινότητα και η πολιτιστική ψυχιατρική προκειμένου να αναλυθεί η ψυχολογία του εχθρού

Η ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ

Παρόλο που ο Freud ξεκίνησε τις έρευνες του για το ασυνείδητο παρακολουθώντας σεμινάρια ύπνωσης στον καθηγητή Charkot στο Παρίσι και μόλο που συνέγραψε την εργασία του όπου πρώτη φορά αναφέρεται ο όρος ψυχανάλυση, στα γαλλικά το 1896, στη Γαλλία η ψυχανάλυση θεσμοθετήθηκε με σχετική καθυστέρηση. Οι πρώτες δημοσιεύσεις για την ψυχανάλυση στη παρουσιάζονται το 1910 από το γιατρό Pierre Ernest Morichaut-Beauchant, ο οποίος είχε αλληλογραφία με τους Freud και Jung.

Αρκετά αργότερα, κατά το διάστημα μεταξύ 1923- 1937, υπάρχει εκτεταμένη αλληλογραφία ανάμεσα στον S. Freud και το R. Laforgue, η οποία περικλείει πληροφορίες για την ίδρυση της Ψυχαναλυτικής Σχολής του Παρισιού, της Revue Francaise de Psychanalyse και της ομάδας Evolution Psychiatrique.

Έτσι, το 1926 ιδρύεται στο Παρίσι ψυχαναλυτική εταιρία, η οποία διακρινόταν από δύο τάσεις, μία διεθνιστική και μία γαλλοκεντρική: αυτή η διαμάχη διαρκεί ως τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, αλλά και μετά το πέρας του, όπου ιδρύεται τελικώς το Ψυχαναλυτικό Ινστιτούτο των Παρισίων. Η Ψυχαναλυτική Εταιρία των Παρισίων ιδρύθηκε με την καθοριστική συμβολή της Γαλλίδας Μαρίας Βοναπάρτη, πριγκίπισσας της Ελλάδας και της Δανίας. Ήταν η αντιπρόσωπος του Freud στην πρώτη συνεδρίαση για την ίδρυση της Ψυχαναλυτικής Εταιρίας των Παρισίων και υπήρξε ιδρυτικό της μέλος. Η Ψ.Ε.Π. ιδρύθηκε από τους: M. Βοναπάρτη, R. Laforgue, E. Sockolnicka, A. Hesnard και άλλους, όπως τον E. Pichon, αναλύόμενο της Sockolnicka και μέλος της Evolution Psychiatrique. Συνέπεια της ίδρυσης της Ψ.Ε.Π. είναι η έκδοση του περιοδικού *Revue Francaise de Psychanalyse*, ως επίσημο όργανο της Ψ.Ε.Π. υπό την αιγίδα του Freud. Η Ψ.Ε.Π. επιχείρησε να εισάγει την ψυχανάλυση στο ψυχιατρικό πλαίσιο, χρησιμοποιώντας τις ψυχαναλυτικές έννοιες στην κλινική πρακτική των ψυχιατρείων.

Κατά τη δεκαετία του 1930, στη Γαλλία ο R. Laforgue προσπαθεί να οργανώσει στα πλαίσια της δημόσιας περίθαλψης υπηρεσίες με ψυχαναλυτική προσέγγιση.

Το 1940, διακόπτεται η λειτουργία της Ψ.Ε.Π., με στόχο να διασωθεί το όνομα και η τιμή της ψυχανάλυσης από ενδεχόμενη συνεργασία της Εταιρίας με τον γερμανικό στρατό κατοχής στο Παρίσι.

Το 1940 επίσης, η F. Dolto δημιουργεί ομάδα εργασίας γύρω από την ψυχανάλυση παιδιών μαζί με τους ελάχιστους ψυχαναλυτές που παρέμειναν δημόσια ενεργοί στο υπό γερμανική κατοχή Παρίσι. Την περίοδο που ακολούθησε και μέχρι το 1978, στα εξωτερικά ιατρεία του Trousseau στη Γαλλία γίνονται δωρεάν ψυχοθεραπείες παιδιών από ψυχαναλυτές με επικεφαλής τη F. Dolto. Πρόκειται για το πρώτο νοσοκομείο στη Γαλλία που κάνει ουσιαστικά ψυχανάλυση σε παιδιά. Στο Trousseau κάθε τμήμα αποκτά ψυχολόγο και παιδοψυχίατρο. Από το 1955, στις θεραπείες αυτές παρευρίσκονται δέκα περίπου νέοι ψυχαναλυτές, οι οποίοι εναλλάσσονται κάθε χρόνο. Επίσης ιδρύθηκαν με πρωτοβουλία της F. Dolto χώροι κοινωνικοποίησης βρεφών και μικρών παιδιών όπως και υποστήριξης και ενημέρωσης γονέων.

Η ψυχανάλυση «επέστρεψε» στη Γαλλία τη δεκαετία του 1950 με τη συνεισφορά του J. Lacan, ο οποίος την επανέφερε στο προσκήνιο υπό το σύνθημα «επιστροφή στο Freud». Βέβαια, οι κινήσεις του Lacan σε συνδυασμό με την ίδρυση στο Παρίσι

Ψυχαναλυτικού Ινστιτούτου με στόχο την εκπαίδευση ψυχαναλυτών, κατέληξαν σε «σχίσμα» της ψυχανάλυσης στη Γαλλία και στην ίδρυση της Γαλλικής Ψυχαναλυτικής Εταιρίας το 1953. Το οριστικό «σχίσμα» επήλθε το 1963, οπότε και ο Lacan αποκόπηκε οριστικά από τη Διεθνή Ψυχαναλυτική Εταιρία. Στη συνέχεια, το 1968, αποσπάστηκε μέρος της φροϋδικής σχολής και ιδρύθηκε η Τέταρτη Ομάδα.

Κατά τη δεκαετία του 1950 η ψυχανάλυση στη Γαλλία έκανε ξανά δυναμική την παρουσία της: στα πλαίσια του Ε.Σ.Υ. ιδρύθηκαν τουλάχιστον δυο κλινικές και στη συνέχεια και άλλες όπου πρωταγωνιστικό ρόλο έπαιξαν ψυχαναλυτές τόσο της Ψυχαναλυτικής Εταιρίας του Παρισιού όσο και της Λακανικής προσέγγισης, ενώ στο 13^ο διαμέρισμα του Παρισιού, μια λαϊκή συνοικία, οι S. Lebonici, P. Racamier, R. Diatkine, κ.α. οργάνωσαν κατά πρότυπο τρόπο δίκτυο υπηρεσιών κοινοτικής ψυχιατρικής και κινητές μονάδες με ψυχαναλυτική κατεύθυνση.

Σημαντικότερη μορφή για την ανάπτυξη της ψυχανάλυσης στη Γαλλία αποτελεί, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η F. Dolto, η οποία μαζί με τον D. Lagache, την J. Boutonnier και τον J. Lacan αποχωρούν από την Ψυχαναλυτική Εταιρία του Παρισιού το 1953, διότι διαφωνούν στο θέμα της εκπαίδευσης των νέων αναλυτών. Στις 18 Ιουνίου του ίδιου έτους ιδρύουν τη Γαλλική Ψυχαναλυτική Εταιρία, θεωρώντας ότι οι φιλελεύθερες ιδέες τους υπηρετούν ουσιαστικά την ψυχανάλυση.

Κατά το 1963, η F. Dolto αφιερώνει δύο πρωινά κάθε εβδομάδα στο Ιατροψυχολογικό Κέντρο Etienne Marcel, όπου κάνει ψυχοθεραπείες παιδιών και εφήβων παρουσία ενός μικρού αριθμού νέων αναλυτών. Το 1970 το Κέντρο υπογράφει σύμβαση με την Πρόνοια. Η F. Dolto δέχεται επίσης σε ψυχοθεραπεία παιδιά νηπιακής ηλικίας τα οποία ζουν σε βρεφοκομεία της περιφέρειας του Παρισιού. Εκτός των παραπάνω, η παρουσία της F. Dolto θεωρείται σημαντική για την εξάπλωση της ψυχανάλυσης στη Γαλλία λόγω της ζωντανής εικοσάλεπτης ραδιοφωνικής εκπομπής της ως Docteur X την περίοδο 1967-1969: στην εκπομπή αυτή απαντά καθημερινά σε ερωτήσεις μικρών παιδιών, εφήβων και γονέων για τις δυσκολίες που συναντούν στη ζωή τους. Επιπλέον, το 1979, η F. Dolto με μια μικρή ομάδα συνεργατών της ψυχαναλυτών ιδρύουν το Πράσινο Σπίτι στο Παρίσι (15^ο Διαμέρισμα), με σκοπό την πρόληψη των πρώιμων διαταραχών στα παιδιά. Πρόκειται για τόπο συνάντησης παιδιών έως 3 ετών συνοδευόμενα από τους γονείς ή κάποιον οικείο, χώρος όπου μαθαίνουν να νιώθουν ασφαλή μέσα στην κοινωνία,

παρουσία αυτών που εγγυώνται την ταυτότητά τους. Σήμερα υπάρχουν Πράσινα Σπίτια παντού στη Γαλλία, αλλά και σε πολλές άλλες χώρες στον κόσμο.

Η ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ ΣΤΗ ΡΩΣΙΑ

Το 1914 γίνεται η έκδοση του περιοδικού «Ψυχοθεραπεία» το οποίο παρουσιάζει τις ιδέες του Freud στη Μόσχα και έτσι σηματοδοτείται η αρχή της ανάπτυξης της ψυχανάλυσης και στη Ρωσία. Παρόλ' αυτά, η παρουσία της ψυχανάλυσης στη Ρωσία γίνεται πιο αισθητή κατά τη δεκαετία του 1920, όταν και εκδίδεται έργο με τίτλο «Ο Φροϋδισμός» (που το πιο πιθανό είναι να το έχει γράψει ο M. Bahtin), το οποίο αποτελεί την πρώτη σημαντική μαρξιστική κριτική κατά της ψυχανάλυσης με κύρια αναφορά στην απουσία του κοινωνικού παράγοντα από τη θεωρία του Freud (Σηφογιωργάκης, Π. 2003). Επιπλέον, ο Trotsky, ο οποίος ήρθε σε επαφή με την ψυχανάλυση κατά τα χρόνια της εξορίας του στη Βιέννη και γνωρίστηκε με τον Adler, ήταν θετικός προς την ψυχανάλυση. Είναι γεγονός ότι η ψυχανάλυση στη Ρωσία είχε απήχηση κατά τα πρώτα χρόνια μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση. Μέχρι τότε, πριν δηλαδή την επανάσταση, η ρώσικη ψυχανάλυση περιοριζόταν σε ελάχιστους ανθρώπους που είχαν αναπτύξει σχέσεις με το φροϋδισμό, όπως η Lou-Andreas Salome και ο Sergey Pankeyev –πρόκειται για τον γνωστό «Λυκάνθρωπο» του Freud. Στη Ρωσία ξεχώρισε επίσης η ψυχαναλύτρια Vera Schmidt, η οποία δημιούργησε το 1926 εργαστήρια για παιδιά στη Μόσχα. Αν και η ρώσικη ψυχανάλυση κατευθύνθηκε περισσότερο προς την εκπαίδευση και την πρόληψη σε θέματα ψυχικής υγείας και όχι τόσο προς την ατομική θεραπεία, είναι αξιοσημείωτο ότι η Ρωσική Ψυχαναλυτική Εταιρία ήταν η πρώτη στον κόσμο που επιχορηγήθηκε από το κράτος. Προς την κατεύθυνση αυτή της εκπαίδευσης και πρόληψης εμφανίστηκε και ο κλάδος της παιδολογίας στη Ρωσία -εφεύρημα καθαρά της ρωσικής ψυχαναλυτικής προσέγγισης- που στόχευε στην αντιαυταρχική ανάπτυξη των παιδιών.

Είναι χαρακτηριστικό ότι ο γιος του Stalin, Vasily, παρακολουθήθηκε από το Ψυχαναλυτικό Παιδιατρικό Ίδρυμα της εποχής, κάτι που δείχνει πως αρχικά ο Stalin εμπιστεύθηκε τις φροϋδικές ψυχαναλυτικές ιδέες, αν και ο κυρίαρχος σύμμαχος της ψυχανάλυσης στη Ρωσία ήταν ο Trotsky όπως ήδη αναφέρθηκε.

Από τους Ρώσους ψυχαναλυτές της δεκαετίας του 1920 διακρίνεται ο Mikhail Reisner, ο οποίος στήριξε το έργο του στις «Τρεις Μελέτες για την Παιδική

Σεξουαλικότητα» του Freud. Σε γενικές γραμμές πάντως, η Σοβιετική ψυχανάλυση άνθισε κατά την περίοδο 1920-21, κατά την οποία πολλοί Ρώσοι ψυχαναλυτές συνεργάστηκαν και πολιτικά με τον Trotsky, όπως ο αντιπρόεδρος της Ρωσικής Ψυχαναλυτικής Εταιρίας Victor Kopp και άρχισε να παρακμάζει από το 1930 και μετά, όταν η ψυχανάλυση δέχθηκε έντονη αρνητική κριτική στη Ρωσία και οι κύριοι εκπρόσωποί της είχαν άδοξο τέλος –εξορίες, διωγμοί κλπ.

Όμως νωρίτερα, το 1925, είχε ιδρυθεί στη Ρωσία μία πρώτη ρώσικη ψυχαναλυτική ένωση, η Ψυχαναλυτική Ένωση για την Έρευνα και την Καλλιτεχνική Δημιουργία, στην οποία κύριος εισηγητής υπήρξε ο Ernest Jones. Παρόλα αυτά, η ένωση αυτή δεν αναγνωρίστηκε από τη Διεθνή Ψυχαναλυτική Ένωση για πολιτικούς λόγους.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ ΣΗΜΑΝΤΙΚΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ ΔΙΕΘΝΩΣ

1896	Γράμμα του Freud προς τον W. Fliess όπου αναφέρεται ότι η γέννηση των νευρώσεων στο άτομο επηρεάζεται και από παράγοντες που αφορούν την ψυχική οικονομία του ατόμου. Την ίδια χρονολογία, ο Freud χρησιμοποιεί για πρώτη φορά τον όρο «psychoanalyse» σε μία εργασία του στη γαλλική γλώσσα, η οποία δημοσιεύθηκε ταυτόχρονα και στα γερμανικά με τον ίδιο όρο: «psychoanalyse».
1900	Έκδοση των πρώτων αντιτύπων του έργου του Freud «Η ερμηνεία των ονείρων», έργο ορόσημο στην ιστορία της ψυχανάλυσης. Ωστόσο αρχικά δεν υπήρξε ιδιαίτερη ανταπόκριση, με αποτέλεσμα να περάσουν δέκα χρόνια μέχρι να αναγνωριστεί η αξία του μεγαλειώδους αυτού έργου.
1904	Εφαρμογή της ψυχανάλυσης στην Ψυχιατρική κλινική της Ζυρίχης, από τον διευθυντή γιατρό C. G. Jung, με την ανοχή του E. Bleuler.
1905	Έκδοση του έργου του Freud «Τρία δοκίμια επί της θεωρίας της σεξουαλικότητας», όπου ο Freud αναλύει τα τρία στάδια ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης τα οποία διατρέχει το βρέφος από τη στιγμή της γέννησής του.
1907	Διάλεξη του Freud στη Βιέννη με θέμα «Ο Συγγραφέας και η Φαντασία», η οποία δημοσιεύθηκε και στην Βιεννέζικη εφημερίδα Die Zeit. Το τελικό κείμενο της διάλεξης δημοσιεύθηκε από τον ίδιο τον Freud την επόμενη χρονιά, το 1908, σε λογοτεχνικό περιοδικό.
1908	Ίδρυση της Ψυχαναλυτικής Εταιρίας του Βερολίνου από τον K. Abraham.

1908	Ίδρυση Ψυχαναλυτικής Εταιρίας της Βιέννης. Η οποία προήλθε από την «Ψυχολογική Συγκέντρωση της Τετάρτης». Επρόκειτο για εβδομαδιαίες συναντήσεις στο σπίτι του Freud, στις οποίες αρχικά μετείχαν οπαδοί των θεωριών του και στη συνέχεια διευρύνθηκε τόσο που μετονομάστηκε επίσημα σε Ψυχαναλυτική Εταιρία της Βιέννης.
1908	Γίνεται το Πρώτο Διεθνές Συνέδριο της Ψυχανάλυσης, όπου ο Freud δημοσιεύει μελέτη με θέμα «Η σεξουαλική ηθική του πολιτισμένου κόσμου και η νοσηρή νευρική της σύγχρονης εποχής», στο οποίο αποδοκιμάζει τα ηθικά ταμπού της εποχής.
1909	Διαλέξεις του Freud, στο Πανεπιστήμιο Clark των Ηνωμένων Πολιτειών, έπειτα από πρόσκληση του προέδρου του Stanley Hall. Ο Freud πήγε στις Η.Π.Α. με τη συνοδεία του C. Jung και είναι γεγονός ότι είχε ευνοϊκή υποδοχή από το αμερικάνικο ψυχιατρικό κοινό: τον κύκλο διαλέξεων που έδωσε στο Clark ακολούθησε η εισαγωγή της ψυχανάλυσης τόσο ως διδασκαλία όσο και ως θεραπευτική τεχνική στις Η.Π.Α.
1909	Ίδρυση ιδρύματος για εγκαταλελειμμένα βρέφη από τον Bernfeld στις Η.Π.Α. Αρχική προσπάθεια εφαρμογής της ψυχανάλυσης σε παιδιά.
1909	Ίδρυση στο Σικάγο κλινικής αγωγής παιδιών από το Bronner.
Δεκαετία 1910	Ίδρυση στην Αμερική ιδρύματος για παιδιά που έχουν εγκληματήσει από τον A. Aichorn
1910	Ίδρυση της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Εταιρίας στη Νυρεμβέργη από τον S. Freud και το S. Ferenczi, όπου ο Freud προτείνει τον C.G. Jung για πρώτο πρόεδρο.
1910	Ίδρυση στο Βερολίνο της πρώτης ψυχαναλυτικής εταιρίας. Στην Ψυχαναλυτική Εταιρία του Βερολίνου συμμετείχαν διακεκριμένοι ψυχαναλυτές όπως οι F. Alexander, M. Balint, K. Abraham, R. Fliess, E. Fromm, K. Horney, M. Klein, S. Rado, R. Spitz, H. Deutsch, E. Jacobson, A. Reich, T. Benedeck, M. Eitingon, O. Fenichel, G. Groddeck, W. Reich, T. Reik κ.ά.
1910	Οι πρώτες δημοσιεύσεις για την ψυχανάλυση στη Γαλλία από το γιατρό Pierre Ernest Morichaut-Beauchant, ο οποίος είχε αλληλογραφία με το Freud και το Γιουνγκ.
1910	Κείμενο του Freud με τίτλο «Μελλοντικές προοπτικές της Ψυχανάλυσης» όπου ο Freud εξηγεί το μέγεθος του προβλήματος της ψυχικής ασθένειας και προτείνει την ανάπτυξη κοινωνικής πολιτικής σε δημόσιους φορείς για την αντιμετώπισή της.

1911	Μελέτη του Freud με τίτλο «Ψυχαναλυτικές παρατηρήσεις επάνω σε μια αυτοβιογραφική καταγραφή περίπτωσης παράνοιας», η οποία αναφέρεται στον Αυστριακό δικαστή Schreber.
1913	Ίδρυση της ψυχαναλυτικής Εταιρίας της Βουδαπέστης με διευθυντή το S. Ferenczi μέχρι τον θάνατό του.
1913	Ίδρυση της Ψυχαναλυτικής Εταιρίας του Λονδίνου από τον E. Jones, και διοργάνωση συνεδρίου για την ψυχανάλυση.
1914	Έκδοση του περιοδικού «Ψυχοθεραπεία» το οποίο παρουσιάζει τις ιδέες του Freud στη Μόσχα.
1914	Μελέτη του Freud με θέμα «Συμβολή στην ιστορία του ψυχαναλυτικού κινήματος» στο βιβλίο του «Πέντε μαθήματα για την ψυχανάλυση».
1914	Δημοσίευση κειμένου του Freud με τίτλο «Εισαγωγή στον ναρκισσισμό» στο βιβλίο του «Η σεξουαλική ζωή».
1915	Δημοσίευση του έργου του Freud «Ενορμήσεις και μοίρα των ενορμήσεων», στο οποίο διακρίνει τις ενορμήσεις σε δύο, την ενόρμηση αυτοσυντήρησης και τη σεξουαλική ενόρμηση. Αργότερα, όταν το 1923 γράφει το έργο «Πέραν της αρχής της ηδονής», προσθέτει σε αυτές και την ενόρμηση του θανάτου.
1914-1927	Αυτήν την περίοδο μεταφράζεται σε διάφορες γλώσσες, μεγάλος αριθμός βιβλίων του Freud και άλλων ψυχαναλυτών.
1916	Συγγραφή από τον Ferenczi του έργου του για τις νευρώσεις του πολέμου.
28-29.9.1918	Πέμπτο συνέδριο της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Ενώσεως με θέμα τις νευρώσεις του πολέμου και στόχο την ίδρυση κέντρων γι' αυτές τις διαταραχές σε συνεργασία με τις αρχές, στην Αυστρία, Γερμανία και Ουγγαρία. Το πρώτο από αυτά ιδρύεται στη Βουδαπέστη, αν και σύντομα έκλεισε λόγω της αλλαγής καθεστώτος στην Ουγγαρία. Στο συνέδριο αυτό ο Freud πρότεινε την ίδρυση ψυχιατρικών κλινικών με εξωτερικά ιατρεία, όπου θα παρέχονταν δωρεάν ψυχαναλυτική θεραπεία.
1918	Ίδρυση του Ψυχαναλυτικού Ινστιτούτου του Βερολίνου από τον Γ. Simmel ο οποίος είχε αναλυθεί από τον K. Abraham. Ο Simmel εισήγαγε την ψυχανάλυση σε κλινικά πλαίσια, ιδρύοντας πολυκλινική με ψυχαναλυτικό προσανατολισμό. Το Ψυχαναλυτικό Ινστιτούτο του Βερολίνου ήταν στην ουσία μία προσπάθεια των ψυχαναλυτών για προσέγγιση και χαμηλότερων οικονομικών στρωμάτων, με σκοπό να γίνει η ψυχανάλυση προσβάσιμη και σε άλλες κοινωνικές τάξεις, και να μην

περιορίζεται στην ελίτ της κοινωνίας. Τη διεύθυνση του Ψυχαναλυτικού Ινστιτούτου του Βερολίνου ανέλαβε από την ίδρυσή του ο Γερμανός ψυχαναλυτής Karl Abraham.

Στο Ψυχαναλυτικό Ινστιτούτο του Βερολίνου είχε εκπαιδευθεί ψυχαναλυτικά και η M. Klein, η οποία έκανε την ατομική της ανάλυση με τον S. Ferenczi και την εκπαίδευσή της με τον K. Abraham. Η M. Klein μετά το 1926 μετέβη στο Λονδίνο όπου συνέχισε το ψυχαναλυτικό της έργο δουλεύοντας κυρίως με παιδιά και συγγράφοντας μεγάλο αριθμό ψυχαναλυτικών βιβλίων για την παιδική ψυχανάλυση. Στη M. Klein ασκήθηκε έντονη κριτική για τις θεωρητικές απόψεις που εξέφρασε, αν και είναι γεγονός ότι μεγάλοι ψυχαναλυτές, όπως ο S. Lebonici και ο R. Diatkine τονίζουν την αξία της θεωρίας της για τα προγεννητικά στάδια στην ψυχική ανάπτυξη του παιδιού. Βέβαια, οι τελευταίοι διαφοροποιούνται ως προς βασικές θέσεις της θεωρίας της.

Εδώ ας σημειωθεί ότι υπήρξε έντονη σύγκρουση μεταξύ της M. Klein και της A. Freud ως προς τις ψυχαναλυτικές τους θέσεις, διαμάχη που θεωρητικά κρατά έως τις μέρες μας, αν και υπήρξε εξαιρετικά εποικοδομητική στην προαγωγή της έρευνας και της εργασίας στον τομέα της παιδικής ψυχανάλυσης. Οι ιδέες της M. Klein θέτοντας νέα βάση στις έρευνες του Freud, είχαν θετική απήχηση στους Βρετανούς ψυχαναλυτές.

Δέκα χρόνια αργότερα, οι ναζί πιέζουν για απομάκρυνση των Εβραίων μελών της Ψυχαναλυτικής Εταιρίας του Βερολίνου και για συγχώνευση της Εταιρίας με το Ινστιτούτο με νέο όνομα –«Γερμανικό Ινστιτούτο Ψυχολογικής Έρευνας και Ψυχοθεραπείας»- και με διευθυντή τον H. Goring. Οι απαιτήσεις των ναζί ικανοποιήθηκαν κατόπιν συγκατάθεσης του ίδιου του Freud και το αποτέλεσμα ήταν η ρήξη της Εταιρίας του Βερολίνου με τη Διεθνή Ψυχαναλυτική Εταιρία.

Έτσι κι αλλιώς, όμως, αργότερα, το 1951, οι Γερμανοί ψυχαναλυτές διασπάστηκαν σε δύο ομάδες, εκ των οποίων η μία αναγνωρίστηκε επισήμως από τη Διεθνή. Μία τρίτη ψυχαναλυτική ομάδα που έκανε την εμφάνισή της με την επωνυμία «Γερμανική Εταιρία ψυχοθεραπείας και ψυχολογίας του βάθους», το 1946, κατάφερε την κάλυψη των εξόδων της θεραπείας από την κοινωνική ασφάλιση, γεγονός που είχε καταστροφικά αποτελέσματα στην εξέλιξη της ψυχανάλυσης στη Γερμανία, καθώς τα ασφαλιστικά ταμεία αποφάσιζαν για την πορεία της θεραπείας κάθε ασθενούς, ενώ ταυτόχρονα οι ψυχαναλυτές περιορίστηκαν αποκλειστικά και μόνο σε θεραπευτικές διαδικασίες, και μάλιστα με άνηση των ομαδικών θεραπειών, οπότε και απομακρύνθηκαν από την έρευνα.

1919

Τοποθέτηση του S. Ferenczi από τους μολοσεβίκους ως καθηγητή της ψυχανάλυσης στο Πανεπιστήμιο της Βουδαπέστης. Είναι η πρώτη φορά που η διδασκαλία της ψυχανάλυσης μπαίνει στο πανεπιστήμιο, αν και σύντομα το νέο καθεστώς κατήργησε το μάθημα.

1919	Ήδη στην Αμερική γίνονται μαθήματα ψυχανάλυσης ως επεξηγηματική ιατρική ψυχολογία σε προγράμματα εισαγωγής στην Ψυχιατρική σε πολλές Ιατρικές σχολές.
1919	Ίδρυση της Βρετανικής Ψυχαναλυτικής εταιρίας με τη Διεθνή με πρωτοβουλία του E. Jones. Ουσιαστικά πρόκειται για τη μετονομασία της εταιρίας του Λονδίνου σε Βρετανική.
1919	Ίδρυση της Ελβετικής Εταιρίας Ψυχανάλυσης από τον εκπαιδευτικό Oscar Pfister, με την υποστήριξη του Freud. Ο O. Pfister επιδίωξε να συνδέσει την ψυχανάλυση του Freud με την εκπαιδευτική αγωγή των παιδιών, εκδίδοντας και σύγγραμμα «Ψυχανάλυση και παιδαγωγική».
1920	Ο Freud γίνεται εντεταλμένος υφηγητής στο πανεπιστήμιο της Βιέννης. Την ίδια χρονιά δημοσιεύει το έργο του «Πέραν της αρχής της ηδονής».
14.2.1920	Ίδρυση στο Βερολίνο της «κλινικής και του Ινστιτούτου για ψυχαναλυτική θεραπεία» από τους E. Simmel & M. Eitingon με χρηματοδότηση του Eitingon, γεγονός το οποίο καθιστά το Βερολίνο βασικό κέντρο ψυχανάλυσης.
Αρχές 1920	Αναφορά του Freud έπειτα από πρόσκληση των στρατιωτικών αρχών με θέμα «υπόμνημα για τη θεραπευτική αντιμετώπιση των νευρωτικών του πολέμου»
δεκαετία 1920	Ίδρυση στο Λονδίνο της κλινικής για τη θεραπεία παιδιών του Hampstead και του τμήματος παιδιών της Tavistock από την A. Freud. Πλέον η παιδαγωγική αγωγή γίνεται όλο και με πιο έντονους ρυθμούς, στο πλαίσιο εξειδικευμένων ιδρυμάτων, με αρχή τις κλινικές για την αγωγή παιδιών. Η Tavistock λειτουργεί ως καταφύγιο για 80-100 άστεγα παιδιά λόγω βομβαρδισμών, ενώ απασχολεί 200 άτομα προσωπικό και 1.200 σπουδαστές, επίσης πολλοί από τους εκπαιδευτές είναι ψυχαναλυτές οι οποίοι εισάγουν πολλά μαθήματα ψυχανάλυσης. Στην Tavistock έκανε σεμινάρια και υπηρέτησε για κάποιο διάστημα και ο M. Balint. Κατά την περίοδο του πολέμου η Tavistock, μετασχηματίστηκε σε «επιχείρηση Φοίνιξ» όπου πλέον εμβάθυνε στην ψυχολογία του εχθρού. Πολύ αργότερα, το 1984, μετονομάστηκε σε Anna Freud Center. Μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, υπήρξε ανάγκη για μεγαλύτερη εξειδίκευση στις ψυχοθεραπείες παιδιών, εφόσον το ζήτημα των επιδράσεων των πρώιμων εμπειριών αναδείχθηκε ως ιδιαίτερα καθοριστικό. Το 1947, οι νοσοκόμες της Anna Freud οργάνωσαν το Hampstead Child Therapy Training Course and Clinic, προσφέροντας δωρεάν ψυχανάλυση σε διαταραγμένα παιδιά και ίδρυσαν το πρώτο παγκόσμιο κέντρο εκπαίδευσης στην παιδική ψυχοθεραπεία.
Δεκαετία 1920	Παρουσία της ψυχανάλυσης στη Ρωσία: κατά τη δεκαετία του '20 εκδίδεται στη Ρωσία έργο με τίτλο «Ο Φροϋδισμός» (που το πιο πιθανό είναι να το έχει γράψει ο

Μπαχτίν), το οποίο αποτελεί την πρώτη σημαντική μαρξιστική κριτική κατά της ψυχανάλυσης –σχετικά με την απουσία του κοινωνικού παράγοντα από τη θεωρία του Freud. Επιπλέον, ο Trotsky, ο οποίος ήρθε σε επαφή με την ψυχανάλυση κατά τα χρόνια της εξορίας του στη Βιέννη και γνωριζόταν με τον Adler, ήταν θετικός προς την ψυχανάλυση, αν και θεωρούσε πιο έγκυρη τη θεωρία του Pavlov από εκείνη του Freud –εξάλλου η θεωρία του Pavlov χρησιμοποιήθηκε αργότερα κατά της ψυχανάλυσης στη Ρωσία. Πάντως, είναι γεγονός ότι η ψυχανάλυση στη Ρωσία άκμασε τα πρώτα χρόνια μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση. Μέχρι τότε, πριν δηλαδή την επανάσταση, η ρώσικη ψυχανάλυση περιοριζόταν σε ελάχιστους ανθρώπους που είχαν αναπτύξει σχέσεις με τον φροϋδισμό, όπως η Λου-Αντρέας Σαλομέ και ο Σεργκέι Πανκέφ –πρόκειται για τον γνωστό «Λυκάνθρωπο» του Freud. Στη Ρωσία ξεχώρισε επίσης η ψυχαναλύτρια Vera Schmidt, η οποία δημιούργησε το 1926 εργαστήρια για παιδιά στη Μόσχα. Αν και η ρώσικη ψυχανάλυση κατευθύνθηκε περισσότερο προς την εκπαίδευση και την πρόληψη σε θέματα ψυχικής υγείας και όχι τόσο προς την ατομική θεραπεία, είναι αξιοσημείωτο ότι η Ρωσική Ψυχαναλυτική Εταιρία ήταν η πρώτη στον κόσμο που επιχορηγήθηκε από το κράτος. Προς την κατεύθυνση αυτή της εκπαίδευσης και πρόληψης εμφανίστηκε και ο κλάδος της παιδολογίας στη Ρωσία -εφεύρημα καθαρά της ρωσικής ψυχαναλυτικής προσέγγισης- που στόχευε στην αντιταυταρχική ανάπτυξη των παιδιών.

Είναι χαρακτηριστικό ότι ο γιος του Stalin, Βασίλι, παρακολουθήθηκε από το Ψυχαναλυτικό Παιδιατρικό Ίδρυμα της εποχής, κάτι που δείχνει πως αρχικά ο Stalin εμπιστεύθηκε τις φροϋδικές ψυχαναλυτικές ιδέες, αν και ο κυρίαρχος σύμμαχος της ψυχανάλυσης στη Ρωσία ήταν ο Trotsky όπως ήδη αναφέρθηκε.

Από τους Ρώσους ψυχαναλυτές της δεκαετίας του 1920 διακρίνεται ο Mikhail Reisner, ο οποίος στήριξε το έργο του στις «Τρεις Μελέτες για την Παιδική Σεξουαλικότητα» του Freud. Σε γενικές γραμμές πάντως, η Σοβιετική ψυχανάλυση άνθισε κατά την περίοδο 1920-21, κατά την οποία πολλοί Ρώσοι ψυχαναλυτές συνεργάστηκαν και πολιτικά με τον Trotsky, όπως ο αντιπρόεδρος της Ρωσικής Ψυχαναλυτικής Εταιρίας Victor Kopp και άρχισε να παρακμάζει από το 1930 και μετά, όταν η ψυχανάλυση δέχθηκε έντονη αρνητική κριτική στη Ρωσία και οι κύριοι εκπρόσωποί της είχαν άδοξο τέλος –εξορίες, διωγμοί κλπ.

1920

Αυξημένη ζήτηση στη Βιέννη της ψυχανάλυσης με συχνή χρηματοδότηση από το Δήμο της πόλης. Η ψυχαναλυτική εταιρία της Βιέννης ως μέρος αυτής της πρωτοβουλίας σχεδίασε μια «κοινότητα προπαγάνδας» η οποία διοργάνωσε σειρές δημοσίων διαλέξεων και εξέδωσε περιοδικά ψυχανάλυσης, προσπάθειες που απέφεραν επίσημη χρηματοδότηση για την ανοικοδόμηση κτιρίου όπου θα στεγαζόταν το ψυχαναλυτικό ινστιτούτο, ωστόσο το εγχείρημα αυτό δεν ευοδώθηκε.

1921	Ίδρυση της ψυχαναλυτικής κλινικής του Λονδίνου στην οποία ο M. Balint υπήρξε εκπαιδευτής ψυχαναλυτής, επιστημονικός υπεύθυνος την περίοδο 1951-1953 και αργότερα διευθυντής από το 1968 έως τον θάνατό του.
22.5.1922	Ίδρυση του Ambulatorium στη Βιέννη με αφορμή το παράδειγμα του Βερολίνου, με διευθυντή τον E. Hitschmann, σε αυτόν το χώρο γίνονταν και οι συνεδριάσεις της Εταιρείας.
1923	Έκδοση του έργου του Freud «Το Εγώ και το Εκείνο», όπου παρουσιάζεται αναλυτικά η δεύτερη τοπική θεωρία του για τον ανθρώπινο ψυχισμό.
1923	Εμφάνιση του Donald Winnicott στην ψυχανάλυση: ο D. Winnicott ως παιδίατρος εργόταν σε επαφή με διαταραγμένα ψυχικά βρέφη και παιδιά. Φαίνεται πως βοηθήθηκε αρκετά στην εργασία του από το έργο της M. Klein για την παιδική ψυχανάλυση. Ο Winnicott ανέπτυξε στη συνέχεια σημαντική ψυχαναλυτική σταδιοδρομία και εργάστηκε κυρίως με παιδιά, ενώ συνέγραψε αρκετά ψυχαναλυτικά έργα.
1923	Ο D. Winnicot αναλαμβάνει για 40 χρόνια την παιδιατρική κλινική του Paddington στο Λονδίνο, όπου από τη θέση του ιατρού-συμβούλου αρχικά και μετά του ψυχιάτρου εξέτασε προσωπικά πάνω από 20.000 παιδιά.
1923- 1937	Αλληλογραφία S. Freud και R. Laforgue, η οποία περικλείει πληροφορίες για την ίδρυση της Ψυχαναλυτικής Σχολής του Παρισιού, της Revue Francaise de Psychanalyse και της ομάδας Evolution Psychiatrique.
1925	Ίδρυση στο Kansas του Texas, των Η.Π.Α. της κλινικής Topeka από το Δρ Karl Μένινγκερ, και εφαρμογή της ψυχανάλυσης στις ψυχώσεις. Στις Η.Π.Α εξάλλου η Ψυχανάλυση είναι ήδη η πιο επιτυχημένη θεραπευτική τεχνική.
1925	Ίδρυση στη Ρωσία μίας πρώτης ρώσικης ψυχαναλυτικής ένωσης, η Ψυχαναλυτική Ένωση για την Έρευνα και την Καλλιτεχνική Δημιουργία, στην οποία κύριος εισηγητής υπήρξε ο Ernest Jones. Παρόλα αυτά, η ένωση αυτή δεν αναγνωρίστηκε από τη Διεθνή Ψυχαναλυτική Ένωση για πολιτικούς λόγους.
1926	Ίδρυση στο Παρίσι ψυχαναλυτικής εταιρίας, με δύο τάσεις, μία διεθνιστική και μία γαλλοκεντρική: αυτή η διαμάχη διαρκεί ως τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, αλλά και μετά το πέρας του, όπου ιδρύεται τελικώς το Ψυχαναλυτικό Ινστιτούτο των Παρισίων. Η Ψυχαναλυτική Εταιρία των Παρισίων ιδρύθηκε με την καθοριστική συμβολή της γαλλίδας Μαρίας Βοναπάρτη. Ήταν η αντιπρόσωπος του Freud στην πρώτη συνεδρίαση για την ίδρυση της Ψυχαναλυτικής Εταιρίας των Παρισίων και υπήρξε ιδρυτικό της μέλος. Η Ψ.Ε.Π. ιδρύθηκε από τους M. Βοναπάρτη, τον R. Laforgue,

	την E. Sockolnicka, τον A. Hesnard κ.α.–όπως τον E. Pichon, αναλύόμενο της Sockolnicka και μέλος της Evolution Psychiatrique. Συνέπεια της ίδρυσης της Ψ.Ε.Π. είναι η έκδοση του περιοδικού Revue Francaise de Psychanalyse, ως επίσημο όργανο της Ψ.Ε.Π. υπό την αιγίδα του Freud. Η Ψ.Ε.Π. επιχείρησε να εισάγει την ψυχανάλυση στο ψυχιατρικό πλαίσιο, χρησιμοποιώντας τις ψυχαναλυτικές έννοιες στην κλινική πρακτική των ψυχιατρείων. Το 1940, έπειτα από κοινή απόφαση όλων των μελών έκλεισε η Ψ.Ε.Π., προκειμένου να διασωθεί το όνομα και η τιμή της ψυχανάλυσης από ενδεχόμενη συνεργασία της Εταιρίας με τον γερμανικό στρατό κατοχής στο Παρίσι. Η Μ. Βοναπάρτη διετέλεσε επίσης και αντιπρόεδρος της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Ένωσης το 1957. Η ψυχανάλυση «επέστρεψε» στη Γαλλία τη δεκαετία του 1950 με τη συνεισφορά του J. Lacan, ο οποίος την επανέφερε στο προσκήνιο με τη μορφή της «επιστροφής στον Freud». Βέβαια, οι κινήσεις του Lacan σε συνδυασμό με την ίδρυση στο Παρίσι Ψυχαναλυτικού Ινστιτούτου με στόχο την εκπαίδευση ψυχαναλυτών, κατέληξαν σε «σχίσμα» της ψυχανάλυσης στη Γαλλία και στην ίδρυση της Γαλλικής Ψυχαναλυτικής Εταιρίας το 1953. Το οριστικό «σχίσμα» επήλθε το 1963, οπότε και ο Lacan αποκόπηκε οριστικά από τη Διεθνή Ψυχαναλυτική Εταιρία. Στη συνέχεια, το 1968, ο J. Lacan ίδρυσε την Τέταρτη Ομάδα.
1927	Έκδοση του έργου του Freud «Το μέλλον μιας αυταπάτης», όπου συνδέει τις νευρώσεις με την «ασθένεια του πολιτισμού».
1927	Ο Freud απορρίπτει τους Αμερικανούς από τη Διεθνή Ψυχαναλυτική Ένωση, καθώς διακρίνει ότι την περίοδο αυτή η Αμερικανική ήπειρος έχει να λύσει το πρόβλημα της αφομοίωσης πλήθους μεταναστών και, συνεπώς, η ψυχανάλυση θα κατέληγε εργαλείο για την προσαρμογή τους και όχι για θεραπεία. (οι Αμερικανοί προσχώρησαν στη Διεθνή δέκα χρόνια αργότερα, το 1938, και πάλι υπό όρους όπως θα παρουσιαστεί στη συνέχεια).
1928	Προγράμματα ψυχανάλυσης στα Γερμανικά Πανεπιστήμια. Πρώτη φορά εισάγονται με επιτυχία μαθήματα ψυχανάλυσης στα Πανεπιστήμια παρά το ότι είχαν προταθεί ήδη μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, στη Βουδαπέστη και στο Βερολίνο στα 1919-1920.
1929	Ίδρυση από το W. Reich, στη Βιέννη, έξι σεξολογικών κέντρων στις εργατικές γειτονιές με στόχο τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση. Ο W. Reich οργάνωσε την Κοινωνική Κοινότητα για Σεξουαλική συμβουλευτική και σεξουαλική έρευνα.
1929	Πρώτη εμφάνιση συγγράμματος εγκληματολογίας με ψυχαναλυτική προσέγγιση, πρόκειται για το «Ο εγκληματίας και οι δικαστές του», των Hugo Staub και Franz Alexander.

Δεκαετία 1930	Στη Γαλλία ο R. Laforgue προσπαθεί να οργανώσει στα πλαίσια της δημόσιας περίθαλψης υπηρεσίες με ψυχαναλυτικό προσέγγιση.
Μάιος 1931	Ίδρυση ψυχαναλυτικής Πολυκλινικής στη Βουδαπέστη με διευθυντή το S. Ferenczi και υποδιευθυντή τον M. Balint, αν και στην ουσία η συνεισφορά του S. Ferenczi ήταν περιορισμένη. Ο M. Balint, μέλος της ψυχαναλυτικής εταιρίας της Βουδαπέστης, υπηρέτησε ως υποδιευθυντής στο Ψυχαναλυτικό Ινστιτούτο της Βουδαπέστης την περίοδο 1931-1935 και στη συνέχεια ως διευθυντής την περίοδο 1935-1939.
	Ο M. Balint έστρεψε ιδιαίτερα την προσοχή στη σχέση ανάμεσα στο γιατρό και τον ασθενή και έγινε γνωστός γιατί εφάρμοσε τον ψυχαναλυτικό στοχασμό και την ψυχαναλυτική εμπειρία στην ιατρική, οργανώνοντας ομάδες αποφόρτισης του ιατρικού προσωπικού σε γενικά νοσοκομεία. Γεννήθηκε στη Βουδαπέστη όπου και αναλύθηκε από τον S. Ferenczi, ενώ μετά τον πόλεμο εγκαταστάθηκε στην Αγγλία (Μάντσεστερ, Λονδίνο), και εργάστηκε στην Tavistock.
1933	Δίωξη της ψυχανάλυσης στη Βιέννη από τους ναζί, με αποτέλεσμα το κλείσιμο της ψυχαναλυτικής κλινικής. Δίωξη του ίδιου του S. Freud και της A. Freud. Κάψιμο των βιβλίων του στο Μόναχο.
1938	Ένταξη των Αμερικανών στη Διεθνή Ψυχαναλυτική Εταιρία, υπό τους όρους όμως του Freud, όπως τους είχε υπαγορεύσει ήδη από το 1927 όταν είχε απορρίψει την ένταξή τους. Η Αμερικανική Ψυχαναλυτική Εταιρία συνδέεται ευθύς εξαρχής με την κρατική εξουσία, καθώς κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο συνεργάστηκε με τον στρατό. Με αυτόν τον τρόπο εξηγείται και η οικονομική της ευχέρεια, λόγω της μεγάλης χρηματοδότησής από το κράτος. Γεγονός είναι ότι την περίοδο που συγκροτήθηκε η Αμερικανική Ψυχαναλυτική Εταιρία, δέχονταν στους κόλπους της ελάχιστα μέλη (1 στους 1000 υποψήφιους ψυχαναλυτές). Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την εμφάνιση ελιτίστικης πολιτικής στην ανάπτυξη της ψυχανάλυσης στην Αμερική. Βέβαια, αυτό δεν κράτησε για πολύ, γιατί από τη δεκαετία του 1960 και έπειτα, η ψυχανάλυση στην Αμερική άρχισε να περνά κρίση και να παρακμάζει, με αποτέλεσμα τη σημαντική μείωση του αριθμού των υποψήφιων ψυχαναλυτών.
δεκαετία 1940	Ο D. Winnicott αναλαμβάνει την εποπτεία 5 ξενόνων για 300 παραπτωματικά παιδιά, ενώ κατά την ίδια δεκαετία τοποθετήθηκε ως Ψυχιατρικός Σύμβουλος στο Κυβερνητικό Σχήμα Εκκένωσης στην Οξφόρδη.
δεκαετία	Ο H. F. Searles αναλαμβάνει για 15 χρόνια το Chestnut Lodge Sanatorium και

1940	δουλεύει ψυχαναλυτικά με σχιζοφρενείς. Ήταν ένας από τους νεαρούς γιατρούς όπου, ως αποτέλεσμα της στρατιωτικής ιατρικής του εμπειρίας κατά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, πέρασε από την πρότερη ειδικότητά του της ιατρικής στην ψυχιατρική και την ψυχανάλυση .
1940- 1973	Ο B. Bettelheim γίνεται διευθυντής στην Ορθογενική Σχολή για διαταραγμένα παιδιά του Πανεπιστημίου του Σικάγο όπου και παρέμεινε ως το 1973.
1942	Η ένταση μεταξύ της A. Freud και της M. Klein γίνεται ακόμα πιο φανερή, καθώς οι Βιεννέζοι ψυχαναλυτές καταφθάνουν στη Μ. Βρετανία -όπου κυριαρχούσαν οι ιδέες της M. Klein- λόγω των διωγμών τους από τους ναζί. Το αποτέλεσμα ήταν μια ανοιχτή διαμάχη η οποία οδήγησε σε συμβιβασμό και στη δημιουργία του middle group, μέσα στους κόλπους της Βρετανικής εταιρίας.
1940	Η F. Dolto δημιουργεί ομάδα εργασίας γύρω από την ψυχανάλυση παιδιών μαζί με τους ελάχιστους ψυχαναλυτές που παρέμειναν στο υπό γερμανική κατοχή Παρίσι.
Τέλη 1940- 1978	Στα εξωτερικά ιατρεία του Trousseau στη Γαλλία γίνονται δωρεάν ψυχοθεραπείες παιδιών από ψυχαναλυτές με επικεφαλής τη F. Dolto. Ιδρύθηκαν με πρωτοβουλία της χώροι κοινωνικοποίησης βρεφών και μικρών παιδιών. Πρόκειται για το πρώτο νοσοκομείο στη Γαλλία που κάνει ουσιαστικά ψυχανάλυση σε παιδιά. Στο Trousseau κάθε τμήμα αποκτά ψυχολόγο και παιδοψυχίατρο. Από το 1955, στις θεραπείες αυτές παρευρίσκονται δέκα περίπου νέοι ψυχαναλυτές, οι οποίοι εναλλάσσονται κάθε χρόνο.
1941	Ο W. Bion αναλαμβάνει το Κέντρο Στρατιωτικής Ψυχιατρικής στο Λονδίνο. Αρχικά ήταν και στην Tavistock. Σε αυτό το κέντρο του W. Bion είναι που πολλές ψυχαναλυτικές καινοτομίες εισηγήθηκαν και αναπτύχθηκαν, μεταξύ των οποίων και η κοινοτική και κοινωνική ψυχιατρική αλλά και η θεραπευτική κοινότητα και η πολιτιστική ψυχιατρική προκειμένου να αναλυθεί η ψυχολογία του εχθρού.
1942	Ίδρυση στο Kansas του Texas, στις Η.Π.Α. του Topeka Institute for Psychoanalysis στα πλαίσια της Menninger Clinic. Το Ινστιτούτο ιδρύθηκε αρχικά το 1925 από τον Karl Menninger με την αρχή ότι όλοι οι ασθενείς μπορούν να θεραπευτούν. Ως μέρος της Menninger Clinic, δημιουργήθηκε ψυχιατρικό τμήμα θεραπείας, το οποίο έγινε ένα από τα μεγαλύτερα κέντρα εκπαίδευσης, έρευνας και πρόληψης αντιπροσωπεύοντας μια πρώτη ολιστική ψυχιατρική πρακτική. Η συνεισφορά του K. Menninger έγκειτο στο γεγονός της πεποίθησής του ότι κάθε ψυχικά άρρωστος μπορεί να θεραπευτεί και στην προσπάθειά του να δώσει ελπίδες ίασης σε πολλούς ψυχικά ασθενείς σε μια εποχή που η πορεία της ψυχικής ασθένειας κάθε άλλο παρά ενθαρρυντική ήταν. Το 1942, λοιπόν, άνοιξε το Topeka Institute for Psychoanalysis,

	κέντρο για εκπαίδευση ψυχαναλυτών με την πρωτοβουλία του K. Menninger, ήταν το τέταρτο στην Αμερικανική επικράτεια.
1943	Ίδρυση της Ψυχαναλυτικής εταιρίας της Αργεντινής με την άφιξη προσωπικοτήτων οι οποίοι είχαν γίνει αναλυτές στην Ευρώπη (A. Garma, M. Langer, C. Ernesta Carcano), όπου κυριαρχούν δυο τάσεις: η πρώτη προάγει την καθαρή έρευνα, η δεύτερη δείχνει την απελπισία της εξ' αιτίας των ναζί. Η Ψυχαναλυτική Εταιρία της Αργεντινής εργάστηκε αρχικά με τα έργα της M. Klein και μελέτησε τη γλωσσολογία και τη σημειολογία, ενώ εντρύφησε και στο έργο του J. Lacan. Παρόλα αυτά, στην Αργεντινή, οι συνθήκες για την ανάπτυξη της ψυχανάλυσης, κάθε άλλο παρά ενθαρρυντικές υπήρξαν, λόγω των πολιτειακών προβλημάτων που αντιμετώπιζε η χώρα εκείνη την περίοδο. Το αποτέλεσμα ήταν ότι κάποιοι ψυχαναλυτές που έμεναν ανικανοποίητοι από το ελιτίστικο ύφος της Εταιρίας της Αργεντινής, αποσπάστηκαν από αυτήν και προχώρησαν στη δημιουργία ξεχωριστών ψυχαναλυτικών ομάδων.
1946	Ίδρυση της ψυχαναλυτικής κλινικής του Πανεπιστημίου της Columbia με τη βοήθεια του S. Rado με σκοπό να εκπαιδεύει φοιτητές στη θεωρία και στην πρακτική της ψυχανάλυσης, να ενθαρρύνει την ψυχαναλυτική έρευνα, να εφαρμόσει την ψυχαναλυτική θεωρία σε άλλους τομείς και να παρέχει υψηλής ποιότητας, χαμηλού κόστους ψυχαναλυτική θεραπεία στην κοινότητα. Η ψυχαναλυτική κλινική του Πανεπιστημίου της Columbia είναι το πρώτο ψυχαναλυτικά βασισμένο Πανεπιστημιακό ίδρυμα στην Αμερική. Ο S. Rado ο οποίος ήταν επιστημονικός υπεύθυνος της Ψυχαναλυτικής Κοινότητας της Νέας Υόρκης, εργαζόταν διαρκώς για τα υψηλότερα ακαδημαϊκά κριτήρια εκπαίδευσης και μετάδοσης της ψυχανάλυσης, βασισμένα πάντοτε στην αρχική Φροϋδική θεωρία. Το θέμα είχε τεθεί αρχικά στο 2^ο συνέδριο της Αμερικανικής Ψυχαναλυτικής Ένωσης, το 1942, και τελικά υλοποιήθηκε με την ίδρυση της κλινικής του Πανεπιστημίου της Columbia το 1946, με τη συνεργασία της Ψυχαναλυτικής Ένωσης και της κλινικής του Πανεπιστημίου της Columbia, οπότε και η Αμερικανική Ψυχαναλυτική Εταιρία αναγνώρισε επίσημα, μετά από πολλές διαπραγματεύσεις, την Ψυχαναλυτική Κλινική για Εκπαίδευση και Έρευνα στο Πανεπιστήμιο της Columbia ως Εκπαιδευτικό Κέντρο.
1949	Α' Συνέδριο της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Εταιρίας στην Ζυρίχη – όπου συμμετείχαν και Έλληνες ψυχαναλυτές, όπως οι Α. Εμπειρίκος, Γ. Ζαβιτζιάνος και Δ. Κουρέτας.
δεκαετία 1950	Στη Γαλλία, στα πλαίσια του Ε.Σ.Υ. ιδρύονται τουλάχιστον δυο κλινικές και στη συνέχεια και άλλες όπου πρωταγωνιστικό ρόλο έπαιξαν ψυχαναλυτές τόσο της Ψυχαναλυτικής Εταιρίας του Παρισιού όσο και της Λακανικής προσέγγισης
Δεκαετία	Στο 13 ^ο διαμέρισμα του Παρισιού, μια λαϊκή συνοικία, οι S. Lebovici, P. Racamier,

1950	R. Diatkine, κ.α. οργάνωσαν κατά πρότυπο τρόπο δίκτυο υπηρεσιών κοινοτικής ψυχιατρικής και κινητές μονάδες με ψυχαναλυτική κατεύθυνση.
δεκαετία 1950	Έντονη ψυχαναλυτική δραστηριότητα με παιδιά του E. Kris στο New Haven, του R. Spitz στο Denver και της M. Mahler στη Ν. Υόρκη της Αμερικής που προήλθε από εμπειρικές μελέτες πολλών ειδών, και που φαίνεται ότι είναι το αποτέλεσμα της κινητοποίησης να εξετάσουμε τις αναπτυξιακές μας προδιαθέσεις με όρους άμεσης παρατήρησης παιδιών. Γεγονός είναι ότι τίποτα όπως αυτή η ψυχαναλυτική δραστηριότητα δεν έλαβε χώρα πουθενά αλλού στον κόσμο όσο στην Αμερική.
1953	Η F. Dolto μαζί με τον D. Lagache, την J. Boutonnie και τον J. Lacan αποχωρούν από την Ψυχαναλυτική Εταιρία του Παρισιού, διότι διαφωνούν στο θέμα της εκπαίδευσης των νέων αναλυτών. Στις 18 Ιουνίου του ίδιου έτους ιδρύουν τη Γαλλική Ψυχαναλυτική Εταιρία, θεωρώντας ότι οι φιλελεύθερες ιδέες τους υπηρετούν ουσιαστικά την ψυχανάλυση.
1963	Η F. Dolto αφιερώνει δύο πρωινά κάθε εβδομάδα στο Ιατροψυχοπαιδαγωγικό Κέντρο Ετιέν Μαρσέλ, όπου κάνει ψυχοθεραπείες παιδιών και εφήβων παρουσία ενός μικρού αριθμού νέων αναλυτών. Το 1970 το Κέντρο υπογράφει σύμβαση με την Πρόνοια. Η F. Dolto δέχεται επίσης σε ψυχοθεραπεία παιδιά νηπιακής ηλικίας τα οποία ζουν σε βρεφοκομεία της περιφέρειας του Παρισιού.
1967-1969	Ζωντανή εικοσάλεπτη ραδιοφωνική εκπομπή της F. Dolto, ως Docteur X, όπου απαντά καθημερινά σε ερωτήσεις μικρών παιδιών και εφήβων για τις δυσκολίες που συναντούν στη ζωή τους.
1979	Η F. Dolto με μια μικρή ομάδα συνεργατών της ψυχαναλυτών ιδρύουν το Πράσινο Σπίτι στο Παρίσι (15 ^ο Διαμέρισμα), με σκοπό την πρόληψη των πρώιμων διαταραχών στα παιδιά. Πρόκειται για τόπο συνάντησης παιδιών έως 3 ετών συνοδευόμενα από τους γονείς ή κάποιον οικείο, χώρος όπου μαθαίνουν να νιώθουν ασφαλή μέσα στην κοινωνία, παρουσία αυτών που εγγυώνται την ταυτότητά τους. Σήμερα υπάρχουν Πράσινα Σπίτια παντού στη Γαλλία, αλλά και σε πολλές άλλες χώρες στον κόσμο.

Προσδιορισμός των όρων που χρησιμοποιούνται και σκοπιμότητα της συγκεκριμένης επιλογής

Προκειμένου να προσδιορισθούν οι όροι κλειδιά του θέματος έγινε εκτενής έρευνα σε λεξικά και εγκυκλοπαίδειες τόσο της ελληνικής γλώσσας όσο και εξειδικευμένα στην ψυχολογία, ψυχιατρική, ψυχανάλυση, κοινωνιολογία και φιλοσοφία. Για κάποιους από τους παρακάτω όρους οι ορισμοί ήταν σαφείς και ξεκάθαροι, ενώ για κάποιους άλλους παρατηρήθηκε διχογνωμία σχετικά με τον όρο που χρησιμοποιείται στην ελληνική γλώσσα ως αντίστοιχος του ξένου όρου (στα αγγλικά ή γαλλικά), δεδομένου ότι για μακρό διάστημα αμιγής ανάπτυξη των επιστημονικών κλάδων στη χώρα μας δεν υπήρχε και παρόλο που η πλειοψηφία των επιστημονικών όρων έχει ελληνικές ρίζες απέχει πολύ από το να αρκεί η πιστή μετάφραση για την επαρκή απόδοση τους στα ελληνικά. Η διχογνωμία αυτή αφορά τους όρους παράσταση και αναπαράσταση όπου παρατηρείται το εξής: ενώ η ακριβής νοηματική μετάφραση του αγγλικού όρου representation στα ελληνικά αποδίδεται σωστά με τον όρο παράσταση, ο όρος που έχει περάσει στην ορολογία τόσο της ψυχολογίας όσο και της ψυχανάλυσης είναι αναπαράσταση.

Τα αποτελέσματα της διερεύνησης αυτής βρίσκονται στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1.

1.2. Η ΚΛΙΝΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΗΣ ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ 1908- 2008

Η παρακάτω έρευνα προτείνεται να αναγνωσθεί ως μια προσπάθεια καταγραφής της εισαγωγής της ψυχαναλυτικής σκέψης στην Ελλάδα, και ειδικότερα στην ελληνική κλινική πρακτική. Αυτό αποδείχθηκε ένα αρκετά δύσκολο εγχείρημα, καθώς θα χρειάζονταν ειδικές ιστορικές γνώσεις προκειμένου να αξιολογηθούν οι διάφορες αντιφάσεις, που παρατηρήθηκαν, όπως:

- ❖ *Η εισαγωγή της ψυχανάλυσης από εκπαιδευτικούς*
- ❖ *Η πρώτη εφαρμογή της σε εκπαιδευτικούς χώρους*
- ❖ *Οι εναλλαγές στάσεων προς την ψυχανάλυση ανάλογα με τη πολιτική ρευστότητα της χώρας και τον πολιτικό και κοινωνικό προσανατολισμό των δραστηριοποιούμενων ψυχαναλυτών.*
- ❖ *Η κλινική εφαρμογή ψυχαναλυτικών πρακτικών από άτομα και ομάδες δίχως αυτό να εκπορεύεται από την ύπαρξη, αλλά και ούτε και να οδηγήσει, παρά μόνο δεκαετίες αργότερα, σε δημιουργία επίσημων ψυχαναλυτικών θεσμών.*
- ❖ *Επιπλέον θα πρέπει να ληφθεί υπόψη, ότι αρκετοί από τους πρωτεργάτες της ίδρυσης ψυχαναλυτικών θεσμών στην Ελλάδα είναι ακόμη ενεργοί, με αποτέλεσμα να είναι αρκετά περίπλοκο να υπάρξει μια εκ των υστέρων, ει δυνατόν ψύχραιμη επεξεργασία.*

Στο παρακάτω κείμενο παρουσιάζεται η ελληνική πορεία εισαγωγής και εφαρμογής της ψυχανάλυσης από την εμφάνιση της έως σήμερα. Προκειμένου αυτό να έχει μια πληρέστερη εικόνα, εκτός από τις κλινικές εφαρμογές παρουσιάζεται και η πρώτη εισαγωγή ψυχαναλυτικών κειμένων, όπως τα επέλεξαν και τα μετέφραζαν οι πρώτοι εισαγωγείς αυτών των ιδεών.

ΟΙ ΑΠΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (ΔΕΚΑΕΤΙΑ 1910-20)

Η ψυχανάλυση στην Ελλάδα ως φαίνεται αναφέρεται πρώτη φορά το 1908, όταν ο Δ. Μωραΐτης σπουδάζει ψυχολογία στη Γερμανία και στην Ελβετία όπου έρχεται σε επαφή με την ψυχανάλυση και ξεκινά την δική του αυτοανάλυση (Μωραΐτης, Γ. 2003). Δύο χρόνια αργότερα, το 1910, γίνεται πιο εκτεταμένη αναφορά της ψυχανάλυσης στην Ελλάδα, καθώς συστήνεται ο «Εκπαιδευτικός Όμιλος» από τους

Μ. Τριανταφυλλίδη, ο οποίος έχει ψυχαναλυθεί στο Μόναχο, Α. Δελμούζο και Δ. Γληνό, στα πλαίσια του οποίου προσεγγίζεται η ψυχαναλυτική θεωρία και οι δυνατότητες εφαρμογής της στην εκπαίδευση. Πρόκειται για μια προσπάθεια ανανέωσης των εκπαιδευτικών μεθόδων αγωγής, με την εισαγωγή ψυχαναλυτικών ιδεών. Αξίζει να σημειωθεί ότι η ψυχανάλυση στην Ελλάδα εισήχθη από δύο ομάδες ειδικοτήτων, τους εκπαιδευτικούς αρχικά και τους νευρολόγους-ψυχιάτρους αργότερα.

Στα χρόνια που ακολούθησαν ξεκινούν οι πρώτες δημοσιεύσεις με αναφορές στην ψυχανάλυση: αρχικά, το 1912 εκδίδεται άρθρο για την ψυχανάλυση στο περιοδικό «καλλιτέχνης» (που ουσιαστικά πρόκειται για την πρώτη δημοσιευμένη αναφορά στην ψυχανάλυση στον ελληνικό χώρο), καθώς και η πρώτη έκδοση στα Ελληνικά του ψυχαναλυτικού έργου «Ποίησις και Ψυχανάλυσις» του Theodor Reik, μαθητή του Freud. Το 1915, ο Μ. Τριανταφυλλίδης συγγράφει άρθρο με θέμα «η αρχή της γλώσσας και η φροϋδιανή ψυχολογία», το οποίο δημοσιεύεται στο Δελτίο του Εκπαιδευτικού Ομίλου όπου ο Τριανταφυλλίδης συστήνει το Freud και τις ιδέες του στο ελληνικό αναγνωστικό κοινό. Σε αυτό το άρθρο ο Τριανταφυλλίδης περιγράφει τις νευρώσεις με τις οποίες ασχολήθηκε ο Freud καθώς και έννοιες όπως το ασυνείδητο, τα όνειρα, αλλά και πώς τα στοιχεία του ασυνείδητου έρχονται στην επιφάνεια μέσα από την ψυχανάλυση. Το γεγονός αυτό σηματοδοτεί την πρώτη εισαγωγή των ψυχαναλυτικών ιδεών στην Ελλάδα κατ' αρχάς στον εκπαιδευτικό χώρο μέσω προοδευτικών εκπαιδευτικών. Ο Μ. Τριανταφυλλίδης, θα μπορούσε ίσως να θεωρηθεί, ως ο πρώτος εισηγητής των Φροϋδικών ιδεών στην Ελλάδα, μιας και παρουσίασε στο αναγνωστικό κοινό της εποχής τις παραδρομές της γλώσσας και τα όνειρα, καθώς και τη σχέση τους με το ασυνείδητο, δείχνοντας έτσι ότι η ψυχανάλυση αφορά τόσο τους ψυχικά ασθενείς όσο και τους υγιείς. Επιπλέον, βλέπει την ψυχανάλυση ως το μέσον για να εξεταστούν όλες οι πνευματικές επιστήμες, όπως δίκαιο, λαογραφία, θρησκεία, τέχνη κ.λ.π. Την περίοδο που ακολουθεί, δηλαδή το 1920, καταγράφεται επιπλέον αλληλογραφία του Μ. Τριανταφυλλίδη με το Freud αλλά και με τον Adler.

Κατά τη δεκαετία του 1920 η ψυχανάλυση στην Ελλάδα διαδίδεται μέσω περισσότερων δημοσιεύσεων. Συγκεκριμένα, το 1922 εκδίδεται το έργο του Γιάννη Ιμβριώτη «Ψυχανάλυση. Έκθεση των θεωριών του S. Freud», το οποίο ανατυπώθηκε το 1923 με σκοπό να σχολιάζεται σε συναντήσεις του Εκπαιδευτικού Ομίλου, που

είχε ήδη συσταθεί από το 1910, και του οποίου ο Γ. Ιμβριώτης υπήρξε ιδρυτικό μέλος. Ο Ιμβριώτης σε αυτό του το έργο αναφέρεται στα παιδικά όνειρα και στη σχέση τους με ασυνείδητες επιθυμίες και άγχη, ενώ σχολιάζει γενικότερα τις Φροϋδικές ιδέες για τα όνειρα. Επιπλέον, επιχειρεί να εκθέσει τη θεωρία του Freud για τη λειτουργία και τα χαρακτηριστικά των ονείρων, ενώ κάνει αναφορά και στα νευρωτικά συμπτώματα ως έκφραση ασυνείδητων συγκρούσεων. Ο Γ. Ιμβριώτης σε αυτό το άρθρο παρουσιάζει αναλυτικά την έννοια του οιδιπόδειου συμπλέγματος και είναι χαρακτηριστικό ότι διαφαίνεται μια κατ' αρχήν θετική στάση απέναντι στην ψυχαναλυτική θεωρία. Επίσης, οι Ιμβριώτης και Μωραΐτης φαίνεται να επηρεάστηκαν από τον Ελβετό εκπαιδευτικό, Ο. Pfister, ο οποίος είχε επιχειρήσει να εφαρμόσει ψυχαναλυτικές ιδέες στην εκπαίδευση στην Ελβετία. Ο Δ. Μωραΐτης αποτελεί κεντρικό πρόσωπο για την εφαρμογή ψυχαναλυτικών πρακτικών στην Ελλάδα, καθώς το 1923 ξεκινά ημερολόγιο παρατήρησης βρέφους, της κόρης του. Επίσης, την ίδια χρονολογία διορίζεται υποδιευθυντής του Διδασκαλείου Μέσης Εκπαίδευσης και αναλαμβάνει να διδάξει τους εκπαιδευτικούς. Λόγω της οικονομικο-πολιτικής κατάστασης στην Ελλάδα, τα συγγράμματα Ψυχολογίας και Παιδαγωγικής ήταν ελάχιστα, συνεπώς ο Μωραΐτης είχε την ευκαιρία να συγγράψει εκπαιδευτικό υλικό και να εισάγει έτσι την ψυχαναλυτική θεωρία στην εκπαιδευτική ύλη. Έγραψε τότε τα συγγράμματα «Γενική Ψυχολογία» και «Ιστορία Παιδαγωγικής».

Το 1923 ιδρύεται επίσης η Εταιρία Ψυχοφυσιολογίας (Ψυχικών Ερευνών) από τον Α. Τανάγρα, αρχίατρο του πολεμικού ναυτικού. Η Εταιρία είχε ανακηρύξει επίτιμο μέλος της το Freud, ενώ περιελάμβανε στα μέλη της πολλούς εξέχοντες επιστήμονες της εποχής, Έλληνες και ξένους –μεταξύ άλλων και τον ψυχίατρο Δ. Κουρέτα, ενώ το 1924 ο Ι. Ιμβριώτης δημοσιεύει θετικό άρθρο γενικής παρουσίασης της Ψυχανάλυσης.

Στα μέσα της δεκαετίας του 1920 και συγκεκριμένα το 1925 μεταφράζονται η «Ομαδική Ψυχολογία» και τα «Τρία Δοκίμια» του S. Freud. Η μετάφραση γίνεται από τον εκδοτικό οίκο Ελευθερουδάκη και το Γ. Αθανασόπουλο και περιλαμβάνει μέρη από το βιβλίο του Freud «Massepsychologie und Ich-Analyse», το οποίο είχε εκδοθεί το 1921. Υπάρχουν δύο ακόμα μεταφράσεις του συγκεκριμένου βιβλίου, η μία χωρίς ημερομηνία έκδοσης, από τις εκδόσεις Γκοβόστη σε μετάφραση Σ. Φερεντίνου, με τίτλο «Ομαδική και ατομική ψυχολογία», και η άλλη του 1956, από τις εκδόσεις Άτλας σε μετάφραση Α.Α. Φραγκιά με τίτλο «Ομαδική ψυχολογία

και Ανάλυση του Εγώ». Το 1926, μεταφράζεται στα ελληνικά, από το Γ. Ιμβριώτη, το έργο του P. Bovet, ιδρυτικού μέλους της ψυχαναλυτικής ομάδας της Γενεύης, με τίτλο «το μαχητικό ένστικτο». Την ίδια χρονιά, δημοσιεύεται άρθρο με τίτλο «Η εβδομηκονταετηρίς του καθηγητού S. Freud» στο περιοδικό *Κλινική* από συγγραφέα με τα αρχικά Δ.Ι.Ο., με περιγραφή της Φροϋδικής θεωρίας χωρίς κριτική πρόθεση ως προς την επιστημονική της διάσταση, αν και φαίνεται κριτικός απέναντι στον ίδιο τον Freud, αλλά και δημοσίευση σειράς άρθρων υπό τον τίτλο «ψυχανάλυση» στο περιοδικό *Αναγέννηση* από τον Κ. Δ. Σωτηρίου, εκπαιδευτικό θετικά διακείμενο προς το έργο του S. Freud. Στα άρθρα αυτά ο Κ. Δ. Σωτηρίου περιγράφει τις φροϋδικές ψυχαναλυτικές ιδέες. Ο Κ. Δ. Σωτηρίου, υπήρξε διευθυντής του διδασκαλείου Πειραιά, όπου και εφάρμοσε ψυχαναλυτικές τεχνικές στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Ένα χρόνο αργότερα, το 1927, μεταφράζεται και δημοσιεύεται από τον Αχιλλέα Βαγενά κείμενο του Marc Ariel με τίτλο «Μαρξισμός και Ψυχανάλυση. Ένα πρώιμο κείμενο», το οποίο αναφέρεται στη σχέση ψυχανάλυσης και καλλιτεχνικής δημιουργίας. Κατά την ίδια χρονολογία, γίνεται ομιλία περί των βασικών ιδεών της ψυχανάλυσης από το Δημήτριο Κουρέτα στο Δικηγορικό Σύλλογο Θεσσαλονίκης. Η ομιλία αυτή πολεμήθηκε έντονα, ακόμα και με την απαγόρευση της χρήσης από τον Κουρέτα της αίθουσας του Ιατρικού Συλλόγου –όπου είχε προγραμματιστεί αρχικά να δοθεί η διάλεξη. Η φροϋδική θεωρία καταδικάστηκε από το ιατρικό σύνολο κυρίως λόγω των ηθικών προεκτάσεών της και όχι λόγω της εγκυρότητάς της.

Το 1928 δημοσιεύεται άρθρο με τίτλο «Ενδείξεις και τεχνική της ψυχανάλυσεως» στο περιοδικό *Ιατρική Πρόοδος* από συγγραφέα με αρχικά Γ.Ψ. Το άρθρο παρουσιάζει την ψυχαναλυτική θεραπευτική και εισάγει προβληματισμό σχετικά με το τι μπορεί να θεραπεύσει η ψυχανάλυση. Αντιλαμβάνεται τη θεραπευτική διάσταση της ψυχαναλυτικής θεωρίας αλλά ταυτόχρονα ο συγγραφέας αναρωτιέται ποιες ψυχικές ασθένειες δύναται να θεραπεύσει η ψυχανάλυση.

Παράλληλα, εκδίδεται το έργο του Δημητρίου Κουρέτα «Η ψυχανάλυσις» από τις εκδόσεις Ελληνική Ιατρική, με αποσπάσματα από την ομιλία του στη Θεσσαλονίκη το 1927, στο κείμενο αναφέρονται οι βασικές αρχές της Φροϋδικής θεωρίας με «ουδέτερο» ύφος. Ο Δ. Κουρέτας σε αυτό το έργο αναφέρει αρχικά κάποια στοιχεία για τον ίδιο το Freud και στη συνέχεια αναλύει τη θεωρία του για την ψυχανάλυση ως θεραπεία, για τη γέννηση των νευρώσεων, αλλά και για τις θεραπευτικές μεθόδους

που ακολουθεί, ενώ κάνει αναφορά και στη Φροϋδική έννοια της μεταβίβασης στην ψυχανάλυση.

Την ίδια χρονιά ο Δ. Μωραΐτης δημοσιεύει τη μελέτη του «Η ψυχανάλυσις και αι εφαρμογαί αυτής εις την αγωγήν», όπου παρουσιάζεται υλικό παρατήρησης βρεφών και ανάλυση δικών του ονείρων, προφανώς ακολουθώντας το παράδειγμα του Freud, ο Δ. Μωραΐτης εκδίδει τη μελέτη του με υλικό από την αυτοανάλυσή του, με την ανάλυση των ονείρων του και την ανάλυση του δικού του ασυνείδητου κόσμου. Η μελέτη του, προτείνει εφαρμογή των ψυχαναλυτικών ιδεών στην εκπαίδευση μέσω του μοντέλου της «ψυχαναλυτικής παιδαγωγικής», όπου υποστηρίζει την ανάγκη για εφαρμογή της στην εκπαιδευτική αγωγή και προτείνει την ψυχανάλυση τόσο για τα παιδιά όσο και για τους εκπαιδευτικούς τους. Επιπλέον, την ίδια χρονιά, δημοσιεύεται σειρά άρθρων παρουσίασης των ιδεών του A. Adler από το Μ. Τριανταφυλλίδη.

Το 1929 γίνεται μετάφραση του κειμένου του Μ. Ariel «η θεωρία του Freud και η καλλιτεχνική δημιουργία» από τον Αχιλλέα Βαγενά και δημοσίευσή του στο περιοδικό *Νέοι Πυθμοί* το οποίο εκδίδεται στη Δράμα από τον Κ. Δρακόπουλο, όπως επίσης και δημοσίευση άρθρου του Ν. Λαπαθιώτη με τίτλο «ψυχαναλυτικά», όπου ο ποιητής φαίνεται θετικά διακείμενος προς τις φροϋδικές ιδέες και την επίδρασή τους στη λογοτεχνία. Συγχρόνως, εκδίδεται το σύγγραμμα «Ψυχανάλυσις και Ψυχοβιολογία» του Γ. Ζουράρι, το οποίο πραγματεύεται την ψυχανάλυση σε σχέση με τη σεξολογία. Εδώ φαίνεται να προσεγγίζεται η ψυχανάλυση με σεξοκεντρικό χαρακτήρα από τη μία, ενώ από την άλλη αναγνωρίζεται το γενετήσιο ένστικτο της ανθρώπινης υπόστασης. Επιπλέον μεταφράζεται μέρος από το έργο του S. Freud «Eine Kindheitserinnerung des Leonardo da Vinci» το οποίο είχε εκδοθεί το 1910, από τις εκδόσεις Γκοβόστη. Σημειώνεται ότι για το συγκεκριμένο βιβλίο έγινε μία ακόμα μετάφραση από τις εκδόσεις Άτλας το 1955 με τίτλο «Ο Λεονάρντο Ντα Βίντσι στο φως της ψυχανάλυσης».

Κατά τα τέλη της δεκαετίας γίνονται οι πρώτες προσπάθειες μετάφρασης των έργων του Freud, από τις εκδόσεις Γκοβόστη, οι οποίες γίνονται πιο συστηματικές κατά τη δεκαετία του 1930, αλλά και από άλλους εκδοτικούς οίκους, όπως του Ελευθερουδάκη και του Αναγνωστίδη. Πρόκειται για σημαντικό βήμα στη διάδοση της ψυχανάλυσης στην Ελλάδα, το οποίο οπωσδήποτε προωθήθηκε κυρίως από τους εκπαιδευτικούς της εποχής, αφού αποτελούσαν την κύρια γέφυρα με το ευρύ αναγνωστικό κοινό. Οι εκδοτικοί οίκοι, πιθανόν να είδαν στην ψυχαναλυτική θεωρία

αφορμή να εισάγουν πρωτοποριακά εκδοτικά σχήματα στην παραγωγή τους καθώς η ψυχανάλυση μετέδιδε γενικότερες αλλαγές στον τρόπο σκέψης της εποχής και όχι μόνο στον τρόπο θέασης των ψυχικών νοσημάτων. Αυτός ο παράγοντας, σε συνδυασμό με την εμπορική απήχηση των ψυχαναλυτικών έργων ώθησε ενδεχομένως τους διάφορους εκδοτικούς οίκους να περιλάβουν στις εκδόσεις τους μεταφρασμένα έργα του Freud. Επιπλέον, το γεγονός ότι το 1929 ιδρύεται από τον Δ. Μωραΐτη παιδαγωγικός σταθμός στο Βαρβάκειο αποτελεί ένα ακόμα σημαντικό στοιχείο για την εξάπλωση της κλινικής ψυχανάλυσης στην Ελλάδα, καθώς μέχρι τότε οι υπηρεσίες για ψυχικά ασθενείς στην Ελλάδα ήταν ελάχιστες και απαρχαιωμένες. Εκτός από τα άσυλα και τις όποιες ιδιωτικές ψυχιατρικές κλινικές, η πρώτη παροχή ψυχοθεραπευτικών υπηρεσιών ήταν οι συμβουλευτικοί σταθμοί του Δημητρίου Μωραΐτη κατά τα πρότυπα των παιδαγωγικών σταθμών των Αντλεριανών στη Βιέννη του 1920. Ο Μωραΐτης ιδρύοντας λοιπόν τον παιδαγωγικό σταθμό στο Βαρβάκειο εγκαινιάζει την ψυχοθεραπευτική κλινική πρακτική στην Ελλάδα.

Η ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΔΕΚΑΕΤΙΑ 1930,

(Η Εισαγωγή της στην ψυχιατρική)

Κατά τη δεκαετία του 1930 και όχι σε συνάρτηση με την έως τότε ψυχαναλυτική κίνηση στην Ελλάδα έχουμε την επιστροφή στη χώρα του Ανδρέα Εμπειρικού.

Ο Ανδρέας Εμπειρικός (2 Σεπτεμβρίου 1901 - 3 Αυγούστου 1975) ήταν Έλληνας ποιητής, πεζογράφος, φωτογράφος και ψυχαναλυτής (Κούρια, Έ., & Κούριας, Γ. 1984). Γεννημένος στη Μπραΐλα της Ρουμανίας, εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα το 1902 και αργότερα παρακολούθησε μαθήματα φιλοσοφίας και αγγλικής φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και στο King's College του Λονδίνου. Την περίοδο 1926-1931 έζησε στο Παρίσι, όπου συνδέθηκε με τον κύκλο των υπερρεαλιστών και ασχολήθηκε ενεργά με την ψυχανάλυση, κοντά στον ιδρυτή της Ψυχαναλυτικής Εταιρείας του Παρισιού, R. Laforgue (Χρυσανθόπουλος, Μ. 2006). Το 1931 εγκαταστάθηκε οριστικά στην Ελλάδα, πραγματοποιώντας την πρώτη εμφάνισή του στα ελληνικά γράμματα το 1935, οπότε και αποφασίζει να εγκαταλείψει κάθε άλλη επαγγελματική του απασχόληση και να αφοσιωθεί στη λογοτεχνία και την ψυχανάλυση. Ήταν ο πρώτος που άσκησε την ψυχανάλυση στον ελληνικό χώρο, ασκώντας την ψυχαναλυτική πρακτική κατά την περίοδο 1935-1951, δίχως να τη διακόψει ακόμη και κατά τη διάρκεια του πολέμου. Υπήρξε επίσης ο πρώτος

Έλληνας ψυχαναλυτής που αναγνωρίστηκε από τη Γαλλική Ψυχαναλυτική Εταιρεία, και κατ' επέκταση από την Διεθνή Ψυχαναλυτική Ένωση, ως «διδάσκων ψυχαναλυτής». Μαζί με τον ψυχαναλυτή και ιδρυτή της ισπανόφωνης υπερρεαλιστικής ομάδας, A. Pelegrini (1903-1973), αποτελούν μοναδικές περιπτώσεις εισηγητών της ψυχανάλυσης και υπερρεαλιστικών ομάδων ταυτόχρονα. Η ενασχόλησή του Εμπειρικού με την ψυχανάλυση ξεκίνησε την περίοδο των σπουδών του στη Γαλλία, κατά την οποία συνδέθηκε με τον R. Laforgue, έναν από τους ιδρυτές της γαλλικής ψυχανάλυσης. Αναλύθηκε τρία χρόνια στον Laforgue και ήρθε σε επαφή με πολλούς Γάλλους ψυχαναλυτές. Ως εισηγητής της ψυχανάλυσης στην Ελλάδα, ξεκίνησε να την εξασκεί το 1935 στην Αθήνα, σχηματίζοντας μαζί με τους ψυχιάτρους Δημήτριο Κουρέτα και Γεώργιο Ζαβιτζιάνο μία μικρή ομάδα ενδιαφερόμενων, σε άμεση επαφή και συνεργασία με την Μαρία Βοναπάρτη, η οποία, όπως σημειώνει ο Εμπειρικός συμμετείχε στους «αγώνες των πρώτων ορθοδόξων Ελλήνων ψυχαναλυτών»

Στις αρχές της δεκαετίας του 1930, φαίνεται ότι η ψυχανάλυση προωθείται πλέον με ταχείς ρυθμούς στον ελληνικό χώρο: το 1930 δίνεται διάλεξη στην Κέρκυρα, με θέμα «η διδασκαλία του Freud και η επίδραση αυτής εις την παιδαγωγικήν», από τον ψυχίατρο Σ. Σύφαντο. Ο Σύφαντος αναφέρεται στις αρχές της θεωρίας του Freud και τις συνδέει με τις εκπαιδευτικές διαδικασίες, υποστηρίζοντας ότι η ψυχαναλυτική γνώση είναι δυνατόν να βελτιώσει τους εκπαιδευτικούς ως προς το έργο το οποίο καλούνται να επιτελέσουν. Παράλληλα, εκδίδεται το βιβλίο του Δ. Μωραΐτη «η ατομική ψυχολογία και αι εφαρμογαί αυτής εις την ψυχοθεραπείαν και αγωγήν». Το βιβλίο αυτό απομακρύνεται από την Φροϋδική ψυχανάλυση και εστιάζει στην Ατομική Ψυχολογία του Adler περιλαμβάνοντας και κλινικό υλικό από το Βαρβάκειο παιδαγωγικό σταθμό.

Κατά τον επόμενο χρόνο, το 1931, εκδίδεται το έργο του Γ. Ιμβριώτη «Η παθολογική μνήμη», πρόκειται για ολοκληρωμένη ψυχολογική μελέτη, η οποία έχει ψυχαναλυτική προσέγγιση. Τότε δημοσιεύεται και το έργο «Η ψυχανάλυσις ή η ψυχολογία του ασυνειδήτου» από τον ψυχίατρο Κ. Κωνσταντινίδη από τις εκδόσεις Χρονοπούλου. Σε αυτό το έργο του, ο Κωνσταντινίδης παρουσιάζει τη φροϋδική θεωρία για την ψυχανάλυση εκτενώς, καθώς αναλύει έννοιες όπως το ασυνείδητο, τις γενετήσιες ορμές, το ρόλο της σεξουαλικότητας και την ερμηνεία των ονείρων. Επιπλέον, περιγράφει τις ψυχαναλυτικές τεχνικές με σαφή τρόπο, αναφέροντας τόσο

τη μέθοδο των ελεύθερων συνειρμών όσο και τις παραπραξίες και παραδρομές του λόγου. Διατηρεί θετική στάση απέναντι στην ψυχανάλυση και είναι σημαντική σε αυτό το έργο η άποψη που εκφράζει για τη χρησιμότητα της ψυχανάλυσης στην ψυχιατρική πρακτική και για το πόσο μπορεί να βοηθήσει η ψυχαναλυτική θεώρηση την εργασία των ψυχιάτρων στην ερμηνεία των ψυχικών νόσων. Ο Κ. Κωνσταντινίδης ήταν ψυχίατρος ο οποίος ανέλαβε τη διεύθυνση του Δημόσιου Ψυχιατρείου το 1946, ο οποίος διετέλεσε επίσης και καθηγητής στο Πανεπιστήμιο. Δημοσίευσε πολλά έργα, μεταξύ των οποίων το «Αι ψυχώσεις και η εξέλιξίς της ψυχής» το 1935, και «Η ψυχολογία του πολέμου» το 1946. Παράλληλα, το 1931, δημοσιεύεται άρθρο του Χ. Ανδρούτσου με τίτλο «η ψυχολογία του Freud (ψυχοανάλυσις)», το οποίο ασκεί πολεμική, βασιζόμενο ωστόσο σε εκτενή ψυχαναλυτική βιβλιογραφία.

Την ίδια περίοδο δημοσιεύεται και σειρά δοκιμών και παρουσιάσεων από τους Ζουράρη, Ιμβριώτη, Κουρέτα και Κωνσταντινίδη, ενώ ιδρύεται και η «Εταιρία προς καλλιέργειαν της ατομικής ψυχολογίας», η οποία λειτούργησε έως το 1939 από το Δ. Μωραΐτη (Μωραΐτης, Γ.2003) με συμμετοχή του Δ. Κουρέτα και με μέλη τον Ι. Βαχαβιόλο, Χ. Γκιτάκο, Ν. Βέη, Γ. Παλαιολόγο, Θ. Βλησίδη και Ν. Λυμπέρη κ.α. Η διακοπή της λειτουργίας της συνδέεται με το θάνατο του Adler, και τη δικτατορία του Μεταξά. Στην εταιρία αυτή για πρώτη φορά καλούνται ψυχαναλυτές από το εξωτερικό (π.χ. Wexberg) και παρουσιάζονται κλινικά περιστατικά.

Το 1932 εκδίδεται από τον Δ. Μωραΐτη το διμηνιαίο περιοδικό «Ατομική Ψυχολογία». Ο Μωραΐτης υπήρξε διευθυντής και εκδότης του περιοδικού, ενώ και ο Δ. Κουρέτας συνεργάστηκε στην έκδοσή του. Η διακοπή της έκδοσής του το 1938 συνδέεται με τη διάλυση της εταιρίας του Μωραΐτη και την παραίτησή του από τη θέση του υποδιευθυντή του Διδασκαλείου Μέσης Εκπαίδευσης, λόγω της δικτατορίας του Μεταξά, αλλά και με τον θάνατο του Adler το 1937. Παράλληλα, το 1932 ιδρύεται και λειτουργεί στην Αθήνα και πάλι από το Δ. Μωραΐτη ο Συμβουλευτικός Ψυχοπαιδαγωγικός Σταθμός, που λειτούργησε ως το 1938. Ο Συμβουλευτικός Ψυχοπαιδαγωγικός Σταθμός είχε χαρακτήρα τόσο συμβουλευτικό όσο και θεραπευτικό και δέχονταν παιδιά με νοητική υστέρηση και λοιπές δυσλειτουργίες. Το θεραπευτικό μοντέλο που εφαρμοζόταν ήταν κατά τα πρότυπα της Αντλεριανής θεωρίας. Σαν αποτέλεσμα των παραπάνω ενεργειών, ο Δ. Μωραΐτης ανακοινώνει στην Ελληνική Ιατρική Εταιρία δυο κλινικές περιπτώσεις.

Κατά το 1932 δημοσιεύεται και άρθρο του Μ. Σπιέρου με το ψευδώνυμο Ν. Ράντος στο περιοδικό *Νέοι Πρωτοπόροι*, με τίτλο «Προβλήματα προλεταριακής τέχνης» όπου χρησιμοποιεί την ψυχαναλυτική θεωρία. Σε αυτό το άρθρο ο Σπιέρος αναφέρεται στο πώς μπορεί η ψυχανάλυση να εξυπηρετήσει την τέχνη και στις εφαρμογές της φροϋδικής θεωρίας στην καλλιτεχνική δημιουργία.

Επίσης, το 1932 αρχίζει να εκδίδεται το Λαϊκόν Πανεπιστήμιον της Βραδυνής, το οποίο αποτελεί τριμηνιαία επιστημονική επιθεώρηση της εφημερίδας Βραδυνή. Η εφημερίδα αυτή απευθυνόταν στο ευρύτερο κοινό και οι συγγραφείς των άρθρων ήταν επιστήμονες από διάφορους χώρους. Καθώς όμως ανήκε στο συντηρητικό χώρο οι όποιες αναφορές σε ψυχικές ασθένειες εντάσσονταν στο ιατρικό και βιολογικό μοντέλο, ενώ η όποια προσπάθεια για ερμηνεία του ψυχικού μηχανισμού αναφερόταν επίσης σε κληρονομικά χαρακτηριστικά και βιολογικές θεωρίες για τις ατομικές διαφορές –π.χ. οι διαφυλικές διαφορές, η ερμηνεία της εγκληματικότητας κλπ., προτείνοντας και ανάλογους τρόπους αντιμετώπισης –π.χ. ευγονική.

Για τους παραπάνω λόγους, στο Λαϊκόν Πανεπιστήμιον της Βραδυνής υπάρχουν ελάχιστες αναφορές στην ψυχανάλυση. Υπάρχουν ωστόσο δύο άρθρα με αναφορές στην ψυχανάλυση, ένα του Χ. Ανδρούτσου και ένα του Κ. Κωνσταντινίδη. Στο άρθρο του Ανδρούτσου, το οποίο δημοσιεύτηκε στην επιθεώρηση την περίοδο 1934-35 και έχει τίτλο «Περί ψυχανάλυσεως», ασκείται έντονη κριτική στις απόψεις του Freud και η ψυχανάλυση κατακρίνεται, κυρίως για το κομμάτι που αφορά θρησκευτικές αναζητήσεις –επομένως πρόκειται κυρίως για φιλοσοφική διαφωνία του Ανδρούτσου προς την ψυχαναλυτική θεωρία.

Στο άρθρο του Κωνσταντινίδη, το οποίο δημοσιεύτηκε στην επιθεώρηση το 1933 και είχε τίτλο «Η ψυχανάλυσις», παρουσιάζεται η ψυχαναλυτική θεωρία του Freud και εκφράζονται κάποιες θετικές απόψεις απέναντι στην ψυχανάλυση.

Το 1933 δημοσιεύονται άρθρα από τον Κωνσταντίνο Κωνσταντινίδη στο περιοδικό *Κλινική*, όπου παρουσιάζεται εκτενώς η ψυχαναλυτική θεωρία. Στα άρθρα αυτά ο Κωνσταντινίδης εκφράζει θετική στάση απέναντι στην ψυχανάλυση, για την οποία υποστηρίζει ότι είναι η πιο αποτελεσματική από άλλες ψυχοθεραπευτικές μεθόδους και την προτείνει ως την κατάλληλη θεραπεία για τις ψυχονευρώσεις. Ο Κωνσταντινίδης εδώ τονίζει ότι η ψυχαναλυτική είναι πιο αποτελεσματική της ψυχιατρικής θεραπείας για τέτοιου είδους ψυχοπαθολογίες, αναφέροντας το ρόλο του

ασυνειδήτου και της ενόρμησης του θανάτου ως αιτιολογικούς παράγοντες για την ανάπτυξη των ψυχονευρώσεων.

Κατά το ίδιο διάστημα, μεταφράζεται στα ελληνικά το έργο του O. Pfister «Ψυχανάλυση & Παιδαγωγική» από τον εκπαιδευτικό Κ. Δ. Σωτηρίου, με πρόλογο του ίδιου του O. Pfister. Το έργο αυτό πραγματεύεται την εφαρμογή της ψυχανάλυσης στην εκπαιδευτική διαδικασία, τονίζοντας επίσης την ανάγκη για προσωπική ψυχαναλυτική εμπειρία του εκπαιδευτικού για τον σκοπό αυτό.

Στα μέσα της δεκαετίας του 1930, την περίοδο δηλαδή 1934-36, οι κινήσεις και τα βήματα για την ψυχαναλυτική δραστηριότητα πολλαπλασιάζονται. Ειδικότερα, το 1934 συμβαίνουν τα εξής:

- Μεταφράζεται στα Ελληνικά το έργο του W.Reich με τίτλο «Σεξουαλική κρίση», γεγονός που σηματοδοτεί την απαρχή της κριτικής συζήτησης περί ψυχανάλυσης στην Ελλάδα.
- Παραδίδονται διαλέξεις του Δ. Μωραΐτη στο Δημοδιδασκαλείο στα πλαίσια της μετεκπαίδευσης των δημοδιδασκάλων σχετικά με την εφαρμογή της ατομικής ψυχολογίας στην αγωγή.
- Μεταφράζεται στα ελληνικά το έργο του H. Zulliger «η Ψυχανάλυση στο σχολείο», από τον Δ. Μωραΐτη.
- Εκδίδονται τα έργα του Κ. Τσιμηνάκη με τίτλο «Freud και καλλιτεχνική δημιουργία» και «Έχουσι βάσιν τινά οι ισχυρισμοί του Freud οι σχετικοί προς την γένεσιν της καλλιτεχνικής δημιουργίας» από τις εκδόσεις Αλευροπούλου. Πρόκειται για το πρώτο κείμενο από ψυχίατρο που πολεμά τις ψυχαναλυτικές θέσεις τόσο ανοιχτά και ξεκάθαρα. Ο Κ. Τσιμηνάκης επιχειρεί να δείξει ότι η ψυχαναλυτική θεωρία δεν μπορεί να εξηγήσει ούτε τον καλλιτέχνη ούτε το δημιούργημά του, ενώ συγχρόνως ισχυρίζεται την ανυπαρξία της έννοιας του ασυνειδήτου. Τονίζει ότι από τη στιγμή που δεν αποδεικνύεται μέσω της επιστημονικής πειραματικής μεθόδου, το ασυνείδητο είναι ανύπαρκτο. Κατηγορεί το Freud για την ανάπτυξη της θεωρίας του που σχετίζει ασυνείδητες ορμές με καλλιτεχνικές δημιουργίες και τονίζει τη διάνοια του καλλιτέχνη, η οποία αποτελεί απλώς και μόνο μία εγκεφαλική λειτουργία κατά την άποψή του. Σε γενικές γραμμές, ο Κ. Τσιμηνάκης εκφράζει σε αυτά του τα έργα απόλυτες θέσεις σχετικά με «μυθικές» διαστάσεις του ανθρώπινου εγκεφάλου, τον οποίο

θεωρεί τη γενεσιουργό αιτία κάθε ανθρώπινης δραστηριότητας, κατακρίνοντας την ψυχαναλυτική θεωρία.

- Δημοσιεύεται το άρθρο «Ερείσματα και κατευθύνσεις της συγχρόνου ψυχιατρικής» από το Δημήτριο Κουρέτα στο περιοδικό *Ιατρική Πρόοδος*, όπου ο Δ. Κουρέτας αναφέρεται στις ψυχιατρικές ασθένειες και στην ψυχαναλυτική τους ερμηνεία. Αναλύει τόσο τις ψυχώσεις όσο και τις νευρώσεις ψυχαναλυτικά και τις συνδέει με το ψυχιατρικό ελληνικό σύστημα της εποχής, τονίζοντας την ανάγκη για ψυχαναλυτική σκέψη των ψυχιάτρων. Στο άρθρο του αυτό, ο Δ. Κουρέτας σημειώνει την αδιαμφισβήτητη χρησιμότητα της ψυχανάλυσης στην προσπάθεια κατανόησης των αιτίων και των βαθύτερων νοημάτων των διαφόρων μορφών ψυχοπαθολογίας.
- Δημοσιεύεται το άρθρο «Η ψυχανάλυσις η ζωή και το έργο του S. Freud» του Π. Παναγιώτου στο περιοδικό *Ελληνική Ιατρική*. Σε αυτό το άρθρο ο Παναγιώτου παρουσιάζει διεξοδικά τη θεωρία του Freud, αρχίζοντας με μία βιογραφία του και τη συνοδή περιγραφή της επιστημονικής πραγματικότητας του 19^{ου} αιώνα και στη συνέχεια αναλύει την ψυχαναλυτική θεωρία. Δίνει την περιγραφή της ψυχανάλυσης και τις σχετικές έννοιες, όπως το ασυνείδητο και οι ενορμήσεις, συνδέοντας την ψυχαναλυτική θεωρία με την αρχαία ελληνική μυθολογία. Με αυτόν τον τρόπο επιχείρησε να πετύχει την αποδοχή της ψυχανάλυσης στην ελληνική πραγματικότητα, αλλά κατόρθωσε επίσης να μεταδώσει παραστατικά τις φροϋδικές έννοιες. Επιπλέον, αναλύει τις δύο αντίθετες ενορμητικές τάσεις του ασυνειδήτου, την ορμή της ζωής και την ορμή του θανάτου, όπως περιγράφονται στην ψυχανάλυση του Freud. Ο Παναγιώτου στο έργο αυτό επικαλείται βιβλιογραφικά τον Α. Τανάγρα όταν αναφέρεται στην πρώτη τοπική και στην ερμηνεία των ονείρων, κάτι που ίσως σχετίζεται με την πιθανή συμμετοχή του Παναγιώτου στην Ελληνική Εταιρία Ψυχικών Ερευνών του Τανάγρα.
- Τέλος, ο Π. Παναγιώτου μετέφρασε και το έργο του S. Zweig «S. Freud».

Κατά την επόμενη χρονιά, το 1935, εκδίδεται το έργο του Κ. Κατσαρά με τίτλο «Ηθικαί υποχρεώσεις, σεξουαλισμός και γάμος», όπου ο συγγραφέας ασκεί αρνητική κριτική στην ψυχαναλυτική θεωρία με το επιχείρημα της υπερβολικής ενασχόλησης του Freud με τη σεξουαλικότητα. Παρόλ' αυτά, δεν απορρίπτει την ψυχανάλυση,

αλλά αντίθετα την αποδέχεται, στο μέτρο όμως που αυτή δεν θίγει τα κοινωνικά και ηθικά στερεότυπα.

Επιπλέον, ο Κ. Κατσαράς την επόμενη χρονιά δημοσιεύει άρθρο όπου επιχειρεί να αποδείξει ότι η ψυχαναλυτική θεωρία έχει τις ρίζες της στην αρχαία ελληνική φιλοσοφία και κυρίως στον Πλάτωνα.

Το 1935 γίνεται επίσης μετάφραση του έργου «Ψυχανάλυση και διαλεκτικός υλισμός του W. Reich» από τον Αντρέα Ζευγά, πιθανό ψευδώνυμο του Αιμ. Χουρμούζιου, καθώς και μετάφραση του έργου της Vera Schmidt, «Η ψυχαναλυτική αγωγή εις την Σ. Ρωσίαν».

Τέλος, την ίδια περίοδο ιδρύεται από τη Ρ. Ιμβριώτη η Σχολή Ανωμάτων Παίδων στην Καισαριανή, η οποία δεχόταν αρχικά παιδιά χωρίς σταθερό οικογενειακό περιβάλλον, όπως παιδιά από το δρόμο, και στη συνέχεια επέκτεινε τη δραστηριότητά της και σε παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες. Στη Σχολή Ανωμάτων Παίδων η Ρ. Ιμβριώτη συνεργάστηκε μεταξύ άλλων και με τον ψυχίατρο Γ. Ζαβιτζιάνο για την ψυχολογική υποστήριξη των παιδιών.

Το 1936, δημοσιεύεται το άρθρο «Η θεωρία του Freud εν τη αρχαία ελληνική ιατρική και φιλοσοφία» του Μ. Μουσειδίου στο περιοδικό *Κλινική*. Πρόκειται περισσότερο για συσχέτιση της φροϋδικής θεωρίας με την αρχαία ελληνική μυθολογία. Ο Μ. Μουσειδίου δεν τηρεί συγκεκριμένη στάση απέναντι στη θεωρία του Freud, αλλά επιχειρεί να στηρίξει την άποψη ότι οι Έλληνες είχαν ασχοληθεί ήδη από την αρχαιότητα με τα ζητήματα που καταπιάνεται ο Freud το 19^ο αιώνα. Στην πραγματικότητα πρόκειται για φιλοσοφική αναζήτηση του εάν και κατά πόσο υπάρχει η ψυχαναλυτική θεωρία στις αρχαίες ελληνικές πραγματείες μεγάλων συγγραφέων, όπως του Πλάτωνα και του Ιπποκράτη.

Παράλληλα, γίνεται δημοσίευση και του άρθρου «Περί του προσωπικού και απρόσωπου (αθροιστικού) ασυνειδήτου, Η αναλυτική ψυχολογία του Jung» του Κωνσταντίνου Κωνσταντινίδη στο περιοδικό *Εκπαιδευτικά Χρονικά*. Σε αυτό το άρθρο ο Κ. Κωνσταντινίδης περιγράφει τις βασικές αρχές της ψυχανάλυσης του C. Jung, και αναλύει την έννοια του συλλογικού ασυνειδήτου και την εμφάνιση συνειδητών ή ασυνειδητών συγκρούσεων, οι οποίες ευθύνονται για διάφορες μορφές ψυχοπαθολογίας και κυρίως για τις νευρώσεις. Ο Κ. Κωνσταντινίδης δημοσίευσε επίσης άρθρο με τίτλο «Η εγκεφαλική εντόπιση των ομαλών και νοσηρών ψυχικών

λειτουργιών» το 1939, όπου κάνει αναφορά τόσο σε εγκεφαλικές διαταραχές όσο και σε διαταραχές του Εγώ οι οποίες επηρεάζουν την ψυχική υγεία και νόσο. Σ' αυτό το άρθρο συνδέει επίσης τη σχιζοφρένεια με συγκεκριμένες περιοχές του εγκεφάλου και καταλήγει ότι η λειτουργία του εγκεφάλου είναι στενά συνδεδεμένη με την ψυχική λειτουργία του ατόμου.

Επίσης, το 1936 δημοσιεύεται και άρθρο για τη θεωρία του Α. Adler από τον Φ. Σκούρα, στο περιοδικό *Ελληνική Ιατρική*, ενώ γίνεται μετάφραση μέρους από το έργο του Freud «Uber den Traum» για τα όνειρα, το οποίο είχε εκδοθεί το 1901. Η ελληνική μετάφραση, που έγινε από τον Σ. Φερεντίνο και εκδόθηκε από τις εκδόσεις Γκοβόστη, έχει τίτλο «Η ψυχαναλυτική ερμηνεία του ονείρου» (αν και δεν είναι απόλυτα ξεκαθαρισμένη η χρονολογία). Η ίδια μετάφραση επανεκδόθηκε το 1968 από τις εκδόσεις Κόσμος από τον Μ. Ν. Μεταξά.

Το 1938 μεταφράζεται μέρος από το έργο του Freud «Das Ich und Es», που είχε εκδοθεί το 1923. Αν και εδώ δεν είναι απόλυτα ξεκαθαρισμένη η χρονολογία της ελληνικής μετάφρασης, ο τίτλος της ήταν «Το Εγώ και το Εκείνο» και ο μεταφραστής, ο Κ. Α. Μεραναίος, ο οποίος είχε μεταφράσει αρκετά από τα φροϋδικά κείμενα για τις εκδόσεις Γκοβόστη. Την ίδια χρονιά, ο Κ. Α. Μεραναίος μετέφρασε και το έργο του H. Staub «Ψυχανάλυση και εγκληματολογία». Σε γενικές γραμμές, ο Κ. Α. Μεραναίος χρησιμοποίησε στους προλόγους των μεταφράσεών του παραπομπές από γνωστούς ψυχαναλυτές, όπως της Μ. Βοναπάρτη. Πρόκειται για νομικό, ο οποίος μετέφραζε ψυχαναλυτικά έργα δικαστικού και νομικού περιεχομένου, τονίζοντας τη χρησιμότητα της ψυχανάλυσης στους τομείς αυτούς.

Το 1939, δημοσιεύτηκε το άρθρο «Δύο περιπτώσεις ερυθροφοβίας ιαθείσαι διά της ψυχαναλυτικής μεθόδου κατά Stekel» από τον Γ. Δ. Ματαλά στο περιοδικό *Ελληνική Ιατρική*. Ο Γ. Δ. Ματαλάς έκανε αυτές τις ανακοινώσεις στη Νευρολογική και Ψυχιατρική Εταιρία Αθηνών το 1938 και το 1939 δημοσιεύθηκαν ως άρθρο. Στο άρθρο αυτό ο Γ. Δ. Ματαλάς αναλύει δύο περιστατικά ερυθροφοβίας στα οποία ακολούθησε κάποιου είδους ψυχοθεραπεία για την εξάλειψη των συμπτωμάτων. Εξηγεί τις τεχνικές που ακολούθησε, συχνές συνεδρίες με ανάλυση των παιδικών βιωμάτων, και υποστηρίζει τη σχέση του συμπτώματος με τραυματικά γεγονότα της παιδικής ηλικίας. Επιπλέον, αναφέρεται διεξοδικά στην τεχνική της ερμηνείας των ονείρων, την οποία χρησιμοποίησε ως κύρια μέθοδο θεραπείας στα δύο αυτά περιστατικά. Ο συγγραφέας αναφέρει ότι η διαπαιδαγώγηση και το κακό

οικογενειακό περιβάλλον του παιδιού είναι που ευθύνονται για την ανάπτυξη ψυχοπαθολογικών συμπτωμάτων.

Η ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΔΕΚΑΕΤΙΑ 1940

Κατά την δεκαετία αυτή και εν μέσω πολέμων και έντονων πολιτικών αναταραχών συνεχίστηκαν παρά τις αντιξοότητες οι προσπάθειες διάδοσης της ψυχανάλυσης στην Ελληνική επικράτεια. Δημοσιεύεται άρθρο του Δ. Γληνού με το ψευδώνυμο Α. Αλεξάνδρου, όπου επιχειρεί ψυχαναλυτική ανάλυση του Σοφιστή του Πλάτωνα. Σε αυτό το άρθρο ο Γληνός επιχειρεί ψυχαναλυτική ερμηνεία του Πλάτωνα με όρους της φροϋδικής και της αντλεριανής ψυχολογίας. Πρόκειται στην ουσία για ψυχαναλυτική προσέγγιση και ερμηνεία του ψυχισμού του Πλάτωνα. Παράλληλα, γίνεται μετάφραση από το Κ. Α. Μεραναίο τμημάτων από το έργο του Freud «Neue Folge der Vorlesungen zur Einfuhrung in die Psychanalyse» που είχε εκδοθεί το 1932. Ο Μεραναίος μετέφρασε το 1940 ένα τμήμα του συγκεκριμένου βιβλίου με τίτλο «Άγχος και ένστικτα» και την ίδια χρονιά ένα δεύτερο τμήμα από το ίδιο έργο του Freud με τίτλο «Τέχνη και ψυχανάλυση»: και τα δύο εκδόθηκαν από τις εκδόσεις Καραβία. Την ίδια χρονολογία, μεταφράζεται από τις εκδόσεις Καραβία το έργο του Freud «Zeitgemasses uber Krieg und Tod» του 1915, με τίτλο «Σκέψεις για τον πόλεμο και τον θάνατο» με μεταφραστή τον Λ. Ακύλα και με πρόλογο του Κ. Α. Μεραναίου. Το ίδιο έργο του Freud μεταφράστηκε και από τις εκδόσεις Γκοβόστη με τίτλο «Περί πολέμου και θανάτου» από τον Φερεντίνο, χωρίς όμως ακριβή χρονολογία έκδοσης. Μεταφράζονται επίσης μέρη από το έργο του Freud «Vorlesungen zur Einfuhrung in die Psychanalyse» της χρονολογίας 1915-17: κάποιο μέρος μεταφράζεται από τον Χ. Δαρδάνο με τίτλο «Εισαγωγή στην ψυχαναλυτική θεραπευτική» από τις εκδόσεις Αντωνόπουλου το 1940. Από το ίδιο βιβλίο μεταφράζεται και κάποιο μέρος από το Φερεντίνο με τίτλο «Εισαγωγή στην ψυχανάλυση» από τις εκδόσεις Γκοβόστη, χωρίς όμως ακριβή χρονολογία έκδοσης. Ακόμη, τα δύο πρώτα κεφάλαια του βιβλίου μεταφράζονται το 1949 από τις εκδόσεις Προμηθέας με τίτλο «Εισαγωγή στην ψυχανάλυση» με μεταφράστρια την Μ. Λίλλη, ενώ το 1956 εκδίδεται μεταφρασμένο και το δέκατο έκτο κεφάλαιο του πρωτότυπου βιβλίου με τίτλο «Ψυχανάλυση και ψυχιατρική» από τις εκδόσεις Μαυράκη με μεταφραστή τον Χ. Βασιλειάδη.

Το 1949 μεταφράζεται επίσης μέρος από το έργο του Freud του 1934-38 «Der Mann Moses und die monotheistische Religion» με τίτλο «Ο Μωσής και ο μονοθεϊσμός» από τον Κ. Α. Μεραναίο για τις εκδόσεις Μαρή, ενώ δημοσιεύεται και το άρθρο «Η ωφελιμότης της ψυχοαναλυτικής μεθόδου κατά τας ψυχονευρωτικές εκδηλώσεις της παιδικής ηλικίας» του Γ. Ζαβιτζιάνου για τις ψυχονευρωτικές εκδηλώσεις στα παιδιά και τις διαφορές τους με τις ενήλικες μορφές ψυχοπαθολογίας, στο οποίο περιλαμβανόταν και η παρουσίαση δύο κλινικών περιστατικών από το Πρότυπο Ειδικό Σχολείο Ανωμάλων Παίδων, όπου χρησιμοποίησε αρχές της ψυχαναλυτικής θεραπείας. Το άρθρο αποτελεί μελέτη που είχε παρουσιάσει στη Νευρολογική και Ψυχιατρική Εταιρία Αθηνών το 1940 και αναφέρεται ξεκάθαρα στις ψυχαναλυτικές ιδέες του Freud.

Κατά την ίδια περίοδο ο Δ. Μωραΐτης προβαίνει σε δημοσίευση του βιβλίου του «η πρακτική της ατομικής ψυχολογίας», όπου περιείχε υλικό από την κλινική εργασία την οποία συνέχιζε ιδιωτικά μετά την παραίτηση του από το Βαρβάκειο. Πρόκειται για τη δημοσίευση 55 περιστατικών από την κλινική του εμπειρία με ενήλικες, παιδιά και εγκληματίες, και στόχευε να ευαισθητοποιήσει το ευρύ κοινό για τις νέες τεχνικές στην ψυχοθεραπεία.

Επιπλέον, ο Κ. Α. Μεραναίος μετέφρασε και δύο ακόμα έργα του Freud, με τίτλο «Οι υποστάσεις της ψυχικής προσωπικότητας» και «Όνειρο και αποκρυφισμός» από τις εκδόσεις Κοροντζή, χωρίς όμως να υπάρχει ξεκάθαρη χρονολογία έκδοσης των μεταφράσεων αυτών. Φαίνεται επίσης ότι για τη μετάφραση του έργου του Freud «Τοτέμ και Ταμπού» που έγινε από τον Φερεντίνιο για τις εκδόσεις Γκοβόστη επίσης δεν υπάρχει ημερομηνία έκδοσης, αλλά το 1949 εκδόθηκε ξανά από τις εκδόσεις Τσόγκα-Φωτοπούλου με μεταφραστές τον Μεραναίο και τη Ζωγράφου.

Ο Δημήτρης Κουρέτας, (1901- 1984), άρχισε τις ιατρικές του σπουδές στην Αθήνα και τις συνέχισε στη στρατιωτική Σχολή της Λυών, όπου έλαβε τον τίτλο του διδάκτορα. Το 1935 ανέλαβε τη διεύθυνση της Ψυχιατρικής κλινικής του 401 Στρατιωτικού Νοσοκομείου. Το 1937 εξελέγη υφηγητής της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Το 1942 αποχώρησε από το στρατό και εξελέγη Καθηγητής Νευρολογίας και Ψυχιατρικής στη νεοϊδρυθείσα τότε Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, θέση από την οποία παραιτήθηκε το 1947. την έδρα ψυχιατρικής και νευρολογίας στη Θεσσαλονίκη κατά το 1943-48.

Το 1943 ο Μεραναίος μεταφράζει δύο κείμενα, ένα του H. Staub με τίτλο «Ο εγκληματίας και οι δικαστές του» και ένα δεύτερο του R. Alledy με τίτλο «Δίκαιο και ψυχανάλυση», ενώ εκδίδεται και το βιβλίο του Λ. Πηνιάτογλου με τίτλο «Μελέτες, ψυχαναλυτικές και άλλες, γύρω από τον άνθρωπο, την κοινωνία και την τέχνη». Εδώ ο Λ. Πηνιάτογλου χρησιμοποιεί την ψυχανάλυση ως μέθοδο έρευνας κοινωνικών και καλλιτεχνικών ζητημάτων, σε μια προσπάθεια για διερεύνηση, με τη χρήση της ψυχανάλυσης, των κοινωνικών συνθηκών από τη μία και των καλλιτεχνικών δημιουργημάτων από την άλλη. Χαρακτηριστικό είναι ότι επιχειρεί και ανάλυση του έργου του Κ. Καβάφη με ψυχαναλυτικές έννοιες. Συγχρόνως, έρχεται η έκδοση του βιβλίου του ψυχιάτρου Γ. Φιλιππόπουλου με τίτλο «Ψυχιατρική και λογοτεχνία», όπου ο συγγραφέας τοποθετείται θετικά απέναντι στην ψυχανάλυση και χρησιμοποιεί τις φροϋδικές απόψεις για την ερμηνεία της καλλιτεχνικής λειτουργίας. Πρόκειται για έργο θετικά διακείμενο προς τις ψυχαναλυτικές ιδέες, που αν και δεν αναφέρεται στην κλινική θεραπευτική ιδιότητα της ψυχανάλυσης, ωστόσο παραμένει σημαντικό βήμα στο μέτρο που ο συγγραφέας του είναι ψυχίατρος με θετική στάση απέναντι στην ψυχανάλυση. Τέλος, ο Γ. Φιλιππόπουλος εξέδωσε έργο με τίτλο «Δυναμική ψυχιατρική, ψυχολογία, ψυχοπαθολογία, ψυχονευρώσεις, ψυχανωμαλίες, ψυχώσεις και ψυχωσωματική», το οποίο αναφέρεται στην ψυχοσωματική ιατρική του F. Alexander.

Επίσης 1945, έχουμε την εμφάνιση του Νικόλαου Δρακουλίδη στα ψυχαναλυτικά δρώμενα, ο οποίος δημοσιεύει άρθρο με τίτλο «Το συναίσθημα της κατωτερότητας: Επί νέων απόψεων αιτιολογίας και ερμηνείας» από τις εκδόσεις Κορυδαλλού. Σε αυτό το κείμενο ο Ν. Δρακουλίδης περιγράφει το συναίσθημα της κατωτερότητας ή μειονεκτικότητας ερμηνεύοντάς το υπό τις απόψεις του Α. Adler, αλλά και σε σύγκριση με τις απόψεις του Freud. Επίσης, ο Ν. Δρακουλίδης ασκεί κριτική ως προς κάποιες ιδέες του Α. Adler, για το σύνδρομο κατωτερότητας και κάνει τις δικές του προσθήκες για την ερμηνεία και αιτιολογία του συνδρόμου αυτού. Ο Ν. Δρακουλίδης εξέδωσε αργότερα και άλλα ψυχαναλυτικά άρθρα, όπως «Ψυχαναλυτική ερμηνεία της τέχνης» το 1948, «Παλαμάς. Ψυχολογική ανάλυση του έργου και της ζωής του» το 1959 και «Ο μεσσαινισμός. Ψυχαναλυτική και σεξολογική επισκόπησης της Ρωμαίας αυτοκράτειρας Μεσσαλίνας». Αργότερα το 1960, δημοσιεύει στη Νεώτατη Ιατρική Εγκυκλοπαίδεια άρθρο με τίτλο «Ψυχικά συμπλέγματα αποθηλασμού, αποτυχίας, εγκαταλείψεως, ευνουχισμού, Ηλέκτρας, θυματοποιήσεως,

κατωτερότητας, οιδιποδείου, Ορέστου, Πέλοπος» και το 1962 στο *Υγειονομικό Βήμα* το άρθρο του «Οιδιπόδειον Σύμπλεγμα». Επιπλέον, το 1963 δημοσίευσε κείμενο με τίτλο «Ματιές στη ζωή και το έργο του S. Freud», και το 1968 γίνεται η τρίτη έκδοση του έργου του «Δομή και διεργασία του ψυχισμού. Αισθηματική δομή του ψυχισμού ενδεικτική των συναρτήσεων μεταξύ εκείνο – εγώ – υπereγώ – ασυνείδητον – προσυνείδητόν - συνείδητόν», ενώ είναι γνωστή και η εμπλοκή του με την πρώτη ψυχαναλυτική ομάδα της Ελλάδας, όπως θα παρουσιαστεί αναλυτικότερα στη συνέχεια.

Ο Γεώργιος Ζαβιτζιάνος δημοσιεύει την ψυχαναλυτική μελέτη «Αι συναισθηματικά καθυστερήσεις της παιδικής ηλικίας και ο ρόλος της σεξουαλικότητας» από τις εκδόσεις το Τετράδιο, όπου αναφέρονται από ψυχαναλυτική σκοπιά οι δυσλειτουργίες των παιδιών και τα διάφορα ψυχικά προβλήματα σε συνάρτηση με την παιδική σεξουαλικότητα. Την ίδια χρονιά, ο Γ. Ζαβιτζιάνος έκανε δύο ψυχαναλυτικά προσανατολισμένες παρουσιάσεις στη Νευρολογική και Ψυχιατρική Εταιρία, με θέμα: «Ανάλυση μίας φοβίας» και «Επί του ψυχικής προέλευσης σπάσματος των συγγραφέων». Στα κείμενα αυτά, τα οποία ο Ζαβιτζιάνος απηύθυνε στο ψυχιατρικό κοινό της εποχής, αναλύονται κλινικά περιστατικά με την φροϋδική μέθοδο χρησιμοποιώντας ερμηνεία ονείρων και ελεύθερους συνειρμούς. Να σημειωθεί ότι ο Γ. Ζαβιτζιάνος είχε ψυχαναλυθεί επ' ολίγον από το Γαλλο ψυχαναλυτή E. Pichon. Επίσης διετέλεσε και επιμελητής της νευρολογικής κλινικής του Ευαγγελισμού και αργότερα διευθυντής του Ψυχοπαθολογικού Ιατρείου του Κέντρου Μαθητικής Αντιλήψεως.

Το 1946 εκδίδεται βιβλίο από τον Κ. Κωνσταντινίδη με τίτλο «Η ψυχολογία του πολέμου», όπου περιγράφονται η ενόρμηση του θανάτου και το ένστικτο της καταστροφής και αναλύεται ο ρόλος που διαδραματίζουν στον ανθρώπινο ψυχισμό ήδη από τα πρώτα χρόνια της ζωής. Παράλληλα δημοσιεύεται και το άρθρο «Σχιζοφρένεια και ψυχανάλυσις» του Μ. Γ. Στριγγάρη στο περιοδικό *Ιατρική Πρόοδος*. Ο Μ. Γ. Στριγγάρης σε αυτό το άρθρο επιχειρεί να αντικρούσει την ψυχανάλυση ως θεωρία για την ερμηνεία και τη θεραπεία της σχιζοφρένειας. Υποστηρίζει ότι η ψυχανάλυση δανείζεται από την ψυχιατρική το διαγνωστικό κομμάτι της σχιζοφρένειας, αλλά είναι ανεπαρκής διότι αφαιρεί τον οργανικό και βιολογικό παράγοντα στην ανάπτυξή της. Εν ολίγοις, ο Μ. Γ. Στριγγάρης σε αυτό το άρθρο άσκησε αρνητική κριτική στην εμπλοκή της ψυχανάλυσης στις διάφορες

ψυχώσεις, υποστηρίζοντας ότι η ψυχαναλυτική θεωρία απομακρύνεται από το ιατρικό μοντέλο για την ερμηνεία και θεραπεία της σχιζοφρένειας.

Το 1946 δημοσιεύεται ειδική έκδοση του περιοδικού *Ακτίνες* με τίτλο «Διακήρυξις της Χριστιανικής Ενώσεως Επιστημόνων». Πρόκειται για όργανο της παραεκκλησιαστικής οργάνωσης «Ζωή», στο οποίο περιλαμβάνεται ξεχωριστό κεφάλαιο για την ψυχανάλυση του Freud. Στο κεφάλαιο αυτό, η ψυχανάλυση καταδικάζεται και απορρίπτεται. Δεν πρόκειται δηλαδή για απλή κριτική, αλλά για οριστική καταδίκη, προτρέποντας την καταστολή της.

Χρονολογία σταθμός για την ψυχανάλυση αποτελεί το 1946 όπου έχουμε την πρώτη σοβαρή προσπάθεια θεσμοθέτησης της ελληνικής ψυχανάλυσης με τη συγκρότηση της ομάδας Βοναπάρτη, (Γκουγκουλής, Ν. 2006), (η οποία έδρασε έως το 1951 και στη συνέχεια διαλύθηκε, για λόγους που θα αναφερθούν αναλυτικά στη συνέχεια).

Μέχρι το 1946, ο μόνος που ασκούσε το επάγγελμα του ψυχαναλυτή στην Ελλάδα ήδη από το 1935, (Τζαβάρας 2006), ήταν ο Α. Εμπειρικός. Η Μαρία Βοναπάρτη (Ασλανίδης, Ε. 2006), πριγκίπισσα της Ελλάδος γαλλικής καταγωγής, σύζυγος του Πρίγκηπος Γεωργίου, αδερφού του βασιλιά της Ελλάδας, μετέδωσε τη βιεννέζικη ψυχανάλυση σε παγκόσμιο επίπεδο, ενώ χαρακτηριστικό είναι ότι και η ίδια είχε αναλυθεί από τον S. Freud, καθώς επίσης σημαντική είναι και η συμβολή της στη μετάφραση στα γαλλικά έργων του Freud, αλλά και στην ίδρυση της Ψυχαναλυτικής Εταιρίας του Παρισιού. Η ομάδα που συγκρότησε στην Ελλάδα (Γκουγκουλής, Ν. 2006), ήταν η πρώτη ελληνική ψυχαναλυτική ομάδα και ξεκίνησε με μέλη τον ποιητή και ψυχαναλυτή Ανδρέα Εμπειρικό, τον ψυχίατρο Γεώργιο Ζαβιτζιάνο και τον καθηγητή Ψυχιατρικής Δημήτριο Κουρέτα (Κουρέτας, Δ. 1984). - από τα μέλη της ομάδας δύο ήταν ήδη διδάσκοντες ψυχαναλυτές το 1946, η Μ. Βοναπάρτη και ο Α. Εμπειρικός, και έτσι κάλυπταν τα τυπικά κριτήρια της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Ένωσης για την ίδρυση ψυχαναλυτικής εταιρείας (Ασλανίδης, Ε. Γ. 1984). Η ομάδα άρχισε να δραστηριοποιείται το 1946 με την επιστροφή της Μ. Βοναπάρτη στην Ελλάδα (Τζαβάρας, Θ. 2006), με συστηματικές ψυχαναλυτικές συζητήσεις και κλινικές εποπτείες στο σπίτι της, όπου και συμμετείχαν διάφοροι διανοούμενοι πέραν των βασικών προαναφερθέντων μελών (Ρήγας, Δ. 2006). Κατά την ίδια περίοδο οι Α. Εμπειρικός, ο Γ. Ζαβιτζιάνος και ο Δ. Κουρέτας συμμετέχουν στο συνέδριο της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Ενώσεως στη Ζυρίχη το 1949 (Ζαβιτζιάνος, Γ. 1990), Πρόκειται ουσιαστικά για την πρώτη προσπάθεια άσκησης της ψυχανάλυσης στην

Ελλάδα υπό την αιγίδα της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Ενώσεως. Οι λόγοι για τη διάλυση της πρώτης εκείνης προσπάθειας συγκρότησης ελληνικού ψυχαναλυτικού study group αναφέρονται σε ένα ευρύ φάσμα που εκτείνεται από την ταραχώδη πολιτική κατάσταση της εποχής μέχρι την ανωριμότητα της ελληνικής κοινωνίας αλλά και της πανεπιστημιακής κοινότητας ειδικότερα για παρόμοια βήματα. Παρόλ' αυτά, καθώς η δεκαετία του 1940 φτάνει στο τέλος της, η ψυχανάλυση στην Ελλάδα φαίνεται να έχει κερδίσει σημαντικό έδαφος. Το 1949 η Α. Freud επισκέπτεται την Ελλάδα και δίδει διάλεξη στην Αθηναϊκή Ιατρική Κοινότητα: η ομιλία της με τίτλο «Η σημασία της ψυχανάλυσεως διά την ψυχολογίαν του παιδιού» έλαβε χώρα στην κεντρική αίθουσα τελετών του Πανεπιστημίου Αθηνών. Η ομάδα της Μ. Βοναπάρτη αντιμετωπίζεται ευνοϊκά τόσο από την Ψυχαναλυτική Εταιρία των Παρισίων, όσο και από τον Έρνεστ Τζόουνς και την Άννα Freud. Η ομάδα αναγνωρίζεται επισήμως και γίνεται μέλος της Ψυχαναλυτικής Εταιρίας των Παρισίων. Πρέπει να τονιστεί ότι η Anna Freud είναι η μόνη ψυχαναλύτρια διεθνούς φήμης που επισκέφθηκε την Ελλάδα όσο δραστηριοποιούνταν η ελληνική ψυχαναλυτική ομάδα της Μ. Βοναπάρτη (Ζαβιτζιάνος, Γ. 1984). Το γεγονός αυτό έδωσε ώθηση στην ανάπτυξη της ελληνικής ψυχανάλυσης. Έτσι πραγματοποιούνται τρεις δημόσιες διαλέξεις της Μ. Βοναπάρτη στην Αθήνα, όπου παρουσιάστηκαν οι βασικές αρχές της Φροϋδικής ψυχαναλυτικής θεωρίας και με την ένταξη του Α. Εμπειρικού (ο οποίος αναλύθηκε από το R. Laforgue στο Παρίσι) ως μέλους της Ψυχαναλυτικής Εταιρίας των Παρισίων (ο οποίος συμμετείχε στο Πρώτο Συνέδριο της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Ένωσης στη Ζυρίχη (Εμπειρικός, Α. 2001), φαίνεται ότι ο δρόμος για την εξάπλωση της ψυχανάλυσης στην Ελλάδα είναι ανοιχτός περισσότερο από ποτέ.

Μετά τη διάλυση της ομάδας το 1951, σημαντική συνεισφορά στην ανάπτυξη της Ψυχανάλυσης στην Ελλάδα έχει επίσης η Φρόσω Καραπάνου. Η Φ. Καραπάνου, είχε αναλυθεί τόσο από τον Α. Εμπειρικό όσο και από τον R. Laforgue, ενώ έκανε εποπτείες με σημαντικούς ψυχαναλυτές, όπως ο S. Lebonici και ο Α. Green κατά την περίοδο της εργασίας της στο Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής (1965-1969). Φαίνεται ότι η Μ. Βοναπάρτη την υποστήριζε πλήρως και θα την είχε προτείνει ως την τέταρτη της ομάδας της, αν στο μεταξύ η τελευταία δεν είχε διαλυθεί. Η Φρόσω Καραπάνου έγινε αργότερα επίτιμο μέλος της Ελληνικής Ψυχαναλυτικής Εταιρίας, ενώ δημοσίευσε αρκετά ψυχαναλυτικά κείμενα.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1940 και συγκεκριμένα το 1947, εκδίδεται το σύγγραμμα «Συμβολή στη μελέτη της ψυχοπαθολογίας της πείνας, του φόβου και του άγχους, Νευρώσεις και ψυχονευρώσεις: από το ιατρικό χρονικό της Κατοχής» από τους νευρολόγους – ψυχιάτρους Φ. Σκούρα, Α. Χατζηδήμο, Α. Καλούτση και Γ. Παπαδημητρίου (Σκούρας, Φ., Χατζηδήμος, Α., Καλούτσης, Α., & Παπαδημητρίου, Γ. 1991). Πρόκειται για την πρώτη ελληνική προσπάθεια γραφής ψυχαναλυτικής έμπνευσης με συστηματικό και ερευνητικό τρόπο, βασισμένο σε επιστημονικά δεδομένα της εποχής. Αποτελεί πρωτοποριακό εγχείρημα με πλούσιες βιβλιογραφικές αναφορές και σημαντική ερευνητική προσπάθεια, το οποίο προσπαθεί να συνδυάσει δύο αντικρουόμενες απόψεις για τη λειτουργία του ανθρώπινου ψυχισμού, τη θεωρία του Pavlov και τη θεωρία του Freud. Παρά το παράδοξο αυτό, πρόκειται για μια πρώτη προσπάθεια ψυχαναλυτικής ερμηνείας ψυχοπαθολογικών φαινομένων στην Ελλάδα. Αναφέρεται σε νευρώσεις και ψυχονευρώσεις και τα ερευνητικά δεδομένα για τη μελέτη της ψυχοπαθολογίας προέρχονται από την ελληνική κατοχική πραγματικότητα. Το έργο αυτό περιλαμβάνει δύο μέρη: στο πρώτο περιγράφονται τα ψυχοπαθολογικά φαινόμενα που εκλύονται από την τρομοκρατία της Κατοχής, που οι συγγραφείς τα διακρίνουν σε τρεις κατηγορίες (άγχος-φόβος, ειδική ψυχοπαθολογία και ψυχικές διαταραχές της Κατοχής). Το δεύτερο μέρος αναφέρεται στη μελέτη της πείνας και στις ψυχοπαθολογικές της εκδηλώσεις. Το σύγγραμμα ανατυπώθηκε το 1991 από τις εκδόσεις Οδυσσέας/ Τρίαψις Λόγος.

Χαρακτηριστικά αναφέρεται επίσης ότι οι συγγραφείς του παραπάνω πρωτοποριακού συγγράμματος είναι και οι συγγραφείς που εξέδωσαν το περιοδικό *Εγκέφαλος*. Οι Φ. Σκούρας, Α. Χατζηδήμος, Α. Καλούτσης και Γ. Παπαδημητρίου, λόγω της έντονης αριστερής τους δράσης, δεν είχαν ενταχθεί σε πανεπιστημιακούς χώρους, συνεπώς ήταν απομακρυσμένοι από τους ανάλογους περιορισμούς που επιβάλλει το ακαδημαϊκό περιβάλλον.

Κατά την ίδια περίοδο δημοσιεύεται βιβλίο του Α. Παρασκευόπουλου με τίτλο «Ψυχανάλυσις και θρησκεία», το οποίο στρέφεται ανοιχτά κατά της ψυχανάλυσης και υπέρ της θρησκευτικής «ίασης» των νευρώσεων, υποστηρίζει δηλαδή ότι τα άτομα που είναι πιστά είναι πιο υγιή από τα μη πιστά σε ό,τι αφορά στις νευρώσεις. Ο Α. Παρασκευόπουλος είναι επίσης αντίθετος και με τη φροϋδική έννοια για την παιδική σεξουαλικότητα. Την ίδια χρονιά έγραψε και άλλο βιβλίο κατά της ψυχανάλυσης, το

οποίο όμως δεν περιοριζόταν στην κριτική στο Freud, αλλά επεκτεινόταν και στις θεωρίες των Jung και Adler, τις οποίες κατέκρινε επίσης.

Η ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ 1950

Πρώτη δημοσίευση στα γαλλικά (1948) της μελέτης Α. Εμπειρικού «Μία περίπτωση ιδεοψυχαναγκαστικής νευρώσεως με πρόωρες εκσπερματώσεις» στο περιοδικό *Revue Française de Psychanalyse*. Η έκδοση αυτή έγινε στα πλαίσια της αποδοχής των Ελλήνων Ψυχαναλυτών ως μελών της Ψυχαναλυτικής Εταιρίας των Παρισίων. Σύμφωνα με τη διαδικασία που ακολουθούνταν, έπρεπε τα υποψήφια μέλη της ομάδας προκειμένου να αναγνωρισθούν από τη Διεθνή Ψυχαναλυτική Εταιρία να δημοσιεύσουν ψυχαναλυτικά άρθρα. Έτσι, εκτός από το παραπάνω άρθρο του Εμπειρικού, δημοσιεύθηκε το άρθρο «Un cas de d'obsession avec identification a une soeur morte» του Γ. Ζαβιτζιάνου και το άρθρο «Sur un cas de nevrose a base d'envie du penis» του Δ. Κουρέτα. Στην ουσία πρόκειται για τον προάγγελο της ίδρυσης της Ελληνικής Ψυχαναλυτικής Εταιρίας, καθώς οι δημοσιεύσεις ήταν απαραίτητες για να αναγνωριστούν οι Γ. Ζαβιτζιάνος, Α. Εμπειρικός και Δ. Κουρέτας ως ομάδα μελέτης από τη Διεθνή Ψυχαναλυτική Εταιρία υπό την αιγίδα της Ψυχαναλυτικής Εταιρίας του Παρισιού. Οι δημοσιεύσεις αυτές, μαζί με άλλες δοκιμασίες, θα τους έδιναν τη δυνατότητα να εκπαιδεύουν ψυχαναλυτές στην Ελλάδα. Στην ουσία, η ομάδα Βοναπάρτη αντιπροσωπεύει την πρώιμη προσπάθεια ίδρυσης μιας Ελληνικής Ψυχαναλυτικής Εταιρίας, που όμως δεν ευοδώθηκε παρά την αποδοχή των μελών της από την Διεθνή Ψυχαναλυτική Εταιρία, καθώς το 1951 η ομάδα διαλύθηκε.

Κατά τη δεκαετία του 1950, έχουμε τη διάλυση της πρώτης ελληνικής ψυχαναλυτικής ομάδας. Τα μέλη της φεύγουν στο εξωτερικό και ο μόνος ψυχαναλυτής που εξακολουθεί να δραστηριοποιείται στον ελληνικό χώρο είναι ο Δ. Κουρέτας. Ο τελευταίος, παρά τη δυσκολία, τόσο λόγω της απουσίας άλλων ψυχαναλυτών αλλά και λόγω της πολιτικής και οικονομικής κατάστασης στη χώρα εκείνη την εποχή, συνεχίζει τις προσπάθειες για ψυχαναλυτική δραστηριότητα εντός των ελληνικών συνόρων. Δραστηριοποιείται μέσω δημοσιεύσεων και διαλέξεων ψυχαναλυτικού περιεχομένου, όπως για παράδειγμα η διάλεξη που έδωσε στην Ελληνική Νευρολογική και Ψυχιατρική Εταιρία το 1954 με τίτλο «Ψυχαναλυτικά και ψυχοπαθολογικά απόψεις επί του αρχαίου δράματος», η ομιλία που έδωσε στην αίθουσα Παρνασσός το 1959 με τίτλο «Ο αλκοολισμός υπό το φως της

ψυχαναλύσεως» και η διάλεξη με θέμα «Νιτσεϊσμός και φροϋδισμός» το 1960, επίσης στην αίθουσα Παρνασσός.

Επιπλέον, ο Δ. Κουρέτας, κατά τη δεκαετία του 1950 επιδίωξε και με άλλους τρόπους να προωθήσει την ψυχανάλυση στην Ελλάδα. Καθώς η Ελλάδα είχε αρχίσει να γίνεται δημοφιλής τουριστικός προορισμός, την επισκέπτονταν πολλοί, ανάμεσα τους και ψυχαναλυτές οι οποίοι συχνά αναζητούσαν επαφή με έλληνες ψυχαναλυτές και τις περισσότερες φορές έρχονταν σε επαφή με τον Δ. Κουρέτα. Μερικοί από αυτούς ήταν και οι J. Lacan, W. Niederland, R. Spitz, R. Sterba, M. Mahler, M. Schur και συχνά οργανώνονταν και ομιλίες τους σε συνεργασία με το Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής το οποίο ιδρύθηκε το 1956. Σε γενικές γραμμές, ο Δ. Κουρέτας συνέχισε τόσο την ψυχαναλυτική όσο και την ψυχιατρική του δραστηριότητα κατά το διάστημα που οι υπόλοιποι Έλληνες ψυχαναλυτές της πρώτης ομάδας απουσίαζαν στο εξωτερικό.

Ο Δ. Κουρέτας, κατά τη δεκαετία του 1950 διατηρούσε τακτική επικοινωνία μαζί τους και αλληλογραφούσε κυρίως με τον Γ. Ζαβιτζιάνο και τη Μ. Βοναπάρτη, ο Α. Εμπειρικός εξάλλου επέστρεψε στην Ελλάδα το 1955, χωρίς ωστόσο να ασκήσει ποτέ ξανά το επάγγελμα του ψυχαναλυτή.

Εκτός των παραπάνω, ο Δ. Κουρέτας ανέλαβε αργότερα και την έδρα της Ψυχιατρικής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αιγινήτειο, το 1964, ανοίγοντας έτσι τον δρόμο για τη συμμετοχή ψυχαναλυτών σε ακαδημαϊκές θέσεις.

Έτσι, η Ψυχανάλυση στην Ελλάδα εκπροσωπείται πλέον από τον Δ. Κουρέτα, ο οποίος έγινε πλήρες μέλος της Ψυχαναλυτικής Εταιρίας των Παρισίων και της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Ένωσης το 1950, και τη Φ. Καραπάνου, αν και η Μ. Βοναπάρτη εξακολουθεί να έχει σχέσεις μέσω αλληλογραφίας με τον Δ. Κουρέτα, από το 1952 και μετά οπότε και άρχισε να απομακρύνεται από την Ελλάδα και να έρχεται ολοένα και σπανιότερα λόγω των πολιτικών συνθηκών της εποχής. Ωστόσο η ίδρυση ελληνικού ψυχαναλυτικού θεσμού δεν επετεύχθη. Επιπλέον, είναι γεγονός ότι η Μ. Βοναπάρτη στήριζε την ελληνική ψυχανάλυση παρά την αποχώρησή της, όπως δείχνουν πλείστες ενέργειες, όπως η υποτροφία για Έλληνες με στόχο να εκπαιδευτούν στην ψυχανάλυση που θέσπισε στο Ινστιτούτο Ψυχανάλυσης του Παρισιού.

Επίσης κατά τη δεκαετία αυτή συμβαίνουν τα εξής:

- Δημοσίευση άρθρου με τίτλο «Είναι η ψυχανάλυση μια επιστημονική μέθοδος;» από τον ψυχίατρο Α. Μαρίνο στο αριστερό περιοδικό *Ανταίος*, στο οποίο ασκείται έντονη κριτική προς την ψυχανάλυση. Ο Μαρίνος, όνομα που πιθανολογείται ότι αποτελεί ψευδώνυμο του Α. Χατζηδήμου, τηρεί αρνητική στάση προς την ψυχανάλυση, με κύριο επιχείρημα ότι δεν είναι συνυφασμένη με την οικονομική και κοινωνική πραγματικότητα και καταλήγει ότι σε καμία περίπτωση η ψυχανάλυση δεν μπορεί να θεωρηθεί επιστήμη, αφ' ενός γιατί είναι αποκομμένη από την κοινωνικο-οικονομική κατάσταση του ατόμου και αφ' ετέρου γιατί χρησιμοποιεί αφηρημένες και μη ορατές έννοιες. Παρόλ' αυτά, φαίνεται ότι αποδέχεται τη χρήση της ψυχαναλυτικής πρακτικής στη θεραπευτική κλινική των ψυχικών νοσημάτων και αναφέρει ότι η ψυχανάλυση προώθησε την επιστημονική εξέλιξη, ενώ χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι προτρέπει στην ανάγνωση του βιβλίου «Ψυχοπαθολογία της καθημερινής ζωής» του Freud.
- Αποσπασματικές μεταφράσεις και εκδόσεις κειμένων και βιβλίων του Freud, από τη Μ. Ζωγράφου για τις εκδόσεις Τσόγκα-Φωτοπούλου, ενώ αργότερα, το 1967, γίνεται ακόμα μία μετάφραση αποσπασμάτων από το Θεσπρωτό για τις εκδόσεις Κόσμος, η οποία επανεκδίδεται το 1976 από τις εκδόσεις Νέος Παλμός. Είναι άγνωστο το πως και με ποια κριτήρια γίνονταν οι συγκεκριμένες επιλογές, το βέβαιο είναι πάντως ότι συχνά χάνονταν η ουσία του κειμένου και ήταν δύσκολη η μελέτη των βιβλίων αυτών.
- Δημοσίευση ψυχαναλυτικών κειμένων του Δ. Κουρέτα: «Η φύσις του ονείρου κατά Πλάτωνα και Freud», «Le complexe d' Io dans les Suppliants et le Promethee enchainee d'Eschyle» και πρόλογος στο βιβλίο του Freud «Ο πολιτισμός πηγή δυστυχίας» στην ελληνική έκδοση.
- Έκδοση από την Ελληνική Ψυχαναλυτική Ομάδα των μεταφρασμένων διαλέξεων της Μ. Βοναπάρτη στον Παρνασσό του έργου «Λανθάνουσα νεκροφιλία στο έργο του Έδγαρ Πόε» (που είχε εκδοθεί πρωτότυπα το 1944).
- Δημοσίευση από τον Γεώργιο Ζαβιτζιάνο του άρθρου «Επί του ψυχικής προελεύσεως σπασματος των συγγραφέων», όπου αναλύει ψυχαναλυτικά δύο περιπτώσεις συγγραφέων με νευρωτικά θέματα και μία περίπτωση φοβίας (Ζαβιτζιάνος, Γ. 1997). Ο Γ. Ζαβιτζιάνος έγινε αργότερα μέλος της

Ψυχαναλυτικής Εταιρίας του Καναδά, όπου και μετανάστευσε φεύγοντας από την Ελλάδα. Επιπλέον, κατά την περίοδο 1965-1973 υπήρξε πρόεδρος της Ψυχαναλυτικής Εταιρίας του New Jersey των Η.Π.Α. και αργότερα, κατά το διάστημα 1971-73 αντιπρόεδρος της Ψυχαναλυτικής Εταιρίας του Καναδά, ενώ ήταν και διδάσκων ψυχαναλυτής του Καναδικού Ινστιτούτου Ψυχανάλυσης. Έχει γράψει αρκετά ψυχαναλυτικά κείμενα και άρθρα, όπως «Το αντικείμενο στο φετιχισμό, στην ομοιοφυλενδυσία και στην παρενδυσία» το οποίο μεταφράστηκε αργότερα σε τόμο που εκδόθηκε από την Ελληνική Ψυχαναλυτική Εταιρία (1990).

- Δημοσίευση από τον Ανδρέα Καλούτση άρθρου με τίτλο «Το φαινόμενο της επαναγωγής» στο περιοδικό *Ιατρική Πρόοδος*. Εδώ πρόκειται ουσιαστικά για αναφορά στο φαινόμενο της παλινδρόμησης όπου ο Α. Καλούτσης αναλύει το φαινόμενο αυτό με βιολογικούς, φιλοσοφικούς και ψυχαναλυτικούς όρους.



Η περίπτωση του Δρομοκαϊτείου

Κατά τη δεκαετία του 1950 η ψυχανάλυση στην Ελλάδα κάνει δειλά την εμφάνισή της και σε ψυχιατρικούς χώρους: έτσι, στο Δρομοκαϊτείο Θεραπευτήριο –το οποίο λειτουργεί από το 1887- αρχίζει να διαφαίνεται κάποια προσπάθεια απομάκρυνσης από τις απαρχαιωμένες πρακτικές του παρελθόντος. Ο ψυχίατρος Γ. Λυκέτσος προσωπικός φίλος και συνομιλητής του Δ. Κουρέτα εισάγει την πρακτική της «προσωπικής ψυχικής επικοινωνίας» με τους χρόνια έγκλειστους ασθενείς του θεραπευτηρίου. Αρχίζει να υπάρχει μία τάση για ψυχαναλυτική εξήγηση της σχιζοφρένειας, καθώς ο Γ. Λυκέτσος –επιμελητής γιατρός κλινικής στο Δρομοκαϊτείο- έχει επαφές με τον Δ. Κουρέτα και έρχεται έτσι σε γνωριμία με την ψυχανάλυση. Αρχίζει να δείχνει εμπιστοσύνη στις θεραπείες διά της επικοινωνίας και του λόγου και εφαρμόζει τις πρώτες ομαδικές θεραπείες για χρόνιους έγκλειστους σχιζοφρενείς. Παράλληλα, εκείνη την εποχή, αρχίζουν και οι πρώτες προσλήψεις κοινωνικών λειτουργών και η συνεργασία με ψυχολόγους στο Δρομοκαϊτείο. Ο Γ. Λυκέτσος μελέτησε επίσης φακέλους ασθενών και ιστορικά, περιγράφοντας σε βιβλίο που εξέδωσε πολύ αργότερα (Λυκέτσος, Γ. Κ. 1998), τις συμβιωτικές σχέσεις σχιζοφρενών με τις οικογένειές τους και κυρίως με τη μητέρα, όπου διαφαίνεται και η προσπάθεια για ψυχοδυναμική προσέγγιση στην ερμηνεία της σχιζοφρένειας. Επίσης, διαμόρφωσε και κάποιου είδους θεραπευτική κοινότητα για τους ασθενείς του θεραπευτηρίου, όπου έκαναν την εμφάνισή τους και οι πρώτες ψυχοθεραπευτικές συγκεντρώσεις των ασθενών με συχνότητα 2

φορές τη βδομάδα και οι οποίες γίνονταν από τους γιατρούς του τμήματος, σε συνδυασμό με εργασιοθεραπεία –βήματα που αποτέλεσαν πρωτοπορία για την εποχή. Επιπλέον το 1959, για πρώτη φορά χρησιμοποιήθηκε και η τεχνική κάποιου είδους «ψυχοδράματος» για τους ασθενείς του ψυχιατρείου από τον Γ. Λυκέτσο, με τη βοήθεια της φιλόλογου Ε. Λυκάκη, οι οποίοι οργάνωσαν παραστάσεις αρχαίας τραγωδίας με τους ασθενείς ως ηθοποιούς.

Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι ο Γ. Λυκέτσος είχε εργαστεί και στον Ευαγγελισμό κατά την περίοδο 1939-1945, όπου ανέλαβε και ασθενή με διάγνωση υστερίας, ωστόσο ο ίδιος δεν έκανε προσωπική ανάλυση ούτε έλαβε ψυχαναλυτική εκπαίδευση.

Πληροφορίες για την ψυχοδυναμική και ψυχαναλυτική δραστηριότητα στο Δρομοκαϊτείο Θεραπευτήριο αντλούνται επίσης από την έρευνα μας στο αρχείο του Δρομοκαϊτείου, μέρος της οποίας παρουσιάστηκε το 2006 στο Διεθνές Συμπόσιο για την Ιστορία της Ψυχανάλυσης, με τίτλο «Προϊστορία της Ψυχανάλυσης στην Ελλάδα του 1950» (Παναγιωτοπούλου, Ν. 2006). Στη μελέτη αυτή παρουσιάστηκαν συζητήσεις του προσωπικού για την πορεία των ασθενών της Α΄ Κλινικής του Δρομοκαϊτείου Θεραπευτηρίου στη δεκαετία του 1950, κατά τις οποίες χρησιμοποιούνταν ψυχαναλυτική ορολογία στην προσέγγιση της σχιζοφρένειας, σε ένα άσυλο, σε μια εποχή τόσο πρόωμη για ψυχαναλυτικές αναφορές στην Ελλάδα.

Επιπλέον, πληροφορίες για τη λειτουργία του Δρομοκαϊτείου Θεραπευτηρίου κατά τα πρώτα πενήντα χρόνια της λειτουργίας του υπάρχουν και σε άρθρο του Μιχαήλ Γιαννήρη, ανιψιού του πρώτου διευθυντή του Θεραπευτηρίου με το ίδιο όνομα –ο οποίος διετέλεσε διευθυντής του όπως ήδη αναφέρθηκε- το οποίο περιλαμβάνεται στο συλλογικό τόμο «Δρομοκαϊτείο Θεραπευτήριο 1887-1987, εκατό χρόνια κοινωνικής προσφοράς». Σε αυτό το άρθρο, ο Μ. Γιαννήρης περιγράφει την επιστημονική δραστηριότητα στο Δρομοκαϊτείο και αναφέρει τις διάφορες ερευνητικές εργασίες που έλαβαν χώρα από το ιατρικό και διοικητικό προσωπικό του θεραπευτηρίου. Στην πλειοψηφία τους, οι έρευνες αυτές αποτελούσαν προσπάθεια για κατανόηση και θεραπευτική αντιμετώπιση των βαρέων ψυχιατρικών νόσων. Εδώ επίσης αναφέρονται οι διάφορες θεραπευτικές τεχνικές της εποχής για τις ψυχώσεις, καθώς και η τόσο σημαντική διαδικασία της εργασιοθεραπείας, η οποία στο Δρομοκαϊτείο άρχισε να εφαρμόζεται ήδη από το 1920 με τη μορφή της απασχόλησης των ασθενών σε αγροτικές και κτηνοτροφικές εργασίες, αλλά και σε διάφορες υπηρεσίες του θεραπευτηρίου, όπως στο μαγειρείο, στη διαχείριση τροφίμων κ.α. Για την απασχόληση των ασθενών για θεραπευτικούς

σκοπούς οργανώθηκαν από το 1947 και μετά και άλλα τμήματα, όπως εργαστήρια υφαντικής, πλεκτικής, χειροτεχνημάτων, ραπτικής, ζωγραφικής κλπ. Στα τμήματα αυτά απασχολήθηκαν πολλοί νοσηλευόμενοι και οι κατασκευές τους χρησιμοποιούνταν είτε για τις ανάγκες του ιδρύματος είτε για πώληση μέσω εκθέσεων. Παράλληλα, από το 1967 και μετά αναπτύχθηκαν και άλλοι τομείς εργασιοθεραπείας, όπως χαλκογραφία, καλαθοπλεκτική, τυπογραφία, ξυλουργική, αλλά και βιοτεχνική εργασιοθεραπεία, ενώ σε αυτά περιλαμβάνεται και ο τομέας της ψυχαγωγίας των ασθενών, όπως οι εβδομαδιαίες κινηματογραφικές προβολές και η πρόσκληση διαφόρων μουσικών συγκροτημάτων, καθώς και η ύπαρξη τηλεόρασης σε όλα τα νοσηλευτικά τμήματα.

Ακόμη, στην πρωτοπόρο δράση του Δρομοκαϊτείου περιλαμβάνεται και η πρώτη προσπάθεια για μεταμόρφωση ενός ιδρύματος σε θεραπευτική κοινότητα (Φαφαλιού, Μ. Σ. (1995), για πρώτη φορά στην Ελλάδα, προσλήφθηκαν σε ψυχιατρείο κοινωνικοί λειτουργοί και ψυχολόγος το 1953 και το 1955 προσλήφθηκε καθηγήτρια εργασιοθεραπείας. Με την εισαγωγή και άλλων ειδικοτήτων, εκτός των γιατρών και των νοσηλευτών, σταδιακά άρχισε να αναπτύσσεται θεραπευτικό δίκτυο για την αντιμετώπιση της σχιζοφρένειας, όπου συνεργάζονταν στενά οι γιατροί και οι νοσηλευτές με κοινωνικούς λειτουργούς, ψυχολόγους και εργοθεραπευτές στοχεύοντας στη δημιουργία θεραπευτικής κοινότητας. Χαρακτηριστικό είναι ότι στο Δρομοκαϊτείο ήδη από το 1953 εφαρμόστηκε ομαδική ψυχοθεραπεία. Το αποτέλεσμα όλων αυτών των πρακτικών επέφερε σημαντική αλλαγή στο θεραπευτήριο: με την αναγνώριση της ψυχοδυναμικής των ψυχώσεων και των σχέσεων των ασθενών με το περιβάλλον τους, αναπτύχθηκαν πολλές θεραπευτικές δραστηριότητες. Οι δραστηριότητες αυτές περιελάμβαναν ήδη από εκείνη την εποχή ψυχοθεραπευτικές διαδικασίες –κάτι καινοτόμο για την εποχή, όπου οι κυριότερες θεραπείες της σχιζοφρένειας περιορίζονταν σε κάθε μορφής σοκ. Επίσης χρησιμοποιούνταν η εργασιοθεραπεία, αλλά και το ψυχόδραμα, συγκεντρώσεις των ασθενών, Κοινωνική Λέσχη, ποδοσφαιρικές συναντήσεις, ψυχαγωγικές εκδηλώσεις και διάφορες θεατρικές παραστάσεις, όπως παραστάσεις αρχαίου δράματος από ψυχωσικούς.

Επίσης, αξίζει να αναφερθεί ο προσανατολισμός του Δρομοκαϊτείου προς την κοινότητα, ο οποίος φανερώνεται από το γεγονός ότι οι ασθενείς έβγαιναν και κυκλοφορούσαν στη γύρω περιοχή, αλλά και στην υπόλοιπη Αθήνα. Ήδη από το 1961, πολλοί ασθενείς έβγαιναν για ψώνια, για επίσκεψη σε συγγενείς ή για ψυχαγωγία, και αρκετοί από αυτούς εργάζονταν εκτός νοσοκομείου. Σε αυτό βεβαίως συνέβαλλε και η στενή συνεργασία του θεραπευτηρίου με τους συγγενείς

των ασθενών. Σημαντικά βήματα έγιναν επιπλέον στον τομέα της αποκατάστασης των ασθενών, αφού πλέον το θεραπευτήριο λειτουργούσε ως θεραπευτικός οργανωμένος χώρος με πολλές δραστηριότητες, συγκροτήθηκαν πολλά προγράμματα αποκατάστασης και κοινωνικής αντιμετώπισης της σχιζοφρένειας για χρόνιους ψυχωσικούς.

- Το 1951 και παρά την αποχώρηση του Α. Εμπειρίκου από την Ελλάδα για το Παρίσι, συμμετείχε στο Δεύτερο Συνέδριο της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Ένωσης στο Άμστερνταμ, ενώ την ίδια χρονιά ο J. Lacan επισκέφθηκε την Ελλάδα, και τον φιλοξένησε ο Ανδρέας Εμπειρίκος. Σημειώνεται ότι και ο Δ. Κουρέτας είχε επαφές με το J. Lacan. Επιπλέον, το 1951 εκδίδεται η μετάφραση του έργου του Freud του 1901, με τίτλο «Η ψυχοπαθολογία της καθημερινής ζωής» από τον Κ. Α. Μεραναίο και τη Μ. Ζωγράφου με πρόλογο του Δ. Κουρέτα.

Το 1953 ιδρύεται ο πρώτος Ιατροπαιδαγωγικός Σταθμός στην Ελλάδα από τον Ανδρέα Καλούτση στο Αθήναιον. Στο Σταθμό αυτό δίδασκε ο Ε. Παπανούτσος και εργάζονταν οι ψυχολόγοι Φ. Καραπάνου και Θ. Βεργοπούλου (Θάλεια Βεργοπούλου 2007). Η Θ. Βεργοπούλου, κατά την περίοδο αυτή, εργάστηκε ως κλινική ψυχολόγος στο Ψυχολογικό Εργαστήριο του Ψυχιατρικού Νοσοκομείου Αττικής και ως εκπαιδευτική ψυχολόγος στη Σχολή Μωραΐτη. Μετέπειτα έκανε την ψυχαναλυτική της εκπαίδευση στην Ελβετική Ψυχαναλυτική Εταιρία, ενώ υπήρξε για χρόνια συνεργάτης του J. Piaget αναλαμβάνοντας την ευαισθητοποίηση των φοιτητών του Πανεπιστημίου της Γενεύης στην ομαδική θεραπεία.

Επιπλέον, στον Ιατροπαιδαγωγικό Σταθμό, ο οποίος λειτούργησε κατά την περίοδο 1953-55, εργάζονταν και οι ψυχίατροι Α. Καλούτσης και Κατσάνης. Ο Ιατροπαιδαγωγικός αυτός Σταθμός, ο οποίος απασχολούσε επίσης και τις παιδαγωγούς Ε. Παιδούση και Σ. Γεδεών, είχε χαρακτήρα καθαρά ψυχοδυναμικό.

Το 1955, εκδίδεται το σύγγραμμα «Ψυχανάλυση και Ψυχολογία» από τον Ανδρέα Καλούτση (Καλούτσης, Α. 1995).. Πρόκειται για ομιλίες του Α. Καλούτση οι οποίες δόθηκαν το 1953-54 στο «Αθήναιον», και που διαμορφώνουν μία σύντομη εισαγωγή στις βασικές ιδέες της ψυχαναλυτικής ψυχολογίας του Freud Ελλάδα. Σημειώνεται ότι ο Α. Καλούτσης ήταν νευρολόγος –ψυχίατρος και η διδακτορική του διατριβή, η οποία ολοκληρώθηκε το 1947, είχε θέμα «Νευρολογικά και ψυχιατρικά διαταραχάι κατά την Πελάγραν». Θεωρείται ο εισηγητής της Παιδοψυχιατρικής στην ελληνική

πραγματικότητα –υπήρξε ο πρώτος που έλαβε ειδικότητα παιδοψυχιάτρου στην Ελλάδα- και χαρακτηριστικό είναι ότι το 1953 ίδρυσε τον πρώτο Ιατροπαιδαγωγικό σταθμό στη χώρα, ενώ μετέτρεψε και το άσυλο του Νταού Πεντέλης σε Παιδοψυχιατρικό Νοσοκομείο κατά την περίοδο 1954-58 οπότε και διατέλεσε διευθυντής του. Επιπλέον, κατά το διάστημα 1958-62 υπήρξε διευθυντής του Ιατροπαιδαγωγικού Σταθμού του Κέντρου Ψυχικής Υγιεινής, ενώ οργάνωσε και διηύθυνε και την Παιδοψυχιατρική Κλινική του Δημοσίου Ψυχιατρείου Αθηνών κατά την περίοδο 1954-1972.

Το 1955, ακόμη, Ο Γ. Τσουκαντάς συγγράφει ψυχαναλυτική μελέτη με τίτλο «Η ψυχανάλυση στους προϊστορικούς χρόνους. Το σύμπλεγμα του Ίφικλου», την οποία και αφιέρωσε στη Μαρία Βοναπάρτη.

Τέλος, την περίοδο αυτή, στα μέσα δηλαδή της δεκαετίας του 1950, η Φρόσω Καραπάνου ιδρύει τον πρώτο βρεφονηπιακό σταθμό ψυχαναλυτικής κατεύθυνσης. Πρέπει να τονιστεί ότι η Φ. Καραπάνου έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην πρόσφατη ιστορία της ψυχανάλυσης στην Ελλάδα. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, είχε κάνει την προσωπική της ανάλυση με τον Α. Εμπειρίκο και στη συνέχεια με τον R. Laforge στο Παρίσι όπου είχε μεταβεί για περαιτέρω σπουδές, ενώ έκανε εποπτείες τόσο με τον S. Lebonici όσο και με τον A. Green. Έτσι, από το 1952 και μετά, αφότου επέστρεψε στην Ελλάδα, ίδρυσε νηπιαγωγείο στη Σχολή Μωραΐτη και τον ψυχαναλυτικό βρεφονηπιακό σταθμό που προαναφέρθηκε, ενώ από το 1956 και μετά συνεργάζεται με την Ά. Ποταμιάνου στο Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής. Η Φ. Καραπάνου έφυγε ξανά για το Παρίσι στην περίοδο της δικτατορίας και όταν επέστρεψε δραστηριοποιήθηκε προς την κατεύθυνση της επίσημης αναγνώρισης Ελλήνων Ψυχαναλυτών από τη Δ.Ψ.Ε. ως ομάδα μελέτης, study group.

Το 1956, εκδίδεται το τεύχος 694 της *Νέας Εστίας*, με άρθρο «Ο Freud και η ψυχανάλυση», αφιέρωμα στον Σίγκμουντ Freud για τον εορτασμό των 100 χρόνων από τη γέννησή του, από τον Νίκο Δρακουλίδη. Το αφιέρωμα περιλαμβάνει σύντομη βιογραφική παρουσίαση της ζωής του Freud, με αναφορά στα σημαντικότερα γεγονότα της πορείας του στην ψυχανάλυση. Στο ίδιο τεύχος 694 της *Εστίας*, ο Δημήτριος Κουρέτας δημοσιεύει άρθρο «Ο Freud και η Λογοτεχνία», ενώ φροντίζει και την έκδοση στα Ελληνικά άρθρων της Μ. Βοναπάρτη (με κύριο το «Δύο στοχασταί προ της αβύσσου»), καθώς και την έκδοση πολλών ψυχαναλυτικών κειμένων.

Την ίδια χρονιά, το 1956, εκδίδεται μεταφρασμένο μέρος από το βιβλίο του Freud «Die Traumdeutung» του 1900, με τίτλο «Ερμηνευτική των ονείρων» από τη Ζωγράφου και τον Μεραναίο για τις εκδόσεις Μαρή, με πρόλογο του Δ. Κουρέτα, αλλά και άρθρο της Μ. Βοναπάρτη με τίτλο «Freud: εξερευνητής του υποσυνειδήτου...» σε εφημερίδα της εποχής για τα εκατό χρόνια από τη γέννηση του S. Freud. Παράλληλα, ο Κ. Λ. Μεραναίος συγγράφει μελέτη, η οποία πραγματεύεται φιλοσοφικά και θεωρητικά ρεύματα, ανάμεσα στα οποία και η ψυχανάλυση. Επιπλέον, κατά τη δεκαετία του 1950, ο Κ. Λ. Μεραναίος έκανε ραδιοφωνική εκπομπή με τίτλο «Μιλούν μαζί σας οι ειδικοί», όπου είχε προσκαλεσμένο και τον Δ. Κουρέτα ως ψυχαναλυτή.

Παρόλα τα σημαντικά παραπάνω βήματα που συντελέστηκαν κατά τη δεκαετία αυτή το σημαντικότερο όλων αποτελεί η ίδρυση του Κέντρου Ψυχικής Υγιεινής από το Εθνικό Βασιλικό Ίδρυμα έπειτα από εισήγηση της Άννας Ποταμιάνου το 1956. Το Κέντρο επιδίωξε να εφαρμόσει στα πλαίσια της δημόσιας εξωνοσοκομειακής περίθαλψης την ψυχαναλυτική σκέψη. Το Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην προώθηση και ανάπτυξη πρακτικών ψυχαναλυτικής έμπνευσης όπως επίσης και στον ψυχαναλυτικό προβληματισμό ειδικών στο χώρο της ψυχικής υγείας, σε μία πρώιμη περίοδο, καθώς επίσης και στην προώθηση της κοινωνικής ψυχιατρικής στην Ελλάδα.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η Ά. Ποταμιάνου έκανε την προσωπική της ανάλυση τόσο με τον Δ. Κουρέτα στην Ελλάδα όσο και μεταγενέστερα με την Κ. Parat στο Παρίσι, και στη συνέχεια έγινε δεκτή στο Ψυχαναλυτικό Ινστιτούτο του Παρισιού. Είχε τη διεύθυνση του Κέντρου Ψυχικής Υγιεινής από την ίδρυσή του μέχρι τη δικτατορία και στη συνέχεια ανέλαβε ξανά μετά τη μεταπολίτευση. Το 1980 πήρε τον τίτλο της διδάσκουσας ψυχαναλύτριας από την Ψυχαναλυτική Εταιρία των Παρισίων. Έπαιξε, ακόμη, ενεργό ρόλο στη διαδικασία αναγνώρισης του ελληνικού ψυχαναλυτικού study group από τη Δ.Ψ.Ε. Σήμερα είναι μέλος της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Ένωσης, της Ελληνικής Ψυχαναλυτικής Εταιρίας και της Ψυχαναλυτικής Εταιρίας των Παρισίων.

Τέλος, το 1956 πραγματοποιείται και η ίδρυση της Πανελλήνιας Ένωσης Ψυχικής Υγιεινής με πρωτοβουλία του Γ. Αλιβιζάτου, η οποία περιελάμβανε στο δυναμικό της και τον Δ. Κουρέτα μεταξύ άλλων. Η Π.Ε.Ψ.ΥΓ. άρχισε να διαμορφώνει κάποιου είδους αποασυλοποίηση, στο μέτρο που επέτυχε στόχους όπως τη διαμονή ψυχικά

ασθενών σε σπίτια, την παρακολούθηση των ψυχιατρικών ασθενών μετά τη νοσηλεία τους, αλλά και την ίδρυση εξωτερικών ιατρείων και νοσοκομείων ημέρας για τους ψυχικά πάσχοντες. Εδώ αξίζει να σημειωθεί η συνεισφορά τόσο του Γ. Λυκέτσου όσο και διαφόρων μαθητών του όπως ο Ι. Τσιάντης στις προσπάθειες αυτές. Παράλληλα, η Π.Ε.Ψ.ΥΓ. διοργάνωσε διαλέξεις για το κοινό με σκοπό την ενημέρωση σχετικά με θέματα ψυχικής υγιεινής και ψυχικής ασθένειας.

Έναν χρόνο αργότερα, το 1957, φεύγουν για το Παρίσι τρεις Έλληνες υποψήφιοι ψυχαναλυτές: ο Ν. Μουτούσης και η Α. Παπανικολάου, ενώ την επόμενη χρονιά, το 1958, αναχωρεί και ο Π. Σακελλαρόπουλος.

Σε ό,τι αφορά στο Ν. Μουτούση, τελικώς δεν προχώρησε στην ψυχαναλυτική του εκπαίδευση, αλλά γύρισε στην Ελλάδα και στη συνέχεια εργάστηκε ως ψυχίατρος.

Από την άλλη μεριά, η Α. Παπανικολάου αναχώρησε για τη Γαλλία ως υποψήφια ψυχαναλύτρια, όπου έκανε ψυχανάλυση με τον S. Lebonici, στη συνέχεια έγινε μέλος της Ψ.Ε.Π. και αργότερα, το 1968, επέστρεψε στην Ελλάδα. Επιπλέον, στο Παρίσι είχε επαφές και με τον J. Lacan, ο οποίος τη συνέστησε στον Δ. Κουρέτα.

Ο Π. Σακελλαρόπουλος αναχώρησε για το Παρίσι με υποτροφία του Ι.Κ.Υ. το 1958-1961 με σκοπό την εκπόνηση διδακτορικής διατριβής. Εκεί έρχεται σε επαφή με την ψυχανάλυση και έκανε την προσωπική του ανάλυση με τον S. Lebonici. Στην Ελλάδα εργάζεται αρχικά στο ίδρυμα Θεοτόκος και στη συνέχεια στο Αιγινίτειο, με τον καθηγητή ψυχιατρικής πλέον Δ. Κουρέτα, όπου και επιχειρούν κάποιες ομάδες ψυχοδράματος, αλλά και προσπαθούν να εισάγουν αρχές κοινωνικής ψυχιατρικής στην ψυχιατρική περίθαλψη. Με τον ερχομό της δικτατορίας επιστρέφει στο Παρίσι ως υπότροφος της Γαλλικής κυβέρνησης κατά τα έτη 1968- 1969 και επιστρέφει οριστικά στην Ελλάδα, το 1971, ως τακτικό μέλος της Ψ.Ε.Π.

Το 1958 έχουμε την έκδοση του συγγράμματος «Εφαρμογαί Ομαδικής Ψυχοθεραπείας επί σχιζοφρενικών ψυχώσεων» από τον Νίκο Νικολαΐδη, μετέπειτα καθηγητή ψυχανάλυσης στο πανεπιστήμιο της Γενεύης και πρόεδρο του Institut de Psychanalyse de la Suisse Romande, καθώς και διδάσκοντα ψυχαναλυτή της Ελβετικής Ψυχαναλυτικής Εταιρίας όπου ζει και εργάζεται έως σήμερα.

Διατριβή της Α. Ποταμιάνου με θέμα «οι αιτίες της αντικοινωνικής συμπεριφοράς των ανηλίκων» η οποία στηρίζεται κατά βάση σε ψυχαναλυτική βιβλιογραφία.

Ο Χ. Σ. Ιεροδιακόνου ο οποίος διαπνεόταν από ψυχαναλυτικές ιδέες αρχίζει να εργάζεται στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ενώ από το 1978 και μετά εκλέγεται τακτικός καθηγητής Ψυχιατρικής στην Ιατρική Σχολή του πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Το 1958 ανέλαβε επίσης τον πρώτο Πανεπιστημιακό Ιατροπαιδαγωγικό Σταθμό στην Β. Ελλάδα στο νοσοκομείο ΑΧΕΠΑ και το 1960 το Ψυχοθεραπευτικό Ιατρείο Ενηλίκων –επίσης στο ΑΧΕΠΑ. Το 1978 οργάνωσε στην Αλεξανδρούπολη την πρώτη ανοιχτή Ψυχιατρική Κλινική στην Ελλάδα μέσα σε κρατικό Γενικό Νοσοκομείο και στη συνέχεια ανάλογη κλινική στο Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο Θεσσαλονίκης ΑΧΕΠΑ. Επιπλέον, σημαντική είναι η συνεισφορά του Χ. Σ. Ιεροδιακόνου στον τομέα της ψυχικής υγείας στην Ελλάδα με τη δημιουργία του θεσμού της Κινητής Μονάδας για εξωνοσοκομειακή ψυχιατρική περίθαλψη στην ελληνική ύπαιθρο.

Η ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΙΣ ΔΕΚΑΕΤΙΕΣ 1960 – 1970

Αν και έχουν προηγηθεί αρκετές μεταφράσεις έργων του S. Freud, οι περισσότερες χωρίς ακριβή ημερομηνία έκδοσης, όπως για παράδειγμα «Το μέλλον μιας αυταπάτης», «Εισαγωγή εις την ψυχανάλυσιν», «Σεξουαλική αγωγή», «Ιστορία της ψυχανάλυσεως», «Ο πολιτισμός πηγή δυστυχίας» και «Πέραν της αρχής της Ηδονής»-, στη δεκαετία του 1960 γίνεται μια προσπάθεια για έκδοση των Απάντων του S. Freud από τις εκδόσεις Πανεκδοτική με μεταφραστή τον Π. Κ. Σύρρο και μέχρι το 1979 είχε φτάσει συνολικά τους είκοσι τόμους, αν και δεν πρόκειται σε καμία περίπτωση για έκδοση των Απάντων του Freud, καθώς δε δηλώνεται ούτε η γλώσσα των πρωτότυπων κειμένων ούτε και με ποιον τρόπο έγινε η επιλογή των συγκεκριμένων κειμένων. Επιπλέον, γίνονται μεταφράσεις στα Ελληνικά κειμένων των A. Adler και C. Jung, από τους ίδιους εκδοτικούς οίκους και με τους ίδιους μεταφραστές.

Κατά τη δεκαετία του 1960, κάνει την εμφάνισή του στην ψυχανάλυση και ο Κορνήλιος Καστοριάδης, ο οποίος δραστηριοποιείται μέχρι και τη δεκαετία του 1990. Ο Κορνήλιος Καστοριάδης (Κωνσταντινούπολη, 11 Μαρτίου 1922- Παρίσι, 26 Δεκεμβρίου 1997) ήταν Έλληνας φιλόσοφος, οικονομολόγος και ψυχαναλυτής. Συγγραφέας του έργου *Η Φαντασιακή Θέσμιση της Κοινωνίας*, διευθυντής σπουδών στην Σχολή Ανωτέρων Σπουδών Κοινωνικών Επιστημών του Παρισιού από το 1979,

και φιλόσοφος της αυτονομίας, υπήρξε ένας από τους μεγαλύτερους στοχαστές του 20ου αιώνα.

Το 1946 με το γάλλο διανοούμενο C. Lefort, ίδρυσαν την ομάδα *Socialisme ou Barbarie* («Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα»), η οποία από το επόμενο έτος μέχρι το 1965 εξέδιδε το ομώνυμο περιοδικό. Το 1967 η ομάδα του *Socialisme ou Barbarie* διαλύεται, ωστόσο δύο χρόνια αργότερα, τα κείμενα και η σκέψη της ομάδας και κυρίως του Καστοριάδη αποτελούν βασική πηγή έμπνευσης των εξεγερμένων φοιτητών του Μάη του '68. Το 1970 ο Καστοριάδης αποκτά την γαλλική υπηκοότητα και έτσι παύει πλέον ο συνεχής φόβος της απέλασης. Αυτή την περίοδο ο Καστοριάδης στρέφεται στην ψυχανάλυση, μάλιστα εργάζεται ως ψυχαναλυτής από το 1974, και γίνεται μέλος της επονομαζόμενης Τέταρτης Ομάδας, ενός κινήματος διαφωνούντων της σχολής του Lacan.

Διακεκριμένος φιλόσοφος και ψυχαναλυτής με έντονη ενασχόληση γύρω από την πολιτική, ο Κορνήλιος Καστοριάδης δημοσίευσε πλήθος συγγραμμάτων, άρθρων και περιοδικών κυρίως πολιτικών και κοινωνικών (Καστοριάδης, Κ. 1992)., αλλά και συνέδεσε την ψυχανάλυση με την πολιτική και τις κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες στα έργα του (Γκουγκουλής, Ν. 2006)- για παράδειγμα τα άρθρα «Ψυχανάλυση και Κοινωνία» (Καστοριάδης, Κ. 1996), «Η Ψυχανάλυση και το πρόταγμα της αυτονομίας» και «Ψυχανάλυση: πρόταγμα και διαύγαση» του 1977. Στο σύγγραμμά του «Τα σταυροδρόμια του λαβύρινθου», που εκδόθηκε το 1978 και περιλαμβάνει κείμενα αρχικά δημοσιευμένα σε γαλλικά περιοδικά, αναλύει με ψυχαναλυτικούς όρους τα διάφορα πολιτικά και οικονομικά συστήματα, βασισμένος στις Φροϋδικές έννοιες. Παρόλη την επαφή του με λακανικούς ψυχαναλυτές, ο Κ. Καστοριάδης φαίνεται ότι επικεντρώθηκε τελικά στις ψυχαναλυτικές ιδέες του Freud (Στεφανάτος, Γ. 1998). Άσκησε την ψυχανάλυση –θεωρώντας την ως τον συνδυασμό θεωρίας και πράξης- από το 1973 μέχρι τον θάνατό του και έδωσε διαλέξεις στην Ελλάδα πολλές από τις οποίες έχουν δημοσιευθεί. Η ψυχαναλυτική επαγγελματική δραστηριότητά του περιελάμβανε και εργασία με ψυχωτικούς ασθενείς, όπως φαίνεται και από το κείμενό του «Η κατασκευή του κόσμου στην ψύχωση» που δημοσίευσε το 1992. Είχε ψυχαναλυθεί από την I. Roublef και τον M. Renard, γάλλους ψυχαναλυτές, ενώ είχε κάνει εποπτείες με τον J. P. Valabrega. Κλείνοντας αυτήν την αναφορά στον Κορνήλιο Καστοριάδη, πρέπει να αναφερθεί ότι στο έργο του κυρίαρχο ρόλο παίζει το κοινωνικό γίνεσθαι στην εφαρμογή της ψυχανάλυσης, γι' αυτό και προτείνει την

ψυχαναλυτική διαδικασία στα πλαίσια της κοινωνικής πραγματικότητας και όχι αποκομμένη από αυτήν.

Στη δεκαετία του 1960 διοργανώνεται ακόμη σειρά διεθνών συναντήσεων ψυχαναλυτών υπό τη μορφή σεμιναρίων στη Θάσο, με πρωτοβουλία της Α. Ποταμιάνου. Τηρήθηκαν συγκεκριμένα κριτήρια για τους συμμετέχοντες, οι οποίοι ήταν Έλληνες ψυχαναλυτές και ψυχαναλυτές μέλη της Ψ.Ε.Π., ενώ προσκλήθηκαν και ψυχαναλυτές από άλλες χώρες. Πρόκειται στην ουσία για προσπάθεια της Α. Ποταμιάνου για μία δεύτερη, μετά την πρώτη ψυχαναλυτική ομάδα του 1946, θεσμική αναγνώριση Ελλήνων ψυχαναλυτών από τη Δ.Ψ.Ε. Στα σεμινάρια της Θάσου επρόκειτο να πάρουν μέρος οι Έλληνες: Δ. Κουρέτας, Α. Ποταμιάνου, Π. Σακελλαρόπουλος, Γ. Κωστούλας, Δ. Παναγιωτόπουλος, Ε. Κοτσώνη-Διαμαντή, Φ. Καραπάνου, Α. Καλούτσης και Χ. Λεούση και οι Γάλλοι S. Lebovici, J. Kestemberg, C. David και A. Green. Το θέμα των σεμιναρίων θα ήταν τόσο θεωρητικό -ο «Ναρκισσισμός»- όσο και κλινικό -«Acting out».

Τα σεμινάρια στη Θάσο δεν πραγματοποιήθηκαν τελικά, καθώς δεν υπήρξαν τακτικές συναντήσεις της προβλεπόμενης ομάδας, ενώ και στη σχετική συνάντηση που έγινε το 1967 πήραν μέρος πολύ λιγότεροι από εκείνους που είχε αρχικά προβλεφθεί .

Ωστόσο, λόγω της έλλειψης ικανού αριθμού Ελλήνων ψυχαναλυτών αλλά και της ανυπαρξίας Ελλήνων διδασκόντων ψυχαναλυτών, όσο και της πολιτικής κατάστασης που επικρατούσε στην Ελλάδα εκείνη την περίοδο, με συνέπεια πολλοί Έλληνες ψυχαναλυτές να έχουν φύγει στο εξωτερικό, η ψυχανάλυση δεν μπόρεσε και πάλι να αναπτυχθεί σε μία μη δημοκρατική Ελλάδα. Γεγονός παραμένει ότι ακόμα και σήμερα οι Έλληνες ψυχαναλυτές διατηρούν χαμηλό προφίλ ως προς τη διάδοση της ψυχανάλυσης στο σύνολο της κοινωνίας, πόσο μάλλον στη δεκαετία του 1960, όπου ο συντηρητισμός και οι πολιτικές συνθήκες κάθε άλλο παρά θετικές υπήρξαν για την προώθηση της ψυχαναλυτικής σκέψης.

Ωστόσο, με αφορμή τη δραστηριότητα αυτή για τα σεμινάρια στη Θάσο, η Α. Ποταμιάνου άρχισε τις επαφές της με την Ε. Kestemberg για προσπάθεια επίσημης αναγνώρισης ελληνικού ψυχαναλυτικού study group από τη Δ.Ψ.Ε. Στα πλαίσια αυτά, έγιναν διαπραγματεύσεις μεταξύ Ελλήνων και ξένων ψυχαναλυτών, οι οποίες και πάλι δεν έφεραν κάποιο αποτέλεσμα θεσμικής αναγνώρισης.

Επίσης το 1963 γίνεται η πρώτη έκδοση στα Ελληνικά της μελέτης της Μ. Βοναπάρτη «Ταύτιση κόρης και πεθαμένης μητέρας» στο περιοδικό *Εποχές*, με πρόλογο του Α. Εμπειρικού. Το πρωτότυπο κείμενο είχε δημοσιευθεί το 1928 στη *Revue Francaise de Psychanalyse*. Έναν χρόνο αργότερα, το 1964, η Ά. Ποταμιάνου παρουσιάζει μελέτη για τη διερεύνηση των εκπαιδευτικών αναγκών των κοινωνικών λειτουργών στον χώρο της ψυχικής υγείας.

Ακόμη την ίδια εποχή έχουμε ανάληψη της έδρας της ψυχιατρικής από το Δ. Κουρέτα στο Αιγινήτειο Νοσοκομείο. Ο Δ. Κουρέτας και οι επιμελητές του επιδίωξαν να εισαγάγουν κατά το δυνατό, δεδομένης της αρνητικής στάσης, την ψυχανάλυση στο Αιγινήτειο, με ήπιες τακτικές (Κουρέτας, Δ. Θ. 1975). Στην προσπάθειά τους αυτή, η οποία είναι εμφανής και από την έκδοση της επετηρίδας του Αιγινήτειου το 1966, φαίνεται ότι σκόπευαν κυρίως να εισάγουν την ψυχανάλυση σταδιακά ως μεθοδολογική πρακτική και όχι να την υιοθετήσουν ως κύρια θεραπευτική προσέγγιση. Ο Δ. Κουρέτας φαίνεται ότι εντάσσει την ψυχανάλυση στο πεδίο της δυναμικής ψυχιατρικής, με σκοπό ίσως να την κάνει πιο προσιτή στο ψυχιατρικό κοινό της εποχής εκείνης (Κουρέτας, Δ. Θ. 1975). ζ. Το 1968 ο Δ. Κουρέτας συνταξιοδοτήθηκε και επομένως έφυγε από το Αιγινήτειο. Παρόλ' αυτά, η συνεισφορά του στο πεδίο της ψυχανάλυσης στην Ελλάδα υπήρξε σημαντική στο μέτρο που εισήγαγε, κατά κάποιο τρόπο, την ψυχανάλυση στα ψυχιατρικά πλαίσια της Ελλάδας, και κυρίως στο Πανεπιστημιακό Ψυχιατρικό Νοσοκομείο του Αιγινήτειου.

Μετά τη δικτατορία και στο τέλος της δεκαετίας του 1970 άρχισε ξανά η προσπάθεια για ψυχαναλυτικό προσανατολισμό στο Αιγινήτειο, όταν ο Π. Σακελλαρόπουλος επέστρεψε στην Ελλάδα και ξεκίνησε ψυχαναλυτικές συζητήσεις με ειδικευόμενους ψυχιάτρους εντός του Αιγινήτειου, στις οποίες πήρε μέρος και ο Μ. Μαρκίδης. Χαρακτηριστικό είναι ότι από το 1980 και μετά, στο Αιγινήτειο άρχισαν και οι εξωτερικές εποπτείες, τις οποίες ανέλαβε ο Π. Χαρτοκόλλης και η Α. Αλεξανδρή, ενώ από το 1980 αρχίζει και τυπικά τη λειτουργία του τμήμα ψυχαναλυτικής ψυχοθεραπείας.

Το 1970 επίσης ο Μ. Γιαννήρης εκπονεί διδακτορική διατριβή με θέμα «συμβολή εις την ψυχοδυναμικήν διερεύνησην του σχιζοφρενικού παραληρήματος» (Γιαννήρης, Μ. 1970). όπου αναλύει τρεις περιπτώσεις σχιζοφρένειας. Περιλαμβάνει ένα μέρος για το οικογενειακό περιβάλλον και ένα για το παραλήρημα του σχιζοφρενούς και

επιχειρεί να εξετάσει το παραλήρημα της σχιζοφρένειας με ψυχαναλυτικούς όρους, χρησιμοποιώντας έτσι την ψυχαναλυτική θεωρία ως εργαλείο εξήγησης και κατανόησης της ψύχωσης.

Μερικά χρόνια αργότερα, το 1975, εκδίδεται από τον Δ. Κουρέτα μελέτη για την αρχή της ψυχολογίας υπό ψυχαναλυτική οπτική στον αρχαίο ελληνικό κόσμο, ενώ το 1977 ιδρύεται η Ελληνική Εταιρία Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας: το γεγονός αυτό σηματοδοτεί μία πρώτη επίσημη προσπάθεια θεσμοθέτησης της ελληνικής ψυχανάλυσης. Η Ελληνική Εταιρία Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας, με ιδρυτικά μέλη τους: Α. Αλεξανδρή, Α. Γιαννακούλα, Μ. Γιωσαφάτ, Π. Σακελλαρόπουλο και Γ. Τσιάντη, ήταν αποτέλεσμα μίας ακόμα προσπάθειας για θεσμική αναγνώριση Ελλήνων ψυχαναλυτών από τη Δ.Ψ.Ε., που όμως δεν έφερε αποτέλεσμα καθώς και πάλι υπήρξαν διαφωνίες μεταξύ Ελλήνων σχετικά με τους όρους που έθεσε η Δ.Ψ.Ε. και οι επαφές διακόπηκαν εκ νέου. Η Ε.Ε.Ψ.Ψ. είναι συνδεδεμένη με τη Διεθνή Ομοσπονδία Ψυχαναλυτικών Εταιριών και με τη Βρετανική Εταιρία Ψυχοθεραπείας. Ιδρύθηκε με σκοπό την προαγωγή της ψυχικής υγείας, τη συνεργασία με παρόμοιους οργανισμούς του εξωτερικού και τη συστηματική εκπαίδευση στην ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία στην Ελλάδα. Η ίδρυση της Ε.Ε.Ψ.Ψ. υπαγορεύθηκε από τις ανάγκες της εποχής εκείνης, καθώς ανταποκρίθηκε στο αίτημα για τη συγκρότηση μιας εταιρίας εκπαίδευσης και πρακτικής ψυχαναλυτικού χαρακτήρα. Αυτήν την ανάγκη κλήθηκε να καλύψει η Ε.Ε.Ψ.Ψ. με την ίδρυσή της, αν και δεν είχε τις «ευλογίες» της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Ένωσης, όπως η ομάδα Βοναπάρτη. Πρέπει να τονιστεί ότι η διαφορά έγκειται κυρίως στην απομάκρυνση της Ε.Ε.Ψ.Ψ. από τις τυπικές προδιαγραφές της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Εταιρίας, με σκοπό να εξυπηρετήσει άμεσες ανάγκες θεσμοθέτησης της ψυχανάλυσης στην ελληνική πραγματικότητα του 1977. Η Ε.Ε.Ψ.Ψ. έγινε μέλος της International Federation of Psychoanalytic Societies το 1988, και από την ίδρυσή της μέχρι σήμερα έχει οργανώσει πάνω από 10 επιστημονικά συμπόσια αλλά και διεθνή συνέδρια, όπως επίσης έχει εκπαιδεύσει μερικές δεκάδες ψυχαναλυτικών ψυχοθεραπευτών.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1970, και συγκεκριμένα το 1978, στην πανεπιστημιακή ψυχιατρική κλινική της Θεσσαλονίκης, στα πλαίσια της ψυχιατρικής ειδικότητας, οργανώνεται με πρωτοβουλία του καθηγητή ψυχιατρικής Ν. Μάνου διετές πρόγραμμα εκπαίδευσης στην ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία. Το πρόγραμμα αυτό ακολούθησε το Αμερικανικό πρότυπο, όπου η ψυχαναλυτική εκπαίδευση

εντάσσονταν στην ψυχιατρική ειδικότητα. Γίνεται επιλογή των εκπαιδευομένων, οργανώνονται εβδομαδιαία σεμινάρια θεωρητικής κατάρτισης, όπως επίσης και ομαδικές και ατομικές εποπτείες σε εβδομαδιαία βάση. Οι εκπαιδευόμενοι αναλαμβάνουν ασθενείς σε υποστηρικτική θεραπεία με συχνότητα μια έως τρεις φορές την εβδομάδα.

Η ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΙΣ ΔΕΚΑΕΤΙΕΣ 1980-1990

Ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1980, φαίνεται ότι η ψυχαναλυτική δραστηριότητα στην Ελλάδα γίνεται ακόμη πιο εντατική και συστηματική: κατ' αρχήν, το 1981 οργανώνεται Γαλλο-ελληνικό συμπόσιο για την «Κοινωνική Ψυχιατρική μέσα στην Κοινότητα», στο οποίο συμμετείχαν ξένοι ψυχαναλυτές διεθνούς φήμης όπως ο S. Lebonici κ.α.

Παράλληλα, το επόμενο έτος, δηλαδή το 1982, αποτελεί χρονολογία σταθμό για την ελληνική ψυχανάλυση, καθώς τότε συγκροτείται ελληνικό ψυχαναλυτικό study group: η Διεθνής Ψυχαναλυτική Ένωση αναγνωρίζει επιτέλους επισήμως την ελληνική ψυχαναλυτική ομάδα και θεσμοθετεί πλέον επίσημα τον τρόπο λειτουργίας της, καθιστώντας έτσι το 1982 ως τη χρονολογία επίσημης θεσμικής παρουσίας της ψυχανάλυσης στην Ελλάδα. Το 1984 υπογράφεται το καταστατικό του study group από τους Α. Αλεξανδρή, Σ. Μπεράτη, Α. Ποταμιάνου, Π. Σακελλαρόπουλο και Π. Χαρτοκόλλη. Πρόεδρος του ελληνικού ψυχαναλυτικού study group ήταν, κατά τη χρονολογία ίδρυσής του, ο Π. Χαρτοκόλλης, ο οποίος είχε κάνει την ψυχαναλυτική του εκπαίδευση στο Ψυχαναλυτικό Ινστιτούτο της Torpeka, όπου υπήρξε εκπαιδευτής και εποπτεύων ψυχαναλυτής.

Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι κατά τα πρώτα χρόνια της λειτουργίας του, το ελληνικό ψυχαναλυτικό study group δεν διέθετε αρκετό αριθμό διδασκόντων ψυχαναλυτών και γι' αυτόν το λόγο ανέλαβαν εκπαιδευτικά καθήκοντα και ψυχαναλυτές από το εξωτερικό.

Πρόκειται για την ίδρυση της Ελληνικής Ψυχαναλυτικής Εταιρίας, η οποία γίνεται πλήρες μέλος της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Ένωσης το 2001 και σκοπό έχει την εκπαίδευση ψυχαναλυτών. Το 1983 άρχισαν τα εκπαιδευτικά προγράμματα για υποψήφιους ψυχαναλυτές στην Ελλάδα, ενώ το πρώτο διεθνές ψυχαναλυτικό

συμπόσιο έλαβε χώρα το 1984 στους Δελφούς και έκτοτε διοργανώνεται κάθε τέσσερα χρόνια. Είναι μονοθεματικό και προσελκύει την ψυχαναλυτές από όλον τον κόσμο. Ως κύριος λόγος για την τόσο μεγάλη καθυστέρηση της δημιουργίας ελληνικού ψυχαναλυτικού study group επισήμως αναγνωρισμένο από τη Διεθνή Ψυχαναλυτική Ένωση, φαίνεται ότι ήταν μεταξύ άλλων και η προϋπόθεση της ύπαρξης τεσσάρων τουλάχιστον μελών της, με μόνιμη χώρα κατοικίας και εργασίας την Ελλάδα. Επιπλέον ίσως θα πρέπει να σημειωθεί και η ευνοϊκοί πλέον κοινωνικοπολιτική συγκυρία, η οποία επέτρεπε πια τέτοιου είδους βήματα.

Μετά από την εξαιρετικής σημασίας αυτή εξέλιξη, αρχίζει η συστηματική παρουσία της ψυχανάλυσης στην ελληνική κλινική πρακτική, η οποία έχει ανοδική πορεία μέχρι και σήμερα. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι Έλληνες ψυχαναλυτές υπηρέτησαν και υπηρετούν ως καθηγητές ή αναπληρωτές καθηγητές ψυχιατρικής σε πολλές ιατρικές σχολές της χώρας όπως οι Π. Σακελλαροπουλος και Ν. Τζαβάρας στην Αλεξανδρούπολη, οι Π. Χαρτοκόλλης και Σ. Μπεράτη στην Πάτρα, οι Α. Αλεξανδρή, Ι. Τσιάντης, Ε. Ασλανίδης, Γ. Βασιλαματζής, Ε. Λαζαράτου στην Αθήνα, Ι. Ιεροδιακόνου- Μπένου στη Θεσσαλονίκη.

Επίσης στα ελληνικά Πανεπιστήμια διδάξαν ή διδάσκουν οι: Θ. Τζαβάρας, Κ. Συνοδινού, Α. Αλεξανδρίδης, Κ. Ναυρίδης, Χ. Ζερβής, Α. Χριστοπούλου, Λ. Κανελλοπούλου, Γ. Στεφανάτος, Ο. Μαράτου, Σ. Στυλιανίδης στην Αθήνα, Ε. Αυδή στη Θεσσαλονίκη κ.α.

Το 1983 ιδρύεται το «ΠΕΡΙΒΟΛΑΚΙ Ι» από το Ελληνικό Κέντρο Για Την Ψυχική Υγεία και Θεραπεία του Παιδιού και της Οικογένειας. Το ΠΕΡΙΒΟΛΑΚΙ Ι διαθέτει Κέντρο Ημέρας με ψυχιατρικές υπηρεσίες για παιδιά με διάχυτες διαταραχές της ανάπτυξης και τις οικογένειές τους. Παρέχει διαγνωστικές και θεραπευτικές υπηρεσίες, καθώς και προγράμματα κινητικής αγωγής, κοινωνική και περιβαλλοντική αγωγή και καλλιτεχνικές δραστηριότητες. Παράλληλα, περιλαμβάνει και εκπαιδευτικές υπηρεσίες ειδικών ψυχικής υγείας.

Κατά τα ίδια πρότυπα, το 2000 ιδρύεται στην Αθήνα το «ΠΕΡΙΒΟΛΑΚΙ ΙΙ», το οποίο αποτελεί Ολοκληρωμένο Κέντρο Αντιμετώπισης Αυτισμού και Διάχυτων Διαταραχών της Ανάπτυξης. Περιλαμβάνει Ξενώνα και Κέντρο Ημέρας, όπου παρέχονται, από διεπιστημονική ομάδα, ολοκληρωμένες θεραπευτικές ψυχιατρικές

υπηρεσίες σε παιδιά με διάχυτες διαταραχές της ανάπτυξης και αυτισμό. Η θεωρία που διέπει τη λειτουργία και την πρακτική στο ΠΕΡΙΒΟΛΑΚΙ είναι η ψυχανάλυση.

Δύο χρόνια αργότερα, το 1985, εκδίδεται τόμος με τίτλο «Ψυχανάλυση και Ελλάδα», με τη συμβολή τριών γενεών Ελλήνων ψυχαναλυτών, για την ιστορία της Ψυχανάλυσης στην Ελλάδα. Παραμένει το πρώτο εγχείρημα για καταγραφή της εισαγωγής της Ψυχανάλυσης στην Ελλάδα.

Κατά την ίδια χρονολογία ιδρύεται το τμήμα ψυχιατρικής εφήβων & νέων στο Γ.Ν.Α. «Γ. ΓΕΝΝΗΜΑΤΑΣ», έχοντας ως κύριο σκοπό τη θεραπευτική αντιμετώπιση και την πρόληψη προβλημάτων και ψυχοπαθολογικών διαταραχών της εφηβείας. Επίσης γίνεται ερευνητικό και εκπαιδευτικό έργο πάνω σε θέματα που αφορούν την εφηβεία.

Το τμήμα υποδέχεται εφήβους και νέους από 15- 22 ετών και προσφέρει τις παρακάτω υπηρεσίες:

1.Κέντρο υποδοχής και ψυχολογικής βοήθειας όπου γίνεται αξιολόγηση, διάγνωση, ψυχοθεραπεία και φαρμακοθεραπεία, όπως επίσης συμβουλευτικές συνεντεύξεις για γονείς και εκπαιδευτικούς.

2.Νοσοκομείο ημέρας με καθημερινή λειτουργία (09:00- 16:00), στο οποίο συμμετέχουν έφηβοι και νέοι με ψυχιατρικές διαταραχές οι οποίες δεν τους επιτρέπουν τη φοίτηση ή την εργασία. Υπάρχει ημερήσιο θεραπευτικό πρόγραμμα το οποίο περιλαμβάνει ατομικές και ομαδικές θεραπευτικές διαδικασίες στοχεύοντας την ενίσχυση των ψυχικών διαδικασιών αυτονόμησης και επανένταξης των μελών.

3.Μονάδα ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης από το 2001. Πρόκειται για συνεταιρισμό ο οποίος παρέχει δυνατότητες εκπαίδευσης και απασχόλησης.

4.Σχολική μονάδα ειδικής αγωγής με αποστολή να ενισχύσει ή και να επανορθώσει τις μαθησιακές διαδικασίες και τις σχέσεις με το σχολικό περιβάλλον, με προοπτική τη σχολική επανένταξη.

5.Διοργάνωση ετήσιου εκπαιδευτικού σεμιναρίου το οποίο απευθύνεται σε επαγγελματίες ψυχικής υγείας με σαφή ψυχαναλυτικό προσανατολισμό.

Σε γενικές γραμμές η θεραπευτική ομάδα, διακατέχεται από ψυχαναλυτικό προσανατολισμό κάτι που εκπορεύεται από το γεγονός ότι οι διευθυντές της μονάδας είναι ψυχαναλυτές. Πολλά μέλη του προσωπικού είναι ψυχαναλυτικά ευαισθητοποιημένα, αλλά και ο τρόπος σχεδιασμού και ανάπτυξης δραστηριοτήτων,

οπως και ο τρόπος επεξεργασίας του κλινικού υλικού στηρίζεται στην ψυχαναλυτική θεωρία και πρακτική.

Το 1986 συγκροτείται η Ομάδα Φροϋδικών Μελετών (ΦΗΜΙ), από τους Μ. Καλεώδη, Ε. Τζαβάρα και Θ. Τζαβάρα. Πρόκειται για ανοιχτές στο κοινό ομιλίες, κατά τις οποίες γίνονται συζητήσεις ευρέως περιεχομένου υπό ψυχαναλυτική θέαση. Παράλληλα οργανώθηκε και κύκλος συζητήσεων με τίτλο «φροϋδική συνάντηση του Φεβρουαρίου», όπου παρευρέθηκαν Έλληνες και Γάλλοι ψυχαναλυτές, όπως οι Κ. Καστοριάδης, Θ. Λίποβατς, Α. Αλεξανδρίδης, Ο. Πανοπούλου-Μαράτου και οι Γάλλοι Hassoun και Rabant. Οι δραστηριότητες του ΦΗΜΙ σταμάτησαν το 1992.

Η Εταιρεία Περιφερειακής Ανάπτυξης & Ψυχικής Υγείας (Ε.Π.Α.Ψ.Υ.), ιδρύθηκε το 1988 και έκτοτε δραστηριοποιείται αδιάκοπα με σκοπό την παροχή ψυχιατρικής φροντίδας στην Κοινότητα, στο πλαίσιο του Εθνικού Σχεδίου για την Ψυχική Υγεία «Ψυχαργός» και με βάση τις αρχές της Ψυχοκοινωνικής Αποκατάστασης. Ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, με την ανάληψη της επιστημονικής και διοικητικής ευθύνης επτά πλέον συνολικά δομών ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης (Χαλκίδα, Ερέτρια, Μάνικα, Πεντέλη, Τρίκαλα, Λαμία, Λιβαδειά) και δύο Κινητών Μονάδων Ψυχικής Υγείας στις Κυκλάδες, καινοτομεί με την δημιουργία ενός δικτύου υπηρεσιών και επαγγελματιών που εργάζονται για τους σκοπούς της Κοινωνικής Ψυχιατρικής. Επιστημονικός Διευθυντής είναι ο Στέλιος Στυλιανίδης, ψυχίατρος, ψυχαναλυτής, αναπληρωτής Καθηγητής κοινωνικής ψυχιατρικής στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, τμήμα Ψυχολογίας.

Συγχρόνως, στη Θεσσαλονίκη, υπό την πρωτοβουλία της καθηγήτριας ψυχιατρικής Ι. Ιεροδιακόνου-Μπένου, εισάγεται η ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία τόσο ως ψυχοθεραπευτική προσέγγιση ασθενών της πανεπιστημιακής ψυχιατρικής κλινικής Θεσσαλονίκης, όσο και ως προσέγγιση της Συμβουλευτικής- Διασυνδετικής υπηρεσίας η οποία απευθύνεται σε οργανικούς ασθενείς.

Το 1989, αρχίζουν ψυχαναλυτικά σεμινάρια από τους Μ. Μπούρα, Θ. Λίποβατς και Ν. Σιδέρη. Τα σεμινάρια αυτά, που είχαν λακανικό προσανατολισμό, σε συνδυασμό με την έκδοση τριμηνιαίου ενημερωτικού φυλλαδίου, κατέληξαν το 1992 σε συγκρότηση μίας πιο θεσμικής ομάδας με όνομα «Φροϋδική Πράξη».

Στα 1990, δραστηριοποιούνται στην Αθήνα ποικίλες ομάδες Λακανικών ψυχαναλυτών οι οποίες διοργανώνουν πληθώρα σεμιναρίων, με πρόσκληση Ελλήνων

και ξένων ψυχαναλυτών, όπως επίσης λειτουργούν αρκετά καρτέλ (τετραμελείς ομάδες μελέτης κειμένων με συντονιστή κάποιο ψυχαναλυτή).

Από τις σημαντικότερες ομάδες είναι η Νέα Λακανική Σχολή με επικεφαλής τον M. Blanche και τη Ν. Λινάρδου συνδεδεμένοι με την ομάδα του Z. A. Miller στο Παρίσι, η Φρουδική Πράξη, το Αθηναϊκό Κέντρο Ψυχαναλυτικής κλινικής, το Λακανικό πεδίο κ.α.

Εκτός των παραπάνω, το 1990 ιδρύεται η Βορειοελλαδική Εταιρία Ψυχανάλυσης και Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας, με ιδρυτικά μέλη τους, Α. Ζαγορίδη, Ι. Ιεροδιακόνου-Μπένου, Θ. Κατριό και Φ. Τριανταφύλλου.

Έναν χρόνο αργότερα, οργανώνεται στη Θεσσαλονίκη κύκλος ψυχαναλυτικών σεμιναρίων, τα οποία είχαν τίτλο «Από την ψυχαναλυτική θεωρία στις ψυχιατρικές πρακτικές». Τα σεμινάρια αυτά οργανώνονται από τους Γ. Αμπατζόγλου και Χ. Αποστολακέα και είχαν προσκεκλημένους Έλληνες και ξένους ψυχαναλυτές από τον ευρύτερο χώρο της ψυχανάλυσης και από διάφορες ψυχαναλυτικές εταιρίες, ενώ από το 1996- 2003 εκδόθηκαν τα υλικά των σεμιναρίων αυτών.

Κατά τη διάρκεια του ίδιου έτους, ιδρύεται η Ελληνική Εταιρία Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας Παιδιού και Εφήβου, με πρόεδρο τον Ι. Τσιάντη. Η Ελληνική Εταιρία Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας Παιδιού και Εφήβου μετονομάστηκε σε Ινστιτούτο Ψυχοθεραπείας Ελλάδος το 1998. Έχει σαν κύριο στόχο την εκπαίδευση ψυχοθεραπευτών και εκδίδει εξαμηνιαίο περιοδικό με τίτλο «Παιδί και έφηβος: ψυχική υγεία και ψυχοπαθολογία».

Κατά τον τρόπο αυτό, η ψυχανάλυση εισάγεται όλο και περισσότερο στους χώρους θεραπείας ψυχικών ασθενειών: έτσι, το 1993, ιδρύεται στα πλαίσια του Ψ.Ν.Α. πρόγραμμα εφήβων/ νέων για την απεξάρτηση από τα ναρκωτικά, έχοντας σαν βασική θεωρητική προσέγγιση την ψυχαναλυτική σκέψη. Βασική προϋπόθεση για τους εργαζόμενους είναι η προσωπική ανάλυση και η συμμετοχή τους στις εποπτείες από εξωτερικό επόπτη ψυχαναλυτή τις οποίες χρηματοδοτούν οι ίδιοι οι θεραπευτές.

Κατά παρόμοιο τρόπο, λίγα χρόνια αργότερα, το 1996, η Εταιρεία Κοινωνικής Ψυχιατρικής & Ψυχικής Υγείας αναπτύσσει το Ινστιτούτο Ψυχικής Υγείας με χαρακτήρα πρωτοβάθμιας ψυχιατρικής περίθαλψης παιδιών και ενηλίκων. Έως σήμερα υπάρχουν κέντρα σε Αθήνα, Πειραιά, Λαμία, Άμφισσα, Αλεξανδρούπολη και Κομοτηνή. Στα κέντρα αυτά συνεργάζονται, ψυχίατροι, παιδοψυχίατροι, ψυχολόγοι,

λογοθεραπευτές και ειδικοί θεραπευτές. Προϋπόθεση για όλους τους συνεργάτες είναι η προσωπική ανάλυση και η εμπλοκή τους σε ψυχοδυναμική εκπαίδευση. Στη λειτουργία του κάθε κέντρου εντάσσεται η εβδομαδιαία συνάντηση της θεραπευτικής ομάδας, και η εξωτερική εποπτεία από επόπτη ψυχαναλυτή. Επιστημονικός υπεύθυνος είναι ο Π. Σακελλαρόπουλος, ο οποίος παρακολουθεί από κοντά τη λειτουργία και συντονίζει τις δραστηριότητες. Στα πλαίσια του Ινστιτούτου της Αθήνας λειτουργεί επίσης ομάδα ψυχαναλυτικής ψυχοθεραπείας στην οποία συμμετέχουν θεραπευτές μέλη και εκπαιδευόμενοι εταιριών και συγκροτούν ομάδα μελέτης αλλά και εποπτείας υπό τον Π. Σακελλαρόπουλο. Σημειωτέον ότι το Ινστιτούτο της Αθήνας οργανώνει διετές εισαγωγικό σεμινάριο ευαισθητοποίησης στην ψυχαναλυτική σκέψη όπου διδάσκουν έλληνες ψυχαναλυτές. Επίσης το κέντρο ημέρας για ασθενείς με καρκίνο λειτουργεί ακολουθώντας την ψυχαναλυτική θεωρία και οργανώνει ετήσιο σεμινάριο ψυχοσωματικής.

Το Ελληνικό Ινστιτούτο Κλασικής Ψυχανάλυσης ιδρύθηκε το 1998 στην Ελλάδα με αρχική ονομασία Ινστιτούτο Ψυχοδυναμικής Εκπαίδευσης. Είναι μία αστική, μη κερδοσκοπική Εταιρεία, σκοπός της οποίας είναι η μελέτη και η κλινική εφαρμογή της Ψυχανάλυσης, όπως ορίστηκε και περιγράφηκε από τον Sigmund Freud και εξελίχτηκε περαιτέρω από τους ανά τον κόσμο συνεχιστές του, που συναποτελούν τον κύκλο των κλασικών ψυχαναλυτών. Το Ινστιτούτο κατά την δεκαετή λειτουργία του έχει δραστηριοποιηθεί ποικιλοτρόπως στο χώρο της κλασικής ψυχανάλυσης (εισαγωγικά σεμινάρια, ομιλίες, σεμινάρια μεταψυχολογίας).

Το 1997 ξεκινά την έκδοση του το ψυχαναλυτικό περιοδικό «Εκ των υστέρων», με συντακτική ομάδα αποτελούμενη από τους Γ. Κούρια, Γ. Στεφανάτο, Ε. Τζαβάρα και Θ. Τζαβάρα. Το περιοδικό αυτό δομείται σε αφιερώματα σε διάφορα ψυχαναλυτικά ζητήματα, περιέχοντας πρωτότυπες μεταφράσεις κειμένων του Freud και άρθρα Ελλήνων και ξένων ψυχαναλυτών σε ζητήματα θεωρίας και τεχνικής.

Το 1999 δημιουργείται το Κοινωνικό Κέντρο Πρόληψης και Θεραπείας: τα παιδικά χωριά SOS Ελλάδος, στην προσπάθειά τους να βοηθήσουν με δωρεάν παροχή υπηρεσιών περισσότερα παιδιά, εφήβους αλλά και τις οικογένειές τους που βρίσκονται σε κρίση ή κάτω από το όριο της φτώχειας με στόχο την ευαισθητοποίηση, πρόληψη και θεραπεία στο μέτρο του δυνατού, προχώρησαν στην δημιουργία ενός Κοινωνικού Κέντρου. Οι τομείς δραστηριοποίησης του Κέντρου αυτού είναι συνοπτικά οι εξής:

- Διαγνωστική εξέταση παιδιών που πρόκειται να εισαχθούν στα Παιδικά Χωριά SOS.
- Ψυχολογική φροντίδα παιδιών των Παιδικών Χωριών SOS.
- Συνεργασία με Μητέρες SOS.
- Ειδική αγωγή και λογοθεραπεία παιδιών.
- Κοινωνικό, ερευνητικό πρόγραμμα στην Κυψέλη, για τα παιδιά και τις οικογένειές τους που βρίσκονται σε κρίση.
- Παροχή υπηρεσιών πρόληψης, ώστε οι οικογένειες να μπορέσουν να διαχειριστούν την κρίση.
- Συνεργασία με σχολεία, την τοπική αυτοδιοίκηση, Υπουργεία, Νοσοκομεία και Δικαστικές Αρχές.
- Διοργάνωση εκδηλώσεων και σεμιναρίων για μονογονεϊκές οικογένειες και άλλες ομάδες της περιοχής.

Επιπλέον, το 1999 ξεκίνησε τη λειτουργία του και το Κέντρο Πρόληψης και Θεραπείας για το Παιδί και την Οικογένειά του, το οποίο αποτελεί ένα νέο πρόγραμμα που λειτουργεί στην περιοχή της Κυψέλης, στην Αθήνα. Έχει σκοπό την διεύρυνση του κοινωνικού ρόλου του SOS και απευθύνεται σε παιδιά και τις οικογένειές τους που βρίσκονται σε κρίση ή κάτω από το όριο της φτώχειας. Στόχο έχει την πρόληψη και θεραπεία τους έτσι ώστε το παιδί και η οικογένεια να παραμείνουν ενωμένοι. Επίσης, προσφέρει με εξειδικευμένο προσωπικό, ψυχολογική, λογοθεραπευτική, μαθησιακή στήριξη σε περισσότερα από 200 παιδιά και παροχή τροφής ή άλλης υλικής βοήθειας σε οικογένειες που έχουν ανάγκη και ζουν στο 6ο Διαμέρισμα του Δήμου Αθηναίων. Το κέντρο αυτό οργανώθηκε και λειτουργεί έχοντας ως εργαλείο την ψυχαναλυτική θεωρία και πρακτική. Λειτουργεί σε ακίνητο το οποίο αποτελεί δωρεά.

Η ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΑΠΟ ΤΟ 2000 ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ

Εκατό χρόνια μετά το πρώτο ίχνος της ψυχαναλυτικής σκέψης στην Ελλάδα και παρά τις παλινωδίες αναφορικά με τη θεσμική εγκαθίδρυση της στη χώρα παρατηρούνται τα εξής: δεκάδες Έλληνες επιστήμονες προσέγγισαν την ψυχαναλυτική θεωρία και

τεχνική. Πολλοί από αυτούς ευρισκόμενοι σε ευρωπαϊκές χώρες κυρίως αλλά και στην Αμερική και τον Καναδά ολοκλήρωσαν την ψυχαναλυτική τους εκπαίδευση και αρκετοί επέστρεψαν όντας μέλη της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Ενώσεως και δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα. Επίσης δεκάδες ολοκλήρωσαν την εκπαίδευση τους στους νεαρούς Ελληνικούς Ψυχαναλυτικούς Θεσμούς. Αλλά και παρά πολλοί επίσης προσέγγισαν την ψυχαναλυτική θεωρία και πρακτική μέσω των προσωπικών τους αναλύσεων, και εισαγωγικών σεμιναρίων τα οποία τακτικά διοργανώνονται από πιστοποιημένους Ελληνικούς Ψυχαναλυτικούς φορείς. Αποτέλεσμα των παραπάνω είναι να υπάρχει πληθώρα κλινικών οι οποίοι εργάζονται σήμερα υπό την ψυχαναλυτική σκέψη στους περισσότερους κλινικούς θεσμούς. Ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι σε αρκετούς κλινικούς χώρους της δημόσιας περίθαλψης υπάρχει εξωτερική ψυχαναλυτική εποπτεία από επόπτες ψυχαναλυτές οι οποίοι προσκαλούνται αλλά και αμείβονται, με την ανοχή ή και την αδιαφορία της διοίκησης, από τους θεραπευτές του εκάστοτε χώρου. Παρατηρείται επομένως το εξής: ενώ επίσημη θεσμοθέτηση της ψυχαναλυτικής τεχνικής ως κύριο εργαλείο εργασίας δεν υφίσταται στη δημόσια περίθαλψη, είναι παρά πολλοί οι κλινικοί χώροι κυρίως στην Αθήνα όπου οι θεραπείες γίνονται υπό την ψυχαναλυτική τεχνική.

Καταλήγοντας αξίζει να σημειωθεί ότι από την ίδρυση και μετά τόσο της Ελληνικής Εταιρίας Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας όσο και της Ελληνικής Ψυχαναλυτικής Εταιρίας, υπάρχει μία εκδοτική έκρηξη τόσο σε αξιόπιστες μεταφράσεις των έργων του Freud όσο και άλλων ψυχαναλυτικών κειμένων, καθώς και πληθώρα πρωτότυπων ψυχαναλυτικών συγγραμμάτων από Έλληνες ψυχαναλυτές. Παρατηρείται ότι οι πιο σημαντικοί εκδοτικοί οίκοι απασχολούν υπεύθυνο ψυχαναλυτή για την επιμέλεια των ψυχαναλυτικών εκδόσεων, ενώ σημαντική αύξηση φαίνεται να υπάρχει και στη συγγραφή διατριβών ψυχαναλυτικού περιεχομένου, αλλά και στην οργάνωση ποικίλων ψυχαναλυτικών σεμιναρίων, συμποσίων, συνεδρίων κ.λ.π.

ΜΕΡΟΣ Β΄: Η ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ ΣΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥΣ ΚΛΙΝΙΚΟΥΣ ΘΕΣΜΟΥΣ - ΣΚΟΠΟΙ & ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η έρευνα μας είχε τους παρακάτω σκοπούς:

- Καταγραφή και περιγραφή των υπηρεσιών ψυχικής υγείας στην Ελλάδα, με ψυχοδυναμικό προσανατολισμό
- Χαρτογράφηση των θεσμών στους οποίους, αναφέρεται ή/ και χρησιμοποιείται ψυχαναλυτική ορολογία ή/ και τεχνική
- Παρουσίαση των ψυχαναλυτικών χαρακτηριστικών, των υπηρεσιών και του τρόπου που αυτά προέκυψαν και διαμορφώθηκαν
- Καταγραφή της εισαγωγής ψυχαναλυτικής ορολογίας, στην ελληνική πραγματικότητα

Αναφορικά με την ερευνητική μέθοδο χρειάζεται να σημειωθεί ότι δεν στάθηκε δυνατό να χρησιμοποιηθεί αυστηρά μια ενιαία ερευνητική μέθοδος, λόγω του ότι:

- Υπάρχουν ποικίλοι εσωτερικοί σκόπελοι αναφορικά με το πως και με ποιους όρους χορηγείται υλικό
- Εσωτερικά οργανωτικά προβλήματα των φορέων σχετικά με ζητήματα απορρήτου
- Δυσκολίες προσβασιμότητας
- Ασάφεια νομικού πλαισίου σε σχέση με την προσβασιμότητα στο υλικό
- Δυσκολία επικοινωνίας με στελέχη ίδιας ιεραρχίας κάθε φορά
- Η έρευνα αντιμετωπίζεται ως έξωθεν έλεγχος με αποτέλεσμα να υπάρχει μια ιδέα φανταστικής απειλής και επιφύλαξη στην παράθεση στοιχείων, όπως και αγωνία για τη χρήση αυτών
- Καθυστέρηση δικτύωσης των θεσμών μεταξύ τους ώστε να υπάρχει μια οργανωτική ομοιομορφία όπως σε άλλες χώρες

Παρά τις παραπάνω δυσκολίες, στάθηκε τελικά δυνατό να γίνει μια σχετικά πλήρης περιγραφή εναλλάσσοντας τις μεθόδους μας, ανάλογα με τις εκάστοτε συνθήκες. Χρησιμοποιήθηκαν οι μέθοδοι της παρατήρησης, της αρχειακής έρευνας, των ανοιχτών και ημιδομημένων συνεντεύξεων, έγινε αξιοποίηση της κλινικής μας

εμπειρίας, αξιοποιήθηκε η δικτύωση μας στο χώρο και βέβαια βοηθηθήκαμε τα μέγιστα από τη συναδελφική αλληλεγγύη.

Η παρουσίαση που ακολουθεί θα μπορούσε να παράσχει υλικό σε μελλοντικούς ερευνητές έτσι ώστε να γίνουν αρτιότερες έρευνες αξιοποιώντας τις μεθόδους τόσο της ανάλυσης περιεχομένου, όσο και της συμμετοχικής παρατήρησης.

Η έρευνα αποτελείται από τρία σκέλη:

1. Την παρατήρηση και τη συλλογή αρχειακού υλικού,
2. τη διερεύνηση για τη χρήση της ψυχαναλυτικής μεθόδου σε κλινικούς φορείς, κατά δήλωση των εργαζομένων μέσω τηλεφωνικής συνέντευξης.
3. την κοινωνική αναπαράσταση των όρων: «ψυχανάλυση, ψυχαναλυτής, ψυχαναλυτικός» στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, μέσω του τύπου.

Πιο ειδικά, η σκοπιμότητα της έρευνας αυτής ήταν:

- να μετρηθεί η συχνότητα χρήσης των όρων «ψυχανάλυση», «ψυχαναλυτής», «ψυχαναλυτικός» στον τύπο.
- να διερευνηθεί η θεματολογία κατά την οποία χρησιμοποιήθηκαν ψυχαναλυτικοί όροι.
- να αναλυθεί εννοιολογικά η χρήση τους και να εκτιμηθεί κατά πόσο χρησιμοποιούνται «ορθά», δηλαδή με ακρίβεια, σύμφωνα με τον επιστημονικό τους ορισμό.
- να συνδυαστεί η συχνότητα και η χρήση των όρων σε σχέση με το προφίλ του κάθε εντύπου.
- να παρατηρηθεί ο βαθμός εισχώρησης ψυχαναλυτικής ορολογίας στη μαζική κουλτούρα του τύπου, ως βαθμός έκφρασης της κοινωνικής αναπαράστασης της ψυχανάλυσης.
- να καταγραφεί η έκταση της χρήσης της ψυχανάλυσης ή/ και της ψυχοδυναμικής προσέγγισης σε χώρους ψυχικής υγείας που εδρεύουν στην Αθήνα.

- να ερευνηθεί κατά πόσο τα Κέντρα Ψυχικής Υγείας, τα Γενικά Νοσοκομεία και άλλοι κλινικοί φορείς ψυχικής υγείας χρησιμοποιούν την ψυχαναλυτική προσέγγιση, είτε ως θεραπευτική τεχνική είτε ως θεωρητική κατεύθυνση.

Στη συνέχεια, θα γίνει αναλυτική παρουσίαση των κυριότερων ελληνικών θεσμών οι οποίοι υιοθέτησαν στην κλινική τους πρακτική ψυχαναλυτικές ιδέες και πρακτικές

2.1. ΚΕΝΤΡΟ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ, ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Το Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής ιδρύθηκε το 1956 από το Εθνικό Βασιλικό Ίδρυμα «Βασιλεύς Παύλος», με στόχο τη συστηματική εργασία και έρευνα με άτομα ή ομάδες, τα οποία εμφανίζουν ποικίλες ψυχολογικές δυσκολίες και ψυχικές διαταραχές, καθώς και την παρατήρηση των όποιων συμπτωμάτων προκύπτουν από αυτές με σκοπό την ακριβή διάγνωσή τους. Επιπλέον, αποσκοπούσε στην πρόληψη και αντιμετώπιση των ψυχικών διαταραχών, στην εφαρμογή προτύπων θεραπευτικών προγραμμάτων και, κυρίως, στην οργάνωση ενδιάμεσων δομών θεραπευτικής αντιμετώπισης ψυχικών διαταραχών. Με δεδομένη την ανυπαρξία εξωνοσοκομειακών ψυχιατρικών δομών στην Ελλάδα, το Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής αποτελεί πρωτοπορία στην αντιμετώπιση του ψυχικά πάσχοντα με σύγχρονο, συστηματικό και επιστημονικά δομημένο τρόπο, εντός της κοινότητας.

Το Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής δημιουργήθηκε υπό την εισήγηση της Άννας Ποταμιάνου το 1956 στο τότε Βασιλικό Εθνικό Ίδρυμα, ενώ το 1964 ανεξαρτητοποιήθηκε από το παραπάνω Ίδρυμα και αποτελεί έκτοτε ανεξάρτητο κοινωφελή οργανισμό ιδιωτικού δικαίου, ο οποίος διοικούνταν από επταμελές Διοικητικό Συμβούλιο διορισμένο από το Υπουργείο Προεδρίας της Κυβέρνησης και επιχορηγούνταν από το κράτος. Σήμερα πλέον, το Κέντρο χρηματοδοτείται σχεδόν ολοκληρωτικά από το κράτος και παρέχει σχεδόν όλες τις υπηρεσίες του δωρεάν.

Τον πρώτο χρόνο λειτουργίας του, στο Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής έγιναν έρευνες σχετικά με τις ανάγκες σε υπηρεσίες ψυχικής υγείας στην Ελλάδα οι οποίες κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι υπηρεσίες αυτές μπορούν να δομηθούν μόνο με την εγκαθίδρυση ενός συστηματικού μακροχρόνιου σχεδίου σε δύο πεδία:

- την προαγωγή προγραμμάτων πρόληψης μέσω δημοσιεύσεων, διαλέξεων κ.λ.π. σε ομάδες γονέων, καθηγητών, ειδικών κ.α., και
- το σχεδιασμό θεραπευτικών προγραμμάτων παρέμβασης για άτομα με συναισθηματικά, νοητικά ή ψυχικά προβλήματα.

Η συγκρότηση ενός Κέντρου όπως το Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής προήλθε από την πρωτοβουλία φωτισμένων ειδικών με πρόσβαση στα κέντρα αποφάσεων, μιας και η Ελλάδα, τότε ακόμη, τελούσε υπό σχετική αποδιοργάνωση λόγω πολέμων και πολιτειακών ταραχών.

Αρχικές επιδιώξεις του Κέντρου ήταν η ουσιαστική ψυχοθεραπευτική παρέμβαση σε άτομα με ψυχικές ασθένειες, μέσω της προσωπικής σχέσης θεραπευτή-θεραπευόμενου και της ενεργούς συμμετοχής του ίδιου του θεραπευόμενου και της οικογένειάς του, στα πλαίσια της κοινότητας, αποφεύγοντας κατά το δυνατό τη νοσοκομειακή περίθαλψη.

Συνεπώς, το πιο σημαντικό χαρακτηριστικό του Κέντρου είναι το θεσμικό του πλαίσιο, το οποίο αποτέλεσε καινοτομία για την εποχή του, καθώς κύριος στόχος ήταν η παροχή εξωνοσοκομειακής ψυχιατρικής και ψυχολογικής βοήθειας, απομακρύνοντας έτσι κατά κάποιον τρόπο το στερεότυπο της ψυχιατρικής νοσηλείας και του εγκλεισμού, επιτρέποντας στον ψυχικά πάσχοντα να παραμείνει εντός του προσωπικού, κοινωνικού και φυσικού του πλαισίου. Στις ιδρυτικές αρχές του Κέντρου περιλαμβάνεται η διάγνωση, η θεραπεία, η έρευνα αλλά και η κοινωνικοποίηση των ψυχικά ασθενών και των ατόμων που εμφανίζουν δυσκολίες προσαρμογής, πάντοτε όμως εντός των πλαισίων της κοινότητας.

Γεγονός αποτελεί ότι υπό αυτήν την έννοια, το Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής συνιστά τον πρωιμότερο φορέα των μεταρρυθμίσεων στον χώρο της ψυχικής υγείας στην Ελλάδα υπό το πνεύμα της κοινωνικής ψυχιατρικής και ενδεχομένως να αποτελεί προπομπό της ψυχιατρικής μεταρρύθμισης που με τόσα χρόνια καθυστέρηση γίνεται προσπάθεια να επιτελεστεί τις τελευταίες δύο δεκαετίες.

Παράλληλα, αξίζει να τονίσουμε τις αντιπαραθέσεις που έλαβαν χώρα κατά την περίοδο της ίδρυσής του, όταν εκτυλίχθηκε διαμάχη μεταξύ της Άννας Ποταμιάνου και της Ρόζας Ιμβριώτη μέσω άρθρων που δημοσιεύτηκαν στο περιοδικό Επιθεώρηση Τέχνης το 1962. Είναι γεγονός ότι το Κ.Ψ.Υ. ήταν εξ αρχής ιδεολογικά

προσανατολισμένο με συντηρητικές τοποθετήσεις λόγω του φορέα ίδρυσής του, του Βασιλικού Εθνικού Ιδρύματος.

Έτσι, με αφορμή ένα άρθρο της Α. Ποταμιάνου με τίτλο «Ψυχική υγιεινή και εθνική πρόοδος» στο περιοδικό Παιδεία και Ζωή, ξεκίνησε το 1961 διαμάχη μεταξύ της Α. Ποταμιάνου –της κύριας εκπροσώπου του Κέντρου Ψυχικής Υγιεινής- και της Ρόζας Ιμβριώτη. Η Ρ. Ιμβριώτη άσκησε μαρξιστική κριτική τόσο προς την Α. Ποταμιάνου και τις απόψεις της όσο και προς την ψυχανάλυση γενικότερα, κατηγορώντας την ψυχανάλυση για χειραγώγηση των ανθρώπων από τον καπιταλισμό. Η Α. Ποταμιάνου απάντησε με άρθρο της ότι προφανώς η Ρ. Ιμβριώτη είχε παρανοήσει το κείμενό της και έτσι ξεκίνησε μία αντιπαράθεση που περιελάμβανε τόσο την ψυχανάλυση όσο και τον ιδεολογικό προσανατολισμό του Κέντρου Ψυχικής Υγιεινής, στην οποία παρενέβη και ο Γ. Παναγιώτου με άρθρο του –όπου αναφέρει την ιδεολογία του Κ.Ψ.Υ. σαφώς συνυφασμένη με το Εθνικό Βασιλικό Ίδρυμα και συνεπώς απομακρυσμένη από τις βασικές αρχές της ψυχικής υγιεινής. Πρέπει να αναφερθεί ότι σε ό,τι αφορά στον Γ. Παναγιώτου, εικάζεται ότι πρόκειται για ψευδώνυμο του Α. Χατζηδήμου.

Οι σκοποί του Κέντρου θα μπορούσαν να συνοψιστούν στη διάδοση των βασικών αρχών της κοινωνικής ψυχιατρικής, και την πρόληψη της ψυχικής ασθένειας, στην εξυπηρέτηση των πολιτών με τη συγκρότηση πρότυπων υπηρεσιών, στην αντιμετώπιση των ψυχικά ασθενών κατά το δυνατόν εξωνοσοκομειακά, στην προώθηση της έρευνας και στη συνεργασία με ανάλογους φορείς και οργανισμούς του εξωτερικού με στόχο το συντονισμό με τις πιο σύγχρονες επιστημονικές εξελίξεις.

Σήμερα το Κέντρο εξυπηρετεί παιδιά, εφήβους και ενήλικες, ενώ ταυτόχρονα απευθύνεται και στο ευρύτερο κοινό, με υπηρεσίες εκπαιδευτικού χαρακτήρα για ομάδες ειδικών που εργάζονται στο χώρο της ψυχικής υγείας και χαρακτηριστικό είναι ότι οι διάφορες υπηρεσίες του αποτέλεσαν υπόδειγμα για την ίδρυση και συγκρότηση παρόμοιων υπηρεσιών από άλλους οργανισμούς. Ταυτόχρονα, εκπονεί συστηματικές και με επιστημονικό τρόπο έρευνες και μελέτες για την ψυχική υγεία. Επιπλέον, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει και ο τρόπος του σχεδιασμού των διαφόρων υπηρεσιών του Κέντρου, ο οποίος είχε πάντα ως αφετηρία τις ανάγκες της κοινότητας και με κριτήριο αυτές τις ανάγκες οργάνωνε και εξακολουθεί να οργανώνει τις όποιες υπηρεσίες του.

ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΚΕΝΤΡΟΥ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

Σύμφωνα λοιπόν με την αρχή του Κέντρου (Πιπινέλη-Ποταμιάνου, Α. 1959) ότι η όποια υπηρεσία συγκροτείται, προκύπτει από τις ανάγκες της εκάστοτε κοινότητας, από το 1956 έως το 1976, λειτούργησαν σε Αθήνα, Πειραιά και Θεσσαλονίκη οι εξής υπηρεσίες:

Ιατροπαιδαγωγικές Υπηρεσίες, οι οποίες λειτουργούν στην Αθήνα, στον Πειραιά και στη Θεσσαλονίκη και εξυπηρετούν παιδιά και εφήβους 3-16 ετών. Η Ιατροπαιδαγωγική Υπηρεσία Αθηνών άρχισε τη λειτουργία της το 1956. Από το 1956 έως το 1958, στην ιατροπαιδαγωγική υπηρεσία της Αθήνας απευθύνθηκαν 310 άτομα και από αυτά τα 219 δέχτηκαν θεραπεία. Η υπηρεσία δέχονταν παιδιά είτε μετά από αίτημα των γονέων είτε από παραπομπή από κάποιον γιατρό ή κοινωνική υπηρεσία και, μετά την πρώτη συνέντευξη με τους γονείς, εκτιμούνταν η ανάγκη για ψυχοπαιδαγωγική αξιολόγηση του παιδιού. Στη συνέχεια ακολουθούσαν κι άλλες συναντήσεις με τους γονείς προκειμένου να συλλεχθούν οι απαραίτητες πληροφορίες και το ιστορικό του παιδιού και εν συνεχεία γίνονταν η διάγνωση και η αξιολόγηση.

Οι ιατροπαιδαγωγικές υπηρεσίες παρέχουν διαγνωστική και θεραπευτική αντιμετώπιση σε ψυχοσυναισθηματικές και μαθησιακές διαταραχές, διαταραχές προσωπικότητας και λόγου, εξελικτικές διαταραχές, καθώς και δυσλειτουργίες οφειλόμενες σε οργανική βλάβη: σε περίπτωση οργανικών διαταραχών, η υπηρεσία μετά από ψυχιατρική και ψυχολογική εξέταση, δίνει την ανάλογη θεραπευτική αγωγή, ενώ πρόσθετη υποστήριξη παρέχεται στους γονείς. Σε περίπτωση διαταραχών συμπεριφοράς ή προσωπικότητας, κρίνεται αν θα παρασχεθεί βραχύχρονη ή μακρόχρονη θεραπεία. Οι παραπάνω υπηρεσίες παρέχονται από διεπιστημονική ομάδα απαρτιζόμενη από ψυχίατρο, ψυχολόγο και κοινωνικό λειτουργό.

Το πλήθος των παιδοψυχιατρικών υπηρεσιών του Κ.Ψ.Υ. φανερώνεται και από την πρωτοπορία του ως προς τους τομείς που κάλυπτε: το 1973 οργάνωσε την πρώτη Μονάδα για Αυτιστικά Παιδιά στην Ελλάδα, κάτι που αποδεικνύει την αναγκαιότητα των υπηρεσιών του, αν αναλογιστεί κανείς ότι έως τότε δεν υπήρχε κάτι αντίστοιχο για παιδιά με Αυτισμό.

Υπηρεσίες Κοινωνικής Ψυχιατρικής, οι οποίες προήλθαν από τους τέσσερις **Σταθμούς Κοινωνικών Βοηθειών** στην Αθήνα, τον Πειραιά, τη Θεσσαλονίκη και την Πάτρα, και που είχαν ως κύριο έργο το συνδυασμό της κοινωνικής εργασίας με την

ψυχιατρική παρέμβαση και οι οποίες αργότερα εξελίχθηκαν σε *Υπηρεσίες Κοινωνικής Ψυχιατρικής*.

Οι Σταθμοί Κοινωνικών Βοηθειών περιελάμβαναν το προνοιακό τμήμα, το τμήμα κοινοτικής δράσης και το τμήμα επαγγελματικής αποκατάστασης: ενδεικτικά αναφέρεται το παράδειγμα του Σταθμού Κοινωνικών Βοηθειών της Θεσσαλονίκης, ο οποίος αν και αρχικά ήταν μόνο προνοιακή υπηρεσία, η οποία επικεντρωνόταν στις δυσκολίες που προέκυπταν εντός των οικογενειών λόγω διαταραχής κάποιου μέλους, στη συνέχεια λειτούργησε και ως ψυχιατρικό τμήμα με διπλή ψυχιατρική αντιμετώπιση, φαρμακευτική και ψυχολογική. Έτσι, λοιπόν, ο Σταθμός Κοινωνικών Βοηθειών περιελάμβανε το προνοιακό τμήμα για πελάτες που χρειάζονταν κάποιου είδους καταφύγιο, φαρμακευτική παρακολούθηση, επαγγελματική τοποθέτηση ή άλλη προνοιακή βοήθεια και το ψυχιατρικό τμήμα για αξιολόγηση ή εξωνοσοκομειακή θεραπεία ενηλίκων ψυχιατρικών ασθενών.

Οι ασθενείς που έκαναν χρήση των υπηρεσιών προέρχονταν κυρίως από χαμηλά κοινωνικο-οικονομικά και μορφωτικά στρώματα και επρόκειτο ως επί το πλείστον για ασθενείς με παθητικές-εξαρτημένες προσωπικότητες και λιγότερο για ψυχωτικούς ή κοινωνιοπαθητικούς, ενώ η σχέση τους με τον Σταθμό ήταν περίπλοκη, καθώς συχνά δεν ήταν συνεπείς προς τα ραντεβού, δεν αναγνώριζαν την ανάγκη συνεχιζόμενης ψυχοθεραπείας, οπότε και προσέρχονταν στον Σταθμό ευκαιριακά όποτε είχαν άμεση ανάγκη απαιτώντας άμεση ανακούφιση των συμπτωμάτων με ευκαιριακές μεθόδους, π.χ. φαρμακευτική αγωγή. Ωστόσο στα πλαίσια του Σταθμού Κοινωνικών Βοηθειών Θεσσαλονίκης λειτούργησε και Θεραπευτικό τμήμα το οποίο ξεκίνησε γύρω στο 1965 και δέχονταν ασθενείς με συναισθηματικά προβλήματα, διαταραχές προσωπικότητας και ψυχώσεις: το θεραπευτικό τμήμα περιελάμβανε εργασιοθεραπεία, ομαδική ψυχοθεραπεία και εκδηλώσεις κοινωνικοποίησης. Το Θεραπευτικό τμήμα της Θεσσαλονίκης ήταν Θεραπευτική Λέσχη η οποία ήταν η πρώτη που λειτούργησε στην Ελλάδα.

Οι *Υπηρεσίες Κοινωνικής Ψυχιατρικής* άρχισαν να λειτουργούν το 1966 ξεκινώντας από την περιοχή της Αθήνας, ενώ η Υπηρεσία Κοινωνικής Ψυχιατρικής Πειραιά λειτούργησε ως Σταθμός Κοινωνικών Βοηθειών από το 1957 έως το 1971 και η Υπηρεσία Κοινωνικής Ψυχιατρικής Θεσσαλονίκης μετεξελίχθηκε από Σταθμός Κοινωνικών Βοηθειών που ήταν την περίοδο 1957-1969 και άρχισε τη λειτουργία της το 1969. Οι υπηρεσίες κοινωνικής ψυχιατρικής περιελάμβαναν ποικίλα τμήματα,

όπως ψυχιατρικά-συμβουλευτικά, μονάδες ημερήσιας περίθαλψης και τμήματα κοινοτικής δράσης:

- τα ψυχιατρικά-συμβουλευτικά τμήματα απευθύνονταν τόσο σε άτομα με βαριά ψυχοπαθολογία όσο και σε άτομα με ελαφρότερες διαταραχές και παρείχαν διάγνωση, συμβουλευτική και ατομική ή ομαδική θεραπευτική εργασία. Το Συμβουλευτικό Ψυχιατρικό Τμήμα Ενηλίκων Αθήνας ιδρύθηκε το 1958 και το Συμβουλευτικό Ψυχιατρικό Τμήμα Ενηλίκων Πειραιά το 1975. Και τα δύο τμήματα χρησιμοποιούσαν την ψυχοδυναμική προσέγγιση ως θεραπευτική τεχνική ήδη από εκείνη την πρώτη περίοδο λειτουργίας τους. Σημειώνεται εδώ η σημασία της ύπαρξης τέτοιων τμημάτων, όπου η ψυχοθεραπεία γίνεται δωρεάν. Έτσι μπορούν να κάνουν χρήση των υπηρεσιών ακόμα κι εκείνοι που δεν θα μπορούσαν να ανταπεξέλθουν οικονομικά στο κόστος μιας ψυχοθεραπείας, αλλά κι εκείνοι που δεν μπορούν να εξυπηρετηθούν ψυχοθεραπευτικά σε άλλο δημόσιο φορέα, εφόσον εκείνη την περίοδο δεν προβλέπονταν παροχή ψυχοθεραπευτικών υπηρεσιών σε ψυχιατρεία ή σε άλλες εξωνοσοκομειακές δομές.

Τα δύο αυτά Συμβουλευτικά Τμήματα λειτουργούν ακόμα και σήμερα, με ραντεβού που έπονται τηλεφωνικής συνεννόησης, σχεδόν αποκλειστικά σε πρωινό ωράριο των εργασιμων ημερών της εβδομάδας και δεν παρέχουν θεραπευτική παρέμβαση σε οξεία περιστατικά: απευθύνονται σε ασθενείς που προσέρχονται εκούσια και με συγκεκριμένο αίτημα (το οποίο συνήθως είναι η συμβουλευτική για προβληματικές σχέσεις με την οικογένεια ή η φαρμακευτική/ ψυχολογική θεραπεία για διάφορων τύπων συμπτώματα και συγκρούσεις), κυρίως σε νευρωσικούς και σε ασθενείς με διαταραχές καταθλιπτικού τύπου. Οι ασθενείς παραπέμπονται στα Τμήματα από τις άλλες Υπηρεσίες του Κ.Ψ.Υ. (π.χ. γραμμή SOS, ιατροπαιδαγωγικό, κ.λ.π.) και χαρακτηριστικό είναι ότι δεν λειτουργούν με βάση την τομεοποίηση, συνεπώς δέχονται ασθενείς από κάθε περιοχή.

Το Τμήμα της Αθήνας αποτελούνταν από 5 ψυχιάτρους, 2 ψυχολόγους, 2 κοινωνικούς λειτουργούς, 1 γραμματέα, 2 ειδικευόμενους ψυχιάτρους και 1 ασκούμενο κοινωνικό λειτουργό, ενώ το Τμήμα του Πειραιά από 2 ψυχιάτρους, 1 ψυχολόγο, 1 κοινωνικό λειτουργό, 2 ειδικευόμενους ψυχιάτρους και 1 ασκούμενο κοινωνικό λειτουργό. Στη λειτουργία των παραπάνω Τμημάτων καθοριστικός παράγοντας είναι οι συναντήσεις της διεπιστημονικής ομάδας, απαραίτητη προϋπόθεση για την ομαλή πορεία της θεραπευτικής διαδικασίας, καθώς και οι

εξωτερικές εποπτείες. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα Συμβουλευτικά Τμήματα διατηρούν την ψυχοδυναμική προσέγγιση παρέμβασης έως σήμερα, η οποία υπαγορεύει και την ανάλογη δομή της θεραπευτικής διαδικασίας (ο θεραπευτής είναι πάντα το ίδιο πρόσωπο, ο τόπος και ο χρόνος των συναντήσεων παραμένει σταθερός και κατά τη συνέντευξη δεν παρεμβάλλονται άλλα πρόσωπα).

Πιο συγκεκριμένα, το Συμβουλευτικό Ψυχιατρικό Τμήμα Ενηλίκων της Αθήνας δέχεται άτομα με ψυχιατρικά προβλήματα, με δυσκολίες προσαρμογής στο οικογενειακό ή κοινωνικό τους περιβάλλον, ή με προβλήματα στις διαπροσωπικές σχέσεις: πρόκειται είτε για περιστατικά που δεν δέχτηκαν ποτέ ως τώρα βοήθεια είτε για ψυχιατρικούς ασθενείς οι οποίοι μετά τη νοσηλεία τους χρειάζονταν περαιτέρω υποστήριξη για να ανταπεξέλθουν στην καθημερινότητά τους.

Κατά τα πρώτα χρόνια λειτουργίας του, τη χρονική περίοδο 1962-65, το Τμήμα της Αθήνας παρείχε ψυχοθεραπευτικές υπηρεσίες σε 46 άτομα. Το είδος της ψυχοθεραπευτικής διαδικασίας ποίκιλε ανάλογα με την περίπτωση από συμβουλευτική ή υποστηρικτική θεραπεία έως πιο βαθιά ψυχοθεραπεία. Έτσι, ασθενείς με αιτήματα συμβουλευτικής για βελτίωση σχέσεων ή για καλύτερη αντιμετώπιση των προβλημάτων στην καθημερινή τους ζωή δέχονταν συμβουλευτική ή υποστηρικτική ψυχοθεραπεία αραιών συναντήσεων (1 ανά εβδομάδα ή κάθε 2 εβδομάδες), ενώ περιστατικά που απαιτούσαν αλλαγή και παρέμβαση σε δυσλειτουργικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς τους δέχονταν ψυχοθεραπευτική φροντίδα με πιο συχνές συναντήσεις (1-2 φορές την εβδομάδα). Τέλος, αξίζει να τονιστεί ότι εκείνη την περίοδο (1962-65) το τμήμα της Αθήνας δεχόταν και ψυχωσικούς ασθενείς και περιπτώσεις διαταραχών προσωπικότητας, αν και οι περιπτώσεις νεύρωσης κυριαρχούσαν.

- οι μονάδες ημερήσιας περίθαλψης απευθύνονταν σε ψυχικά ασθενείς που ελάμβαναν θεραπεία εξωνοσοκομειακά και περιελάμβαναν τμήματα εργασιοθεραπείας, εργαστήρια επαγγελματικής κατάρτισης και θεραπευτικές λέσχες. Τα τμήματα κοινοτικής δράσης διερευνούσαν τις ανάγκες της κοινότητας σε ό,τι αφορά στην ψυχική υγεία και συντόνιζαν διάφορους φορείς για την ικανοποίηση αυτών των αναγκών, ενώ παράλληλα αναλάμβαναν τη διεκπεραίωση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων όλων των Υπηρεσιών του Κέντρου.

Ψυχοθεραπευτική Μονάδα, η οποία λειτουργεί από το 1975 στην Αθήνα και απευθύνεται σε παιδιά, εφήβους και ενήλικες και στοχεύει στην ψυχοθεραπευτική παρέμβαση σε άτομα χωρίς τη χρηματική δυνατότητα για ιδιωτική ψυχοθεραπεία.

Στουπάθειο, το οποίο ξεκίνησε τη λειτουργία του το 1962 και είναι Ειδικό Σχολείο για παιδιά με νοητική υστέρηση της κατηγορίας των ασηκισίμων. Το Στουπάθειο ήταν το πρώτο σχολείο ειδικής αγωγής στην Ελλάδα και περιλαμβάνει ειδικό παιδαγωγικό κύκλο για παιδιά 6-14 ετών, που παρέχει αγωγή προσαρμοσμένη στις ανάγκες και ικανότητες των παιδιών και προεπαγγελματικό κύκλο για παιδιά 14-18 ετών, και προετοιμάζει το παιδί για μελλοντική επαγγελματική αποκατάσταση, παρέχοντας την απαιτούμενη κατάρτιση και εκπαίδευση.

Θεραπευτική Μονάδα για Ψυχωσικά Παιδιά, η οποία άρχισε να λειτουργεί το 1973, εξυπηρετεί παιδιά και εφήβους με ψύωση και αποτελείται από δύο τμήματα, ένα για παιδιά 5-12 ετών και ένα δεύτερο για εφήβους 12-18 ετών. Η προαναφερθείσα μονάδα παρέχει ειδική αγωγή, εργασιοθεραπεία, θεραπεία λόγου και ειδική ψυχοθεραπευτική παρέμβαση, ενώ στο πρόγραμμά της προβλέπεται και η παροχή βασικών σχολικών γνώσεων σε περιπτώσεις όπου αυτό είναι εφικτό.

Υπηρεσία εκπαιδευτικών προγραμμάτων, η οποία αποσκοπεί στην ενημέρωση του κοινού για θέματα ψυχικής υγείας, μέσω της οργάνωσης σεμιναρίων και διαλέξεων και της ίδρυσης βιβλιοθηκών. Η υπηρεσία εκπαιδευτικών προγραμμάτων απευθύνεται στο ευρύ κοινό, από το προσωπικό του Κέντρου και άλλους επαγγελματίες ψυχικής υγείας μέχρι φοιτητές, γονείς και δασκάλους με στόχο την πληροφόρησή τους και την προαγωγή της γνώσης γύρω από θέματα ψυχικής υγείας. Με δεδομένο ότι κάθε εκπαιδευτική προσπάθεια για θέματα ψυχικής υγείας στην Ελλάδα ήταν σποραδική και μεμονωμένη, τονίζεται ότι τα εκπαιδευτικά προγράμματα του Κέντρου Ψυχικής Υγιεινής ήταν η πρώτη προσπάθεια για συντονισμένα και συστηματικά εκπαιδευτικά προγράμματα σε θέματα ψυχικής υγείας.

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, που επέφερε τεράστιες οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές, η ανάγκη για κατανόηση των ψυχολογικών αναγκών των ανθρώπων, όπως αυτές προέκυπταν από την προσαρμογή σε νέους τρόπους ζωής και η διαπίστωση της έλλειψης συστηματικών και επιστημονικά δομημένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων σε θέματα ψυχικής υγείας, οδήγησαν το Κέντρο

Ψυχικής Υγιεινής στο σχεδιασμό και υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων με τη βοήθεια εξειδικευμένων ειδικών από το εξωτερικό. Σε αυτό συνέβαλλαν οι πεποιθήσεις που επικρατούσαν εκείνη την εποχή για τους ψυχικά ασθενείς και οι στάσεις απέναντι σε ευαίσθητα κοινωνικά θέματα, καθώς και η έλλειψη συστηματικής επιστημονικής γνώσης και συνεργασίας όλων των εμπλεκόμενων ειδικών στην Ελλάδα.

Το Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής οργάνωσε εκπαιδευτικά σεμινάρια για επαγγελματίες ψυχικής υγείας: τα σεμινάρια αυτά πρέπει να ειδοθούν υπό το πρίσμα των γενικότερων αντικειμένων για την εκπαίδευση σε θέματα ψυχικής υγείας, όπως η βελτίωση της επαγγελματικής γνώσης των κλινικών, η προαγωγή των ανθρώπινων σχέσεων, η συνεισφορά για μια υγιή συναισθηματική, ψυχική και κοινωνική ανάπτυξη της προσωπικότητας. Έτσι λοιπόν, το Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής οργάνωσε τα πρώτα εκπαιδευτικά προγράμματα για επαγγελματίες ψυχικής υγείας, λαμβάνοντας υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των Ελλήνων ειδικών και τις διαφορές τους από τους ειδικούς του εξωτερικού και συγκρότησε ομάδες οι οποίες ποίκιλαν ανάλογα με τον αριθμό των συμμετεχόντων, το βαθμό του επαγγελματικού τους υπόβαθρου, το χώρο και το είδος της εργασίας τους.

Έτσι, τα σεμινάρια απευθύνονταν αφ' ενός σε άτομα που απασχολούνταν στο χώρο της ψυχικής υγείας, όπως ψυχιάτρους, κοινωνικούς λειτουργούς, ψυχολόγους, νοσηλευτές, θεραπευτές που εργάζονταν σε ψυχιατρικά νοσοκομεία, ειδικούς δασκάλους, και αφ' ετέρου σε άτομα που εργάζονταν σε κάτι παρεμφερές στον ίδιο τομέα, όπως σχολικούς δασκάλους, δασκάλους σε τεχνικά σχολεία, αξιωματικούς των αγροτικών περιοχών και διευθυντές των αγροτικών κοινοτικών κέντρων, ιερείς και αστυνομικούς. Το υλικό στο οποίο καλούνταν να εργασθούν οι ομάδες των σεμιναρίων κάλυπτε ένα ευρύ πεδίο αντικειμένων το οποίο περιελάμβανε περισσότερο θεωρητικά ζητήματα ψυχικής υγείας -όπως δημιουργία και ανάπτυξη των ανθρώπινων σχέσεων, ανάπτυξη της προσωπικότητας, διαδικασίες κοινωνικοποίησης, συνθήκες προαγωγής της ψυχικής υγείας, προβλήματα που σχετίζονται με νευρωτική ή ψυχωτική συμπεριφορά- ή θέματα σχετικά με τη μεθοδολογία και τις τεχνικές.

Ο τρόπος λειτουργίας των σεμιναρίων προέβλεπε είτε τη συζήτηση ενός συγκεκριμένου θέματος μετά την παρουσίασή του από έναν ομιλητή, είτε την παρουσίαση περιστατικών και την ανάλυσή τους, είτε το «παιχνίδι ρόλων» των

συμμετεχόντων, αλλά και οπτικοακουστικά εκπαιδευτικά μέσα, όπως ταινίες και μαγνητοσκοπήσεις, ενώ παράλληλα προωθούνταν και η επεξεργασία των συναισθημάτων των συμμετεχόντων, σε μια πορεία για κατανόηση των προσδοκιών τους από το επάγγελμά τους και γενικότερα την αυτογνωσία τους.

Τα εκπαιδευτικά προγράμματα του Κέντρου Ψυχικής Υγιεινής έκαναν πολύ νωρίς την εμφάνισή τους, από την ίδρυση του Κέντρου: ένας ικανός αριθμός εκπαιδευτικών προγραμμάτων αναπτύχθηκε ήδη κατά το δεύτερο χρόνο λειτουργίας του Κέντρου (την περίοδο 1957-58). Με αφετηρία την αναγκαιότητα για συνεργασία και ανταλλαγή απόψεων μεταξύ των ειδικών ψυχικής υγείας, για έρευνα, διάγνωση και αντιμετώπιση των ψυχικών διαταραχών, έγινε η πρώτη προσπάθεια υλοποίησης προγραμμάτων εκπαίδευσης το 1957 με την πρόσκληση από το Παρίσι του ψυχίατρου-ψυχαναλυτή S. Lebonici για ένα 15ήμερο Σεμινάριο στην Ψυχοθεραπεία. Επίσης ο S. Lebonici έδωσε και δύο δημόσιες διαλέξεις (με θέματα «Νέες κατευθύνσεις στην Παιδοψυχιατρική» και «Εκπαίδευση και Ψυχανάλυση»). Ακολουθώντας αυτό το πρώτο σεμινάριο, πραγματοποιήθηκαν τρεις ακόμα συναντήσεις με ξένους ειδικούς:

- το Μάιο του 1957 ο Dr. Repond, ειδικός του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας διηύθυνε ομάδα συζήτησης για τα θέματα ψυχικής υγείας όπως αυτά παρουσιάζονται στην Ελβετία και στην Ελλάδα.
- το Φεβρουάριο του 1958 ο J. M. Krimsley έδωσε διάλεξη σε ομάδα ψυχιάτρων, ψυχολόγων και κοινωνικών λειτουργών σχετικά με τις διαταραχές του ύπνου, όπου στη συνέχεια οι συμμετέχοντες είχαν την ευκαιρία να εκφράσουν απόψεις και να κάνουν ερωτήσεις για τις ψυχοθεραπευτικές μεθόδους που χρησιμοποιούνται στην Αμερική.
- τον Μάιο του 1958 πραγματοποιήθηκε από τον ψυχαναλυτή παιδιών E. Buxbaum, την ψυχαναλύτρια A. Reich και τον ψυχιατρικό κοινωνικό λειτουργό E. Schmidl ομάδα συζήτησης για τα προβλήματα της ψυχοθεραπείας.
- οργανώθηκε σεμινάριο για τις τεχνικές του Rorschach για ψυχολόγους υπό τη διεύθυνση της ψυχολόγου E. Καρτάλη.
- το 1968 σε συνεργασία με την Ελληνική Παιδιατρική Εταιρεία και το Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού οργανώθηκε –με υπεύθυνους δύο Γάλλους παιδοψυχιάτρους και ψυχαναλυτές, τον R. Diatkine και τον M. Soulé- τριήμερο

σεμινάριο με θέμα «Προβλήματα ψυχικής υγείας της βρεφικής και νηπιακής ηλικίας».

Επίσης, και άλλοι διακεκριμένοι ψυχαναλυτές από το εξωτερικό, όπως ο R. Diatkine και W. Neiderland, είχαν τακτική συνεργασία με το Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής για την παροχή εποπτείας, διαλέξεων και σεμιναρίων για το προσωπικό.

Εδώ αξίζει να αναφερθεί ότι καθώς η Ελλάδα ήταν ένας δημοφιλής τουριστικός προορισμός, διάφοροι ξένοι ψυχαναλυτές επισκέπτονταν τη χώρα και συχνά αναζητούσαν κάποιο σύνδεσμο προκειμένου να ενημερωθούν για το ψυχαναλυτικό γίγνεσθαι εν Ελλάδι, έτσι πέρασαν από το Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής και έκαναν ομιλίες οι: J. Lacan(1951), R. Spitz(1959), R. Sterba(1961), M. Mahler(1962) και M. Schur (1968).

Επιπλέον, χαρακτηριστικό είναι ότι ήδη από τη δεκαετία του 1960, χρησιμοποιήθηκε στο Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής και η τεχνική του role playing ως εκπαιδευτικό μέσο για την κατανόηση προσωπικών συμπεριφορών σε επαγγελματίες ψυχικής υγείας και σε παιδαγωγούς.

Ωστόσο, η πρώτη προσπάθεια διοργάνωσης σειράς εκπαιδευτικών προγραμμάτων έγινε τον Ιούλιο του 1957, και περιελάμβανε διαλέξεις και συζητήσεις σχετικά με θέματα ψυχικής υγείας για το διδακτικό προσωπικό του Τεχνικού Σχολείου του Εθνικού Βασιλικού Ιδρύματος. Επιπλέον, το Σεπτέμβριο του 1957 διοργανώθηκε εργαστήριο σχετικά με τα προβλήματα της διεύθυνσης, από τον Τομέα των Διευθυντών των Κοινωνικών Κέντρων Πρώτων Βοηθειών Αθήνας, Πειραιά και Θεσσαλονίκης. Εδώ πρέπει να αναφερθεί ότι πριν από αυτές τις μορφές εκπαιδευτικών προγραμμάτων στην Ελλάδα ήδη από το 1951, το Εθνικό Βασιλικό Ίδρυμα είχε εγκαινιάσει Σπίτι, όπου ομάδες δασκάλων και αστυνομικών από την επαρχία όπως και αξιωματικοί των αγροτικών περιοχών καλούνταν ανά περίοδο 20 ημερών: κάθε χρόνο 1500 συμμετέχοντες διδάσκονταν μαθήματα και συζητούσαν για τοπικά, οικονομικά, εκπαιδευτικά και τουριστικά θέματα, ενώ τον Ιανουάριο του 1958 το Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής ξεκίνησε ένα πρόγραμμα ψυχικής υγείας γι' αυτούς τους συμμετέχοντες.

Υπηρεσία ερευνών, μελετών και εκδόσεων, η οποία αποτελείται από κοινωνιολόγο, ερευνητές ψυχολόγους και βοηθούς. Η υπηρεσία αυτή διεξάγει έρευνες για την προαγωγή και εις βάθος διερεύνηση της ψυχικής υγείας καθώς και

των ψυχικών ασθενειών, με συστηματικές και ακριβείς μεθοδολογικές μελέτες της ανθρώπινης φύσης. Η υπηρεσία ερευνών, μελετών και εκδόσεων ξεκίνησε τη δράση της το 1956, όταν οργάνωσε με άτομα από την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη, ένα ερευνητικό πρόγραμμα με στόχο τη στάθμιση ενός ψυχολογικού τεστ, που πλέον χρησιμοποιείται για ψυχολογική εξέταση παιδιών και εφήβων. Ακόμη, ολοκληρώθηκε από την υπηρεσία ερευνών, μελετών και εκδόσεων η μετάφραση και προσαρμογή της Terman-Merill Νοητικής Κλίμακας, ενώ ανέλαβε και τη μετάφραση και έκδοση στα Ελληνικά του βιβλίου «Κοινές Ανθρώπινες Ανάγκες» του Towle σε συνεργασία με τον Αμερικανικό Οργανισμό Γυναικών.

Στα πλαίσια του Κέντρου Ψυχικής Υγιεινής και της υπηρεσίας ερευνών, μελετών και εκδόσεων εντάσσεται και η διατριβή της Α. Ποταμιάνου, εμπνευστή και ιδρυτικού μέλους του Κέντρου Ψυχικής Υγιεινής, που δημοσιεύθηκε το 1958. Η συγκεκριμένη διατριβή περιελάμβανε έρευνα για τα αίτια της αντικοινωνικής συμπεριφοράς παιδιών και εφήβων. Με τη μελέτη δείγματος από τα Δικαστήρια Ανηλίκων και τη χρήση της κοινωνικής και ψυχοβιολογικής έρευνας κατέδειξε τους παράγοντες που συντελούν στην αντικοινωνική συμπεριφορά των ανηλίκων: τη διαταραγμένη οικογενειακή κατάσταση, το χαμηλό βιοτικό επίπεδο, την έλλειψη κατάλληλης αγωγής, το επαγγελματικό και ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Για πρώτη φορά στα ελληνικά χρονικά εμφανίζεται διατριβή με ψυχοδυναμικό προσανατολισμό και εκτενή αναφορά σε ψυχαναλυτική βιβλιογραφία.

Επίσης το 1964 στα πλαίσια του Κέντρου Ψυχικής Υγιεινής διεξήχθη μελέτη από την Α. Ποταμιάνου για τη διερεύνηση των εκπαιδευτικών αναγκών των κοινωνικών λειτουργών στον χώρο της ψυχικής υγείας. Η έρευνα αυτή στόχευε στην εύρεση αποτελεσματικών τρόπων διδασκαλίας και πρακτικής άσκησης των κοινωνικών λειτουργών και διεξήχθη μέσω συγκεκριμένης πειραματικής μεθόδου που περιελάμβανε ομάδες συζήτησης αναλυτικού προσανατολισμού και «role – playing». Η μέθοδος αυτή διερευνούσε τόσο τις γνώσεις των συγκεκριμένων επαγγελματιών ψυχικής υγείας όσο και τον τρόπο που εκδηλώνεται η προσωπικότητά τους κατά την άσκηση του επαγγέλματός τους. Από τη συγκεκριμένη έρευνα προέκυψε η ανάγκη για εξεύρεση νέων μεθόδων και τεχνικών εκπαίδευσης των ειδικών ψυχικής υγείας, ενώ καταδείχθηκαν και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν κατά την άσκηση της εργασίας τους. Επιπλέον, φαίνεται ότι η συγκεκριμένη εκπαιδευτική μέθοδος ήταν αποτελεσματική ως προς τους αρχικούς σκοπούς της –οι

επαγγελματικές γνώσεις των μελών της ομάδας, η μεταξύ τους διαπροσωπική επικοινωνία, αλλά και οι γνώσεις προς τον ίδιο τους τον εαυτό ήταν σαφώς βελτιωμένες μετά το πέρας της πειραματικής μελέτης.

Επιπλέον, τον Ιούνιο του 1958 έγινε η πρώτη προσπάθεια για την οργάνωση ενός Κέντρου Επαγγελματικού Προσανατολισμού με τη συνεργασία του Υπουργείου Αμύνης και δημιουργήθηκε *Υπηρεσία Επαγγελματικού Προσανατολισμού*, το *Κέντρο Επαγγελματικού Προσανατολισμού και Επιλογής Προσωπικού*, όπου ένας επαγγελματικός σύμβουλος απασχολήθηκε αρχικά στο Κέντρο για την επαγγελματική καθοδήγηση παιδιών και εφήβων. Το Κέντρο Επαγγελματικού Προσανατολισμού λειτούργησε έως το 1968 με στόχο την κάλυψη του κενού που υπήρχε εκείνη την περίοδο για συμβουλευτικές υπηρεσίες επαγγελματικού προσανατολισμού, καθώς δεν υπήρχε ανάλογη κρατική παροχή υπηρεσιών. Επίσης το Κέντρο έθεσε σε λειτουργία την πρώτη Υπηρεσία Επείγουσας Τηλεφωνικής Βοήθειας –Γραμμή S.O.S.

Με το πέρασμα των χρόνων, το Κέντρο αυξάνει κατά πολύ το δυναμικό του κι έτσι η δεκαετία του 1990 το βρίσκει με 5 παραρτήματα σε όλη την Αττική (Αθήνα, Χαλάνδρι, Αγ. Παρασκευή, Αιγάλεω, Πειραιά) και αρκετά σε άλλες πόλεις της Ελλάδας (Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Ηράκλειο, Βόλος, Ζάκυνθος, Λιβαδειά). Εκείνη την περίοδο το Κέντρο διατηρεί Πρόγραμμα Θεραπευτικής Ειδικής Αγωγής, Πρόγραμμα Εκπαίδευσης Μειονεκτούντων «Στουπαθείου», 3 ξενώνες και 2 Προγράμματα Αναδόχων Οικογενειών, 7 Υπηρεσίες Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Αποκατάστασης και Παραγωγικό Επαγγελματικό Εργαστήριο, ενώ παράλληλα αναλαμβάνει να προχωρήσει και στην αρχική φάση αποϊδρυματοποίησης από το Ψυχιατρείο της Λέρου με αποτέλεσμα την ίδρυση του Τμήματος Αποϊδρυματοποίησης και Κοινωνικής Επανένταξης του Κ.Ψ.Υ. με 3 ξενώνες σε Αθήνα, Αιγάλεω και Λιβαδειά. Επιπλέον, στην ίδια δεκαετία ιδρύει το Τμήμα Πρόληψης και Αντιμετώπισης Εξαρτητικών Καταστάσεων στην Αθήνα και αρχίζει η λειτουργία του Προγράμματος «ΙΑΣΩΝ», που περιλαμβάνει Τηλεφωνική Βοήθεια, Συμβουλευτικό Σταθμό, Κέντρο Ημέρας και Μονάδα Ενημέρωσης-Ευαισθητοποίησης. Σε μια πιο γενική, επιτακτική, αναδιαμόρφωση, το Κ.Ψ.Υ. έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στη Συμβουλευτική Υπηρεσία για Ξενόγλωσσους, στην Υπηρεσία Ερευνών και Στατιστικής, στο Γραφείο Δημοσίων Σχέσεων και στη δημιουργία Ειδικών Γραφείων για την παρακολούθηση και λειτουργία της ομαλής συνεργασίας

όλων των παραπάνω υπηρεσιών και του Υπουργείου, καθώς και των φορέων χρηματοδότησής του (Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Ταμείο):

- η Συμβουλευτική Υπηρεσία για Ξενόγλωσσους παρέχει ψυχοκοινωνική στήριξη, καθώς και παραπομπή σε αλλοδαπούς που ζουν στην Ελλάδα και σε Έλληνες που έζησαν εκτός Ελλάδας.
- η Υπηρεσία Ερευνών και Στατιστικής απασχολεί ειδικούς στον τομέα της Έρευνας και της στατιστικής για ερευνητικούς σκοπούς.
- το Γραφείο Δημοσίων Σχέσεων έχει ως κύρια ασχολία την οργάνωση εκδηλώσεων για την ενημέρωση ατόμων και φορέων σχετικά με τις δραστηριότητες του Κέντρου.

Το προσωπικό του Κέντρου Ψυχικής Υγιεινής αποτελείται από διεπιστημονικές ομάδες πολλών ειδικοτήτων. Κατά τα πρώτα χρόνια λειτουργίας του την ομάδα αποτελούσαν, εκτός από την Άννα Ποταμιάνου, ο παιδοψυχίατρος Ανδρέας Καλούτσης, ο ψυχίατρος Γιώργος Φιλιππόπουλος και η κοινωνική λειτουργός Ασπασία Ταβλαρίδου. Ήταν όλοι ψυχοδυναμικά εκπαιδευμένοι σε χώρες του Δυτικού κόσμου. Αργότερα η ομάδα συμπεριέλαβε και άλλα εξίσου σημαντικά μέλη, όπως την Φ. Καραπάνου, τον Π. Σακελλαρόπουλο, τον Ευστ. Λυμπεράκη, τον Α. Βαρελτζίδη, τον Ν. Νικολαΐδη και όσο περνά ο καιρός ο κατάλογος των ειδικών ψυχικής υγείας μεγαλώνει.

Ταυτόχρονα, το Κέντρο έχει να επιδείξει σημαντικά επιτεύγματα και στον τομέα της εκπαίδευσης: ενδεικτικά αναφέρεται η οργάνωση του δεύτερου Συνεδρίου Προληπτικής Ψυχιατρικής το 1992 και η διοργάνωση τριών σημαντικών επιστημονικών εκδηλώσεων την περίοδο 1990-92. Επιπλέον, εξαιρετικές παραμένουν και οι ερευνητικές προσπάθειες του Κέντρου, καθιστώντας το πρωτοποριακό στον τομέα της έρευνας, αφού στο ίδιο χρονικό διάστημα (1990-92) υπήρξαν συνολικά 135 εισηγήσεις εργασιών σε διάφορα συνέδρια και 44 δημοσιεύσεις σε επιστημονικά περιοδικά ή βιβλία, από το επιστημονικό προσωπικό του Κέντρου – όπως για παράδειγμα η δημοσίευση άρθρου της Α. Ποταμιάνου στο 1ο Ευρωπαϊκό Συνέδριο Παιδοψυχιατρικής στο Παρίσι το 1960 με θέμα «Η ωριμότητα της κοινωνικής λειτουργού ως παράγων ωρίμανσης των οικογενειακών στάσεων», το οποίο αναφέρεται σε μία περίπτωση εποπτείας (Χριστοδούλου, Γ. Ν., Κονταξάκης, Β. Π., Μαρκουλάκη, Ε., Ζαφειρίου, Γ. 1994).

Εδώ αξίζει να τονιστεί ότι μέχρι σήμερα το Κέντρο έχει πολλαπλασιάσει τον αριθμό των υπηρεσιών του, τόσο από γεωγραφικής πλευράς όσο και από πλευράς εργατικού δυναμικού. Γεγονός αδιαμφισβήτητο είναι ότι προκειμένου να προσαρμοστεί στις νέες επιστημονικές βάσεις της Κοινοτικής Ψυχιατρικής αναδιαμόρφωσε τον τρόπο λειτουργίας του.

Χαρακτηριστικά αναφέρουμε το σύγχρονο παράδειγμα της δράσης του **Κέντρου Ψυχικής Υγιεινής (Κ.Ψ.Υ.) Αιγάλεω**, το οποίο απαρτίζεται από ειδικούς όλων των επαγγελματιών ψυχικής υγείας: ψυχίατροι, παιδοψυχίατροι, ψυχολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί, λογοθεραπευτριά, νοσηλεύτες, εργασιοθεραπευτές, τεχνικοί εκπαιδευτές, καθώς και διοικητικό και βοηθητικό προσωπικό. Το Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής Αιγάλεω με βάση την αρχή της πλήρους παροχής υπηρεσιών με το μικρότερο δυνατό κόστος, της παροχής υπηρεσιών σε συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο, της συνεχούς παροχής υπηρεσιών, συνιστά ένα πρότυπο Κοινοτικό Κέντρο. Οι υπηρεσίες που διαθέτει αναφέρονται στην ιατροπαιδαγωγική υπηρεσία για παιδιά και εφήβους, στην ψυχιατρική υπηρεσία ενηλίκων, στην υπηρεσία επειγόντων περιστατικών, στο νοσοκομείο ημέρας και στην υπηρεσία επαγγελματικής εκπαίδευσης και αποκατάστασης, καθώς και στη λειτουργία ξενώνα:

- η *ιατροπαιδαγωγική υπηρεσία* του Κ.Ψ.Υ. Αιγάλεω εστιάζει στην πρόληψη, στη συμβουλευτική και στην παρέμβαση σε παιδιά και εφήβους, συμβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο τόσο στην προαγωγή της ψυχικής υγείας όσο και στη θεραπευτική αντιμετώπιση της ψυχικής ασθένειας στη σημαντικότερη ηλικία για την ανάπτυξη της ψυχοπαθολογίας, την παιδική και την εφηβική.
- η *ψυχιατρική υπηρεσία ενηλίκων* του Κ.Ψ.Υ. Αιγάλεω παρέχει αξιολόγηση, διάγνωση και θεραπευτική παρέμβαση των ψυχικών διαταραχών με συστηματική προσπάθεια προσέγγισης τόσο του ασθενούς όσο και του συγγενικού και κοινωνικού του περιγύρου, ενώ παράλληλα παρέχεται η δυνατότητα για μακρά παρακολούθηση των ψυχωσικών ασθενών.
- το *νοσοκομείο ημέρας* παρέχει άμεση και εντατική θεραπευτική αντιμετώπιση των ψυχιατρικών διαταραχών χρησιμοποιώντας πολλά μέσα, όπως εργασιοθεραπεία, εκπαιδευτικά προγράμματα κοινωνικών δεξιοτήτων και κινητοποίησης με απώτερο σκοπό την αποκατάσταση, αλλά και προγράμματα κοινωνικοποίησης με τη συμμετοχή σε πολιτιστικές δραστηριότητες οι οποίες ήταν καθοριστικές ως τα

πρώτα βήματα κάποιων ασθενών προς την ευρύτερη κοινότητα, μετά από την κοινωνική τους απομόνωση (Χαλκούση, Γ., Τριανταφύλλου, Α. 1994). Το νοσοκομείο ημέρας αποτελεί μια ενδιάμεση δομή της θεραπευτικής διαδικασίας στοχεύοντας κυρίως σε άτομα που δεν επαρκεί η εξωνοσοκομειακή φροντίδα προκειμένου να αποφευχθεί κατά το δυνατόν η νοσηλεία. Τα δύο πρώτα χρόνια της λειτουργίας του (1987-89), το νοσοκομείο ημέρας του Κ.Ψ.Υ. Αιγάλεω λειτουργούσε 9:00 -14:00 από Δευτέρα έως Παρασκευή, είχε ψυχοδυναμικό χαρακτήρα στη θεραπευτική του προσέγγιση και η θεραπευτική του ομάδα αποτελούνταν από ψυχίατρο, κοινωνικό λειτουργό, νοσηλευτές και εργοθεραπευτή. Αντιμετώπιζε ψυχωσικούς ασθενείς, τους οποίους παρέπεμπαν ψυχίατροι ή άλλης ειδικότητας γιατροί ή η οικογένειά τους και τους οποίους εισήγαγαν με βάση διάφορα κριτήρια, όπως το επείγον του περιστατικού (π.χ. καταστάσεις κρίσης), ή ακόμα τη χρονιότητα της ασθένειας (π.χ. μετά τη νοσηλεία σε ψυχιατρικό ίδρυμα). Καταλυτικός παράγοντας στη θεραπευτική αντιμετώπιση των παραπάνω ασθενών αποτελούν οι πρώτες συνεντεύξεις και το θεραπευτικό συμβόλαιο του Κέντρου με τον ασθενή – που τον καθιστά υπεύθυνο για την πορεία της θεραπείας του- αλλά και η συνεργασία του Κέντρου με τον στενό οικογενειακό κύκλο των ψυχικά πασχόντων, συνεργασία που πολλές φορές δυσχεραίνονταν από τους ίδιους τους συγγενείς των ασθενών.

- η *υπηρεσία επειγόντων περιστατικών* του Κ.Ψ.Υ. Αιγάλεω λειτουργεί τις εργάσιμες μέρες της εβδομάδας σε 12ωρη βάση με εφημερίες ψυχιάτρων, ψυχολόγων και κοινωνικών λειτουργών. Πρόκειται για υπηρεσία άμεσης αντιμετώπισης επειγόντων ψυχιατρικών περιστατικών, ενώ ταυτόχρονα προβλέπει και την αντιμετώπιση κρίσεων.
- οι *υπηρεσίες επαγγελματικής εκπαίδευσης και αποκατάστασης* αποτελούνται από δύο τμήματα, το πρώτο απευθύνεται σε ψυχιατρικούς ασθενείς και το δεύτερο σε εφήβους με πρώιμο παιδικό αυτισμό. Οι υπηρεσίες αυτές διαθέτουν διάφορα εργαστήρια όπου τα άτομα εκπαιδεύονται και καταρτίζονται με στόχο την αποκατάσταση.

ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

Όπως ήδη αναφέρθηκε, το Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής έχει χαρακτήρα κυρίως ψυχοδυναμικό στη θεραπευτική του προσέγγιση, κάτι που το καθιστά πρωτοπόρο

στον χώρο των εξωνοσοκομειακών δομών που παρέχουν συστηματική ψυχοθεραπεία, και μάλιστα παρέχεται δωρεάν (Ποταμιάνου-Πιπινέλη Α (1964).

Ήδη από την αρχή της λειτουργίας του υπήρξε ψυχαναλυτικός προσανατολισμός, λόγω των συνεργατών του οι οποίοι χρησιμοποιούσαν την ψυχανάλυση είτε ως σημείο αναφοράς και κατανόησης των ασθενών είτε ακόμη και ως τροποποιημένη θεραπευτική τεχνική, όπως η Α. Ποταμιάνου. Η Φ. Καραπάνου επίσης ψυχαναλυτικά προσκείμενη, εργάστηκε στο Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής από το 1965 έως το 1969: έκανε μακράς διάρκειας εποπτείες με ψυχαναλυτές διεθνούς φήμης, όπως οι S. Lebonici και A. Green, ενώ παρακολουθούσε και σεμινάρια ψυχαναλυτικής εκπαίδευσης, του Ψυχαναλυτικού Ινστιτούτου του Παρισιού.

Με αυτόν τον προσανατολισμό εξακολούθησε να κινείται η θεραπευτική προσέγγιση του Κέντρου Ψυχικής Υγιεινής μέχρι σήμερα. Ειδικότερα, το νοσοκομείο ημέρας του Κέντρου Ψυχικής Υγιεινής Αιγάλεω, του οποίου η βασική δομή και λειτουργία περιγράφηκε παραπάνω, λειτουργούσε αμιγώς ψυχοδυναμικά, ενδεικτικό είναι ότι στα κριτήρια εισαγωγής του ασθενή πρωταρχικό ρόλο κατέχει το θεραπευτικό συμβόλαιο με τον ασθενή, κάτι που δίνει τη δυνατότητα στον ίδιο τον ασθενή να αναλάβει ορισμένες υποχρεώσεις απέναντι στο Κέντρο αντί να είναι παθητικός δέκτης των προσφερόμενων υπηρεσιών.

Έτσι, το Κέντρο όριζε εξ αρχής κάποια θεραπευτικά πλαίσια, στα οποία ασθενής και θεραπευτές μοιράζονταν την ευθύνη της θεραπευτικής διαδικασίας. Κατ' αυτόν τον τρόπο ο ασθενής γίνεται συνυπεύθυνος στην πορεία της θεραπείας του και έχει σαφείς υποχρεώσεις απέναντι στο θεραπευτικό πλαίσιο, όπως την απαγόρευση βίαιων πράξεων, την υποχρέωση να ειδοποιεί σε περίπτωση που αδυνατεί να προσέλθει ή σε περίπτωση αργοπορίας κ.ά.

Παρόλ' αυτά, κι επειδή το νοσοκομείο ημέρας απευθύνονταν κυρίως σε πληθυσμό ψυχωσικών ασθενών, επόμενο είναι η θεραπευτική διαδικασία να μην εστιάζει στη σχέση θεραπευτή -θεραπευόμενου, αλλά στην έννοια του «holding», η οποία υποδηλώνει τη θεραπευτική διάσταση της συνολικής υποστήριξης για το έντονο άγχος, τη γενικότερη ψυχωσική αποδιοργάνωση και την κοινωνική απομόνωση των ασθενών. Ωστόσο τηρείται το σταθερό πλαίσιο της συνέχειας μέσω του προγράμματος και της καθημερινότητας στη θεραπευτική διαδικασία, γεγονός που συνιστά αντίθεση με την ψυχωσική αποδιοργάνωση και τη σύγχυση και βοηθά

τον ψυχωσικό να έχει ένα προστατευμένο πλαίσιο για την καλύτερη οργάνωση της ψυχικής του λειτουργίας.

Παράλληλα, γίνεται σαφές ότι το νοσοκομείο ημέρας δε στοχεύει απλώς στην παροχή υπηρεσιών, αλλά κυρίως στην παροχή πλαισίων, μέσα στα οποία ο ασθενής κινείται ελεύθερα μεν, αλλά συγχρόνως μέσω αυτής της δράσης του παρέχει τις απαραίτητες πληροφορίες για τη δομή της προσωπικότητας του, καθώς η όποια δραστηριότητα λαμβάνει χώρα θεωρείται «συμβολική δραστηριότητα», μέσα από την οποία ο ασθενής αντανακλά πρότερες συγκρούσεις και παθολογικές μορφές συμπεριφοράς. Έτσι, ο ασθενής αρχίζει να επενδύει συναισθηματικά στο νοσοκομείο ημέρας, το οποίο γίνεται ένας μεταβατικός χώρος.

Συγχρόνως, ιδιαίτερη σημασία δόθηκε στην έννοια της εναλλαγής μεταξύ παρουσίας -απουσίας, αφού η δομή του νοσοκομείου ημέρας ήταν κοινοτική και υπαγόρευε σαφή όρια στην καθημερινή μεν, αλλά χρονικά καθορισμένη νοσηλεία (ο ασθενής προσέρχεται και αποχωρεί σε σταθερές ώρες, υπάρχουν διαλείμματα κλπ.). Αυτή η εναλλαγή παρουσίας -απουσίας αναδεικνύει συχνά τις αδυναμίες των ψυχωσικών ασθενών να αποδεχτούν ότι είναι διαχωρισμένοι από το εξωτερικό αντικείμενο, οπότε και ενισχύεται η συμπτωματολογία τους σε περίπτωση αποχωρισμού, π.χ. στις διακοπές ή στο τέλος της ημέρας.

Επιπλέον, σημαντικό παράγοντα αποτελεί η συνεργασία με τις οικογένειες των ασθενών, αφού συχνά έχει δείχτεί ότι οι γονείς των ψυχωσικών διαθέτουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, που καθιστούν αναγκαία και τη δική τους θεραπεία για την καλύτερη πορεία της θεραπείας του συγγενή τους. Ταυτόχρονα επιβάλλεται και οι θεραπευτές, προκειμένου να ανταπεξέλθουν στο σύνολο αυτής της συγκρουσιακής πολλές φορές θεραπευτικής διαδικασίας, να επεξεργαστούν και τα δικά τους συναισθήματα –συναισθήματα άγχους ή απαξίας για τα θεραπευτικά τους αποτελέσματα ή αντίθετα παντοδυναμίας, που έχουν αντίκτυπο στη σχέση με τον ασθενή- με τη βοήθεια της στήριξης από τον χώρο του νοσοκομείου και με τη συγκρότηση της εβδομαδιαίας ομάδας συνάντησης του θεραπευτικού προσωπικού η οποία αποτέλεσε εντέλει βασικό σημείο αναφοράς για την ομαλή λειτουργία τόσο του νοσοκομείου όσο και της θεραπευτικής διαδικασίας.

Άλλο παράδειγμα του ψυχοδυναμικού χαρακτήρα του Κέντρου Ψυχικής Υγιεινής αποτελούν οι Συμβουλευτικές Ψυχιατρικές δομές για ενήλικους στην Αθήνα

και τον Πειραιά (Μπόμπος, Φ., Καραμανωλάκη, Χ., Χαλκούση, Γ. 1994). Και σε αυτές τις δομές, καθοριστικό ρόλο παίζει η εβδομαδιαία συνάντηση της θεραπευτικής ομάδας η οποία στοχεύει σε ανάλογη υποστήριξη των θεραπειών για να ανταπεξέλθουν στον ρόλο τους, ταυτόχρονα όμως, αυτές οι δυο δομές διαφοροποιούνται από το νοσοκομείο ημέρας γιατί δεν απευθύνονται σε ψυχωσικούς ασθενείς αλλά σε νευρωτικούς. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, εδώ πρέπει να τονιστεί η σημασία της παροχής ψυχιατρικών υπηρεσιών χωρίς κόστος και να λαμβάνεται υπόψη ότι ο ασθενής απευθύνθηκε σε δημόσιο φορέα, που σημαίνει ότι προτίμησε να μην πληρώνει για τη θεραπεία του, με όσα αυτό συνεπάγεται για την προσωπικότητα και την παθολογία του.

Η δομή της θεραπευτικής διαδικασίας στα Συμβουλευτικά Ψυχιατρικά Τμήματα Ενηλίκων Αθήνας και Πειραιά ορίζεται από την ψυχοδυναμική προσέγγιση της δυαδικής σχέσης θεραπευτή-θεραπευόμενου, σχέση η οποία αναπτύσσεται κυρίως μέσα από την ακρόαση του ασθενή, δηλαδή ο θεραπευτής παρεμβαίνει ελάχιστα, όπου απαιτείται, για να κάνει κάποιες ερωτήσεις, αλλά σε γενικές γραμμές ο στόχος είναι να ακούει τον ασθενή να εκφράζει ελεύθερα τις όποιες σκέψεις και προβληματισμούς που τον ώθησαν να προσέλθει στο Κέντρο. Παρόλ' αυτά, είναι γνωστό ότι η θεραπευτική σχέση απειλείται τόσο από τον θεραπευόμενο όσο και από τον θεραπευτή, γι' αυτό και γίνονται σαφή εξαρχής τα πλαίσια και τα όριά της, τα οποία κατοχυρώνονται με την συνειδητή συμφωνία θεραπευτή και θεραπευόμενου, τίθεται δηλαδή το θεραπευτικό συμβόλαιο.

Εδώ πρέπει να επισημανθεί ότι ο ψυχοδυναμικός χαρακτήρας της λειτουργίας του Κέντρου Ψυχικής Υγιεινής δε σημαίνει ότι το Κέντρο επιχειρεί να προσφέρει ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία ή ψυχανάλυση (Μπόμπος, Φ., Καραμανωλάκη, Χ., Χαλκούση, Γ. 1994).. Ωστόσο, οι αρχές που το διέπουν βασίζονται σε ψυχαναλυτικές θεωρητικές θέσεις και επιδιώκουν να χρησιμοποιήσουν την ψυχαναλυτική θεωρία ως εργαλείο εξήγησης και επεξεργασίας των κλινικών δεδομένων με στόχο να καταστήσουν πιο αποτελεσματική τη θεραπευτική παρέμβαση. Επίσης θα πρέπει να σημειωθεί ότι το Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής χρηματοδοτεί ψυχαναλυτικές εποπτείες για το προσωπικό του, και αποτελεί συνεπώς πόλο έλξης για θεραπευτές ψυχαναλυτικά προσανατολισμένους.

2.2. ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗΣ

Η Εταιρεία Κοινωνικής Ψυχιατρικής και Ψυχικής Υγείας (Ε.Κ.Ψ. & Ψ.Υ.) ιδρύθηκε το 1981 από τον Παναγιώτη Σακελλαρόπουλο, καθηγητή Ψυχιατρικής-Παιδοψυχιατρικής της Ιατρικής Σχολής του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης. Πρόκειται για Επιστημονικό, Μη Κερδοσκοπικό Σωματείο, το οποίο χρηματοδοτείται από το Υπουργείο Υγείας -Πρόνοιας και από δωρεές ιδιωτών. Η Ε.Κ.Ψ. & Ψ.Υ ξεκίνησε τη λειτουργία της στα πλαίσια μίας πρώτης προσπάθειας για την τόσο αναγκαία αλλά και τόσο καθυστερούμενη ψυχιατρική μεταρρύθμιση στην Ελλάδα (Σακελλαρόπουλος, Π. 2003). Μέσω της παροχής ποιοτικών υπηρεσιών ψυχικής υγείας και ανάλογων εκπαιδευτικών προγραμμάτων, καθώς και με τη συνοδή παροχή της απαιτούμενης εποπτείας, η Ε.Κ.Ψ. & Ψ.Υ. οργάνωσε δίκτυο δομών ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης προς την κατεύθυνση της αποασυλοποίησης (Δαμίγος, Δ. 2003).

Ειδικότερα στα πλαίσια της εκπαίδευσης, η Εταιρία οργάνωσε και Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών Κοινωνικής Ψυχιατρικής αρχικά στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Θράκης και στη συνέχεια στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (Λειβαδίτης, Μ. 1994).

Η Ε.Κ.Ψ. & Ψ.Υ. σήμερα δραστηριοποιείται σε 5 νομούς της Ελλάδας (Λιάκος, Α. 1995).. Έχει οργανώσει πλείστες δομές και προγράμματα ψυχικής υγείας από την ίδρυσή της μέχρι σήμερα, όπως Κινητές Ψυχιατρικές Μονάδες, Ξενώνες, Οικοτροφεία, Μονάδες προστατευμένης απασχόλησης, κέντρα ημέρας και Παιδοψυχιατρικές Υπηρεσίες. Στη συνέχεια αναφέρονται αναλυτικά οι δράσεις της Ε.Κ.Ψ. & Ψ.Υ στους Νομούς Έβρου (Λειβαδίτης, Μ. 2003) και Φωκίδας.

Οι δομές στο Νομό Έβρου, καθώς και στο Νομό Φωκίδας, οργανώθηκαν από το 1980 στη βάση της αρχής της τομεοποίησης (Αλεξανδρής, Β. 2003), πράγμα που σημαίνει ότι καλύπτουν τις ανάγκες συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής.

Οι δομές Κοινωνικής Ψυχιατρικής στον Νομό Έβρου περιλαμβάνουν Ψυχιατρική Κλινική και Τομέα οξέων περιστατικών, Κινητή Μονάδα Ψυχιατρικής Περίθαλψης, Κέντρο Ψυχικής Υγείας, Οικοτροφείο, Ξενώνα, Προστατευόμενα Διαμερίσματα, Ομάδα για συστηματική απασχόληση των ασθενών, Κέντρο Ημέρας Ενηλίκων και Παιδοψυχιατρικές Υπηρεσίες (Σακελλαρόπουλος, Π. 1995). Αντίστοιχα, οι δομές στον Νομό Φωκίδας αποτελούνται από Προστατευόμενα

Διαμερίσματα, Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο, Κινητή Ψυχιατρική Μονάδα, Οικοτροφείο Ψυχοκοινωνικής Αποκατάστασης, Ξενώνες και άλλες δομές ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης

Η *Ψυχιατρική Κλινική και ο Τομέας Οξέων Περιστατικών* δημιουργήθηκε στο Γενικό Νοσοκομείο Αλεξανδρούπολης και αποτελείται από 16 πανεπιστημιακές κλίνες. Οι κλίνες αυτές εξυπηρετούν το σύνολο των κατοίκων του Έβρου, μεγάλο μέρος του πληθυσμού της Ροδόπης και αρκετούς ασθενείς από την Ξάνθη. Η Πανεπιστημιακή Κλινική που περιλαμβάνει τον Ψυχιατρικό Τομέα συνεργάζεται στενά με τις υπόλοιπες εξωνοσοκομειακές υπηρεσίες και δέχεται περίπου 400 ασθενείς κάθε χρόνο με μέσο όρο νοσηλείας τις 12 ημέρες. Οι περισσότερες περιπτώσεις είναι ψυχώσεις σε φάση κρίσης ή σοβαρά περιστατικά κατάθλιψης που ενέχουν αυτοκτονικό κίνδυνο. Σπανιότερα γίνονται εισαγωγές για προνοιακούς λόγους.

Οι *Δομές προστατευμένης στέγασης*, και στους δυο νομούς (οικοτροφείο, ξενώνας, διαμερίσματα) φιλοξενούν χρόνιους ψυχωσικούς ασθενείς οι οποίοι έχουν ζήσει επί μακρόν σε ψυχιατρικά άσυλα, (Λέρος κ.α.), με καταγωγή από τον αντίστοιχο νομό. Στις στεγαστικές δομές τα μέλη ανάλογα με το επίπεδο ανάκτησης της λειτουργικότητας τους, αλλά και την κατάσταση της ψυχικής και σωματικής τους υγείας λειτουργούν ως μία θεραπευτική κοινότητα και αναλαμβάνουν οι ίδιοι τις οικιακές εργασίες, ενώ με τη συνοδεία του προσωπικού επανεκπαιδεύονται σε δεξιότητες αυτοφροντίδας, κοινωνικοποίησης και απασχόλησης.

Η *Κινητές Μονάδες Ψυχιατρικής Περίθαλψης* περιλαμβάνουν ψυχιατρικά κλιμάκια τα οποία λειτουργούν μια ημέρα ανά εβδομάδα ή δεκαπενθήμερο και καλύπτουν τις κυριότερες πόλεις και χωριά του Νομού Έβρου, ενώ από το 1992 και μετά καλύπτουν σχεδόν εξ' ολοκλήρου και τον Νομό Ροδόπης. Η Κινητή Μονάδα Ψυχιατρικής Περίθαλψης στην Άμφισσα ξεκίνησε το 1981. Η δράση της Κινητής Ψυχιατρικής Μονάδας είναι αναγκαία τόσο για τον Νομό Έβρου όσο και για τον Νομό Φωκίδας, καθώς στις περισσότερες κωμοπόλεις των νομών αυτών δεν υπάρχει άλλη δημόσια ψυχιατρική υπηρεσία. Διασφαλίζουν τη σταθερή παρουσία των θεραπειών εξωνοσοκομειακά αλλά και ενδονοσοκομειακά όπου απαιτηθεί, όπως και τη συνεχή εργασία με την οικογένεια του ασθενούς. Επιπλέον, ο τρόπος λειτουργίας έχει διαμορφωθεί έτσι ώστε κάθε κλιμάκιο της Κινητής Μονάδας να μπορεί να καλύψει τόσο ψυχιατρικά όσο και παιδοψυχιατρικά περιστατικά, και περιλαμβάνουν

διάφορες ειδικότητες, όπως ψυχίατρο ή παιδοψυχίατρο, ειδικευόμενο γιατρό, ψυχολόγο, κοινωνικό λειτουργό, νοσηλεύτη και κάποιες φορές κοινωνιολόγο και λογοθεραπευτή. Κάθε ασθενής έχει παραπάνω από έναν θεραπευτή και στη θεραπεία του εμπλέκονται διάφορες ειδικότητες, όπως νοσηλευτές οι οποίοι πιθανόν να είναι πιο οικείοι στους ασθενείς. Συνήθως κάποιο μέλος της θεραπευτικής ομάδας αναλαμβάνει και κάποιον από το περιβάλλον του ασθενούς ο οποίος πιθανόν να χρειάζεται στήριξη αλλά και προκειμένου να οικοδομηθεί συμμαχία με το περιβάλλον του ασθενή. Κάποιες από τις υπηρεσίες της Κινητής Μονάδας παρέχονται στα σπίτια των ασθενών, όταν οι τελευταίοι αδυνατούν να μεταβούν στους χώρους της (Ψυχιατρική Περίθαλψη στο Σπίτι).

Από την αρχή της λειτουργίας τους, η Κινητές Μονάδες ξεκίνησαν με ξεκάθαρο τον χαρακτήρα της Κοινωνικής-Κοινοτικής Ψυχιατρικής και κύριο μέλημά την αναζήτηση του πώς, πότε, σε ποιους και με ποιον τρόπο θα μπορούσαν να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στον πληθυσμό. Οι υπηρεσίες αναπτύχθηκαν έτσι ώστε να λαμβάνουν υπόψη την πολιτισμική ανάπτυξη της περιοχής, την κλινική πρακτική της Ψυχιατρικής Περίθαλψης στο Σπίτι του Αρρώστου, την ανάπτυξη Αγωγής Κοινότητας και τη συνεχή εκπαίδευση του προσωπικού συνδυάζοντας θεωρία και πράξη. Προκειμένου πραγματοποιηθούν και να λειτουργήσουν σωστά όλες αυτές οι υπηρεσίες, το προσωπικό συναντάται κάθε δεκαπενθήμερο ανταλλάσσοντας απόψεις και εμπειρίες με στόχο την όσο το δυνατόν ομαλότερη λειτουργία της Κινητής Μονάδας, επίσης τακτική είναι και η εξωτερική εποπτεία.

Η Κινητή Ψυχιατρική Μονάδα (Παπαβασιλείου, Ι. 2003). περιλαμβάνει επίσης υπηρεσία ψυχιατρικής περίθαλψης στο σπίτι του αρρώστου, η οποία υπάγεται στον ευρύτερο τομέα της Κοινωνικής Ψυχιατρικής, και σημαίνει θεραπεία εντός της κοινότητας. Η θεραπεία των ψυχιατρικών ασθενών εντός της κοινότητας συνεπάγεται χώρους που δεν περιθωριοποιούν τους ασθενείς, όπως αγροτικά ιατρεία ή ιατρεία του Ι.Κ.Α., επισκέψεις στα σπίτια των ασθενών και αντιμετώπιση των οξέων περιστατικών στο σπίτι του ασθενούς, καθώς και ενημέρωση και ευαισθητοποίηση της κοινότητας σχετικά με θέματα ψυχικής υγείας και ασθένειας. Η παρέμβαση στο σπίτι για το οξύ ψυχωτικό επεισόδιο επιτρέπει από τη μία την αποφυγή της εισαγωγής στο ψυχιατρικό νοσοκομείο και του στιγματισμού που αυτή συνεπάγεται, και από την άλλη τη μείωση της έντασης μεταξύ του ασθενούς και της οικογένειάς του, με

αποτέλεσμα την καλύτερη επικοινωνία εντός της οικογένειας και τη μετέπειτα καλύτερη κοινωνική προσαρμογή του ασθενή.

Σε αυτό το σημείο, αξίζει να γίνει αναφορά στην θεραπευτική προσέγγιση της Ε.Κ.Ψ. & Ψ.Υ η οποία λειτουργεί με βάση τις αρχές της ψυχαναλυτικής θεωρίας. Η ψυχαναλυτική θεωρία χρησιμοποιείται σε όλες τις δραστηριότητες της Ε.Κ.Ψ. & Ψ.Υ ως η φιλοσοφία και το εργαλείο εξήγησης των φαινομένων αλλά και όπου και όσο αυτό είναι δυνατό και ως τροποποιημένη θεραπευτική πρακτική. Δίνεται έμφαση στη σταθερότητα του θεραπευτικού πλαισίου (τόπος, χώρος, χρόνος συναντήσεων), στην ανάπτυξη θεραπευτικής σχέσης με τον ασθενή, στις συνδέσεις και τους σχολιασμούς του υλικού και κυρίως στην επεξεργασία του κλινικού υλικού στις εποπτείες. Οι συνεργάτες ενθαρρύνονται και διευκολύνονται προκειμένου τόσο να εκπαιδευτούν θεωρητικά, όσο και βιωματικά μέσω των προσωπικών τους αναλύσεων.

Το γεγονός ότι ακολουθείται ψυχαναλυτική θεωρητική κατεύθυνση, δε σημαίνει βεβαίως ότι πρόκειται για την κλασική μορφή ψυχανάλυσης, όπου αναζητούνται τα ασυνείδητα κίνητρα και δίνονται ερμηνείες. Στους ψυχωσικούς ασθενείς που παρακολουθούνται στο σπίτι η βαρύτητα δίνεται στην ενθάρρυνση των ταυτίσεων με τους θεραπευτές, καθώς και στην ομαλή συνεργασία με την οικογένεια. Σίγουρα, όμως, ο τρόπος που εργάζεται η θεραπευτική ομάδα έχει ψυχαναλυτικό χαρακτήρα, καθώς οι θεραπευτές αναζητούν το συμβολικό νόημα των ψυχωσικών συμπτωμάτων για να καταφέρουν να απαντήσουν στις ανάγκες του κάθε ασθενή.

Η Ε.Κ.Ψ. & Ψ.Υ εξελίσσει και γνωστοποιεί τις δράσεις της με την οργάνωση ενημερωτικών σεμιναρίων, αλλά και με τη διεξαγωγή έρευνας στα σχολεία της περιοχής με στόχο τη διερεύνηση των αναγκών των παιδιών.

Με αυτόν τον τρόπο, το 1984 αρχίζουν να λειτουργούν φροντιστηριακά τμήματα στις τάξεις των σχολείων της περιοχής, με στόχο την αντιμετώπιση των μαθησιακών δυσκολιών των παιδιών, ενώ παράλληλα, το 1986, συγκροτείται και Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο το οποίο αρχίζει να συνεργάζεται με τα σχολεία. Με αυτόν τον τρόπο, καθηγητές συνεργάζονται με ψυχολόγους, λογοθεραπευτές και άλλους ειδικούς ψυχικής υγείας, ώστε τα παιδιά να έχουν τη δυνατότητα για θεραπευτική αντιμετώπιση των όποιων προβλημάτων.

Συνοδός και αρωγός σε όλες τις δραστηριότητες της Ε.Κ.Ψ. & Ψ.Υ είναι οι δράσεις αγωγής κοινότητας. Σωστή ενημέρωση της κοινότητας, αλλαγή στάσης

απέναντι στην ψυχική ασθένεια και συμμετοχή της κοινότητας στην παρέμβαση στην κρίση, αλλά και καλύτερη θεραπευτική αντιμετώπιση κάθε περιστατικού. Η Αγωγή Κοινότητας είναι στην ουσία η συμμετοχή της θεραπευτικής ομάδας στην καθημερινότητα της κοινότητας με αποτέλεσμα αλλαγές που φαίνονται άμεσα στη συμπεριφορά του πληθυσμού απέναντι στον ψυχικά ασθενή. Αξίζει να σημειωθεί ότι η Αγωγή Κοινότητας δεν περιορίζεται μόνο στην ενημέρωση για βαριές μορφές ψυχοπαθολογίας, αλλά αποσκοπεί στην ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των ατόμων και για άλλα θέματα ψυχικής υγείας, όπως οι μαθησιακές δυσκολίες (Φραγκούλη, Α. (2003).

Άλλη δράση αγωγής κοινότητας αφορά τη συνεργασία με φορείς της τοπικής κοινότητας, όπως δασκάλους, ιερείς, αστυνομικές αρχές και αρχές της τοπικής αυτοδιοίκησης και απευθύνεται σε διάφορες ομάδες του πληθυσμού, όπως συγγενείς ασθενών, εφήβους κ.ά. Στόχος είναι η ευαισθητοποίηση και ενημέρωση για την ψυχική ασθένεια όπως και η καταπολέμηση του στίγματος, μέσω επισκέψεων, οργάνωσης διαλέξεων και σεμιναρίων κ.ά.

Παράλληλα, Κινητή Μονάδα και Ξενώνας συνεργάζονται και στον τομέα της εκπαίδευσης του προσωπικού, καθώς θεραπευτές από την Κινητή Μονάδα εργάζονται και στον Ξενώνα και αντίστροφα (Υφαντής Θ., Παναγούτσος Π., Σακελλαρόπουλος Π. (1994). Επιπλέον, οι εποπτείες αφορούν σε όλο το προσωπικό του Ξενώνα και της Κινητής Μονάδας, με πλήρη συμμετοχή όλων των θεραπειών στις ομαδικές συγκεντρώσεις (Υφαντής, Θ). Αυτός ο τρόπος στενής συνεργασίας και συναλλαγής μεταξύ δύο δομών αποκατάστασης, εκτός της αποτροπής περιστατικών κόπωσης του προσωπικού, δίνει και πρακτικές λύσεις στα όποια προβλήματα προέκυπταν –π.χ. προβλήματα μετακίνησης, διαθεσιμότητας θεραπειών κλπ.

Τα **Κέντρα Ψυχικής Υγείας** στην Αλεξανδρούπολη και την Άμφισσα αποτελούν βασική εξωνοσοκομειακή δομή παροχής υπηρεσιών σε ενήλικες και παιδιά με καθημερινή λειτουργία πρωί και απόγευμα.

Δέχονται περιστατικά με ευρεία συμπτωματολογία, από δυσκολίες στις διαπροσωπικές σχέσεις μέχρι και σοβαρές ψυχιατρικές διαταραχές. Η θεραπευτική αντιμετώπιση περιλαμβάνει συνδυασμό φαρμακοθεραπείας και πολλών μορφών ψυχοθεραπείας, από συμβουλευτική και υποστηρικτική έως πιο μακροχρόνια

ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία. Παρέχεται συστηματική ατομική και ομαδική εποπτεία για τους θεραπευτές.

Η *Ομάδα για τη συστηματική απασχόληση των ασθενών* εστιάζεται σε γεωργικές δραστηριότητες και εντάσσεται σε ευρύτερο πρόγραμμα θεραπευτικών συνεταιρισμών. Τα περισσότερα μέλη των στεγαστικών δομών ήδη από την αρχή της εγκατάστασής τους απασχολήθηκαν σε χωράφια στα πλαίσια της αποασυλοποίησης και της κοινωνικής τους επανένταξης. Η επιλογή της συγκεκριμένης μορφής απασχόλησης έγινε λόγω του μη αστικού περιβάλλοντος, της φύσης της ίδιας της εργασίας –που επιτρέπει την άσκηση, την κινητοποίηση αλλά και την άμεση ικανοποίηση- και της πρότερης πιθανής ανάλογης εμπειρίας, εφ’ όσον οι ασθενείς προέρχονταν από αγροτικά περιβάλλοντα. Επιπλέον, υπάρχει κατάστημα ψιλικών ειδών και φωτοτυπικό εργαστήριο, ενώ κατά καιρούς αναπτύσσονται και άλλες δραστηριότητες, όπως υφαντουργική.

Τα θετικά αποτελέσματα από την απασχόληση των ασθενών είναι εμφανή σε πλείστους τομείς, από την κλινική εικόνα –που φανερώνει σαφή μείωση της επιθετικότητας, μεγαλύτερη κινητοποίηση και καλύτερο έλεγχο των παρορμητικών στοιχείων- μέχρι την ανεξαρτητοποίηση και την κοινωνικοποίηση. Επιπλέον, θεαματική παρουσιάζεται η βελτίωση της αυτοεικόνας και της ικανότητας για συλλογική δουλειά και ομαδικό πνεύμα. Επομένως, πρόκειται για τη θεραπευτική λειτουργία της εργασίας, ενώ ταυτόχρονα δεν πρέπει να παραμελείται και ο τόσο σημαντικός ρόλος της αμοιβής -που αντιπροσωπεύει με τον καλύτερο τρόπο την ανεξαρτησία του ασθενή και του προσφέρει ένα επιπλέον κίνητρο για την κινητοποίηση και την ανεξαρτησία του.

Ο ρόλος του θεραπευτή στις ομάδες απασχόλησης περιέχει το στοιχείο της εκπαίδευσης, αλλά ταυτόχρονα περιλαμβάνει και θεραπευτικά στοιχεία. Καθώς αυτό το πλαίσιο διαφέρει από το καθαρά ψυχοθεραπευτικό, παρέχει την ευκαιρία για ανάπτυξη άλλου είδους σχέσης μεταξύ ασθενή και θεραπευτή. Αυτού του είδους η θεραπευτική σχέση δίνει τη δυνατότητα για συνεχή παρατήρηση του ασθενή σε ένα φυσικό περιβάλλον όπως αυτό της εργασίας, παρέχοντας την ευκαιρία ακόμη και για πρόληψη υποτροπών. Οι ειδικοί θεραπευτές που σχεδιάζουν την εργασιακή απασχόληση των ασθενών λαμβάνουν υπ’ όψη τόσο τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του κάθε ασθενή όσο και το πλαίσιο της εργασίας.

Το 1992 αρχίζει η λειτουργία *Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών στην Κοινωνική Ψυχιατρική* στο Πανεπιστήμιο της Θράκης, στο οποίο η Ε.Κ.Ψ. & Ψ.Υ. παίζει καθοριστικό ρόλο, αφού αναλαμβάνει την πρακτική εξάσκηση των φοιτητών στις δομές της σε Αθήνα, Έβρο και Φωκίδα. Συνεχίζοντας τη δράση της, η Εταιρία συνεργάζεται με το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων και το 1992 τίθεται σε λειτουργία το *Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Κοινωνικής Ψυχιατρικής* για παιδιά και ενήλικες στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου των Ιωαννίνων.

Τα Μεταπτυχιακά Προγράμματα Σπουδών στην Κοινωνική Ψυχιατρική είναι διετούς διάρκειας και στοχεύουν στην εκπαίδευση στελεχών υψηλής εξειδίκευσης. Περιλαμβάνουν πρόγραμμα τόσο θεωρητικής όσο και πρακτικής κατάρτισης και δέχονται κλινικούς –όπως γιατρούς, ψυχολόγους κλπ. Η πρακτική εξάσκηση των φοιτητών πραγματοποιείται στις δομές της Εταιρίας, όπου εκπαιδεύονται συστηματικά στα κλινικά πλαίσια της Κοινωνικής Ψυχιατρικής.

Ακόμη, επιβάλλεται να αναφερθεί το εξαιρετικά σημαντικό βήμα της *αναδοχής ψυχωσικών ασθενών* στους Νομούς Έβρου και Άμφισσας, ως το αποτέλεσμα του συνδυασμού όλων των παραπάνω δομών για την ενσωμάτωση των ασθενών στην κοινότητα. Έξι ασθενείς έχουν ενταχθεί μέχρι σήμερα σε ανάδοχες οικογένειες στους δύο νομούς -τρεις ασθενείς σε κάθε νομό. Ο θεσμός της αναδοχής συνίσταται στη διαμονή ασθενών σε ανάδοχες οικογένειες, οι οποίες αναλαμβάνουν τη φροντίδα τους και αποτελεί ιδανική λύση στην περίπτωση ασθενών κάποιας ηλικίας.

Επιπλέον, καίριο βοηθητικό παράγοντα προς την αποασυλοποίηση χρόνιων ασθενών στους Νομούς Φωκίδας και Έβρου, αποτελεί και η σύσταση Αστικής, μη Κερδοσκοπικής Εταιρίας για τη Μέριμνα και την Αποκατάσταση Ατόμων με ψυχοκοινωνικά προβλήματα, που είναι νομικά ανεξάρτητη από την Εταιρία Κοινωνικής Ψυχιατρικής και Ψυχικής Υγείας. Η Εταιρία αυτή ιδρύθηκε με μικρές διαφορές στους δύο νομούς, με πρωτοβουλία κυρίως των ασθενών των προστατευόμενων διαμερισμάτων. Έχει ως κύριο στόχο τη μέριμνα της ποιότητας ζωής και της κοινωνικής προσαρμογής των ατόμων με ψυχοκοινωνικά προβλήματα. Η Εταιρία έχει καταφέρει ήδη να αγοράσει σπίτι με χρήματα των μελών της, που βρίσκεται στο κέντρο της Άμφισσας και στο οποίο διαμένουν 3 μέλη της. Αυτή η κίνηση τους εξασφαλίζει προφανώς μεγαλύτερη ασφάλεια συγκριτικά με την οικονομική εξάρτηση από τα κρατικά κονδύλια. Σε αυτό το σημείο, όμως, αξίζει να

αναφερθεί ότι τα βήματα αυτού του είδους συναντούν πληθώρα δυσκολιών από την πλευρά της κοινότητας. Η Εταιρία έχει βρεθεί αντιμέτωπη με πλήθος αντιδράσεων από την τοπική κοινωνία στις διάφορες προσπάθειές της για στέγαση των μελών της σε συνηθισμένα σπίτια, όπως για παράδειγμα στην Αλεξανδρούπολη, όπου αναγκάστηκε να εμπλακεί μέχρι και σε δικαστική διαμάχη με ενοίκους πολυκατοικίας όπου επρόκειτο να στεγαστούν ασθενείς.

Συνεταιρισμοί δραστηριοτήτων ψυχικής υγείας: η Εταιρία Κοινωνικής Ψυχιατρικής και Ψυχικής Υγείας βοήθησε στην ίδρυση 3 συνεταιρισμών ψυχικής υγείας στη Φωκίδα, στην Αθήνα και στην Αλεξανδρούπολη.

Στο **Νομό Αττικής** λειτουργούν επίσης πλείστες στεγαστικές δομές ποικίλης επίβλεψης, όπως επίσης και συνεταιρισμός απασχόλησης ασθενών ΚΟΙΣΠΕ, αλλά και εργαστήριο/ κατάστημα κατασκευής και πώλησης ειδών δώρων.

Επίσης στο **Ινστιτούτο ψυχικής υγείας παιδιών και ενηλίκων Αθήνας**, πραγματοποιούνται ψυχοθεραπείες παιδιών και ενηλίκων από ειδικευμένους θεραπευτές, υπό ψυχαναλυτική εποπτεία. Στα πλαίσια του Ινστιτούτου υπάρχει ομάδα ψυχαναλυτικής ψυχοθεραπείας στην οποία συμμετέχουν θεραπευτές μέλη και εκπαιδευόμενοι εταιριών και συγκροτούν ομάδα μελέτης αλλά και διοργανώνουν επιπλέον εποπτεία.

Κέντρο Ημέρας για ψυχολογική υποστήριξη ασθενών με καρκίνο.

Στο Κέντρο Ημέρας το ανθρώπινο δυναμικό αναπτύσσεται και εκπαιδεύεται υπό εξαιρετικές συνθήκες, με ομαδικές και ατομικές, καθώς και εξωτερικές μηνιαίες εποπτείες –ειδικά αυτές οι τελευταίες είναι ιδιαίτερα σημαντικές, λόγω της σφαιρικής ανταλλαγής απόψεων σε θεραπευτικά θέματα και με άλλες προσεγγίσεις εκτός της Εταιρίας. Το Κέντρο Ημέρας για ασθενείς με καρκίνο δέχεται καρκινοπαθείς στα διάφορα στάδια της νόσου και ανταποκρίνεται στα αιτήματά τους για ψυχολογική υποστήριξη, συμβουλευτική και θεραπεία: η θεραπευτική προσέγγιση περιλαμβάνει από ατομικές μέχρι ομαδικές ψυχοθεραπείες για ασθενείς με καρκίνο και τις οικογένειές τους, μουσικοθεραπεία και εκπαίδευση σε τεχνικές χαλάρωσης. Το προσωπικό εμπλουτίζει τις δραστηριότητές του συνεχώς με τη συμμετοχή σε συνέδρια και τη δημοσίευση άρθρων. Το Κέντρο Ημέρας συνεργάζεται επίσης με δύο ογκολογικές κλινικές, όπου προσφέρει τις υπηρεσίες του δωρεάν, ενώ έχει οργανώσει ομαδικές εποπτείες και για το νοσηλευτικό προσωπικό ογκολογικών νοσοκομείων.

Τέλος, περιλαμβάνει και ομάδα εθελοντών που βοηθούν στην επίλυση κοινωνικών προβλημάτων καρκινοπαθών.

Επίσης στα πλαίσια του Κέντρου διοργανώνεται ετήσιο εκπαιδευτικό σεμινάριο εισαγωγής στην ψυχοσωματική.

2.3. ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ (Ε.Ψ.Υ.Π.Ε.)

Η Εταιρεία Ψυχοκοινωνικής Υγείας του Παιδιού και του Εφήβου ιδρύθηκε το 1991, με επιστημονικό υπεύθυνο τον Ι. Τσιάντη, στα πλαίσια της κοινωνικής ψυχιατρικής και από το 2000 και μετά στα πλαίσια του προγράμματος Άμεσης Παρέμβασης στο Δρομοκαΐτειο Θεραπευτήριο. Πρόκειται για Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου, και συνεπώς για μη κυβερνητική οργάνωση, που δρα υποστηρικτικά προς τη Διεύθυνση Ψυχικής Υγείας του Υπουργείου και έχει ως σκοπό την προαγωγή, την εκπαίδευση, την ενημέρωση και τη συστηματική έρευνα για θέματα ψυχικής υγείας παιδιών και εφήβων, αλλά παράλληλα και τη διάγνωση, θεραπεία, ψυχοκοινωνική αποκατάσταση των ψυχικών ασθενειών παιδιών και εφήβων. Αρχίζοντας από το ΠΙΚΠΑ Λέρου, όπου ανέπτυξε πρόγραμμα για την ψυχοκοινωνική αποκατάσταση των ψυχιατρικών ασθενών, η Ε.Ψ.Υ.Π.Ε. επεδίωξε και κατόρθωσε να εκπληρώσει τόσο τον επιστημονικό της σκοπό, όσο και τον κοινωνικό, με τη βελτίωση της ζωής των έγκλειστων ατόμων και την προώθηση της γνώσης για τη φύση της ψυχικής ασθένειας, αλλά και με την ενημέρωση του ευρύτερου κοινού για την ψυχική ασθένεια. Το τελευταίο επιχείρησε, και ακόμα προσπαθεί να προωθήσει, με τη διοργάνωση σεμιναρίων, συνεντεύξεων και διαλέξεων, αλλά και σειρά εκδοτικών ενεργειών. Η λειτουργία της Ε.Ψ.Υ.Π.Ε. δεν περιορίζεται στους ειδικούς της ψυχικής υγείας, περιλαμβάνει και πλήθος εκπαιδευμένων από το εξειδικευμένο προσωπικό εθελοντών.

Βάσει των πραγματικά έντονων αναγκών για υπηρεσίες ψυχικής υγείας παιδιών και εφήβων, λαμβάνοντας υπόψη τα στατιστικά επιδημιολογικά δεδομένα για την εμφάνιση ψυχικών διαταραχών σε άτομα 0-18 ετών, αναπτύσσεται δίκτυο υποστηρικτικών προγραμμάτων για το παιδί και τον έφηβο, το οποίο περικλείει και τις τρεις μορφές παρέμβασης, από την πρωτογενή πρόληψη μέχρι την αποκατάσταση και τη θεραπεία. Παρόλ' αυτά, στην Ελλάδα, μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1980

υπήρχαν μόνο 8 παιδοψυχιατρικές υπηρεσίες, ενώ το επάγγελμα του ψυχολόγου δεν ήταν καν κατοχυρωμένο. Βεβαίως, το δίκτυο υπηρεσιών για παιδιά και εφήβους αναπτύσσεται από τότε και σήμερα μετρά πάνω από 40 παρόμοιες υπηρεσίες, αλλά δυστυχώς τα ερευνητικά δεδομένα από την εμφάνιση ψυχικών διαταραχών σε παιδιά και εφήβους υποδεικνύουν ότι θα χρειαστούν πολύ περισσότερες, καθώς οι ψυχικές δυσλειτουργίες πολλαπλασιάζονται ραγδαία σ' αυτές τις ηλικίες. Παράλληλα, βασικό παρέμενε το θέμα των ιδρυμάτων κλειστής περίθαλψης, που υπογράμμιζε την ανάγκη για δημιουργία υπηρεσιών αποασυλοποίησης. Με βάση όλα τα παραπάνω, και κυρίως με την ανάδειξη όλο και περισσότερων ψυχικών προβλημάτων, συνδυασμένων με προβλήματα προσαρμογής ή με μαθησιακές δυσλειτουργίες των παιδιών και των εφήβων, η παρέμβαση τόσο του κράτους όσο και των μη κυβερνητικών οργανώσεων, πολλών από αυτά εθελοντικών, υπήρξε καταλυτική: στο πλαίσιο αυτό, χαρακτηριστικό είναι ότι η Ε.Ψ.Υ.Π.Ε. περιλαμβάνει στη δράση της τη δημιουργία του πρώτου ξενώνα στην Ελλάδα ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης για άτομα με νοητική καθυστέρηση και του πρώτου θεραπευτικού ξενώνα για εφήβους με σοβαρά προβλήματα ψυχικής υγείας.

Επιπλέον, στη δραστηριότητα της Ε.Ψ.Υ.Π.Ε. συγκαταλέγονται:

- το κοινοτικό σπίτι «Αριάδνη» στο Χαλάνδρι, για 7 άτομα με νοητική στέρηση και ήπιες ψυχιατρικές διαταραχές.
- το κοινοτικό σπίτι «η Θέτις» στο Ν. Ψυχικό, για 10 άτομα, πρώην έγκλειστα στο ΠΙΚΠΑ Λέρου.
- την πρότυπη οικία «Οδυσσέας» στο Χαλάνδρι, για 8 άτομα με χρόνια προβλήματα ψυχικής υγείας και μαθησιακών δυσκολιών.
- την πρότυπη κοινοτική δομή «Ιρις», που αποτελεί θεραπευτικό ξενώνα, στο Χαλάνδρι, και απευθύνεται σε εφήβους 12-16 ετών με ποικίλες ψυχικές δυσλειτουργίες.
- προστατευόμενο διαμέρισμα για άτομα με νοητική καθυστέρηση, με διάφορα προβλήματα ψυχικής υγείας, με αναπηρίες ή χρόνια παραμονή σε ιδρυματικό περιβάλλον.
- την κοινωνική λέσχη, για δημιουργική απασχόληση ατόμων με νοητική στέρηση και προβλήματα ψυχικής υγείας.

- το θεραπευτικό κέντρο ημέρας για παιδιά και έφηβους 11-16 ετών με προβλήματα ψυχικής υγείας.

Συγχρόνως, η Ε.Ψ.Υ.Π.Ε. έχει υλοποιήσει πολλά προγράμματα πρόληψης, παρέμβασης, εκπαίδευσης, καθώς και έρευνας για θέματα ψυχικής υγείας παιδιών και εφήβων, ενώ ταυτόχρονα προέβη και στην έκδοση ανάλογων επιστημονικών συγγραμμάτων και τη δημιουργία ενημερωτικών ταινιών, ενώ χαρακτηριστικό είναι η μεγάλη συμμετοχή των εθελοντών στις δραστηριότητές της. Βάσει των παραπάνω και του συνεχώς αναπτυσσόμενου, αριθμητικά και ποιοτικά, εξειδικευμένου προσωπικού, η Εταιρία Ψυχοκοινωνικής Υγείας του Παιδιού και του Εφήβου συνεχίζει τη διαρκώς εξελισσόμενη λειτουργία της με όλο και πιο απαιτητικούς στόχους, με κυριότερο τη δημιουργία ολοκληρωμένου δικτύου υπηρεσιών για παιδιά και εφήβους με προβλήματα ψυχικής υγείας (Τσιάντης, Ι. & Ασημόπουλος, Χ.).

2.4. ΑΙΓΙΝΗΤΕΙΟ

Το Αιγινήτειο, το πρώτο Πανεπιστημιακό νευρολογικό και ψυχιατρικό νοσοκομείο ξεκίνησε τη λειτουργία του με εμπνευστή τον Μ. Κατσαρά το 1905, έχοντας ως κύριο στόχο την κάλυψη των εκπαιδευτικών αναγκών της Ιατρικής Σχολής και κυρίως την εκπαίδευση των ψυχιάτρων και νευρολόγων και την προώθηση της έρευνας των ψυχικών ασθενειών.

Το 1964 διαχωρίστηκαν οι έδρες Νευρολογίας και Ψυχιατρικής, και έτσι τη χρονολογία αυτή, ο Δ. Κουρέτας αναλαμβάνει την έδρα της Ψυχιατρικής με επιμελητή, μεταξύ άλλων, και τον Π. Σακελλαρόπουλο. Κατά την περίοδο αυτή, οι Δ. Κουρέτας και Π. Σακελλαρόπουλος επιχείρησαν να εισάγουν ψυχαναλυτικές πρακτικές στο Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο του Αιγινήτειου. Όπως φαίνεται και από το κεφάλαιο του « Ελληνικού Χρονολόγιου» έκαναν πολλές προσπάθειες από τη δεκαετία του 1960 και μετά για ήπια ένταξη της ψυχανάλυσης στην ψυχιατρική κλινική πρακτική και είναι γεγονός ότι πέτυχαν την εισαγωγή της στη θεραπεία ψυχιατρικών περιστατικών, και τυπικά πλέον, από το 1980 και μετά –οπότε και δημιουργήθηκε τμήμα ψυχαναλυτικής ψυχοθεραπείας εντός του Αιγινήτειου-, όπως αναφέρεται αναλυτικά παρακάτω.

Το Αιγινήτειο Νοσοκομείο περιλαμβάνει τμήμα Νοσοκομείου Ημέρας, με ψυχοδυναμική προσέγγιση, η οποία αναφέρεται κυρίως στη συναισθηματική σχέση

μεταξύ θεραπειών και θεραπευόμενων για την καλύτερη θεραπεία και κοινωνική αποκατάσταση των ασθενών.

Χαρακτηριστικά αναφέρουμε το παράδειγμα της λειτουργίας του Νοσοκομείου Ημέρας στο Αιγινήτειο Νοσοκομείο, στην Ψυχιατρική Κλινική του Πανεπιστημίου Αθηνών, κατά την τριετία 1964-67. Επρόκειτο για μία προσπάθεια μεταρρύθμισης, καθώς οι ψυχωσικοί σε οξεία φάση έβγαιναν από το νοσοκομείο, επισκέπτονταν τα σπίτια τους, και έκαναν επισκέψεις σε μουσεία και κινηματογράφους. Το γενικότερο θεραπευτικό κλίμα είναι ψυχοθεραπευτικό και καθοριστικό ρόλο παίζει η Θεραπεία Περιβάλλοντος, η οποία προϋποθέτει την εργασία απασχολησιοθεραπευτών, δηλαδή εργοθεραπευτών. Απασχολήθηκαν κυρίως φοιτητές Ιατρικής, Κοινωνικών Λειτουργιών και άλλων σχολών και η εργασία τους είχε εθελοντικό χαρακτήρα για μεγάλο χρονικό διάστημα. Στόχος της θεραπείας περιβάλλοντος είναι οι συνεχόμενες ψυχοθεραπευτικές παρεμβάσεις στον ασθενή, προκειμένου αυτός να αξιοποιήσει στο μέγιστο τις υγιείς λειτουργίες του –πρόκειται συνεπώς για θεραπεία εστιασμένη κυρίως στο υγιές κομμάτι της προσωπικότητας και λιγότερο στο ψυχικά άρρωστο. Εντός του νοσοκομείου οργανώνονταν διάφορες ψυχοθεραπευτικές παρεμβάσεις, όπως ψυχόδραμα κ.α..

Γεγονός αποτελεί ότι υπήρξαν δυσκολίες στην εφαρμογή του προγράμματος, καθώς η προσέγγιση αυτή αποτελούσε μεγάλη ανατροπή εκείνη την περίοδο και γέννησε αντιδράσεις στον χώρο του νοσοκομείου, τόσο λόγω του πρωτοποριακού χαρακτήρα του, αλλά και λόγω των στερεότυπων περί ψυχικής ασθένειας. Συγχρόνως, απαιτούνταν ο σωστός συντονισμός μεταξύ των διαφόρων υπηρεσιών, αλλά και η άποψη εργασία από την πλευρά του κάθε εργοθεραπευτή ξεχωριστά προκειμένου να είναι αποτελεσματικός ο τρόπος αντιμετώπισης του κάθε ασθενή.

Παράλληλα, κατά την εφαρμογή του προγράμματος υπήρξαν και υλικές δυσκολίες, αφού ήταν εξαιρετικά περιορισμένη η παροχή πόρων και υλικής υποδομής. Αυτό το σημείο υπήρξε εξαιρετικά κρίσιμο, καθώς όλη δομή ενός προγράμματος θεραπείας περιβάλλοντος απαιτεί εργαστήρια, χώρους και υλικά προκειμένου να κινητοποιηθεί συναισθηματικά και κοινωνικά ο ψυχικά πάσχων.

Ένα άλλο σημαντικό σημείο στη λειτουργία του Νοσοκομείου Ημέρας ήταν η σχέση των ψυχωσικών με τους θεραπευτές και συνακόλουθα η μεταβιβαστική χρησιμότητα αυτής της σχέσης, η οποία κατέληγε σε αισθήματα αγάπης και ταύτισης

του ασθενούς με το θεραπευτή. Συνεπώς, απαιτούνταν παράλληλη στήριξη των θεραπειών για την ομαλή λειτουργία του Νοσοκομείου προς την πορεία της θεραπείας. Έτσι, συγκροτήθηκε ομάδα εκπαιδευτικής εποπτείας για τους θεραπευτές, η οποία παρεχόταν από γιατρούς του Αιγινήτειου και από εποπτεύοντες με ψυχαναλυτικό προσανατολισμό και πρότερη ανάλογη εμπειρία.

Είναι αλήθεια ότι παρά τον ψυχαναλυτικό προσανατολισμό δεν επιδιώχθηκε βαθύτερη ανάλυση των αντιμεταβιβαστικών συναισθημάτων των θεραπειών προς τους θεραπευόμενους, προκειμένου να αποφευχθούν ενδεχόμενες εντάσεις και συγκρούσεις, αλλά η ομαδική εποπτεία λειτούργησε ως θεραπευτικό πρότυπο για τους θεραπευτές προς τους θεραπευόμενους. Παράλληλα, εξυπηρετούσε και την εξομάλυνση των σχέσεων θεραπειών-θεραπευόμενων, όπου κρινόταν ότι ο θεραπευτής δε συμπεριφέρονταν κατάλληλα.

Τα αποτελέσματα της προσπάθειας εφαρμογής θεραπείας περιβάλλοντος στο Νοσοκομείο Ημέρας του Αιγινήτειου υπήρξαν ενθαρρυντικά, καθώς αποδείχτηκε ότι τα θεραπευτικά οφέλη, η εργασία του νοσηλευτικού προσωπικού, η προσέγγιση της οικογένειας και η ανάμειξή της στη θεραπεία του ασθενούς ήταν σημαντικά όσο προχωρούσε η εργασία της θεραπευτικής ομάδας.

Ταυτόχρονα, σημειώνεται η αξία της ψυχοθεραπευτικής παρέμβασης και στους γονείς των ψυχωσικών, αν και θα πρέπει να γίνεται με μεγάλη επιφυλακτικότητα, τόσο λόγω του κινδύνου διατάραξης της οικογενειακής ισορροπίας του ασθενούς, όσο και λόγω των αμφιθυμικών συναισθημάτων των θεραπειών απέναντι στις οικογένειες των ψυχωσικών ασθενών.

Εδώ πρέπει να αναφερθεί ότι στο Αιγινήτειο Νοσοκομείο έχει την αφετηρία της και η τεχνική της θεραπείας από ομάδα στο σπίτι του ασθενούς. Εφαρμόστηκε για πρώτη φορά κατά την τριετία 1964-67 με την εποπτεία του επιμελητή της Πανεπιστημιακής Κλινικής Παναγιώτη Σακελλαρόπουλου. Τότε, έγιναν στο Αιγινήτειο οι πρώτες προσπάθειες για την απασχόληση και μη ειδικών ψυχοθεραπευτών για τη βελτίωση και την κοινωνικοποίηση των ψυχωσικών ασθενών. Οι ομάδες είχαν ψυχοδυναμική κατεύθυνση και εφάρμοζαν τις παρεμβάσεις τους τόσο εντός του νοσοκομείου όσο και εκτός αυτού. Ο τρόπος λειτουργίας της ομάδας αυτής βασιζόταν στην έξοδο των ασθενών με συνοδεία θεραπειών με αποτέλεσμα την πιο στενή σχέση θεραπειών- ασθενών, τον περιορισμό του

στιγματισμού του ασθενή, την εξομάλυνση της σχέσης με την οικογένεια, τις υγιέστερες ταυτίσεις των ασθενών με τους θεραπευτές και την κατά το δυνατό ανάκτηση κοινωνικών δεξιοτήτων.

Αργότερα, το 1980, ιδρύθηκε για πρώτη φορά τμήμα θεραπείας ψυχαναλυτικού προσανατολισμού στο Αιγινήτειο Νοσοκομείο: πρόκειται για το Τμήμα Δυναμικής Ψυχοθεραπείας το οποίο λειτουργεί και σήμερα και όπου διδάχτηκε για πρώτη φορά η ψυχαναλυτική προσέγγιση σε πανεπιστημιακό πλαίσιο της Ελλάδας. Χαρακτηριστικό παραμένει ότι ήδη το 1982 περιλαμβάνονταν στο διδακτικό προσωπικό του ο καθηγητής Π. Χαρτοκόλλης μέλος της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Ενώσεως.

Το Τμήμα Δυναμικής Ψυχοθεραπείας του Αιγινήτειου παρέχει ατομική και οικογενειακή ψυχοθεραπεία υπό τον ορισμό της «Βραχείας Ψυχοθεραπείας». Στα πλαίσια αυτά της διδασκαλίας της ψυχαναλυτικής προσέγγισης, αλλά και της γενικότερης τάσης για πολυπαραγοντική αιτιολόγηση της ψυχιατρικής νόσου, ιδρύθηκαν τότε και νέα τμήματα στο Αιγινήτειο, όπως το Νοσοκομείο Ημέρας, το Τμήμα Βραχείας Νοσηλείας και το Κέντρο Κοινωνικής Ψυχιατρικής.

Ειδικότερα, το Τμήμα Δυναμικής Ψυχοθεραπείας συγκροτείται κυρίως από θεραπευτές που είναι ειδικευόμενοι ψυχίατροι και απασχολούνται μερικώς στο Τμήμα Δυναμικής Ψυχοθεραπείας, με πλήρη απασχόληση σε κάποιο άλλο Τμήμα. Η θεραπευτική διαδικασία υπαγορεύει ότι σε κάθε θεραπευτή αντιστοιχεί ένας θεραπευόμενος για μία συνεδρία κάθε εβδομάδα και την ανάλογη εποπτική ώρα, ενώ προβλέπεται και εβδομαδιαία συγκέντρωση του Τμήματος. Τα αποτελέσματα της λειτουργίας του Τμήματος Δυναμικής Ψυχοθεραπείας φαίνονται θετικά, ειδικά αν αναλογιστεί κανείς ότι η συμμετοχή των θεραπευτών, αν και εθελοντική, αγγίζει σταθερά το 80%. Συγχρόνως, πρέπει να σημειωθεί η δυνατότητα συμμετοχής ως θεραπευτών σε μη γιατρούς, όπως ψυχολόγους, ήδη από το 1982.

Το Τμήμα Δυναμικής Ψυχοθεραπείας συνεργάζεται με το Τμήμα Εξωτερικών Ιατρείων του Αιγινήτειου, από όπου αντλούνται τα περιστατικά τα οποία παραπέμπονται και αξιολογούνται από τον ψυχίατρο του Τμήματος προκειμένου να εξεταστεί η καταλληλότητα του περιστατικού για ψυχοθεραπεία. Επίσης, συνεργάζεται και με τα υπόλοιπα Τμήματα του Νοσοκομείου, είτε για περιστατικά σε κρίση είτε για περιστατικά όπου κρίνεται ότι η ψυχοθεραπεία θα συντομεύσει τη

νοσηλεία του ασθενή. Επιπλέον, όπως ήδη αναφέρθηκε, λειτουργεί παράλληλα και Τμήμα Οικογενειακής Θεραπείας για τις οικογένειες των ασθενών.

Το τμήμα αυτό λειτούργησε για ψυχοδυναμική ευαισθητοποίηση των ειδικευόμενων ψυχιάτρων και ως γέφυρα προς ψυχαναλυτικές εταιρίες, εκείνων εξ' αυτών που επιθυμούσαν πλήρη εκπαίδευση. Το πρώτο τμήμα ψυχοθεραπείας ψυχαναλυτικού προσανατολισμού με τη μορφή βραχείας δυναμικής ψυχοθεραπείας συγκροτήθηκε από τον Ε. Ασλανίδη στο Αιγινήτειο το 1980. Επίσης, διαλέξεις ψυχαναλυτικές είχαν προηγηθεί παλιότερα από τον Π. Σακελλαρόπουλο.

Στο πλαίσιο της ευαισθητοποίησης, ειδικών ψυχικής υγείας στην ψυχοδυναμική προσέγγιση, με πρωτοβουλία και ενεργό συμμετοχή των, Α. Αλεξανδρή, Γ. Βασλαματζή και Μ. Μαρκίδη, οργανώθηκαν, κατά το διάστημα 1995-1999 δυο διετή μετεκπαιδευτικά προγράμματα ψυχαναλυτικής ψυχοθεραπείας με θέμα: «Η Διαγνωστική και Θεραπευτική Προσέγγιση του «δύσκολου» αρρώστου.

Επιπλέον, με τη βοήθεια του καθηγητή Γ. Χριστοδούλου, λειτουργεί στην Ψυχιατρική Κλινική του Αιγινήτειου νοσοκομείου και τμήμα διάγνωσης και θεραπείας αποκλειστικά για οριακούς ασθενείς με ψυχαναλυτικό προσανατολισμό, υπό τη διεύθυνση του Γρηγόρη Βασλαματζή. Πρόκειται για τη Μονάδα Διαταραχών Προσωπικότητας του Αιγινήτειου Νοσοκομείου που στεγάζεται στη Μονάδα Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας του Αιγινήτειου: η Μονάδα Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας του Αιγινήτειου αποτελεί σημαντική προσπάθεια στη δημόσια περίθαλψη και μάλιστα σε νοσοκομειακό χώρο για ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία, με υπεύθυνο τον Γ. Βασλαματζή.

Η Μονάδα Διαταραχών Προσωπικότητας του Αιγινήτειου δέχεται ασθενείς με διαταραχές προσωπικότητας και κυρίως οριακούς από όλη την Ελλάδα, (Βασλαματζής, Γ. 2000) και διαθέτει ομάδα αξιολόγησης των παραπομπών με στόχο την εξεύρεση της κατάλληλης θεραπευτικής αντιμετώπισης. Η θεραπευτική προσέγγιση της Μονάδας περιλαμβάνει ατομική ή ομαδική ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία ή ενδονοσοκομειακή θεραπεία, ανάλογα με την αξιολόγηση και απασχολεί εξωτερικούς ψυχαναλυτές και ψυχοθεραπευτές (Καραμανωλάκη, Χ. 2005). Η ψυχοθεραπεία γίνεται με συχνότητα δύο συνεδριών τη βδομάδα.

Το βάρος κατά τη θεραπευτική αντιμετώπιση των οριακών ασθενών δίνεται στο πλαίσιο της θεραπείας και στο πώς αυτό μπορεί να οριοθετηθεί για να αποδώσει

τα καλύτερα θεραπευτικά αποτελέσματα (Βασλαματζής, Γ. 2005). Έτσι λοιπόν, ακριβώς λόγω της αδυναμίας του οριακού να διατηρήσει το πλαίσιο κατά τη θεραπεία, το συγκεκριμένο τμήμα του Αιγινήτειου επιδίωξε εξ' αρχής τη διαμόρφωση ενός ευρύτερου πλαισίου: πρόκειται συνεπώς για δύο διακριτά πλαίσια, εντός των οποίων αναπτύσσεται η σχέση του ασθενή με κάθε προτεινόμενη θεραπευτική παρέμβαση, όπως με τον ψυχίατρο, το περιβάλλον, την ψυχιατρική ομάδα και τον ψυχοθεραπευτή του.

Γεγονός αποτελεί ότι οι οριακοί διαμορφώνουν διάφορα μεταβιβαστικά δυναμικά απέναντι στη Μονάδα και στη θεραπεία τους, τα οποία συχνά αντανακλούν προηγούμενες θεραπευτικές εμπειρίες και κινούνται μεταξύ εξιδανίκευσης και υποτίμησης, τόσο του πλαισίου όσο και του θεραπευτή τους. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο, η εργασία που γίνεται στη Μονάδα Διαταραχών Προσωπικότητας του Αιγινήτειου Νοσοκομείου στοχεύει κυρίως στο να διαμορφώνει τις κατάλληλες θεραπευτικές τεχνικές ανάλογα με τις ανάγκες τους, σε μια προσπάθεια για την καλύτερη πορεία προς την ψυχική τους αναδόμηση.

2.5. ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΔΟΜΕΣ ΜΕ ΨΥΧΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ:

2.5.1. ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΦΗΒΩΝ ΤΟΥ 18 ΑΝΩ ΤΜΗΜΑ ΕΦΗΒΩΝ – ΝΕΩΝ ΜΟΝΑΔΑ ΑΠΕΞΑΡΤΗΣΗΣ

Το σύγχρονο Τμήμα Εφήβων – Νέων καθώς και η Μονάδα Απεξάρτησης έχει τις ρίζες της στην Κλινική που υπήρχε ήδη από τη δεκαετία του 1970 στο Δαφνί (Δημόσιο Ψυχιατρείο Αθηνών), η οποία δεχόταν εξαρτημένους αλκοολικούς και τοξικομανείς (Μαρινοπούλου Μ). Η μορφή που έχει σήμερα είναι αποτέλεσμα μίας προσπάθειας που ξεκίνησε στο τέλος της δεκαετίας του 1980, και η οποία ολοκληρώθηκε με την επίσημη αναγνώρισή της ως Μονάδα Απεξάρτησης το 1987.

Το Τμήμα Εφήβων Νέων εντάσσεται στη Μονάδα Απεξάρτησης του Ψ.Ν.Α. και λειτουργεί καθημερινά, (Μαρινοπούλου, Μ. και Κεφάλας, Π. (επιμ.) 2004). Το προσωπικό αποτελείται από ειδικευμένους σε θέματα εξάρτησης ψυχολόγους και κοινωνικούς λειτουργούς.

Η Μονάδα Απεξάρτησης έχει σαν κύριο στόχο την κατανόηση της αιτιολογίας των εξαρτητικών μορφών συμπεριφοράς και τη νοηματοδότηση της ουσίας στη ζωή του εξαρτημένου ατόμου. Η θεραπευτική προσέγγιση είναι ψυχοθεραπευτική και η απαραίτητη προϋπόθεση για την εισαγωγή του εξαρτημένου σε θεραπεία στη Μονάδα Απεξάρτησης είναι η εθελοντική συμμετοχή του.

Στο Τμήμα Εφήβων Νέων της Μονάδας Απεξάρτησης η θεραπευτική προσέγγιση συνίσταται σε ψυχοθεραπεία του εξαρτημένου ατόμου και της οικογένειάς του. Η ψυχοθεραπεία που παρέχεται είναι ψυχαναλυτικού τύπου και στοχεύει στην ανεύρεση των αιτιών της εξαρτητικής συμπεριφοράς, με άλλα λόγια στην εξεύρεση του νοήματος της ουσίας για τον εξαρτημένο. Για το λόγο αυτό προϋπόθεση για όλους τους συνεργάτες είναι η προσωπική ανάλυση και η συμμετοχή τους στην εξωτερική ψυχαναλυτική εποπτεία. Βασίζεται κυρίως στην ενεργή συμμετοχή του εξαρτημένου ατόμου στη θεραπεία –γι' αυτό και η παραπάνω προϋπόθεση της εθελοντικής προσέλευσης για θεραπεία απεξάρτησης. Στα πλαίσια της προσπάθειας για απεξάρτηση η ψυχοθεραπεία μπορεί να είναι ατομική ή ομαδική ή και τα δύο, ανάλογα με τις ανάγκες του κάθε ατόμου όπως αυτές αξιολογούνται από τη θεραπευτική ομάδα. Ανάλογη θεραπεία ψυχαναλυτικού τύπου παρέχεται και στην οικογένεια του εξαρτημένου ατόμου.

Επιπλέον, το Τμήμα Εφήβων Νέων οργανώνει προληπτικά προγράμματα ενημέρωσης του κοινού σε θέματα ουσιών, εκπαίδευση ειδικών που έχουν επαφή με εφήβους, ενώ συνεργάζεται και με ποικίλες ομάδες εφήβων και νέων.

Παράλληλα, στα πλαίσια της Μονάδας Απεξάρτησης λειτουργεί από το 1992 και Ανοικτή Γραμμή, σε πενθήμερη καθημερινή βάση Δευτέρα – Παρασκευή και σε ωράριο 10π.μ. - 6μ.μ. Η Ανοικτή Γραμμή έχει ως κύριο σκοπό την άμεση πληροφόρηση και ενημέρωση του ευρύτερου κοινού για θέματα σχετικά με τις ουσίες και την εξάρτηση. Σ' αυτήν απαντούν ειδικευμένοι στην ουσιοεξάρτηση ψυχολόγοι και κοινωνικοί λειτουργοί, οι οποίοι δύνανται να ενημερώσουν και να κατευθύνουν τον όποιο ενδιαφερόμενο για οτιδήποτε σχετίζεται με θέματα ουσιών και εξάρτησης απ' αυτές.

2.5.2. Ο ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΣ ΣΤΑΘΜΟΣ ΤΟΥ AIDS -ΤΗΛΕΦΩΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΗ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΣ ΣΤΑΘΜΟΣ ΓΙΑ ΤΟ AIDS

ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ, ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Η Τηλεφωνική Γραμμή και ο Συμβουλευτικός Σταθμός για το Aids ιδρύθηκαν το 1992. Στεγάζονται στο κτίριο του Νοσοκομείου «Α. Συγγρός» και σαν δομή υπάγονται στο Τμήμα Παρεμβάσεων στην Κοινότητα. Το προσωπικό αποτελείται από ψυχολόγους, κοινωνικό λειτουργό και γραμματέα, οι οποίοι είναι πλήρους απασχόλησης καθώς και ψυχίατρο μερικής απασχόλησης.

Σα βασικό στόχο έχει την ψυχοκοινωνική παρέμβαση στα θέματα που σχετίζονται με το AIDS και κυρίως σε θέματα που αφορούν στην πρόληψη, αλλά και την αντιμετώπιση των ψυχοκοινωνικών προβλημάτων των οροθετικών ατόμων, της οικογένειάς τους καθώς και του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου.

ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΤΗΣ ΤΗΛΕΦΩΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΥ ΣΤΑΘΜΟΥ ΓΙΑ ΤΟ AIDS

Οι υπηρεσίες του Συμβουλευτικού Σταθμού και της Τηλεφωνικής Γραμμής για το Aids περιλαμβάνουν δράσεις ενημέρωσης και πρόληψης, ψυχολογική στήριξη των οροθετικών ατόμων και των οικογενειών τους, αλλά και την ψυχιατρική παρακολούθησή τους όπου αυτό απαιτείται. Οι διάφορες ενημερωτικές δραστηριότητες περιλαμβάνουν, ομιλίες σε μαθητικό πληθυσμό, συμμετοχές σε

καμπάνιες ενημέρωσης του Κέντρου Ελέγχου και Πρόληψης Νοσημάτων, ενώ γίνεται συνεργασία με τα Μ.Μ.Ε. για ευρύτερη ενημέρωση της κοινότητας.

Επιπλέον, παρέχονται εκπαιδευτικές υπηρεσίες για θέματα σχετικά με το AIDS και προβλέπονται διοργανώσεις σεμιναρίων και ομιλιών για την ενημέρωση του κοινού σε ό,τι αφορά στο AIDS. Οι εκπαιδευτικές υπηρεσίες περιλαμβάνουν τόσο συνεχιζόμενη εκπαίδευση του προσωπικού με ψυχοδυναμική κατεύθυνση, όσο και τη συστηματική εκπαίδευση των ψυχολόγων, καθώς και ομαδικές εποπτείες της όλης επιστημονικής ομάδας από εξωτερικό επόπτη ψυχαναλυτή και οι οποίες αμείβονται από το προσωπικό του σταθμού. Η ψυχοδυναμική προσέγγιση προέκυψε από τη σύνθεση του προσωπικού κατά την ίδρυση του σταθμού, και αποδείχθηκε αποτελεσματική τεχνική ως ψυχοθεραπευτική παρέμβαση. Είναι σημαντικό ότι απ' όλο το προσωπικό του σταθμού κρίνεται απαραίτητη μια πιστοποιημένη ψυχοδυναμική κατάρτιση κάτι το οποίο αποτελεί προσωπική πρωτοβουλία τους δίχως να απαιτείται θεσμικά αλλά και δίχως να παρεμποδίζεται διοικητικά.

Ακόμη στις υπηρεσίες της Τηλεφωνικής Γραμμής και του Συμβουλευτικού Σταθμού για το AIDS περιλαμβάνεται και η ερευνητική δραστηριότητα είτε σε ζητήματα που σχετίζονται με το AIDS είτε σε στατιστικά και επιδημιολογικά στοιχεία των οροθετικών ατόμων, τα οποία επεξεργάζεται στη συνέχεια ο Συμβουλευτικός Σταθμός στην προσπάθειά του για διερεύνηση των αναγκών των οροθετικών ατόμων και των οικογενειών τους. Ακόμη, το ερευνητικό έργο περιλαμβάνει τη συμμετοχή σε συνέδρια και Προγράμματα κατά του Κοινωνικού Αποκλεισμού: χαρακτηριστικά αναφέρεται το Ευρωπαϊκό Διακρατικό Πρόγραμμα «Μεσογειακό Δίκτυο για Γυναίκες που αντιμετωπίζουν την HIV Λοίμωξη», το οποίο ξεκίνησε το 1999 και ολοκληρώθηκε τα 2003. Το πρόγραμμα αυτό υλοποιήθηκε με τη συνεργασία 5 ακόμη χωρών.

Ένα σημαντικό σημείο στην παροχή υπηρεσιών της Τηλεφωνικής Γραμμής έγκειται στο γεγονός ότι δίνει τη δυνατότητα της ανώνυμης ενημέρωσης και στήριξης σε κάθε θέμα που μπορεί να σχετίζεται με τον ιό του AIDS, κάτι που συνιστά το μεγαλύτερο κομμάτι για την προαγωγή της πρόληψής, σε συνδυασμό βέβαια με τα ενημερωτικά σεμινάρια και ομιλίες που διοργανώνονται παράλληλα τόσο από την Τηλεφωνική Γραμμή όσο και από τον Συμβουλευτικό Σταθμό.

Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι η Τηλεφωνική Γραμμή έχει δεχτεί 56.421 κλήσεις από το 1992 που ξεκίνησε τη λειτουργία της μέχρι το 2006. Μεγάλος είναι και ο αριθμός ατόμων που απευθύνθηκαν στον Συμβουλευτικό Σταθμό κατά το διάστημα αυτό, γεγονός που αποδεικνύει πόσο απαραίτητες είναι τέτοιου είδους υπηρεσίες οι οποίες μπορούν να παρέχουν αποτελεσματική ψυχοκοινωνική παρέμβαση και στήριξη πέραν της ενημέρωσης και της πληροφόρησης.

Εκτός από τις υπηρεσίες που προσφέρει σε επίπεδο Κοινότητας και οροθετικών ατόμων, ο Συμβουλευτικός Σταθμός και η Τηλεφωνική Γραμμή για το AIDS παρέχει επιπλέον εκπαιδευτικά προγράμματα σε ειδικούς υγείας ποικίλων ειδικοτήτων, όπως για παράδειγμα το εκπαιδευτικό πρόγραμμα που πραγματοποίησε σε επισκέπτες υγείας, καθώς και τη δυνατότητα να δεχτεί φοιτητές για πρακτική εξάσκηση με συνακόλουθη την απαραίτητη εκπαίδευση.

2.6. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΤΗΛΕΦΩΝΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η έρευνα έγινε τηλεφωνικά χρησιμοποιώντας ένα αυτοσχέδιο στοιχειώδες ερωτηματολόγιο το οποίο στόχο είχε μια όσο το δυνατό πλήρη καταγραφή των φορέων παροχής ψυχοθεραπείας κάθε μορφής, και τη διερεύνηση του βαθμού εισχώρησης της ψυχαναλυτικής θεωρίας και τεχνικής.

Δεδομένου ότι η τομεοποίηση έχει προχωρήσει ελάχιστα, δεν υπάρχει συνολική καταγραφή των υπαρχόντων φορέων και επομένως κινηθήκαμε με βάση τηλεφωνικούς καταλόγους και προσωπικές γνωριμίες με την ελπίδα της κάλυψης της πλειοψηφίας των φορέων τουλάχιστον στην Αθήνα, γι' αυτό άλλωστε και δεν προχωρήσαμε στην επαρχία, όπου εκ των υστέρων ανακαλύψαμε αρκετά κέντρα. Αυτό που θα πρέπει εδώ να ληφθεί υπόψη είναι ότι όσον αφορά τη θεραπευτική προσέγγιση ενός φορέα ψυχικής υγείας, αυτή επαφίεται στον πατριωτισμό ενός εκάστου θεραπευτή, όπως επίσης και η εν γένει εκπαίδευση του σε όποια τεχνική.

Πίνακας 1.

Ερώτηση	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΔΕΝ ΕΔΩΣΑΝ ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΣΥΝΟΛΟ ΚΕΝΤΡΩΝ
Ο τρόπος που εργάζεστε έχει κάποια θεωρητική αναφορά;	6	28	1	35
Η ψυχανάλυση αναφέρεται, ή χρησιμοποιείται στο ίδρυμά σας;	24	11	0	35

Πίνακας 2.

Κατεύθυνση Αποκλειστικά ψυχαναλυτική ή ψυχοδυναμική	Συνδυασμός Ψυχαναλυτικής με άλλες κατευθύνσεις	Σύνολο κέντρων που αναφέρεται ή χρησιμοποιείται η ψυχανάλυση
4	20	24

Πίνακας 3.

(Η ψυχανάλυση αναφέρεται, ή χρησιμοποιείται στο ίδρυμά σας;) Από ποιους;	
Ονομαστική αναφορά του επαγγελματία	11
Γενικά Ψυχαναλυτική ή ψυχοδυναμική κατ/ση	7
Δεν έδωσαν απάντηση	5
Και ονομαστικά και γενικά	1
Σύνολο κέντρων που αναφέρεται ή χρησιμοποιείται η ψυχανάλυση	24

Πίνακας 4.

Τι ειδικότητες (υπάρχουν στον χώρο εργασίας σας);		
<i>Διεπιστημονική ομάδα διαφόρων επαγγελματιών Ψυχικής Υγείας</i>	<i>Μία μόνο ειδικότητα</i>	<i>Σύνολο κέντρων</i>
33	2	35

Όπως φαίνεται από τους παραπάνω Πίνακες, προέκυψε ότι από τα 35 κέντρα και κλινικές που εξετάστηκαν, παρατηρήθηκαν τα εξής:

- ❖ Στην ερώτηση «Ο τρόπος που εργάζεστε έχει κάποια θεωρητική αναφορά;» απάντησαν «ΝΑΙ» οι εκπρόσωποι των 28 από τους 35 συνολικά χώρους εργασίας και «ΟΧΙ» οι εκπρόσωποι των 6 από τους 35 και δεν απάντησαν σε 1 από τα κέντρα.
- ❖ Στην ερώτηση «Η ψυχανάλυση αναφέρεται, ή χρησιμοποιείται στο ίδρυμά σας;» απάντησαν «ΝΑΙ» οι εκπρόσωποι των 24 από τους 35 συνολικά χώρους εργασίας.
- ❖ Στην ερώτηση «Η ψυχανάλυση αναφέρεται, ή χρησιμοποιείται στο ίδρυμά σας; Αν ναι από ποιους;» βρέθηκε ότι από τα 24 κέντρα που αναφέρουν ή χρησιμοποιούν την ψυχανάλυση, στα 11 οι ερωτηθέντες απάντησαν αναφέροντας ονομαστικά τους επαγγελματίες που αναφέρουν ή χρησιμοποιούν την ψυχανάλυση εντός του χώρου εργασίας τους, στα 7 ανέφεραν γενικά ότι ο χώρος εργασίας τους περιλαμβάνει ψυχοδυναμική ή ψυχαναλυτική προσέγγιση, στα 5 δεν έδωσαν απάντηση, ενώ σε 1 από τα 24 ανέφεραν και ονομαστικά και γενικά από ποιους αναφέρεται ή χρησιμοποιείται η ψυχανάλυση στον χώρο εργασίας τους.
- ❖ Βρέθηκε ακόμη ότι από τους 24 συνολικά χώρους στους οποίους οι ερωτηθέντες απάντησαν «ΝΑΙ» για αναφορά ή χρήση της ψυχανάλυσης στον χώρο εργασίας τους, μόνο σε 4 βρέθηκε ότι η κατεύθυνση ήταν αποκλειστικά ψυχαναλυτική ή ψυχοδυναμική. Στις υπόλοιπες 20 δομές φαίνεται η τάση για συνδυασμό της ψυχαναλυτικής με άλλες μεθόδους, όπως με τη συστημική, τη γνωσιακή και τη ροτζεριανή ή συμπεριφοριστική προσέγγιση.

- ❖ Στην ερώτηση «Τι ειδικότητες υπάρχουν στον χώρο εργασίας σας;» σε 33 από τα συνολικά 35 κέντρα, οι ερωτηθέντες απάντησαν αναφέροντας διεπιστημονική ομάδα με ψυχιάτρους και ψυχολόγους, αλλά και άλλες ειδικότητες επαγγελματιών ψυχικής υγείας, όπως παιδοψυχιάτρους, λογοθεραπευτές, κοινωνικούς λειτουργούς και εργοθεραπευτές, δηλαδή μόνο 2 από τα 35 κέντρα βρέθηκαν να αποτελούνται από μία μόνο ειδικότητα ψυχικής υγείας.

2.7. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΤΟ ΤΥΠΟ

Δείγμα: Τα δεδομένα της παρούσας έρευνας είναι δύο ειδών:

- Δείγμα από την αναζήτηση του όρου «ψυχανάλυση», «ψυχαναλυτής», «ψυχαναλυτικός» στον τύπο κατά τη διάρκεια ενός ημερολογιακού έτους. Η διερεύνηση έγινε στην ηλεκτρονική μορφή 5 εφημερίδων συνολικά: «ΤΑ ΝΕΑ», «ΒΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ», «ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ», «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ» και «ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ». Η επιλογή των εφημερίδων έγινε με βάση το ποιες από αυτές υπήρχαν σε ηλεκτρονική μορφή, κατά την περίοδο της έρευνας, χωρίς να εξαιρεθεί καμία.
- Δείγμα από 35 κλινικούς φορείς ψυχικής υγείας για τους οποίους αντλήθηκαν πληροφορίες από τον ανάλογο αριθμό εκπροσώπων του θεραπευτικού προσωπικού (35 εργαζόμενοι στους φορείς αυτούς, ένας από κάθε φορέα).

Μέσα και διαδικασία συλλογής δεδομένων: Για τη διερεύνηση του θέματος επελέγησαν οι παρακάτω μέθοδοι:

- Η έρευνα στον τύπο διεξήχθη κατά το ημερολογιακό έτος 2003. Έγινε εκτενής διερεύνηση μέσω internet στις εφημερίδες: «ΤΑ ΝΕΑ», «ΒΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ», «ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ», «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ» και «ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ». Αναζητήθηκαν οι όροι «ψυχανάλυση», «ψυχαναλυτής», «ψυχαναλυτικός» σε όλα τα φύλλα της ηλεκτρονικής μορφής των εφημερίδων.
- εκπόνηση τηλεφωνικής έρευνας σε κλινικούς φορείς, με στόχο τη διερεύνηση της «εξάπλωσης» της ψυχαναλυτικής/ ψυχοδυναμικής προσέγγισης στα πλαίσια της δημόσιας περίθαλψης, (φορείς υγείας & πρόνοιας του Νομού Αττικής). Για τις ανάγκες της έρευνας χορηγήθηκε τηλεφωνικά στοιχειώδες αυτοσχέδιο ερωτηματολόγιο το οποίο περιλαμβάνει τα βασικά χαρακτηριστικά του κάθε φορέα, τις επαγγελματικές ιδιότητες και το πλήθος του προσωπικού. Επιπλέον, το ερωτηματολόγιο προβλέπει ερωτήσεις σχετικές με τη θεωρητική κατεύθυνση του κάθε φορέα, καθώς και με τη χρήση και την έκταση της ψυχαναλυτικής προσέγγισης, ή την ύπαρξη ψυχαναλυτικών αναφορών.

- Βιβλιογραφική διερεύνηση της κλινικής εφαρμογής της ψυχανάλυσης σε θεσμικά πλαίσια του εξωτερικού από τις απαρχές της ψυχανάλυσης έως τα τέλη της δεκαετίας του 1950 (τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας παρουσιάζονται στο ξένο χρονολόγιο).
- Βιβλιογραφική διερεύνηση της κλινικής εφαρμογής στοιχείων ψυχανάλυσης σε κλινικά πλαίσια της Ελλάδας (τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας παρουσιάζονται στο ελληνικό χρονολόγιο).
- Ενδεικτική παρουσίαση φορέων με ψυχαναλυτική κλινική προσέγγιση σήμερα (βλέπε κεφάλαιο 2).

2.5.1. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗΣ ΣΤΟΝ ΤΥΠΟ

Σύμφωνα με το S. Moscovici ο τύπος, σε μια σχετικά ευνομούμενη δημοκρατική κοινωνία, αποτελεί, κατά τη δεδομένη στιγμή διερεύνησης του, τον καθρέφτη της κοινής γνώμης και είναι φορέας κοινωνικών αναπαραστάσεων.

Είναι μια μορφή επαρκούς αποτύπωσης του κοινωνικού γίνεσθαι και της συλλογικής συνείδησης. Επίσης εκφράζει, το πώς ο καθένας μαθαίνει να χειρίζεται τις επιστημονικές γνώσεις, έξω από το ειδικό τους πλαίσιο, το πώς αφομοιώνει το περιεχόμενο και τον τρόπο σκέψης που αυτές αντιπροσωπεύουν. Λαμβάνοντας υπόψη, επιπλέον ότι, οι κοινωνικές αναπαραστάσεις είναι δυναμικά σύνολα, που ο ρόλος τους είναι να παράγουν συμπεριφορές και σχέσεις με το περιβάλλον και να δρουν με τρόπο ο οποίος μεταλλάσσει και τις μεν και τις δε, και όχι να αναπαράγουν αυτές τις συμπεριφορές και αυτές τις σχέσεις, σα να αντιδρούν σε ένα δεδομένο εξωτερικό ερέθισμα. Υπερβαίνουν συνέχεια, αυτό που στην επιστήμη ή στη φιλοσοφία δίνεται άμεσα: τη δεδομένη ταξινόμηση γεγονότων και συμβάντων. Ο μετασχηματισμός μιας έμμεσης γνώσης σε άμεση, είναι ο μόνος τρόπος για να ιδιοποιηθούμε τον εξωτερικό κόσμο. Για να εναρμονιστεί μια επιστημονική έννοια, όπως η έννοια της ψυχανάλυσης, με τις συμπεριφορές με τις οποίες ταυτίζονται τα άτομα, θα πρέπει η έννοια αυτή να αποσπαστεί από την ομάδα των "ειδικών". Αντικειμενοποιώντας το επιστημονικό περιεχόμενο της Ψυχανάλυσης, η κοινωνία δεν τοποθετείται πλέον, αναφορικά με την Ψυχανάλυση ή τους Ψυχαναλυτές, αλλά σε σχέση με μια σειρά φαινόμενα τα οποία παίρνει το ελεύθερο να τα χειρίζεται κατά

βούληση. Η ψυχανάλυση δεν διεισδύει στην κοινωνία χωρίς να προσκρούσει στις αξίες των ομάδων που τη συνθέτουν ή να συντονιστεί με αυτές. Αυτές οι αξίες διαμορφώνουν την αναπαράσταση ή την απορροφούν. Η οργάνωση της αναπαράστασης φανερώνει το βάρος τους και τον αστερισμό τους σ' ένα καθορισμένο περιβάλλον. Η μεταστροφή των στοιχείων μιας ιδιαίτερης επιστημονικής αντίληψης σε σχέση με τις ειδικές αξίες, που συνδέονται με την εικόνα της αναπαράστασης της, είναι ένας τρόπος επικέντρωσης αυτής της αναπαράστασης στην κοινωνική πραγματικότητα. Η μελέτη μιας κοινωνικής αναπαράστασης σχετικής με μια επιστήμη, περιλαμβάνει εκτός απ' ό,τι έχει σχέση με το περιεχόμενο της, με τις αρχές της, την ανάλυση της διείσδυσης στη γλώσσα της. Η διαμόρφωση μιας κοινωνικής αναπαράστασης και η γενίκευσή της συνεπάγεται, ότι στις τρέχουσες γλωσσικές συναλλαγές, αναμιγνύονται οι έννοιες και οι λέξεις της γλώσσας που ανήκει στη θεωρία, του επιστημονικού της "ιδιολέκτου". Η επιρροή, που ασκεί μια επιστήμη και η κοινωνική της αναπαράσταση, δεν έχει ως μόνη συνέπεια την είσοδο των τεχνικών της όρων στο λεξιλόγιο, αλλά και την απόδοση αποχρώσεων σε άλλες λέξεις που κυκλοφορούν. Η επικοινωνία δεν ανέχεται μια σκέτη παράθεση ορολογιών. Μ' ένα κατάλληλο "ζύμωμα", κάνει τις προφορικές αλυσίδες να αντιστοιχηθούν η μια στην άλλη και να συγκολληθούν.

Από μια εξέταση της παρουσίας μιας επιστήμης στους διαύλους της επικοινωνίας προσδοκούμε ν' αποσπάσουμε πρώτα την κοινωνική της αναπαράσταση και να καταλάβουμε καλύτερα τις σημαντικότερες κανονικότητες των ανταλλαγών που γίνονται γύρω από αυτήν. Όπου υλοποιούνται τρία συστήματα επικοινωνίας, τα οποία καθορίζουν το περιεχόμενο και τη μορφή των εκπεμπόμενων ή λαμβανόμενων μηνυμάτων: η διάδοση, η μετάδοση και η προπαγάνδα.

Σχετικά με τη διερεύνηση η οποία έγινε στον ελληνικό τύπο γίνεται ποιοτική ανάλυση των ευρημάτων με εμπειρικό τρόπο, προκειμένου να μελετηθεί ο τρόπος χρήσης των όρων ψυχανάλυση, ψυχαναλυτής, ψυχαναλυτικός. Αυτό θα γίνει προσπάθεια να εξετασθεί, υπό το πρίσμα της φιλοσοφίας και πολιτικής της κάθε εφημερίδας, την ύπαρξη ή όχι άλλων σημαντικότερων ειδήσεων τη δεδομένη χρονική περίοδο, όπως επίσης θα πρέπει να ληφθούν υπόψη και άλλες παράμετροι όπως μόδα, εκδοτική κίνηση, κοινωνική πραγματικότητα, πολιτικές εξελίξεις, κ.λ.π.

Η περίοδος κατά την οποία έγινε η διερεύνηση, αφορά το ημερολογιακό έτος 2003, και θα μπορούσε να ειπωθεί, ότι χαρακτηρίζεται από μια ραγδαία εξάπλωση

των ψυχοθεραπειών και γενικότερα των εναλλακτικών θεραπειών. Το γεγονός αυτό εκτενώς διαφαίνεται στα media, όπου όλο και συχνότερα στα panel των talk shows συμμετέχει κάποιος ψυχολόγος, σε πολλές εκπομπές καθημερινότητας γίνονται συζητήσεις με καλεσμένους πολίτες οι οποίοι διηγούνται προσωπικά τους προβλήματα με την ελπίδα να λυθούν, όπως επίσης σε πολλά δημοφιλή σήριαλ περιλαμβάνεται ο ρόλος του ψυχολόγου, συχνά σαν καρικατούρα.

Θα πρέπει επίσης να ληφθούν υπόψη οι παρακάτω παράμετροι, σχετικά με τη διαφοροποίηση της Ελληνικής κοινής γνώμης αναφορικά με την αιφνίδια εξάπλωση των ψυχοθεραπειών.

- ❖ το γεγονός της εισαγωγής της ψυχοθεραπείας ως μέρος της ειδικότητας της ψυχιατρικής από τα τέλη της δεκαετίας του 1990.
- ❖ η αθρόα αποφοίτηση ψυχολόγων από τα ελληνικά πανεπιστήμια την τελευταία δεκαετία (ίδρυση τεσσάρων πανεπιστημιακών τμημάτων Ψυχολογίας στην Ελλάδα κατά τη δεκαετία του 1990, ενώ μέχρι τότε δεν υπήρχε κανένα).
- ❖ Η ανάπτυξη πληθώρας μεταπτυχιακών προγραμμάτων σπουδών με έμφαση στην κλινική ψυχολογία, την κοινωνική ψυχιατρική κ.λ.π.
- ❖ Η προσπάθεια Ψυχιατρικής Μεταρρύθμισης από τα τέλη της δεκαετίας του 1980, με την ίδρυση αρκετών Κέντρων Ψυχικής Υγείας, Νοσοκομείων Ημέρας, Συμβουλευτικών Σταθμών, κ.α.
- ❖ Η ίδρυση πληθώρας, κέντρων ελεύθερων σπουδών, ιδιωτικών πανεπιστημίων, αλλά και διαφόρων εταιριών εξειδίκευσης σε θεραπευτικές τεχνικές οι περισσότερες από αυτές αμφιβόλου προελεύσεως, πιστοποίησης και αξιοπιστίας.
- ❖ το γεγονός ότι η Ελλάδα γνώρισε ραγδαία ανάπτυξη την τελευταία εικοσαετία και λογίζεται πλέον ως μια ανεπτυγμένη Ευρωπαϊκή χώρα με όσα αυτό συνεπάγεται για την ψυχική υγεία και ισορροπία των πολιτών της.

Αναλυτικότερα από τις εφημερίδες που μελετήθηκαν προέκυψαν οι παρακάτω παρατηρήσεις.

Σχετικά με την εφημερίδα «ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ»

Πρόκειται εδώ για ένα «ειδικό» έντυπο, κομματικό όργανο, μαρξιστικής ιδεολογίας όπου σύμφωνα με την ιδεολογία που εκπροσωπεί, η ψυχανάλυση χαρακτηρίζεται ως ιδεαλιστική, ατομιστική προσέγγιση η οποία δεν έχει αντικειμενική βάση.

Αριθμητικά και σε σύνολο 313 ημερών γίνεται αναφορά των προς διερεύνηση όρων σε φύλλα 5 διαφορετικών ημερών, σε πέντε διαφορετικά άρθρα και μάλιστα σε νεκρούς μήνες (Απρίλιο και Ιούλιο). Οι δυο από αυτές τις αναφορές αφορούν ανακοινώσεις οι οποίες εμπεριέχουν τον όρο ψυχανάλυση είτε ως τίτλο βιβλίου, είτε ως θέμα ομιλίας. Δυο αναφορές έχουν να κάνουν με κριτική κινηματογράφου και αναφορά σε σκηνοθέτες οι οποίοι πράγματι χρησιμοποιούν την ψυχαναλυτική σκέψη (G. Allen, P. P. Pazollini) και μόλις μία αναφορά σε πολιτικό σχόλιο με αρκετή δόση ειρωνείας παρουσιάζοντας την Ευρώπη να κάνει ψυχανάλυση ξαπλωμένη σε ντιβάνι προκειμένου να σχολιαστεί αρνητικά η ιταλική προεδρία στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Μπορούμε να θεωρήσουμε ότι σε σχέση με τη συχνότητα αναφορά των προς διερεύνηση όρων σε άλλα έντυπα η συγκεκριμένη εφημερίδα διαφέρει ριζικά, όπως άλλωστε διαφέρει και γενικότερα.

Σχετικά με την εφημερίδα «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ»

Πρόκειται για μια από τις παλαιότερες ελληνικές εφημερίδες του ευρύτερου συντηρητικού χώρου ιδιαίτερα αξιόπιστη και με τη φήμη ότι απευθύνεται σε ένα κοινό υψηλού μορφωτικού και κοινωνικού επιπέδου. Πράγματι ένα πρώτο κοίταγμα στη συχνότητα χρήσης των προς διερεύνηση όρων μοιάζει να κερδίζει σε «ορθότητα» χρήσης έναντι της κατάχρησης και των πλεονασμών. Συγκεκριμένα στα 313 φύλλα που εκδόθηκαν το 2003, γίνεται χρήση των προς αναζήτηση όρων 18 φορές, σε φύλλα 8 διαφορετικών ημερών, σε 10 διαφορετικά άρθρα από τα οποία 6 αναφέρονται σε βιβλία και οι όροι που αναζητήθηκαν αφορούν στον τίτλο βιβλίων, ή στην ιδιότητα του συγγραφέα ως ψυχαναλυτή. Παρόλα αυτά σε δυο άρθρα ο συγγραφέας χρησιμοποιεί τη λέξη ψυχανάλυση προκειμένου να σχολιάσει εκτενέστερα το θέμα του εννοώντας κατ' ουσία την ενδοσκόπηση.

Σχετικά με την εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ»

Πρόκειται για μια εφημερίδα του κεντρώου χώρου με αρκετά προοδευτικές θέσεις η οποία διαβάζεται απ' την πλειοψηφία των Ελλήνων συχνά ανεξάρτητα πολιτικής τοποθέτησης. Διαθέτει δε συνεργασίες με την πλειοψηφία των Ελλήνων διανοητών, και μ' αυτήν την έννοια θα προσδοκούσε κανείς μεγαλύτερη ακρίβεια στη χρήση αλλά και στην εκλαΐκευση των επιστημονικών όρων. Σαν κυριακάτικο φύλλο διαθέτει πλούσια ύλη, ευρεία γκάμα θεμάτων και αναλύσεων ώστε να διαβάζεται όλη την εβδομάδα. Σε 52 κυριακάτικα φύλλα οι προς διερεύνηση όροι αναφέρονται σε φύλλα 16 διαφορετικών ημερών, σε 19 διαφορετικά άρθρα από τα οποία 17 αναφέρονται σε βιβλία και 2 στο θέατρο, συνολικά οι προς διερεύνηση λέξεις αναφέρονται 20 φορές. Παρατηρήθηκε ότι σε 4 διαφορετικά άρθρα γίνεται χρήση ή και παραποίηση των όρων.

Σχετικά με την εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ»

Η εφημερίδα με τη μεγαλύτερη ημερήσια και αδιάλειπτη κυκλοφορία από την ίδρυση της έως σήμερα. Απηχεί απόψεις του κεντρώου χώρου με προοδευτική χροιά και ευρεία διασύνδεση τόσο με τα πολιτικά όσο και με τα πολιτιστικά πράγματα. Ανήκει όπως και το ΒΗΜΑ στο ισχυρότερο εκδοτικό συγκρότημα της χώρας και παίζει με μεγαλύτερη πληρότητα το ρόλο της 4^{ης} εξουσίας από κάθε άλλο έντυπο. Εδώ σε 313 φύλλα, γίνεται αναφορά στους προς διερεύνηση όρους σε φύλλα 27 διαφορετικών ημερών, σε 28 διαφορετικά άρθρα, από τα οποία τα 8 αναφέρονται σε βιβλία, τα 9 σε διάφορα καλλιτεχνικά θέματα, τα 6 σε θεάματα και 5 σε διάφορα άλλα θέματα. Συνολικά οι λέξεις αναφέρονται 61 φορές. Συχνά χρησιμοποιείται ο όρος ψυχανάλυση υποδηλώνοντας την ψυχοθεραπεία εν γένει, ή την ενδοσκόπηση και την αυτοανάλυση όπως επίσης παραποιείται από ειδικούς (βλέπε παράρτημα άρθρο «ώρα για ψυχανάλυση εξπρές», κάτι για το οποίο η εφημερίδα δεν έχει ευθύνη).

Σχετικά με την εφημερίδα «ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ»

Η εφημερίδα των συντακτών. Έχει το χαρακτήρα της προοδευτικής εφημερίδας. Απηχεί ιδέες του κεντροαριστερού χώρου, φιλοξενώντας συχνά ακόμη και αιρετικές απόψεις αλλά και εναλλακτικά σχήματα. Δεύτερη σε κυκλοφορία ημερήσια εφημερίδα με ευρεία απήχηση στη νεολαία και τους πολίτες κυρίως του

προοδευτικού κοινωνικού και μορφωτικού φάσματος. Στην έρευνα μας πρωτοστάτησε σε «χρήση» των προς διερεύνηση όρων. Σε φύλλα 313 ημερών οι προς διερεύνηση όροι εμφανίζονται σε φύλλα 48 διαφορετικών ημερών σε 54 διαφορετικά άρθρα και συνολικά επαναλαμβάνονται 182 φορές. Παρατηρήθηκε επίσης ότι ένα μέρος των αναφορών οφείλεται και στην επανάληψη άρθρων και σχολίων σε διαφορετικές ημέρες, όπως επίσης και μια κάποια λαϊκίστικη χρήση των όρων.

Εφημερίδα	ΤΑ ΝΕΑ	ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ	ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΉ	ΤΟ ΒΗΜΑ	ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ
Σύνολο ημερών	313	313	313	52	313
Σύνολο άρθρων	28	54	10	17	5
Επανάληψη λέξεων	61	182	18	20	5
Ορθή χρήση %	83,61%	73,62%	88,89%	80%	80%
Παραποίηση %	16,39%	26,38%	11,11%	20%	20%

Από τον παραπάνω πίνακα φαίνεται:

- ❖ κατά πλειοψηφία υπάρχει ορθή χρήση των προς διερεύνηση όρων σε όλα τα έντυπα που εξετάστηκαν
- ❖ αναφορικά με το ποσοστό παραποίησης θα μπορούσε να ειπωθεί ότι τα έντυπα που απευθύνονται σε «λαϊκότερα», κοινωνικά στρώματά παραποιούν συχνότερα τους όρους
- ❖ αναφορικά με την εισχώρηση στην ελληνική γλώσσα και κουλτούρα, όπως αυτή αποτυπώνεται μέσω του τύπου, παρατηρείται μια αρκετά μεγάλη παρουσία ψυχαναλυτικών όρων τόσο όσον αφορά, πραγματική παρουσίαση

ψυχαναλυτικών δραστηριοτήτων στη χώρα, (εκδόσεις, ομιλίες, συνεντεύξεις), αλλά και ως αφομοίωση της κοινωνικής αναπαράστασης της ψυχανάλυσης όπως παρουσιάστηκε παραπάνω

- ❖ παρόλα αυτά δε θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ιδιαίτερα συχνή η παρουσία αυτή κρίνοντας από την αριθμητική εμφάνιση των όρων κατά ένα ολόκληρο ημερολογιακό έτος, σχετικά λίγες οι αναφορές επί του συνόλου της ύλης.

Από την επεξεργασία του περιεχομένου των άρθρων που εμπεριείχαν τις προς διερεύνηση λέξεις προέκυψαν οι παρακάτω παρατηρήσεις:

- αναφορές του όρου ψυχαναλυτής ή ψυχανάλυση αρκετές φορές ορθά όταν επρόκειτο για παρουσίαση βιβλίου που στον τίτλο υπήρχαν οι εν λόγω όροι ή όταν οι συγγραφείς ήταν πράγματι ψυχαναλυτές
- εκτεταμένη σύγχυση του νοήματος του όρου ψυχανάλυση
- ταύτιση της ψυχανάλυσης με την ψυχοθεραπεία
- ταύτιση της ψυχανάλυσης με κάθε διαδικασία που έχει να κάνει με την αυτογνωσία, την ενδοσκόπηση, την ανάλυση, τη συζήτηση σε βάθος, την προσωπική διεργασία που μπορεί να κάνει κάποιος προκειμένου να αναλογιστεί τι του συμβαίνει
- ειρωνικές αναφορές στην «υποδούλωση» στην ψυχανάλυση ή στη μόδα της ψυχανάλυσης
- συχνότερη χρήση των όρων σε έντυπα λαϊκότερης απήχησης
- αναφορά της ψυχανάλυσης ως είδος πολυτελείας το οποίο απευθύνεται σε υψηλά κοινωνικοοικονομικά στρώματα, ίσως και σε αργόσχολους
- αλλά και αναφορές από ψυχοθεραπευτές άλλων κατευθύνσεων του όρου ψυχανάλυση

Στις επόμενες ενότητες παρατίθενται μερικά χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τον ημερήσιο και κυριακάτικο τύπο:

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ "Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ"

12.11.03, ΚΟΣΜΟΣ "Ο Μπλερ δίνει το φιλί του Ιούδα στους Βρετανούς εφήβους" Μ. Παπαθανασίου

Περί ποινικοποίησης του φιλιού στην Αγγλία για τους νέους κάτω των 16 ετών....

"...γιατί θυμίζει το χρόνο που έχει περάσει και για την εφηβεία ως ξεχωριστή ηλικία, με όλα τα παράδοξα της, μπορεί να έχει όντως υπάρξει τραυματική εμπειρία, που για να την αφήσεις πίσω σου χρειάζεσαι ώρες [ψυχανάλυσης](#)..."

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ "ΤΟ ΒΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ"

8.6.03, βιβλία, Ν. Μπακουνάκης, "η συνάντηση των Σπετσών"

"...ήταν μια πολύ ενδιαφέρουσα συνάντηση που έμοιαζε με ομαδική [ψυχανάλυση](#)..."

2.2.03, βιβλιογραφίες, Α. Κέζα

"...στο ερώτημα γιατί γράφεις, η πλειοψηφία απαντά, για να εκφραστώ. Αυτό τι σημαίνει? Μήπως για ν' αποφύγω την [ψυχανάλυση](#)?"

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ "ΤΑ ΝΕΑ"

18.01.03, Π. Διαμαντάκου:

Α. Δρούζα, "εξομολόγηση των ψυχών"

"...πέρασε από το σαπουνό- σόου, με ατραξιόν του τύπου φάτε έντομα και χαϊδέψτε ποντίκια μπροστά στην κάμερα, στα [ψυχανάλυση- σόου](#) . έτσι ανακάλυψε εκείνο που κάνει θραύση στις εποχές μας, ... το είδος της καταναλωτικής [ψυχανάλυσης](#), το [ψυχανάλυση -σόου](#).

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ "ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ",

02.12.03, Β. Βαγγελάτος, "κατέβα απ' το ντιβάνι"

"...γιατί όλη αυτή η ιστορία γύρω από την ολοκαίνουρια κουλτούρα της [ψυχανάλυσης](#) έχει αρχίσει να γίνεται αστεία.... Τελικά η Αθήνα κατάντησε ένα τεράστιο [ψυχαναλυτικό ντιβάνι](#).... Ο θειος Freud μας είχε προειδοποιήσει...αν της δώσεις το μικρό σου δαχτυλάκι, σύντομα θα έχει ολόκληρο το χέρι σου, είχε πει κάποτε για την [ψυχανάλυση](#).... Θεραπίστας όμως δε γίνονται μόνο τα upper- class ψώνια. Οι φτωχότεροι [ψυχαναλύονται](#) μέσω τηλεφώνου και TV... σε όλη την Ευρώπη γιατροί συστήνουν [ψυχανάλυση](#) σε παιδιά ζωηρά που δεν τα καταφέρνουν καλά στο σχολείο ή ακόμα και σε νευρικά σκυλιά.... [Ψυχαναλυτική μανία](#).... Προ [ψυχανάλυσης](#) και προ Freud ο κόσμος ήταν υπέροχος και όλοι περνάγανε ζάχαρη. Η γιαγιά μου πέρασε και γαμώ και γι' αυτό δεν πήγε ποτέ σε [ψυχαναλυτή](#)... τις μισές ιστορίες της να 'λεγε θα ξάπλωνε ο [ψυχαναλυτής](#) τα μυαλά του στον τοίχο... τελικά η [ψυχανάλυση](#) είναι κάπως σαν την αντιβίωση.

08.11.03, Α. Ρουμελιώτης, "στην πρίζα"

"στις έρευνες ως γνωστόν κάνουμε πάντα χαβαλέ. Ούτε με ψυχανάλυση, μόνο με όρο της αλήθειας μπορούν να μάθουν ποιοι είμεθα."

22.06.03, "ριάλιτι κατά παραγγελία"

"το παιδάκι που θα αντέξει περισσότερο κερδίζει μια δωρεάν ψυχανάλυση"

09.03.03, Μ. Στεφανίδη, "η παιδαγωγική του τρόμου"

περί δικής 17N, "ο,τι και να λέμε τώρα, το είχαμε καταλάβει από καιρό πως η δική αυτή θα αποτελούσε την εθνική μας ψυχανάλυση, το κρυφό, ή το φανερωμένο μας οιδιπόδειο"

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ "ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ"

04.07.03, πολιτική,

"...οίκος Μπερλουσκόνι: η δεσποινίς Ευρώπη σφόδρα ταραχτηκε όταν, κάποια στιγμή που έκανε ψυχανάλυση, έμαθε τα τρομερά νέα: ότι για αρκετούς μήνες πατέρα, αφεντικό και πατριάρχη του οίκου της θα είναι ο Σίλβιο Μπερλουσκόνι...."

Ίσως μια τέτοια στάση να μην ξεφεύγει από το συνήθως γεγνημένο παγκοσμίως, έχοντας σίγουρα μια πινελιά ελληνικού στυλ. Η ψυχανάλυση από την εμφάνιση της στα επιστημονικά και κοινωνικά δρώμενα δε συνάντησε και το πλέον φιλόξενο κοινό, και συχνά είχε να αντιμετωπίσει την πολεμική, την ειρωνεία και την παραχάραξη. Αποδείχθηκε εντέλει μια επιστημονική θεωρία που άντεξε στο χρόνο, καταξιώθηκε επιστημονικά αλλά και κοινωνικά, και ρίζωσε στο συλλογικό ασυνείδητο πλουτίζοντας τον τρόπο σκέψης των ανθρώπων εισάγοντας μια για πάντα την παράμετρο του ασυνείδητου στο κοινωνικό γίγνεσθαι. Παρόλα αυτά η ψυχανάλυση προκαλεί φόβο και αγωνία με το άκουσμα της. συχνά απέναντι σ' έναν ψυχαναλυτή κανείς νιώθει ότι γίνεται διάφανος και ότι διαβάζεται η σκέψη του. Θα μπορούσε αυτό ίσως να ληφθεί ως ένα μη εκφρασμένο αίτημα για θεραπεία; Ενδεχομένως όσο περισσότερος συσσωρευμένος θυμός υπάρχει τόσο μεγαλύτερος είναι και ο φόβος αλλά και ο φθόνος με τον οποίο αντιμετωπίζει κανείς κάτι, ιδιαίτερα κάτι το οποίο δεν μπορεί να ελέγξει.

Τα Μ.Μ.Ε. απηχούν τις απόψεις της κοινής γνώμης αλλά συχνά τη διαμορφώνουν αναδεικνύοντας τα « σημαντικά» και υποβαθμίζοντας τα «ασήμαντα».

ΜΕΡΟΣ Γ: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ;

Η ψυχανάλυση διέτρεξε στην Ελλάδα μια αρκετά ιδιότυπη διαδρομή κατά τα εκατό χρόνια ύπαρξής της στη χώρα. Εισήλθε μέσα από προσωπικά αναγνώσματα κυρίως εκπαιδευτικών, οι οποίοι στην προσπάθειά τους να αντλήσουν ιδέες για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση αναζητούσαν ό,τι νεωτερικότερο στην Ευρώπη. Ο Μ. Τριανταφυλλίδης, ο Δ. Μωραΐτης αρχικά και ο Δ. Κουρέτας στη συνέχεια μαζί με άλλους στοχαστές όπως αναλυτικά αναφέρεται παραπάνω όχι μόνο μελέτησαν το έργο του Freud αλλά προσπάθησαν και ήρθαν σε κάποια επαφή μαζί του, όπως επίσης και πρωτοστάτησαν σε μεταφράσεις έργων του (Πλουμπίδης, Δ. Ν. 1984). Ίδρυσαν επιστημονικούς ομίλους, συνέγραψαν πρωτότυπα άρθρα παρουσίασης της ψυχανάλυσης και στην προσπάθεια πρακτικής εφαρμογής των ψυχαναλυτικών ιδεών ίδρυσαν δομές στήριξης παιδιών με αξιόλογα αποτελέσματα παρά το συντηρητικό κλίμα που επικρατούσε στο Ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. (βλ. Χρονολόγιο 1908-1926).

Από το 1927, με πρωταγωνιστή το Δ. Κουρέτα ξεκινά ο προβληματισμός σχετικά με την ψυχανάλυση στον ψυχιατρικό χώρο, με σαφώς λιγότερους υποστηρικτές και με αρκετή πολεμική εν σχέση με τον εκπαιδευτικό χώρο. Επίσης αξίζει να σημειωθεί ότι εν μέσω πολιτικών αντιπαραθέσεων της εποχής, όπου η σχάση κυριαρχούσε στις επιλογές, η ψυχανάλυση ως άλλη οπτική εν σχέση με την έως τότε επιστημονική προσέγγιση της ανθρώπινης προσωπικότητας και συμπεριφοράς είχε αυτομάτως καταχωρηθεί στον προοδευτικό χώρο με αποτέλεσμα διανοητές του αριστερού κινήματος να γράφουν υποστηρικτικά γι' αυτήν (Βασιλιάς, Α. 2003). Αυτό άλλαξε αυτόματα και οι ίδιοι συγγραφείς δημοσίευσαν πολεμικά άρθρα όταν δραστηριοποιήθηκε ενεργά στην Ελλάδα η ψυχαναλύτρια, αλλά και πριγκίπισσα Μαρία Βοναπάρτη, (βλ. Χρονολόγιο 1946-1952). Η δραστηριοποίηση ωστόσο της Μαρίας Βοναπάρτη και η συγκρότηση της πρώτης ομάδας μελέτης για την ψυχανάλυση στην Ελλάδα, με τη συμμετοχή προσωπικοτήτων οι οποίοι είχαν εντυπώσει στην ψυχαναλυτική θεωρία, και είχαν εμπειρία προσωπικής ανάλυσης και αναλυτικής πρακτικής θα μπορούσε να θεωρηθεί το εναρκτήριο λάκτισμα για την ουσιαστική εγκαθίδρυση της ψυχανάλυσης στην Ελλάδα. Έκτοτε και παρά την αποτυχία θεσμοθέτησης εκείνης της πρώτης ομάδας, όλο και περισσότεροι

επιστήμονες ειδικεύονταν στην ψυχανάλυση κυρίως στη Γαλλία αλλά και σε άλλες χώρες της Ευρώπης και της Αμερικής.

Το 1956 (βλ. Χρονολόγιο) ιδρύεται για πρώτη φορά στην Ελλάδα κέντρο πρωτοβάθμιας ψυχιατρικής και ψυχολογικής υποστήριξης με πρωτεργάτη την Α. Ποταμιάνου, με σαφή ψυχοδυναμικό προσανατολισμό δίνοντας την ευκαιρία σε πολλούς ειδικούς ψυχικής υγείας να έρθουν σε επαφή με την ψυχαναλυτική θεωρία και πρακτική και να προχωρήσουν πολλοί από αυτούς σε ψυχαναλυτικές εκπαιδεύσεις στο εξωτερικό.

Στοιχεία ψυχαναλυτικής κατανόησης εμφανίζονται επίσης κατά τη δεκαετία του 1950 (βλ. Χρονολόγιο), και σε ψυχιατρικά νοσηλευτικά ιδρύματα όπως στο Δρομοκαΐτειο και το ψυχιατρείο Θεσσαλονίκης. Με την ανάληψη δε της έδρας της ψυχιατρικής στο Αιγινίτειο νοσοκομείο από το Δ. Κουρέτα το 1964 έχουμε την επίσημη εισαγωγή της ψυχανάλυσης στον Πανεπιστημιακό χώρο και την εισαγωγή ψυχαναλυτικών εννοιών στην επίσημη εκπαίδευση των ψυχιάτρων, μια προσπάθεια που ανακόπηκε με τον ερχομό της δικτατορίας και τη συνταξιοδότηση του Δ. Κουρέτα. Η προσπάθεια αυτή ωστόσο, συνεχίστηκε και εμπλουτίστηκε, αδιαλείπτως έως σήμερα από το 1973 και έπειτα (βλ. Χρονολόγιο). Από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 και έως σήμερα η ψυχανάλυση διδάσκεται στα Ελληνικά Πανεπιστήμια, κυρίως στα τμήματα Ψυχολογίας, αλλά και σε άλλες σχολές από έγκριτους ψυχαναλυτές. Στην ειδικότητα ψυχιατρικής, τουλάχιστον στα Πανεπιστημιακά Νοσοκομεία υπάρχουν ομάδες ψυχαναλυτικής ψυχοθεραπείας και οι ειδικευόμενοι ψυχίατροι έχουν την ευκαιρία να ενημερωθούν ψυχαναλυτικά. Επίσης αξιόπιστες μεταφράσεις ψυχαναλυτικών έργων εκδίδονται διαρκώς αλλά και πρωτότυπα έργα Ελλήνων ψυχαναλυτών. όπως επίσης και ψυχαναλυτικά δελτία και περιοδικά, με επικεφαλής το περιοδικό «Εκ των υστέρων», το οποίο κατάφερε να συσπειρώσει την πλειοψηφία των Ελλήνων ψυχαναλυτών ανεξάρτητα Εταιρείας και τάσης. Ωστόσο πουθενά δεν διαπιστώσαμε επίσημη θεσμοθέτηση της Ψυχανάλυσης ως θεραπευτικής τεχνικής στη δημόσια περίθαλψη, με αποτέλεσμα συχνά με την αποχώρηση θεραπειών να αλλοιώνεται και ο χαρακτήρας του φορέα αν δεν τύχει να τον διαδεχθεί επίσης ψυχαναλυτής,

- Φαίνεται ότι η ψυχανάλυση εισήχθη στη Ελλάδα όχι αργότερα από την υπόλοιπη Ευρώπη, (1908), πράγμα εντυπωσιακό για το επίπεδο επιστημονικής

έρευνας στη χώρα. Ωστόσο ήρθε μια κάποια «δευτερεύουσα» πλευρά της, όπως είναι η παιδαγωγική εφαρμογή.

- Ως πρωτοποριακή και ρηξικέλευθη θεωρία για την εποχή, η ψυχανάλυση προκάλεσε και στην Ελλάδα, ποικίλες αντιδράσεις, ανάλογες με τον υπόλοιπο κόσμο, (κατηγορήθηκε ως αντιεπιστημονική, πανσεξουαλική, κ.λ.π.)
- Αναφορικά με την κλινική διάσταση της ψυχαναλυτικής θεωρίας, μπορεί να λεχθεί ότι για τα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά δεδομένα της χώρας, αρκετά νωρίς (δεκαετία 1920), υπήρξαν προσπάθειες ψυχαναλυτικής θεραπείας, τόσο από επιστήμονες με ψυχαναλυτική κατάρτιση, όσο και από μελετητές της ψυχανάλυσης στην Ελλάδα.
- Όσον αφορά τη θεσμοθέτηση της ψυχανάλυσης, οι προσπάθειες ήταν πολλές, ήδη από το 1946, χωρίς ωστόσο να καρποφορήσουν, παρά μόνο πολύ αργά (1978, 1982), (Γκουγκουλής, Ν. 2004). με αποτέλεσμα οι όποιες προσπάθειες κλινικής εφαρμογής έως τότε τουλάχιστον να επαφίενται αφ' ενός στον πατριωτισμό των εκάστοτε ειδικών και αφ' ετέρου στην ανοχή του εκάστοτε πλαισίου. Δεδομένου δε ότι στην ψυχανάλυση το πλαίσιο είναι πολύ ουσιαστικό στοιχείο για την εφαρμογή της, γίνεται αντιληπτό το εύθραυστο του πράγματος.
- Στις μέρες μας, όπου η θεσμική παρουσία της ψυχανάλυσης μετρά πλέον τρεις δεκαετίες, μοιάζει να μην έχει ακόμη ξεφύγει από τη μεθοριακή ανάπτυξη της. Συνεπώς λειτουργεί με σχάσεις, εκδραματίσεις και προβολές, κάτι που σε θεσμικό επίπεδο δεν επιτρέπει να θεωρηθεί ως δεσπόζουσα τεχνική.
- Πληθώρα ειδικών ωστόσο, έχουν επαρκή ψυχαναλυτική εκπαίδευση και προσπαθούν κατά μόνας να εφαρμόσουν στους κλινικούς χώρους που εργάζονται την ψυχαναλυτική τεχνική, άλλοτε ευκαιριακά άλλοτε πληρέστερα.
- Και στην Ελλάδα όπως και αλλού η ψυχαναλυτική ορολογία έχει εισαχθεί στο καθημερινό λεξιλόγιο των πολιτών, με τις ανάλογες βέβαια διαβρώσεις. Χρησιμοποιείται συχνά ως φανταζί αλατοπίπερο κυρίως από τον τύπο και τα Μ.Μ.Ε., αλλά και πολλές φορές από μη ψυχαναλυτές θεραπευτές προκειμένου να προσδώσουν στους εαυτούς λίγη από την ψυχαναλυτική αίγλη.

Αντί επιλόγου

ΠΟΙΑ ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ ΣΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥΣ ΚΛΙΝΙΚΟΥΣ ΘΕΣΜΟΥΣ?

Στο λεξιλόγιο της ψυχανάλυσης των Laplanche- Pontalis στο λήμμα *ψυχανάλυση* αναφέρεται: γνωστικός κλάδος ο οποίος ιδρύθηκε από το Freud και περιλαμβάνει τρία επίπεδα:

1. μια μέθοδο διερεύνησης, η οποία συνίσταται κατά βάση στην ανάδειξη της ασυνείδητης σημασίας των λόγων, των πράξεων και των προϊόντων της φαντασίας, (ονείρων, φαντασιώσεων, παραληρημάτων) του ατόμου. Η μέθοδος στηρίζεται κυρίως στους ελεύθερους συνειρμούς του ατόμου, οι οποίοι και εγγυώνται την εγκυρότητα της ερμηνείας. Η ψυχαναλυτική ερμηνεία μπορεί να επεκταθεί και σε άλλες ανθρώπινες δημιουργίες και παραγωγές, για τις οποίες δε διαθέτουμε ελεύθερους συνειρμούς.
2. μια μέθοδο ψυχοθεραπείας, η οποία στηρίζεται στην εν λόγω διερεύνηση και συγκεκριμενοποιείται με την ελεγχόμενη ερμηνεία της αντίστασης, της μεταβίβασης και της επιθυμίας. Σ' αυτήν την έννοια του όρου εντάσσεται και η χρήση της λέξης ψυχανάλυση ως συνώνυμης του όρου ψυχαναλυτική αγωγή.
3. ένα σύνολο ψυχολογικών και ψυχοπαθολογικών θεωριών, οι οποίες συνιστούν τη συστηματοποίηση των ευρημάτων της ψυχαναλυτικής μεθόδου διερεύνησης και θεραπείας.

Στη διαδικτυακή εγκυκλοπαίδεια wikipedia, στο λήμμα *ψυχανάλυση* το οποίο καταλαμβάνει 21 σελίδες, αναφέρονται μεταξύ άλλων τα εξής: η ψυχανάλυση είναι ένας τομέας της επιστήμης που αναπτύχθηκε από το Σ. Freud και τους επιγόνους του, αφιερωμένος στη μελέτη της ανθρώπινης ψυχολογικής λειτουργίας και συμπεριφοράς. Έχει τρεις εφαρμογές:

1. μια μέθοδο διερεύνησης του νου,
2. ένα σύστημα γνώσεων για την ανθρώπινη συμπεριφορά, και
3. συνιστά μια μέθοδο θεραπείας, ψυχολογικής και συναισθηματικής ασθένειας.

Η Φροϋδική ψυχανάλυση αναφέρεται σε έναν ειδικό τύπο θεραπείας, όπου ο «αναλυόμενος» λεκτικοποιεί/ ρηματοποιεί σκέψεις, συμπεριλαμβανομένων και

ελεύθερων συνειρμών, φαντασιώσεων και ονείρων, μέσω των οποίων ο αναλυτής μορφοποιεί τις ασυνείδητες συγκρούσεις οι οποίες προκαλούν τα συμπτώματα, και τα προβλήματα του χαρακτήρα και τα ερμηνεύει προς τον ασθενή προκειμένου να δημιουργηθεί εναισθησία για την επίλυση τους. Επίσης αναφέρεται ότι οι ιδιαιτερότητες των παρεμβάσεων του αναλυτή περιλαμβάνουν τυπικά την αντιμετώπιση και την αποσαφήνιση των παθολογικών αμυνών του ασθενή, των επιθυμιών του και των ενοχών. Μέσω της ανάλυσης των συγκρούσεων, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που συνεισφέρουν στις αντιστάσεις όπως και εκείνων που αφορούν τη μεταβίβαση προς τον αναλυτή διεστραμμένων αντιδράσεων, η ψυχαναλυτική θεραπεία μπορεί να ξεκαθαρίσει το πώς οι ασθενείς ασυνείδητα γίνονται οι χειρότεροι εχθροί του εαυτού τους: πώς ασυνείδητες, συμβολικές αντιδράσεις οι οποίες έχουν ερεθιστεί από την εμπειρία/ πείρα προκαλούν συμπτώματα.

- Η ψυχανάλυση ορίστηκε ως η επιστήμη του ασυνειδήτου. Ως θεραπευτική τεχνική διαμέσου της θεραπευτικής σχέσης η οποία αναπτύσσεται μεταξύ αναλυτή και αναλυόμενου, καθώς οικοδομείται η θεραπευτική συμμαχία αρχικά και εγκαθίσταται η μεταβίβαση στη συνέχεια, γίνεται αναβίωση τραυματικών εμπειριών, σύνδεση τους με τα σημαντικά πρόσωπα ταύτισης της παιδικής ηλικίας, γονεϊκά πρότυπα, και μέσω της ερμηνείας των αμυνών του εγώ οι οποίες λειτουργούν στην υπηρεσία της ψυχικής ομοιοστάσης επέρχεται η συνειδητοποίηση ή αλλιώς η άρση του απωθημένου.
- Αυτός ο εμπειρικός ορισμός ίσως θα μπορούσε να δώσει μια πτυχή του τι συμβαίνει μέσα στο θεραπευτικό πλαίσιο. Ψυχοθεραπευτικές τεχνικές υπάρχουν πολλές και καθεμία έχει τα εργαλεία της. Η ψυχανάλυση είναι μια από αυτές και αυτή που επιλέξαμε να μελετήσουμε στην έρευνα μας. Μια εργαλειοθήκη λοιπόν με πολλά και ποικίλα εξαρτήματα τα οποία καλείται ο αναλυτής να χρησιμοποιήσει σύμφωνα με την ψυχαναλυτική μεθοδολογία, αλλά κυρίως έχοντας ως οδηγό πλοήγησης τον άνθρωπο τον οποίο έχει απέναντι του ή ξαπλωμένο, και ο οποίος βιώνει ψυχικό πόνο, τραύματα, ψυχοσυγκρούσεις και ζητά να σταματήσουν το συντομότερο δυνατό. Η ψυχανάλυση αποτελεί ένα ταξίδι στην αυτογνωσία με ποικίλες διαδρομές, πισωγυρίσματα, στάσεις, αντιστάσεις, εκδραματίσεις και άλλα τινά. Είναι μια διαδρομή εντελώς προσωπική αλλά συχνά με πολύ κοινά φαινόμενα, σε

συνθήκες που ποικίλουν, και κάθε φορά ο αναλυτής καλείται να αξιολογήσει τα φαινόμενα, δηλαδή το έκδηλο υλικό, προκειμένου να εργαστεί με το λανθάνον, το κρυμμένο, αυτό που βρίσκεται πίσω απ' τις λέξεις, και την εξωλεκτική επικοινωνία. Να καθρεφτίσει, αποκωδικοποιήσει το υλικό αυτό, να το μεταβολίσει και να το δώσει πίσω στον ασθενή έτσι ώστε εκείνος να το αντέξει και να πάρει τη γνώση, τη συνειδητοποίηση που του αποκαλύπτεται. Το τι θα κάνει με αυτήν είναι δικό του θέμα. Αν θα κάνει αλλαγές ή αν θα αρκεστεί σε αυτήν την ανακούφιση της γνώσης. Ο ψυχαναλυτής συναντάται σε κάποια στιγμή της προσωπικής του ανάπτυξης, σε κάποιο πλαίσιο, με τον υποψήφιο αναλυόμενο. Όσο πιο γεμάτη είναι η φαρέτρα του με «θεραπευτικά εργαλεία», όσο περισσότερο έχει προχωρήσει το δικό του ταξίδι αυτογνωσίας, τόσο επαρκέστερα μπορεί να διακρίνει τη στιγμή ανάπτυξης του ασθενή, την ψυχοσυγκρούση του και να τον συνοδεύσει στο δικό του ταξίδι αυτογνωσίας, ανασύροντας από τη φαρέτρα του τα εργαλεία εκείνα που χρειάζονται κάθε φορά, προκειμένου να δυναμώσει το Εγώ, να επιλυθούν όσες ψυχοσυγκρούσεις είναι δυνατό, να περιοριστούν κατά το δυνατό οι καταναγκασμοί της επανάληψης, και να απελευθερωθούν οι επιθυμίες. Τα παραπάνω σε καμία περίπτωση δεν υποδηλώνουν ότι δεν υπάρχουν σταθερές στην ψυχαναλυτική διαδικασία, όσο και αν γίνονται τροποποιήσεις και επιλογές χειρισμών κατά περίπτωση. Το θεραπευτικό πλαίσιο, η σταθερή συχνότητα των συνεδρίων, η χρέωση των απουσιών, η έγκαιρη ενημέρωση και επεξεργασία για κάθε απουσία του αναλυτή, αλλά κυρίως η εργασία με το ασυνείδητο. Το αν και ποτέ θα γίνει ερμηνεία προς τον ασθενή εξαρτάται από το ψυχικό του σθένος, το ότι ο αναλυτής ό,τι ακούει το μεταφράζει με όρους ασυνείδητου υλικού, είναι γεγονός επίσης, ασχέτως του πότε αυτό θα εκφρασθεί προς τον ασθενή. Επίσης ζητήματα συχνότητας των συνεδριών, διάρκειας της θεραπείας, όπως επίσης και χρήση ή μη του αναλυτικού ντιβανιού, έχουν να κάνουν τόσο με τις συνθήκες της εξωτερικής πραγματικότητας όσο και με την εσωτερική πραγματικότητα του θεραπευόμενου. Επομένως στο βαθμό που τα παραπάνω λαμβάνονται σοβαρά υπόψη από το θεραπευτή, ο οποίος εργάζεται με τον ασθενή για τον ασθενή, η τεχνική προσαρμόζεται ανάλογα με τις συνθήκες και τη στιγμή ώστε να δημιουργηθεί το κατάλληλο έδαφος να αποκτήσουν νόημα τα δικά του δεδομένα. Εδώ εντάσσεται επομένως και η όποια τροποποίηση της

συχνότητας των συνεδρίων, της θέσης του ασθενή (αντικριστά ή στο ντιβάνι), της στιγμής που θα εκφραστεί μια ερμηνεία κ.λ.π. Οι αναλυτικοί σκοποί μας συνιστώνται στο να δημιουργήσουμε ευνοϊκές εσωτερικές συνθήκες για τις διαδικασίες μετασχηματισμού κατά τον D. Winnicott ο οποίος στο: «μεταψυχολογικές και κλινικές όψεις της παλινδρόμησης μέσα στο ψυχαναλυτικό πλαίσιο» (1954) αναφέρει ότι «η ανάλυση δεν είναι μόνο μια τεχνική άσκηση. Είναι κάτι που γινόμαστε ικανοί να κάνουμε όταν έχουμε φτάσει ένα στάδιο στην απόκτηση μιας βασικής τεχνικής. Ό,τι μπορούμε να κάνουμε μας δίνει τη δυνατότητα να συνεργαζόμαστε με τον άρρωστο ακολουθώντας τη *διεργασία*, αυτή που για κάθε άρρωστο έχει το δικό της βηματισμό και ακολουθεί τη δική της πορεία. Όλα τα σημαντικά χαρακτηριστικά αυτής της διεργασίας απορρέουν από τον άρρωστο και όχι από τους εαυτούς μας ως αναλυτές. Είναι δυνατό να φέρουμε εις πέρας μια θεραπεία με περιορισμένη τεχνική, και είναι δυνατό με πολύ αναπτυγμένη τεχνική ν' αποτύχουμε να φέρουμε εις πέρας μια θεραπεία.» Η συζήτηση παραπέμπει στην ανάγκη να προσαρμόζεται, στις δύσκολες περιπτώσεις, η τεχνική σε ειδικές ανάγκες του ασθενούς. Με την ίδια κίνηση τίθεται ερώτημα για την ίδια την τεχνική αυτής της προσαρμογής. Υπάρχουν άραγε καθοδηγητικές γραμμές χρησιμοποιήσιμες σε αυτές τις περιστάσεις; οι αλλαγές συστήματος μέσα στην ψυχική λειτουργία επηρεάζουν επίσης τον ψυχαναλυτή και επομένως τις ερμηνευτικές του τροπικότητες. Η ψυχοθεραπευτική εργασία μπορεί να αποδειχθεί πολύ πιο δύσκολη από την τυπική ανάλυση και είναι ακριβώς για το λόγο αυτό που απαιτείται από την πλευρά του θεραπευτή εμπειρία και υψηλή προσωπική ικανότητα. Θα αναφέρουμε το παράδειγμα της πρακτικής της «λειτουργίας επιφυλακής» που περιέγραψε η Α. Ποταμιάνου (2004). «Συνιστά έναν τύπο ακούσματος διαφορετικό από τον τυπικό. Μια στάση επιφυλακής συνυπάρχει με εκείνη της ελεύθερα κυμαινόμενης προσοχής. Η διαφορά της από εκείνο που περιγράφεται από τον συγγραφέα ως προσαρμογή στις αυξημένες ανάγκες ενός υποκειμένου στο εσωτερικό της ψυχοθεραπευτικής εργασίας είναι ότι η «λειτουργία επιφυλακής» ενεργοποιείται έναντι των αιτημάτων της εσωτερικής πραγματικότητας και κατευθύνεται προς αυτήν και μόνο, όπως εξάλλου κάθε έκφραση και σκέψη του αναλυτή.» Ίσως αυτή να είναι μια από τις καθοδηγητικές γραμμές που αναζητούσαμε. Οι χειρισμοί του αναλυτή σε

οιουδήποτε τύπου εργασία εξαρτώνται από την αντιμεταβιβαστική του διακίνηση και την επεξεργασία της, η οποία εξαρτάται με τη σειρά της από το βάθος της προσωπικής του ανάλυσης, καθώς επίσης και από τα προσωπικά του χαρίσματα. Θα διερωτηθούμε αν δεν είναι η πραγματικότητα της επίδρασης της προσωπικής του ανάλυσης επί του αναλυτή, σχεδόν απτή και ικανή να εκτιμηθεί, που καθορίζει περισσότερο από οτιδήποτε άλλο το βάθος και το εύρος της αναλυτικής του εξερεύνησης, ενώ η εκπαίδευση έρχεται δευτερογενώς να απεικονίσει και να σταθεροποιήσει μια αναλυτική ταυτότητα, σε ένα έδαφος ήδη καλλιεργημένο. Κατά τον R. Greenson(2002): «ο αναλυτής πρέπει να μπορεί να αιωρείται ανάμεσα στους δυο πόλους, αυτόν του αναλυτή των δεδομένων και αυτόν του θεραπευτή του νοσείν και πάσχειν». Οι αναλυτικοί σκοποί μας συνίσταται στο να δημιουργήσουμε ευνοϊκές εσωτερικές συνθήκες για τις διαδικασίες μετασχηματισμού. Η μέθοδος και το πλαίσιο μπορεί να τροποποιηθούν ανάλογα με τον τρόπο ψυχικής λειτουργίας κάθε φορά (οριακός, ψυχωτικός, ψυχοσωματικός) με σκοπό να βοηθήσουμε το ψυχικό έργο των μετασχηματισμών. Για παράδειγμα μπορεί να κρίνουμε ότι κρατάμε τη στάση του «holding», που κρατά μια ψυχική διαδικασία μέσα στο χρόνο, έτσι οι διαδικασίες μετασχηματισμού να διαρκούν επαρκώς. Το «holding» όμως συμπεριλαμβάνεται στους αναλυτικούς μας σκοπούς, οι οποίοι τοποθετούν τον αναλυτή – ο οποίος λειτουργεί μέσα σε ένα χώρο ειδικής ηθικής που ορίζεται από τις διαστάσεις της έλλειψης και της διαφοράς - ως αντικείμενο απέναντι στις επιθυμίες, αντικείμενο που ξυπνά τις ενορμήσεις και σπάζει τον κύκλο της επανάληψης. Η ψυχοθεραπεία δεν είναι η πτωχή συγγενής της ψυχανάλυσης. Είναι ένας τρόπος με τον οποίο η ψυχανάλυση προσεγγίζει διάφορες μη νευρωτικές περιπτώσεις τροποποιώντας το πλαίσιο της και τη μέθοδό της. Η ταυτότητα του θεραπευτή δεν είναι δεδομένη. Υπό την πίεση του αναλυομένου ο οποίος έχει μπει σε ένα κύκλο καταναγκασμών επανάληψης και έχει σταματήσει τις διαδικασίες μετασχηματισμού προσπαθεί να συνεχίσει τους δικούς του μετασχηματισμούς μέχρι να βρει τον τρόπο να βοηθήσει να κινηθεί η ψυχαναλυτική εργασία. Για να γίνει κάτι δημιουργικό στο μεταβατικό χώρο, για να ξεκινήσει πάλι η διαδικασία, ας ακολουθήσουμε τον D. Winnicott που έδειξε ότι για να κάνει κανείς «κάτι άλλο» σε μια «μη αναλυτική» στιγμή μιας θεραπείας χρειάζεται να είναι πρώτα ψυχαναλυτής.

Κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει ότι η ψυχανάλυση έχει πράγματι εισέλθει στους κλινικούς θεσμούς και αξιοποιείται ευρύτατα σε ποικίλους χώρους ψυχικής υγείας, από Κέντρα Ψυχικής Υγείας έως Ψυχιατρικά Τμήματα Γενικών Νοσοκομείων (Τζαβάρα, Ε. 1984). Η ψυχανάλυση στους ελληνικούς κλινικούς θεσμούς, όπως έχει δείξει και παραπάνω, εισχώρησε με πολλές παλινωδίες και ίντριγκες (Τζαβάρα, Ε. 2003), και ουσιαστικά μπορούμε να μιλήσουμε για σταθερές και δομημένες ψυχοδυναμικές πρακτικές από τη δεκαετία του 1980 και έπειτα (Μανωλόπουλος, Σ. 2005), (Μητροσύλη, Μ. 2001). Επομένως το διάστημα είναι πολύ μικρό για να γίνουν σαφείς εκτιμήσεις (Τζαβάρας, Θ. 1984), ωστόσο αυτό που παρατηρήθηκε από τις έρευνες μας είναι ότι, πληθώρα ειδικών με ψυχαναλυτική εκπαίδευση εργάζεται στην ευρύτερη δημόσια περίθαλψη, προσπαθώντας να «θεραπεύσει» με την τεχνική που γνωρίζει, στο μέτρο που αυτό είναι δυνατό, σε συνθήκες ελληνικού δημόσιου και απλαιοσύτου πλαισίου. Κατά συνέπεια δεν μπορούμε να πούμε ότι υπάρχει δίκτυο υπηρεσιών με ψυχαναλυτική κλινική προσέγγιση, αλλά μπορούμε να πούμε σαφώς ότι υπάρχει άτυπο δίκτυο ειδικών με ψυχαναλυτική προσέγγιση οι οποίοι στο βαθμό που το επιτρέπουν οι συνθήκες εργασίας και συνεργασίας τους εφαρμόζουν με συνέπεια ψυχαναλυτικές πρακτικές.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι: ΛΕΞΙΚΑ

Αναπαράσταση/ παράσταση

Γ. Μπαμπινιώτη, «Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας», Κέντρο Λεξικολογίας 1998

Αναπαράσταση: η εκ νέου παράσταση, επανάληψη ή απομίμηση γεγονότος

Παράσταση: η απόδοση με συγκεκριμένο τρόπο πραγμάτων, ώστε να γίνονται αισθητά, απτά.

(φιλος.) η Αναπαράσταση στη συνείδηση με αφηρημένο τρόπο, εικόνων που έχουν ήδη εγγράφει σ' αυτήν, χωρίς την επενέργεια εξωτερικού ερεθίσματος.

(ψυχολ.) η εντύπωση, η εικόνα που καταγράφεται μέσω των αισθήσεων και διατηρείται στη συνείδηση ακόμα και όταν άψουν να επενεργούν τα ερεθίσματα που την προκάλεσαν.

«ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ» Α.Π.Θ. ΙΝ-ΤΟ ΝΕΟΕΛ. ΣΠΟΥΔΩΝ, ΙΔΡΥΜΑ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ 1998

Αναπαράσταση: Η ενέργεια ή το αποτέλεσμα του αναπαριστάνω (θεατρική, κινηματογραφική, εγκλήματος, κ.λ.π.), εικαστική ή γραφική γεγονότος ή κατασκευής που δεν υπάρχει πια ή δεν έχει την ίδια μορφή.

Παράσταση: η απόδοση συγκεκριμένου αντικειμένου ή αφηρημένης έννοιας, σχέσης κ.λ.π. κατά τρόπο που να τα κάνει αισθητά (κυρίως με την όραση, την ακοή κ.λ.π.) καθώς και τα ίδια τα πράγματα, έννοιες, σχέσεις που αποδίδονται έτσι.

(ΨΥΧΟΛ.) εικόνα προγενεστέρου αισθήματος ή αντίληψης που διατηρείται στη μνήμη, στο υποσυνείδητο και μπορεί να αναπαραχθεί αυτόματα (χωρίς να χρειάζονται τα αρχικά ερεθίσματα).

«ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΠΑΠΥΡΟΣ ΛΑΡΟΥΣ ΜΠΡΙΤΑΝΙΚΑ», ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΥΡΟΣ 1996

Αναπαράσταση: η εκ νέου παράσταση, αποτύπωση, επανάληψη ή αφήγηση κάποιου γεγονότος, ζωγραφική ή πλαστική απεικόνιση, Αναπαράσταση εγκλήματος

Αναπαράστασης θεωρία: (φιλος.) γενική θεωρία της αντίληψης, σύμφωνα με την οποία το άμεσο αντικείμενο που είναι παρόν στο νου κατά την αντίληψη είναι απλώς μια αναπαράσταση ενός πραγματικού αντικειμένου. Αυτή η θεωρία που έχει τις ρίζες της στον καρτεσιανισμό του 17^{ου} αι. , στον εμπειρισμό των άγγλων φιλοσόφων του 18^{ου}. J. Locke και D. Hume, και στην ανάλυση του I. Kant, εξακολουθεί να έχει οπαδούς στη σύγχρονη φιλοσοφία και ψυχολογία.

Παράσταση: (φιλος.) με γενικότερη σημασία, το γεγονός ότι υφιστάμεθα μια ενέργεια και αντιδρούμε κατά ένα τρόπο συγκεκριμένο, προσαρμοσμένο προς αυτήν. Υπ' αυτήν την έννοια η παράσταση δε συνδέεται με τη συνείδηση ή το συναίσθημα, αποτελεί μόρφωμα που δημιουργείται αποκλειστικά από τις αισθήσεις και στο οποίο ο άνθρωπος έχει κατά το μάλλον ή ήττον αυτοματοποιημένο τρόπο αντίδρασης. Με περισσότερο ή λιγότερο διαφοροποιημένες σημασίες χρησιμοποιείται ο όρος στους καρτεσιανούς, κατά τους οποίους η παράσταση συνδέεται με τη διάνοια και τις εμφανείς ιδέες, στο Σπινόζα που περιορίζει την παράσταση στη γνώση «από τα άτομα που μας αναπαριστάνονται συγκεκριμένα στις αισθήσεις», στον Καντ όπου «η παράσταση είναι η εμπειρική συνείδηση μέσα στην οποία ενυπάρχει αίσθημα».

(ψυχολ.) το πνευματικό εκείνο φαινόμενο, κατά το οποίο αντικείμενα που κάποτε επενέργησαν στις αισθήσεις μας, τα αναπαριστούμε στη συνείδηση μας, χωρίς τα αντικείμενα αυτά να επενεργούν εκ νέου.

Ε. Κριαρά, «Νέο ελληνικό Λεξικό της σύγχρονης δημοτικής», Εκδοτική Αθηνών 1995

Αναπαράσταση: πίστη αντιγραφή ή μίμηση προγενέστερης πράξης ή γεγονότος.

Παράσταση: η παρουσίαση ενός αντικειμένου, φαινομένου ή έννοιας, με τρόπο αισθητό.

(ψυχολ.) νοητική αναπαραγωγή, εικόνα μιας παλαιότερης εντύπωσης ή αντίληψης, χωρίς την παρουσία του αντικειμένου που τη δημιούργησε, παρμένη από την πραγματικότητα ή επεξεργασμένη από τη φαντασία.

«ΝΕΟΝ ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ Β. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ», ΕΚΔ. ΓΙΟΒΑΝΗΣ 1970

Αναπαράσταση: η εκ νέου απόδοσις δια περιγραφής, εικόνας ή σκηνοθεσίας.

Παράσταση:(ΨΥΧΟΛ.) νοητή εικων αισθήματος ή αντιλήψεως, στοχασμός, σκέψη, απεικόνιση.

ΠΑΠΥΡΟΣ: ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟΝ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ. ΑΘΗΝΑΙ 1961

Αναπαράσταση: η αποτύπωση, η πιστή απεικόνιση συμβάντος, έργου δια λόγου, εικόνας, ομοιώματος, εικονική επανεκτέλεση.

Παράσταση: το να επιδεικνύει τις εμφανώς τι ενώπιον τινός.

- η απόδοση πραγμάτων συγκεκριμένων και αφηρημένων δι' αισθητού τρόπου, ως και το αποδιδόμενον ούτως.

-απεικόνιση

(ΨΥΧΟΛ.) αναμνηστική εικόν προτέρας αντιλήψεως. Διακρίνονται οι εξ' αναμνήσεως και αι της φαντασίας. Γενικότερα Π. θεωρείται το περιεχόμενον της συνειδήσεως.

Α. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ «ΜΕΓΑ ΛΕΞΙΚΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ» 1958

Αναπαράσταση: η εκ νέου παράστασις, αποτύπωσις, η δια λόγου αναπαράστασις των γενομένων

-η εν τη ιστορία αναπαράστασις των παρωχημένων πολιτισμών

-α. αρχαίου ναού, κτιρίου, εγκλήματος

Α. LALANDE «ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ» ΕΚΔ. ΠΑΠΥΡΟΣ 1955

Αναπαράσταση: 1. η πράξη της α. ενός προσώπου ή πράγματος

2. αυτό που είναι παρόν στο πνεύμα, εκείνο που αποτελεί το συγκεκριμένο περιεχόμενο μιας σκέψης. Οι δυο λέξεις, α. και πράγμα, που κατ' αρχήν διακρίνονται, συντίθενται μέσα στη λέξη φαινόμενο

3. η πράξη με τη οποία αναπαριστάται κάτι// ικανότητα να σκεπτόμεθα ένα συγκεκριμένο θέμα, οργανώνοντας το κάτω από κατηγορίες. Το σύνολο εκείνου που α. μ' αυτόν τον τρόπο.

Αναπαριστώ: αντιπροσωπεύω, αναπαριστάνομαι; Φαντάζομαι, αντιστοιχώ (Leibniz) «δεν μπορεί κανείς καθόλου ν' αμφιβάλλει για τη δυνατότητα μιας τέτοιας αντιπροσώπευσης περισσότερων πραγμάτων μέσα σ' ένα μόνο πράγμα, αφού η ψυχή μας, μας παρέχει το παράδειγμα. Αλλ' αυτή η αντίρρηση συνοδεύεται από τη συνειδητότητα μέσα στη λογική ψυχή, και είναι τότε που την ονομάζουν σκέψη»

....αυτό το πρόθεμα φαίνεται να εκφράζει περισσότερο την ιδέα μιας δεύτερης παρουσίας, μιας ατελούς επανάληψης της αρχικής και πραγματικής παρουσίας.....μέσα μου αντιπροσωπεύω ένα πρόσωπο ή ένα πράγμα που απουσιάζει.

Παρουσίαση: καθετί που παρουσιάζεται στο πνεύμα.

I. ΣΤΑΜΑΤΑΚΟΥ «ΛΕΞΙΚΟΝ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ» ΕΚΔ. ΟΙΚΟΣ ΑΘΗΝΩΝ 1952

Αναπαράσταση: η εκ νέου παράστασις, η αποτύπωση, η επανάληψη, η απομίμηση, γενικώς η ενέργεια και το αποτέλεσμα του αναπαριστάνειν, δι' οιονδήποτε μέσων και καθ' οιονδήποτε τρόπον. Π.χ. εγκλήματος, αρχαίου ναού, των παθών του Σωτήρος

Παράσταση: η ενέργεια και το αποτέλεσμα του παριστώ, η δι' αισθητών μέσων παρουσίαση συγκεκριμένων ή αφηρημένων πραγμάτων, ως και το ούτως εμφανιζόμενο πράγμα. Η δια γραμμάτων του αλφαβήτου Π. των συλλογιστικών τρόπων// ειδικότερα η δια των εικαστικών τεχνών απεικόνις σκηνών του εξωτερικού ή εσωτερικού κόσμου// η εξωτερική εμφάνιση ανθρώπου ή ζώου.

(ΨΥΧΟΛ.) πάσα νοητή εικόν προτέρου αισθήματος ή προϋπαρξάσης αντιλήψεως: «ανάπλασις παραστάσεων».

LIDEL- SCOTT «ΜΕΓΑ ΛΕΞΙΚΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ» ΑΘΗΝΑΙ 1948

Αναπαράσταση: Δεν υπάρχει λήμμα

Παράσταση: εκ του 1/παρίστημι ή εκ του 2/παρίσταμαι.

Το ιστάναι τινά κατά μέρος, ή μακρόν, το απωθείν τινά ή εξορίζειν.

Κατά την 1/ερμηνεία σημαίνει : το εκτίθενται πράγματα προς πώλησιν ή το παριστάνειν ενώπιον τινός, παράστασις, εξήγησις, απόδειξις. Ενώ κατά τη 2/ερμηνεία: το εν τη ψυχή παρόν.

ΛΕΞΙΚΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ, ΑΘΗΝΑΙ 1933 ΕΚΔ. ΠΡΩΙΑ

Αναπαράσταση: η πράξις και το αποτέλεσμα του αναπαριστάνω, κατασκευή ζωγραφικού ή πλαστικού ομοιώματος αυτού, είτε κατ' αντιγραφή, είτε επί τη βάσει υπάρχουσών πληροφοριών ή διασοζωμένων ερειπίων.

Παράσταση: η ενέργεια και το αποτέλεσμα του παριστώ, η δι' αισθητού τρόπου απόδοση συγκεκριμένων ή αφηρημένων πραγμάτων και το ούτως αποδιδόμενον. (ΨΥΧΟΛ.), νοητή εικόν προτέρου αισθήματος ή αντιλήψεως, «ανάπλασις παραστάσεων»

ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΠΥΡΣΟΣ 1928

Αναπαράσταση: η εκ νέου παράσταση// παράσταση, εξεικόνιση// η α. του εγκλήματος

Παράσταση: η ενέργεια του παριστάναι, του εμφανίζειν τι ως εν πραγματικότητι: παράσταση δραματικού έργου

(ΨΥΧΟΛ.) καλείται το πνευματικό εκείνο φαινόμενο, όπου αντικείμενα που άλλοτε ενήργησαν στις αισθήσεις μας, παριστῶμεν εν ημίν αυτοίς, χωρίς τα αντικείμενα αν επενεργώσι νυν εκ νέου στις αισθήσεις.

.....καλούνται και οι εικόνες των αισθημάτων ή εικόνες αναμνηστικές. Εκ των π. ως δύναται λόγω αντιστοίχων αισθημάτων και αντιλήψεων να έχει η συνείδηση, μια μόνο είναι εκάστοτε σαφής στη συνείδηση μας.

A. ΓΙΑΝΝΑΡΗ «ΛΕΞΙΚΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ», ΣΙΔΕΡΗΣ 1920

Αναπαράσταση: Δεν υπάρχει λήμμα

Παράσταση: [εκ του παρίστημι]: παραμέρισμα, εκτοπισμός, έκθεσις προς πώλησιν, μικρεμπόριον, λιανοπούλιον, παρουσίαση, επίδειξη, παράστασις, έκθεσις, διορισμός.

[παρίσταμαι]: τοποθεσία δίπλα, επιδεικτική παρουσία, πομπή, μεγαλοπρέπεια, παρουσία πνεύματος, ετοιμότης, αγχίνεια, απελπισμός, απελπισία, κλίσις, επιθυμία.

Α. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ «ΛΕΞΙΚΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ», ΑΘΗΝΑΙ 1898

Αναπαράσταση: Δεν υπάρχει λήμμα

Παράσταση: το πλησίον βάλλειν, ιστάναι, παρρησιάζειν, μτγν. Ο αποχωρισμός, απομάκρυνση, απόδειξη, εξορία.

-το εγγύς ίστασθαι παρόν: α/ παρουσία πνεύματος, απόφαση, τόλμη, αυθάδεια. Β/ παν ό,τι η ψυχή κοιμωμένη και ερρηγορυία σκέπτεται, στοχασμός, γνώμη, κρίση.

«ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ», ΕΤΑΙΡΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

Αναπαράσταση: παράσταση, νέα επανάληψη, απομίμησης; «α. εγκλήματος, αρχαίου ναού κ.λ.π.»

Παράσταση: από το ρήμα παριστώ; απεικόνιση// παράστημα, παρουσιαστικό// διδασκαλία θεατρικού έργου στη σκηνή// νοητή εικόνα προηγούμενου αισθήματος ή αντίληψης.

ΕΠΙΤΟΜΟ ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΚΟ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ ΗΛΙΟΥ, ΕΚΔ. ΗΛΙΟΥ ΑΘΗΝΑ Χ.Η.Ε.

Αναπαράσταση: Δεν υπάρχει λήμμα

Παράσταση: η από σκηνής διδασκαλία θεατρικού έργου// η δια εικαστικής τέχνης απόδοσις έννοιας// η εξωτερική εμφάνιση ανθρώπου, ζώου ή πράγματος// η στο δικαστήριο αυτοπροσώπως εμφάνιση των διαδίκων// το ψυχικό γεγονός, το οποίο διατηρείται εν τη συνειδήσει ως απεικόνιση προηγούμενου αισθήματος ή αντίληψης, μετά τη λήξη του σχετικού ερεθισμού.

Θ. ΒΟΣΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥ «ΑΝΤΙΑΛΕΞΙΚΟΝ» Χ.Η.Ε.

Αναπαράσταση: 1.[το να γίνεται τι εκ νέου]: εκ νέου διεξαγωγή, υποτροπή, αλλεπαλληλία/ συχνή, συνεχής, στερεότυπος –επαναληπτική ενέργειαεικονική επανάληψη συμβάντος, αναπαραστασις... α. εγκλήματος

2. [το να κάμνη κανείς ό,τι κάμνουν οι άλλοι]....πιστή ακολούθισις, ακριβής, πιστή απομίμησης, ηχώ, επανάληψη έργου ή γεγονότος

3. [δια λόγου αναπαραστασις], περιγραφή προφορική, γραπτή.

Παράσταση: [εμφάνισις δια συμβόλων, εικόνων], απ-, εξ-εικόνισις, εικονισμός, [δια λόγου], {περιγραφή}, σε γενικές γραμμές [εκ νέου] αναπαράσταση, εικονική επανάληψη, [παράστασις κατά τρόπον ζωντανό.. πιστή αναπαραστασις]

Αλληγορική-, εμβληματική-, συμβολική π. [π. αφηρημένης έννοιας ως προσώπου]// προσωποποίηση, [έκφραση δια συμβόλων], εικων....αναπαράσταση.

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ ON- LINE

Αναπαράσταση: η ενέργεια ή το αποτέλεσμα του αναπαριστάνω. Α/ θεατρική ή κινηματογραφική παράσταση γεγονότος, εικονική επανάληψη απ' το δράστη. Β/ εικαστική ή γραφική παράσταση γεγονότος ή κατασκευής που δεν υπάρχει ή που δεν έχει πλέον τη μορφή που είχε.

Παράσταση: 1. η απόδοση συγκεκριμένων αντικειμένων ή αφηρημένων εννοιών, σχέσεων κ.λ.π. κατά τρόπο που να τα κάνει αισθητά

2. η απόδοση ή απεικόνιση του εσωτερικού ή εξωτερικού κόσμου με εικαστικά μέσα.

3. (ΨΥΧΟΛ.) εικόν προγενεστέρου αισθήματος ή αντίληψης που διατηρείται στη μνήμη, στο υποσυνείδητο και μπορεί να αναπαραχθεί αυτόματα (χωρίς να χρειάζονται τα απαραίτητα ερεθίσματα)

4. η παρουσίαση θεάματος μπροστά σε κοινό

5. διπλωματική, δικηγορική ενέργεια μπροστά σε κοινό.

«ΝΕΑ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ' ΕΚΔ. ΜΟΡΦΩΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ Χ.Η.Ε.

Αναπαράσταση: Δεν υπάρχει λήμμα

Παράσταση: η ενέργεια του εμφανίζει τι, ως πραγματικότητα. Η εμφάνιση προσώπου ή πράγματος.

(ΨΥΧΟΛ.) το ψυχικό φαινόμενο όπου απεικονίζονται στη συνείδηση προηγούμενα αισθήματα ή προηγούμενη αντίληψη μετά τη λήξη του ερεθισμού που προκάλεσε το αίσθημα ή την αντίληψη. Η π. διαφέρει απ' αυτά διότι έχει μικρότερη ένταση. Διακρίνονται κατά τις αισθήσεις, απλές και σύνθετες, μνημονικές και φανταστικές, ατομικές και αόριστες 9οταν χάνεται ο ατομικός συντελεστής λέγεται αφαίρεση). Η επαναφορά των ψυχικών γεγονότων στη συνείδηση ονομάζεται ανάπλαση ή συνειρμός των παραστάσεων και διέπεται απ' το νόμο του συγχρονισμού και της ομοιότητας.

«ΝΕΩΤΕΡΟΝ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ ΗΛΙΟΥ» Χ.Η.Ε.

Αναπαράσταση: δεν υπάρχει λήμμα

Παράσταση: αρχαία σημασία της λέξεως η απώθησις, ο εξοστρακισμός. Έκθεσις πραγμάτων προς πώληση, η λιανική πώληση. Αμετάβατος θέσις τινός πλησίον βασιλέως. Παρά Βυζαντινοίς η εμφάνιση του Αυτοκράτορα μετά της ακολουθίας του. Ετοιμότης πνεύματος, αταραξία, θάρρος και απόγνωση, παραφορά. Το εν τη ψυχή παρόν, κρίσις, σκέψις. Ως αττικός δικανικός όρος, παράβολο. Σύγχρονοι σημασίαι της λέξεως, η ενέργεια του παριστάνει τι ως να ήτο πραγματικό, η από σκηνής διδασκαλία θεατρικού έργου. Η δι' εικαστικής τινός τέχνης απόδοση μιας έννοιας. Η εξωτερική εμφάνιση ανθρώπου, ζώου ή πράγματος.

(ΨΥΧΟΛ.) το ψυχικό γεγονός, το οποίο διατηρείται εν τη συνειδήσει ως απεικόνιση προηγουμένου αισθήματος ή αντίληψεως μετά τη λήξη του ερεθισμού του προκαλέσαντος το αίσθημα ή την αντίληψη. (φυσιολ.): ερεθισμός του φλοιού όπου το αίσθημα ή η αντίληψη αφήνει ίχνη τα οποία είναι η προδιάθεση για επαναφορά στη συνείδηση του εκλιπόντος αισθήματος ή αντίληψεως χωρίς νέο ερεθισμό των αισθητηρίων νεύρων. Γι' αυτό η παράσταση δύναται να ονομασθεί ως κεντρικό αίσθημα, διότι παράγεται μόνο από ερεθισμό του Κεντρικού Νευρικού Συστήματος. Διαφέρει απ' το αίσθημα ή την αντίληψη διότι έχει μικρότερη ένταση πλην των περιπτώσεων των παραισθήσεων αλλά και διότι διαθέτει υποκειμενικότητα. Διακρίνονται: 1/ ανάλογα με την ποιότητα του αισθήματος που τα παράγει (οπτικές, ακουστικές κ.λ.π.), 2/ως προς τη σύνθεση (απλές και σύνθετες), 3/ως προς τα γνωρίσματα (ομοειδείς, ετεροειδείς).

Όσες διατηρούν ως ιδιαίτερο γνώρισμα την προέλευση τους λέγονται μνημονικές, ενώ όταν χάνουν αυτό το γνώρισμα λέγονται φανταστικές.

Οι μνημονικές έχουν σαφώς συνειδητό και τοπικό και χρονικό προσδιορισμό και τότε καλούνται ατομικές, με το χρόνο όμως χάνεται ο ατομικός συντελεστής η παράσταση γίνεται αόριστη και τότε λέγεται αφαίρεση και διαθέτει τέσσερα στάδια:

1/ 0-9 ετών όπου οι παραστάσεις προσδιορίζονται τοπικά και χρονικά

2/ 9-13 ετών όπου έχουν ένα συντελεστή τοπικό ή χρονικό

3/ 14 και άνω, όπου εκλείπουν και οι δυο συντελεστές

4/ ώριμοι και μορφωμένοι άνθρωποι κατά το οποίο τις παραστάσεις αντιπροσωπεύουν οι λέξεις δια των οποίων και σκέπτεται, ενώ οι παραστάσεις απωθούνται στο υποσυνείδητο.

Τα εσκοτισμένα ψυχικά γεγονότα επανέρχονται πολλάκις στο πεδίο της συνείδησης με τη βοήθεια άλλων συνειδητών και αυτό λέγεται ανάπλαση ή συνειρμός των παραστάσεων και ακολουθεί και νόμους, (του συγχρονισμού, της ομοιότητας και αντιθέσεως).

Συμμετέχουν ωστόσο και οι όροι: διάρκεια, όπου τα γεγονότα έμειναν στη συνείδηση, προσοχή, συχνότητα, ο χρόνος που μεσολάβησε, η σύνθεση κ.λ.π.

«ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ» ΕΚΔ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗ Χ.Η.Ε.

Αναπαράσταση: η εκ νέου Παράσταση, απεικόνιση, αποτύπωση πράγματος, έργου ή συμβάντος)

Παράσταση: η πράξη ή το αποτέλεσμα του παριστάναι.

(ΨΥΧΟΛ.) αναμνηστική εικόνα προτέρας αντιλήψεως. Ψυχολογική παράσταση καλείται η νοητή εικόν η αποτελούσα το εν τη συνειδήσει επιγέννημα αισθήματος τινός ή αντιλήψεως και σχηματιζομένη μετά τη λήξη του εξωτερικού επί των αισθητήρων ερεθισμού, όστις προκαλεί ταύτα. Διαφέρει των προηγούμενων της γενέσεως αυτής αισθημάτων ή αντιλήψεων καθότι κατά κανόνα είναι λιγότερο ζωηρή, σαφής και τελεία, τυγχάνει δε και ρωδής, διαρκώς δυναμένη να μεταβάλλεται. Διακρίνονται οι παραστάσεις σε οπτικές, ακουστικές, κ.λ.π.. Μνημονευτέα παρά ταύτα και η συναισθηματική παράσταση, δηλαδή η αναδημιουργία συναισθημάτων παλαιόθεν εν τη συνειδήσει εξωτερικών ορισμένων συναισθημάτων προκληθέντων. Εκ παράλληλου διακρίνονται σε απλές και σύνθετες.

Ν. Παπαδόπουλου «Λεξικό της Ψυχολογίας», Αθήνα 1994

Αναπαράσταση: Δεν υπάρχει λήμμα, αλλά η Αναπαράσταση αναφέρεται στον τύπο εικόνας που επικρατεί στις σκέψεις ενός ατόμου ή προτιμάται από το άτομο.

Παράσταση: Δεν υπάρχει λήμμα.

Α. Χουντουμάδη, Α. Πατεράκη «Σύντομο ερμηνευτικό λεξικό ψυχολογικών όρων» ΔΩΔΩΝΗ 1989

Αναπαράσταση: Δεν υπάρχει λήμμα

Παράσταση: Δεν υπάρχει λήμμα, αναφέρονται οι νοητικές παραστάσεις, ως ο νοητικός σχηματισμός εικόνων των αντικειμένων που υπάρχουν στο περιβάλλον ενός ατόμου.

«ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΛΕΞΙΚΟ» ελληνικά γράμματα 1989

Αναπαράσταση: εικονιστική: Στάδιο γνωστικής ανάπτυξης, το 2^ο στη σειρά κατά τον Ψυχολόγο J. Bruner. Στο στάδιο αυτό γίνεται αναπαράσταση της εξωτερικής πραγματικότητας, μέσω εσωτερικών πνευματικών εικόνων, στη σκέψη. Είναι ένας ευέλικτος τρόπος συμβολισμού του κόσμου, που επιτρέπει την αντιμετώπιση των πραγμάτων και των γεγονότων, μ' ένα εσωτερικό αντίγραφο με τη μορφή της πνευματικής παράστασης, χωρίς να είναι απαραίτητη η προσφυγή στις άμεσες αισθητηριακές ή κινητικές εμπειρίες.

Αναπαράσταση: μυμητική: η αναπαραγωγή μορφών συμπεριφοράς από τον πρότυπο μέσω μνήμης. Οι αντιδράσεις αυτές ανακαλούνται από τη μακροπρόθεσμη μνήμη και αναπαράγονται χωρίς να είναι πλέον παρόν το πρότυπο που τις εκτελούσε. Η ικανότητα αυτή εμφανίζεται σύμφωνα με τον Piaget για πρώτη φορά περί το τέλος του 2^{ου} έτους, όταν το βρέφος κατακτά τη συμβολική λειτουργία.

Αναπαράσταση: πραξιακή: Στάδιο γνωστικής ανάπτυξης, 1^ο στη σειρά κατά τον J. Bruner. Εδώ η αναπαράσταση της εμπειρίας γίνεται μέσω κινητικών ενεργειών. Η έννοια, η ταυτότητα του αντικειμένου αναπαριστάνεται με τις πράξεις που μπορεί να πραγματοποιήσει κανείς μ' αυτό. Το είδος αυτό αναπαράστασης συμπίπτει με την αισθησιοκινητική περίοδο του Piaget.

Αναπαράσταση: συμβολική: Στάδιο γνωστικής ανάπτυξης, 3^ο στη σειρά κατά τον J. Bruner. Εδώ η αναπαράσταση της εξωτερικής πραγματικότητας γίνεται με αφηρημένα σύμβολα, που το άτομο μπορεί να χειρίζεται εσωτερικά στη σκέψη. Τα αφηρημένα σύμβολα είναι απαλλαγμένα από κάθε τοποχρονικό προσδιορισμό και επιτρέπουν το συνδυασμό τους σε άπειρες παραλλαγές. Η καθαρότερη μορφή συμβολικής αναπαράστασης είναι η γλώσσα.

Αρχή αναπαράστασης: Κάθε αναπαραγωγή που γίνεται με σκοπό να ομοιάσει, να αναπαραστήσει ένα αντικείμενο, ένα πρόσωπο, μια σκηνή λέγεται αναπαράσταση. Τον όρο χρησιμοποίησε ο Klages σε μια διατριβή του στο χώρο της γραφολογίας. Αργότερα ο όρος γενικεύθηκε αλλά μόνο σε ότι αφορά την ανθρώπινη έκφραση. Υποστηρίχθηκε ότι η τάση του ατόμου για αναπαράσταση που έχει τις ρίζες της στον κόσμο της εμπειρίας, ακολουθεί μια προσωπική κατευθύνουσα παράσταση. Όπως λέει ο Klages

«κάθε εκούσια κίνηση του ατόμου καθορίζεται σε κάποιο βαθμό, απ' την προσωπική του κατευθύνουσα παράσταση».

Παράσταση (νοητική εικόνα): κατά μια έννοια της «φαντασίας», μια ιδέα μπορεί να αντιμετωπίζεται ως «νοητική εικόνα» ή «αντίγραφο μνήμης», το οποίο, λόγω απουσίας των αντιστοιχούντων αισθητηριακών ερεθισμάτων, αντιπροσωπεύει στο συνειδητό νου αντικείμενα ή διαδικασίες που έγιναν αντιλήψεις προηγούμενων. Η νοητική εικόνα ορίζεται ως ο υποκειμενικός συνδυασμός αποσπασμάτων προηγούμενων αντιλήψεων. Μια αυθεντικά ευφάνταστη ιδέα θα απαιτούσε συνείδηση ότι αυτή η ιδέα ή φαντασία δεν υπάρχει στον εξωτερικό κόσμο. Σε μερικά παλαιότερα συστήματα, κάθε λιγότερο ή περισσότερο «αντιληπτικό» νοητικό περιεχόμενο χαρακτηριζόταν ως μια ιδέα ή εικόνα.

«ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ» ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ Ε.Σ.Σ.Δ. ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΠΟΠΟΥΛΟΣ 1986

Αναπαράσταση: δεν υπάρχει λήμμα

Παράσταση: εικόνα αντικειμένου ή φαινομένου, που είχε γίνει ήδη αντιληπτό (παράσταση μνήμης, ανάμνηση), καθώς και η εικόνα που δημιουργήθηκε από μια γόνιμη φαντασία. Είδος αισθητηριακής αντανάκλασης με τη μορφή εικονικής, εποπτικής γνώσης. Σε διάκριση από την αντίληψη, η παράσταση υψώνεται πάνω από την άμεση εντύπωση που προκαλούν τα ενικά αντικείμενα και τα συνδέει με την έννοια. Η παράσταση πραγματώνεται με δυο μορφές εικόνων, της μνήμης και της φαντασίας. Οι εικόνες της μνήμης είναι απαραίτητος όρος της διαδικασίας της γνώσης στην πορεία της οποίας η διατηρούμενη εικόνα του αντικειμένου πραγματώνεται κατά την πρόσληψη, ενώ με τη βοήθεια των εικόνων της φαντασίας δημιουργούνται παραστάσεις και νοερές καταστάσεις που δε γίνονται άμεσα καταληπτές στην πραγματικότητα. Ενώ η αντίληψη αφορά μόνο το υπαρκτό δεδομένο, η παράσταση αφορά ταυτόχρονα το παρόν, το παρελθόν και το μέλλον. Αποτελώντας μορφή ατομικής αισθητηριακής αντανάκλασης, οι παραστάσεις του ανθρώπου υφίστανται τη μεσολάβηση της γλώσσας, είναι γεμάτες από κοινωνικό περιεχόμενο, είναι αντιληπτές και κατανοητές.

Μ. ΡΟΖΕΝΤΑΛ, Π. ΓΙΟΥΝΤΙΝ «ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ», ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΑΗΣ Χ.Η.Ε.

Αναπαράσταση: δεν υπάρχει λήμμα

Παράσταση: Συγκεκριμένη δια των αισθήσεων εικόνα των αντικειμένων και των φαινομένων του εξωτερικού κόσμου. Μαζί με τα αισθήματα και τις αντιλήψεις, οι παραστάσεις αποτελούν τη γνώση δια μέσου των αισθήσεων, σύμφωνα με την ορολογία του Παβλόφ, τον πρώτο βαθμό επισήμανσης της πραγματικότητας. Οι παραστάσεις διακρίνονται από τις αντιλήψεις σε δυο σημεία: Α/ η αντίληψη είναι άμεση αντανάκλαση ενός μεμονωμένου αντικειμένου ή φαινομένου που ενεργεί άμεσα πάνω στα όργανα των αισθήσεων μας, ενώ η παράσταση είναι αντανάκλαση του εξωτερικού κόσμου πιο γενικευμένη και αφηρημένη και β/ κάθε παράσταση περιλαμβάνει και στοιχεία που προέρχονται από την πρακτική, εκ μέρους του ανθρώπου, αντιμετώπιση του αντικειμένου της παρατήρησης. Ο Σέτσενοφ χαρακτηρίζει την παράσταση σαν το «μέσο όρο των αισθητών γνώσεων" των αντικειμένων. Ο Παβλόφ αποδεικνύει ότι οι παραστάσεις συγκρινόμενες με την αντίληψη, σχηματίζονται από την ανώτερη νευρική δραστηριότητα σ' ένα υψηλό επίπεδο. Επιβάλλουν στον ανθρώπινο εγκέφαλο μια προσπάθεια πιο πολύπλοκη, υποχρεώνοντας τον στην ανάλυση των εξωτερικών ερεθισμάτων, στην αποσύνθεση και ένωση των ομοιογενών στοιχείων.

Κ. ΜΑΚΡΗ «ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΟΡΩΝ & ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ» ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ/ ΙΡΙΣ Χ.Η.Ε.

Αναπαράσταση: δεν υπάρχει λήμμα

Παράσταση: νοητική εικόνα, διαστατό ομοίωμα των εξωτερικών αντικειμένων που εντυπώνεται στη μνήμη μας για να καταστεί έννοια με τη νοητική αφαίρεση και την αφομοίωση. Οι όμοιες παραστάσεις κατατάσσονται με την αφαιρετική και αφομοιωτική δύναμη της διάνοιας σε έννοιες, αφού έχουν κοινά γνωρίσματα. Μεγάλα μεταφυσικά και γνωσιολογικά προβλήματα εγείρονται από τη στιγμή που προσπαθούμε να ερμηνεύσουμε ακριβώς το είναι της παράστασης, σε συνάρτηση με το είναι της αίσθησης, του χώρου, του νοείν. «Παρίστανται» τα αντικείμενα στο πνεύμα μας ως φαινόμενα (βλ.

φαινομενισμός Σοπενχάουερ), όπως υποστήριξε ο Καντ, ή όπως δέχεται ο αφελής ρεαλισμός; Είναι οι παραστάσεις μας εγχράγματα στο εκμαγείο της μνήμης; Πόσο απέχει το είναι της παράστασης που διατηρεί κάποια «υλικότητα» από το είναι της έννοιας; Τα προβλήματα είναι πολλά και συνδέονται άρρηκτα με μεταφυσικές και γνωσιολογικές θέσεις. Επισημαίνονται στους οικείους χώρους: γνωσιολογία, ιδεαλισμός, ρεαλισμός, έννοια, φαντασία κ.ο.κ. Οι παραστάσεις διακρίνονται σε ευκρινείς, άτονες φανταστικές, καθαρές συγκεχυμένες κ.ο.κ. ανάλογα με το βαθμό παρατηρητικότητας, προσοχής και αντίληπτικότητας μας.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗΣ J. LAPLANCHE & J. B. PONTALIS ΚΕΔΡΟΣ 1986

Αναπαράσταση ή παράσταση: κλασσικός όρος της φιλοσοφίας και της ψυχολογίας που δηλώνει «αυτό που αναπαριστούμε μέσα μας, αυτό που αποτελεί το συγκεκριμένο περιεχόμενο μιας πράξης της σκέψης» και «ιδιαίτερα την αναπαραγωγή μιας προηγούμενης αντίληψης», ο Freud αντιδιαστέλλει αναπαράσταση και συναίσθημα και θεωρεί ότι τα δυο αυτά στοιχεία ακολουθούν, στο εσωτερικό των ψυχικών διαδικασιών, πορείες διαφορετικές. Επίσης αναφέρεται ότι αυτό που απωθείται είναι η αναπαράσταση ενώ το συναίσθημα καταστέλλεται. Ο Freud αφήνει σε δεύτερη μοίρα τη βασική εκδοχή αυτής της έννοιας στην κλασσική φιλοσοφία, δηλαδή την πράξη με την οποία «αναπαριστούμε μέσα μας», υποκειμενικά ένα αντικείμενο. Η αναπαράσταση είναι μάλλον το μέρος εκείνο του αντικειμένου που εγγράφεται στα «μνημονικά συστήματα».

Από την παραπάνω παρουσίαση γίνεται σαφής η δυσκολία προσδιορισμού του όρου. Παρατηρείται ότι τα μεν ετυμολογικά λεξικά είναι σαφή ως προς τη μετάφραση και το νόημα του όρου καταλήγοντας στον όρο παράσταση ως έκφραση αυτού που υπάρχει στο νου απουσία ερεθίσματος και επιπλέον όσο παλαιότερη είναι η έκδοση αποδίδουν με τον όρο παράσταση και τον ψυχολογικό όρο πλειοψηφώντας στο σύνολο των λεξικών που μελετήθηκαν. Αντίθετα τα εξειδικευμένα λεξικά ψυχολογίας, φιλοσοφίας, κοινωνιολογίας δίνουν προβάδισμα στον όρο αναπαράσταση για το ίδιο νόημα και το μοναδικό ψυχαναλυτικό λεξικό χρησιμοποιεί και τους δυο όρους προκειμένου να συμβιβαστεί τα πράγματα. Για τους παραπάνω λόγους επιλέγεται η διπλή αναφορά προκειμένου να αποφευχθεί η περαιτέρω σύγχυση.

Ψυχανάλυση

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗΣ J. LAPLANCHE & J. B. PONTALIS ΚΕΔΡΟΣ 1986

Η ψυχανάλυση ορίζεται ως γνωστικός κλάδος ο οποίος ιδρύθηκε από το Freud και περιλαμβάνει, όπως γράφει και ιδρυτής του τρία επίπεδα:

A/ μια μέθοδο διερεύνησης, η οποία συνίσταται κατά βάση στην ανάδειξη της ασυνείδητης σημασίας των λόγων, των πράξεων και των προϊόντων της φαντασίας (ονείρων, φαντασιώσεων, παραληρημάτων) του ατόμου. Η μέθοδος στηρίζεται κυρίως στους ελεύθερους συνειρμούς του ατόμου, οι οποίοι και εγγυώνται την εγκυρότητα της ερμηνείας. Η ψυχαναλυτική ερμηνεία μπορεί να επεκταθεί και σε άλλες ανθρώπινες παραγωγές, για τις οποίες δε διαθέτουμε ελεύθερους συνειρμούς.

B/ μια μέθοδο ψυχοθεραπείας, η οποία στηρίζεται στην εν λόγω διερεύνηση και συγκεκριμενοποιείται με την ελεγχόμενη ερμηνεία της αντίστασης, της μεταβίβασης και της επιθυμίας. Σ αυτήν την έννοια του όρου εντάσσεται και η χρήση της λέξης ψυχανάλυση ως συνώνυμης του όρου ψυχαναλυτική αγωγή.

Γ/ ένα σύνολο ψυχολογικών και ψυχοπαθολογικών θεωριών, οι οποίες συνιστούν τη συστηματοποίηση των ευρημάτων της ψυχαναλυτικής μεθόδου διερεύνησης και θεραπείας.

Θεσμός

Γ. Μπαμπινιώτη, «Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας», Κέντρο Λεξικολογίας 1998

Θεσμός: πρότυπο ή κανόνας ατομικής ή συλλογικής συμπεριφοράς και δράσεως, που έχει καθιερωθεί με τη συνεχή και ομοιόμορφη επανάληψη και εκ παραδόσεως και από κοινή συμφωνία επιδιώκει σημαντικούς κοινωνικούς σκοπούς.

-οποιοδήποτε στοιχείο έχει θεμελιώδη ρόλο στις λειτουργίες και τις δραστηριότητες του κοινωνικού συνόλου και χαρακτηρίζει τη δομή μιας κοινωνίας.

«ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ» Α.Π.Θ. ΙΝ-ΤΟ ΝΕΟΕΛ. ΣΠΟΥΔΩΝ, ΙΔΡΥΜΑ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ 1998

Θεσμός: Κάθε ομαδική ή ατομική ενέργεια ή κάθε σχέση ανάμεσα στα μέλη μιας κοινωνίας, που συνήθως ύστερα από μακροχρόνια και ομοιόμορφη επανάληψη παίρνει μια τυπική μορφή συνήθως νομική// μακροχρόνια συνήθεια στα πλαίσια της ατομικής ή οικογενειακής ζωής.

«ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΠΑΠΥΡΟΣ ΛΑΡΟΥΣ ΜΠΙΡΙΤΑΝΙΚΑ», ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΥΡΟΣ 1996

Θεσμός: (κοιν.) σταθερό πολιτιστικό στοιχείο επικεντρωμένο σε ορισμένες σημαντικές μορφές κοινωνικής μέριμνας, με στρατηγική και διαρθρωτική σημασία, όπως είναι η ιδιοκτησία, η οικογένεια, η εκπαίδευση κ.λ.π. Ο κανονιστικός ρυθμιστικός χαρακτήρας και τα αξιολογικά πρότυπα, αποτελούν σημαντικό στοιχείο κάθε θεσμού. Τα αξιολογικά πρότυπα και τα συμφέροντα καθορίζουν τρόπους κοινωνικής αλληλεπίδρασης που παρουσιάζουν το χαρακτήρα της δομής.

Ε. Κριαρά, «Νέο ελληνικό Λεξικό της σύγχρονης δημοτικής», Εκδοτική Αθηνών 1995

Θεσμός: Κάθε εκδήλωση που θεωρείται βασικό ή τυπικό χαρακτηριστικό ορισμένης κοινωνίας ή ομάδας και που παίρνει τη μορφή του νόμου επειδή ισχύει και επαναλαμβάνεται σχεδόν με τον ίδιο τρόπο για μεγάλο χρονικό διάστημα, συνήθεια που επαναλαμβάνεται για χρόνια.

-οργανισμός κοινωνικά ή πολιτικά αναγνωρισμένος με νόμο.

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ ON- LINE

Θεσμός: κάθε ομαδική ή ατομική ενέργεια ή κάθε σχέση ανάμεσα στα μέλη μιας κοινωνίας, η οποία ύστερα από μακροχρόνια και ομοιόμορφη επανάληψη παίρνει μια τυπική μορφή, συνήθως νομική

-οργανισμός που εξυπηρετεί το κοινωνικό σύνολο και είναι αναγνωρισμένος απ' το νόμο

-για μακροχρόνια συνήθεια στα πλαίσια της ατομικής ή οικογενειακής ζωής.

«ΝΕΟΝ ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ Β. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ», ΕΚΔ. ΓΙΟΒΑΝΗΣ 1970

Θεσμός: το τεθειμένον, νόμος, ιδίως έθος, συνήθεια// θεμελιώδεις καταστατικοί νόμοι. (κράτους, εκκλησίας, κ.λ.π.)// ειδικός οργανισμός, έθει ή νόμω ανεγνωρισμένος// κατάστασις, δημιουργός ηθικών ή νομικών δικαιωμάτων και υποχρεώσεων// το ανεγνωρισμένον ίδρυμα

ΠΑΠΥΡΟΣ: ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟΝ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ. ΑΘΗΝΑΙ 1961

Θεσμός: -θεμελιώδεις καταστατικοί νόμοι του κράτους, εκκλησίας κ.λ.π.

-κοινωνικός και πολιτιστικός οργανισμός αναγνωρισμένος, έθει ή νόμω, ισχύον εις τινά εποχήν

- κατάσταση δημιουργός νομικών ή ηθικών υποχρεώσεων και δικαιωμάτων
- τεθείμενον τι και ανεγνωρισμένον ίδρυμα, αγώνες κ.λ.π.
- οι θεμελιώδεις νόμοι του κράτους, το σύνταγμα
- «θεσμοί» οι νόμοι του Δράκοντος ενώ «νόμοι» οι του Σόλωνα.

A. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ «ΜΕΓΑ ΛΕΞΙΚΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ» 1958

Θεσμός: νόμος, ιδίως, έθος, συνήθεια, // εν Αθήναις θ. ονομάζοντω οι νόμοι του Δράκοντος // θεμελιώδεις καταστατικοί νόμοι τινός, οίον κράτους, εκκλησίας // ειδικός οργανισμός κοινωνικά ή πολιτιστικά αναγνωρισμένος, έθει ή νόμω

I. ΣΤΑΜΑΤΑΚΟΥ «ΛΕΞΙΚΟΝ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ» ΕΚΔ. ΟΙΚΟΣ ΑΘΗΝΩΝ 1952

Θεσμός: το τεθείμενον, έθος, συνήθεια, παν ό,τι δια της παραδόσεως ή διά κοινής συμφωνίας καθίσταται κανών δικαίου, νόμος, νομοθέτημα // ειδικός οργανισμός, κοινωνικός ή πολιτικός, ανεγνωρισμένος έθει ή νόμω.

LIDEL- SCOTT «ΜΕΓΑ ΛΕΞΙΚΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ» ΑΘΗΝΑΙ 1948

Θεσμός: 1/θεσμοι ειρήνης, οι πάτριοι. 2/ κανών, παράγγελμα, νόμος. 3/ οι του Δράκοντος νόμοι. 4/ τεθιμένον τι και ωρισμένον.

A. ΓΙΑΝΝΑΡΗ «ΛΕΞΙΚΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ», ΣΙΔΕΡΗΣ 1920

Θεσμός: νομοθέτημα, νόμος, διάταξη, κανών, παράγγελμα, κανονισμός, θησαυρός.

A. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ «ΛΕΞΙΚΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ», ΑΘΗΝΑΙ 1898

Θεσμός: παν ό,τι διετάχθη, νόμος, έθος, συνήθεια, δίκαιον της συνηθείας. «Θεσμός ειρήνης», η νόμιμη ευταξία και ασφάλεια της ειρήνης.

«ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ», ΕΤΑΙΡΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

Θεσμός: αυτό που ισχύει σα δίκαιο // κοινωνική κατάσταση που δημιουργεί δικαιώματα ή υποχρεώσεις // ειδικός οργανισμός κοινωνικά ή πολιτικά αναγνωρισμένος απ' το νόμο // οι θεμελιακοί καταστατικοί νόμοι του κράτους.

ΕΠΙΤΟΜΟ ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΚΟ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ ΗΛΙΟΥ, ΕΚΔ. ΗΛΙΟΥ ΑΘΗΝΑ Χ.Η.Ε.

Θεσμός: το ισχύον ως δίκαιον, κανών δικαίου, νόμος // σύστημα δημιουργούν ηθικήν και νομικήν κατάστασην π.χ. ο θεσμός της οικογένειας

Θ. ΒΟΣΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥ «ΑΝΤΙΛΕΞΙΚΟΝ» Χ.Η.Ε.

Θεσμός: παράδοσις // 1. έθιμον [καθιερωμένη συνήθεια της κοινωνικής ζωής], 2. νόμος, [καθιερωμένα ηθικά αντιλήψεις], καθιερωμένα, νενομισμένα, (κοινώς) παραδεδεγμένα, κατά παράδοσιν ισχύοντα, παραδόσεις, {εθιμοτυπία}, [καθιερωμένοι αντιλήψεις του δικαίου], άγραφο δίκαιο, άγραφος –κανών δικαίου, -νόμος, καθιερωμένος κανών, θεσμός, θέσιμον.

«ΝΕΩΤΕΡΟΝ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ ΗΛΙΟΥ» Χ.Η.Ε.

Θεσμός: εκ του τίθιμι. Το τεθειμένον, το ισχύον ως δίκαιον, κανών δικαίου, νόμος. Επίσης σύστημα το οποίο δημιουργεί ηθική και νομική κατάσταση π.χ. ο θεσμός της οικογένειας. Στον πληθυντικό το σύνολο θεμελιωδών καταστάσεων νόμου: οι πολιτικοί θεσμοί, τα κοινοβουλευτικά θέσμια, οι εκκλησιαστικοί θεσμοί.

«ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ» ΕΚΔ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗ Χ.Η.Ε.

Θεσμός: τεθειμένος κανών, νομοθέτημα, νόμος// παν το ισχύον ως δίκαιον// οργανισμός έθει ή νόμω αναγνωρισμένος// κατάσταση δημιουργός ηθικών ή νομικών δικαιωμάτων και υποχρεώσεων// θεμελιώδης ή καταστατικός νόμος.

«ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΛΕΞΙΚΟ» ελληνικά γράμματα 1989

Θεσμός: κοινωνιολογικός όρος που χρησιμοποιήθηκε από τον H. Spencer για να υποδηλώσει, π.χ. ιδέες και ιδρύματα τα οποία λαμβάνουν υπόψη τους τα ενδιαφέροντα ή τις κρίσεις αξίας, μιας μεγάλης πολιτιστικής ομάδας, μέσω ειδικών μορφών κοινωνικής αλληλεπίδρασης, όπως η εκπαίδευση, ο γάμος, η περιουσία κ.λ.π. υπάρχει θεσμός οικογενειακός, πολιτικός κ.λ.π. οι οποίοι καλύπτουν τα μέσα και τις δραστηριότητες που θεωρούνται απαραίτητες από μια μεγάλη ομάδα ανθρώπων για την επίτευξη ειδικών σκοπών. Ο Parsons εργάζεται στη βάση της εσωτερίκευσης των αξιών και των κανόνων με τους οποίους συμμορφώνονται διάφορες ομάδες. Αν αυτή η συμμόρφωση οδηγεί σε ικανοποίηση και κάνει τους άλλους να αποδέχονται αυτούς τους κανόνες, αυτή η άξια ή σύστημα κανόνων μπορεί να οριστεί ως «θεσμοθετημένο». Σύμφωνα με τον Parsons ο Θεσμός είναι ένα πλέγμα θεσμοθετημένων χαρακτηριστικών ρόλων ή σχέσεων κοινωνικής θέσης (status), το οποίο είναι δομικά σημαντικό για το συγκεκριμένο κοινωνικό σύστημα και τη διατήρησή του.

«ΛΕΞΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ UNESCO ΕΚΔ. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ 1972

Θεσμός: υποδηλώνει μια έκφραση της κοινωνικής ζωής. Σ' αυτήν ορισμένοι ευδιάκριτοι αξιολογικοί προσανατολισμοί και συμφέροντα, με επίκεντρο ορισμένες μεγάλες και σπουδαίες κοινωνικές μέριμνες, δημιουργούν ή συνοδεύονται από ορισμένους ευδιάκριτους τρόπους κοινωνικών αλληλεπιδράσεων. Η χρήση του όρου υπογραμμίζει τα «σπουδαία» κοινωνικά φαινόμενα, τις σχέσεις που έχουν «στρατηγική και διαρθρωτική σημασία».

«ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ» ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ Ε.Σ.Σ.Δ. ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΠΟΠΟΥΛΟΣ 1986

Θεσμός: (κοινωνικός) στοιχείο της κοινωνικής δομής, της ιστορικής μορφής οργάνωσης και ρύθμισης της κοινωνικής ζωής. Με τη βοήθεια των κοινωνικών θεσμών ρυθμίζονται οι σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων, η δράση τους και η διαγωγή τους στην κοινωνία, και εξασφαλίζεται η σταθερότητα της κοινωνικής ζωής.

Κ. ΜΑΚΡΗ «ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΟΡΩΝ & ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ» ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ/ ΙΡΙΣ Χ.Η.Ε.

Θεσμός: Βασικός κοινωνιολογικός όρος ο οποίος προσλαμβάνει πολιτικές, οικονομικές, θρησκευτικές κ.λ.π. διαθλάσεις. Εννοούμε καταστατικές αρχές οι οποίες έχουν πια εμπεδωθεί κατοχυρωθεί νομοθετικά. Οι θεσμοί ανάγονται στους πρωτογενείς τρόπους- προϋποθέσεις οι οποίες καθιστούσαν δυνατή τη συμβίωση των πρώτων κοινωνικών ομάδων. Βαθμιαία όμως επισημοποιήθηκαν και προσέλαβαν υποχρεωτικό χαρακτήρα τις περισσότερες φορές. Η οικογένεια, οι εμπορικές συναλλαγές, οι νόμοι, η ασφάλεια, η διπλωματική εκπροσώπηση, η αγωγή των νέων, η εξουσία κ.ο.κ. κατέστησαν θεσμοί, πολλοί από τους οποίους είναι αναγκαίοι και θεσπίζονται ως πλαίσια νόμων με υποχρεωτική ισχύ. Με την υπάρχουσα λειτουργία και εξειδίκευση των θεσμών συνυφαίνονται πολλά κοινωνιολογικά, ανθρωπολογικά και ηθικά προβλήματα, τα οποία παραμένουν ανοιχτά. δημιουργούνται λ.χ. οι θεσμοί απ' το ήθος ή συμβαίνει το αντίστροφο; Περιορίζουν οι θεσμοί την

ελευθέρια, την παιδαγωγούν ή δημιουργούν προϋποθέσεις ώριμης έκφρασης; Πότε καταργείται ή αναθεωρείται ένας θεσμός; Σύστημα θεσμών είναι το πολίτευμα, ένα ευρύτερο κοινωνικό σύστημα, που σταθμίζει τη λειτουργία επιμέρους θεσμών όπως η παιδεία, η ασφάλεια, η οικογένεια κ.λ.π. Απ' τη στιγμή όμως που το δίκαιο προσδιορίζει τη λειτουργία των θεσμών, βρισκόμαστε στο πεδίο εναρμόνισης τους με την ευρύτερη κοινωνική ηθική. Ήδη οι θεσμοί μεταρρυθμίζονται από μεταρρυθμιστικές κινήσεις ή καταργούνται βίαια από επαναστάσεις για να εγκαθιδρυθούν υποχρεωτικά νέοι.

M. ΜΗΤΡΟΣΥΛΗ «Θεσμικά όρια- Οριακοί θεσμοί», ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ εκ των υστέρων, τ.6, 2001

Δεν υπάρχει αμφιβολία για τη πολυσημία της λέξης θεσμός/ θεσμοί. Τόσο τα γαλλικά λεξικά όσο και τα ελληνικά δίνουν ένα πολύπτυχο σημασιών. Συγκράτησα και παραθέτω τις πιο σημαντικές που σχετίζονται με τα ενδιαφέροντα μας:

-πράξη με την οποία εγκαθιδρύεται κάτι

-καθετί που επινοείται και εγκαθιδρύεται από τους ανθρώπους σε αντίθεση με αυτό που προέρχεται από τη φύση

-θεσμισμένο πράγμα/ θεσμοθετημένο, (χρησιμοποιώ το νεολογισμό θεσμίζω και τα παράγωγα του, ως επιστημονικού όρου, αντί του καταχωρημένου στα ελληνικά λεξικά θεσπίζω και των παράγωγών του, διότι το θεσπίζω σημαίνει περισσότερο την εισαγωγή ενός θεσμού και τη επιβολή του ως νόμου)

-πράξη του εκπαιδεύειν και καταρτίζειν, τόσο με την παθητική όσο και με την ενεργητική έννοια. Αναφερόμαστε τόσο σ' αυτούς που εκπαιδεύονται όσο και σε αυτούς που εκπαιδεύουν.

Κλινικός θεσμός

Η κλινική στο λεξικό της ελληνικής γλώσσας των Liddell και Scott παραπέμπει σε μια θέση παρατήρησης, την κλίνη, αλλά και σε μια μέθοδο ή τέχνη, αυτήν του κλινικού, που συνίσταται στη διάγνωση μέσω της άμεσης παρατήρησης των εκδηλώσεων της αρρώστιας. Παραπέμπει επίσης στη γνώση που προκύπτει αλλά και στη μετάδοση αυτής της γνώσης μέσω μιας ιδιαίτερης μορφής διδασκαλίας, της κλινικής διδασκαλίας. Ενώ τέλος ορίζει ένα κοινωνικά θεσπισμένο χώρο παρατήρησης και θεραπείας, τη Νοσοκομειακή κλινική.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II: ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

* γλώσσα

Στην επικράτεια του λόγου

Τα γλωσσικά λάθη σαν τεκμήρια της αλλαγής που επιμένει να κινεί και να δονεί τη γλώσσα

A. Φ. ΧΡΙΣΤΙΔΗΣ

Η γλώσσα, τα λάθη και τα πάθη είναι ένα βιβλίο γραμμένο σεμνά, σοβαρά, χαριτωμένα. Σπάνιο μείγμα, ιδιαίτερα στο χώρο όπου κινούνται τα κείμενα για τη γλώσσα. Ο Γ. Χάρης ενδιαφέρεται για τα γλωσσικά λάθη, όχι σαν τεκμήρια της επερχόμενης γλωσσικής αποκάλυψης ή σαν άθλια ράκη της γλωσσικής παρακμής -όπως το θέλουν αυτοί που έχουν αναλάβει τη γλωσσική μας σωτηρία- αλλά σαν τεκμήρια της γλωσσικής αλλαγής που επιμένει να κινεί και να δονεί τη γλώσσα -κάθε γλώσσα- παρά τον ιερό πόλεμο που εξαπολύουν εναντίον της τα κάθε είδους ιερατεία που ταλανίζουν τις ανθρώπινες κοινωνίες. «Τα σημερινά λάθη είναι τα αυριανά σωστά» λέει ο συγγραφέας, συνοψίζοντας την ουσία της γλωσσολογικής γνώσης πάνω στο ζήτημα αυτό. Ωστόσο, προσθέτει, ώσπου να κατοχυρωθούν από τη χρήση τα σημερινά λάθη ως αυριανά σωστά, πρέπει να τα διορθώνουμε. Έτσι, αν κάποιος πει του διεθνή και όχι του διεθνούς, δεν χρειάζονται κοπετοί και θρήνοι, γιατί το λάθος αυτό το κινεί η ίδια λογική που έκανε το ανήρ-άνδρας, ώστε να κλίνεται όπως η πολυπληθής κατηγορία ουσιαστικών σε -ας (π.χ. ταμίας), ή τη γυνή-γυναίκα, ώστε να κλίνεται όπως η επίσης πολυπληθής κατηγορία θηλυκών σε -α (π.χ. ανοησία, βλακεία, λεξιπενία). Θα διορθώσουμε το λάθος, και ο χρόνος θα δείξει αν εντέλει η εξομάλυνση της κλίσης που αναγγέλλεται με τη γενική του διεθνή θα επικρατήσει ή όχι.

Με την ίδια λογική -που είναι η λογική της γνώσης για τη φύση της γλώσσας- θα μιλήσει ο Γ. Χάρης για τα δάνεια. Θα θυμίσει ότι όλες οι γλώσσες διαμορφώθηκαν από τον δανεισμό, φανερό ή κρυφό, και, όσον αφορά τον δεύτερο, θα βγάλει στη φόρα το καλά κρυμμένο μυστικό της καθαρεύουσας, ότι δηλαδή πίσω από την αρχαϊζουσα μεταμφίεσή της κρύβεται ένας όγκος γαλλισμών.

Η άγogne αρχαιολαγνεία

«Εροτόκριτος κε Αρετούσα» του Μποστ

Στα κείμενα του Γ. Χάρη παρελαύνουν επώνυμα όλοι οι επώνυμοι σκηνοθέτες της άγogne αρχαιολαγνείας, που εδώ και κοντά 30 χρόνια προβάλλουν -μιλώντας για τη γλώσσα- ένα ευρύτερο σενάριο για την κοινωνία, που βασίζεται στις έννοιες «περιούσιος λαός», «περιούσια γλώσσα», και γενικότερα στον στιγματισμό του διαφορετικού. Δεν χρειάζεται να ψάξει κανείς πολύ μακριά για να βρει τους καρπούς αυτής της εκστρατείας των «εθνικά» και «γλωσσικά» ευαίσθητων γλωσσολόγων, φιλοσόφων, κοινωνιολόγων, που χοροστάτησαν όλα αυτά τα χρόνια στη συνέχιση μιας ανασηματοδοτημένης από τις συγκυρίες του καιρού αρχαίας γλωσσικής μυθολογίας. Αρκεί να δει τα πολυάριθμα ελληνοκεντρικά περιοδικά που θέλουν να «αποδείξουν» ότι η ελληνική γλώσσα μιλιέται εδώ και 20 εκατομμύρια χρόνια, ότι είναι η μητέρα όλων των γλωσσών, ότι η θεωρία της καταγωγής του ελληνικού αλφάβητου από το φοινικικό είναι σιωνιστική συνωμοσία κτλ.

Το ανησυχητικό είναι ότι αυτή η ανυπόστατη παραφιλολογία έχει αποκτήσει ερείσματα στις νεότερες γενιές, μέσα στη γενικότερη ιδεολογική ασάφεια που χαρακτηρίζει μια εποχή κρίσης όπου παλιές αναφορές στο αίτημα μιας εξανθρωπιστικής οικουμενικότητας έχουν αντικατασταθεί είτε από την εθνοφυλετική αναδίπλωση είτε από έναν ρηχό κοσμοπολιτισμό που τρέφεται από τις κυρίαρχες αξίες του νεοφιλελευθερισμού και των ηγεμόνων του. Το ζήτημα της γλώσσας στην Ελλάδα δεν μπορεί να συζητηθεί χωρίς να ενταχθεί στον ιστό -ή καλύτερα στη δίνη- των συμβάντων που χαρακτηρίζουν την εποχή αυτή, στενότερα για την Ελλάδα αλλά και ευρύτερα: κατάρρευση της δικτατορίας και συνακόλουθη «κατάρρευση» της καθαρεύουσας (1976), ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση, άνοδος του ΠαΣοΚ στην εξουσία, τα λεγόμενα «εθνικά» ζητήματα (Σκόπια, Αλβανία, Τουρκία), κατάρρευση των καθεστώτων του υπαρκτού σοσιαλισμού και παρεπόμενοι πόλεμοι, παγκοσμιοποίηση της οικονομίας της ελεύθερης αγοράς, κατάρρευση του μεταπολεμικού κενσιανού κράτους, βαθμιαία παράδοση όλων των κοινωνικών αγαθών στον έλεγχο των δυνάμεων της αγοράς, αμερικανική πλανητική ηγεμονία.

Η κοινωνία και οι τύχες της

Οι συζητήσεις για τη γλώσσα και το ρόλο της ήταν πάντα και εξακολουθούν να είναι συζητήσεις για την κοινωνία, στάσεις απέναντι στην κοινωνία και στις τύχες της. Γι' αυτό οι γλωσσικές συζητήσεις διεγείρουν πάθη. Κι εδώ πρέπει κανείς να πάρει τις αποστάσεις του από φαινομενικά σύμμαχες φωνές οι οποίες, στο όνομα μιας αντι-εθνοκεντρικής πολιτικής ορθότητας, αφαιρούν από αυτά τα πάθη τη συστατική ιστορικότητά τους, σύμφωνα με τα κελεύσματα ενός ανιστόρητου και γι' αυτό κομορμισμού μεταμοντερνισμού, για να προτείνουν στη θέα της ιστορικής, κοινωνικής κριτικής προσέγγισης μια «γλωσσική **ψυχανάλυση**» που θα μας απελευθερώσει από τη «λογική των γλωσσικών παρατάξεων» και από τη «γραμμένη γλωσσική ιστορία» (Σ. Μοσχονάς, «Καθημερινή», 5.8.2001).

Ο Χάρης ευτυχώς δεν προσυπογράφει αυτό το «τέλος της ιστορίας» και εξακολουθεί με κριτικό πάθος να συμμετέχει στα γλωσσικά δρώμενα της εποχής, αντλώντας από μια μεγάλη παράδοση. Άλλωστε, όπως λέει και ο ίδιος, παραπέμποντας σε μια παλιά επιγραφή τοίχου: «ένα γέλιο θα μας θάψει». Ένα γέλιο, ωστόσο, συχνά μας ανασταίνει. Και αξίζει να θυμηθούμε, μαζί με τον Γ. Χάρη, τον μεγάλο δάσκαλο Μποστ και το γέλιο που μας χάριζε χρησιμοποιώντας τη γλωσσική παρωδία για να ξεμπροστιάσει την κοινωνική-συμβολική λειτουργία της καθαρεύουσας. Ποιος θα ξεχάσει την αξέχαστη «βασιλομύτωνα» ορθογραφημένη με υ στη συλλαβή μυ, ή την «νήσον Μύκονον η οποία ήτο δέκα χιλιομέτρων μύκονος και πέντε πλάτωνος». Συνειδητά ορθογραφικά και γλωσσικά λάθη για να υπονομευθεί μια κίβδηλη, υποκριτική, απονεκρωτική ορθότητα.

Ο κ. Α. Φ. Χριστίδης είναι καθηγητής Γλωσσολογίας στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

21-12-2003



δοκίμιο

Πέπη Ρηγοπούλου - Το σώμα. Ικεσία και απειλή

Εκδόσεις Πλέθρον, 2003, σελ. 625, τιμή 45 ευρώ

Το σώμα ως εικόνα στη δυτική κοινωνία και τέχνη κυρίως, με ανοίγματα όμως και στον πολιτισμό και στην τέχνη της Ινδίας και του Ισλάμ, απασχολεί τη συγγραφέα. Με εξαιρετικά ποικίλη εικονογράφηση το βιβλίο-λεύκωμα εξερευνά τη σχέση της τέχνης του σώματος και των καλλιτεχνών με την **ψυχανάλυση**, με τις θετικές επιστήμες, με τον φεμινιστικό και γυναικείο λόγο, με την πνευματική περιπέτεια στο σύνολό της.

14-12-2003



Η εβδομάδα

Δευτέρα

Παρουσίαση των βιβλίων του Ζακ-Αλέν Μιλέρ Ο Lacan και η **ψυχανάλυση** (εκδόσεις Εκκρεμές) και Λακανική βιολογία (εκδόσεις Ψυχογίος). Στην Αίθουσα Ανταποκριτών Ξένου Τύπου (Ακαδημίας 23) στις 7.30 μ.μ

02-11-2003

Nées Epoxés
Εκδόσεις και Πόλεμος, Χρόνος, Πολιτισμός, Παιδεία

TEONTOP ANTOPNO

100 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΓΕΡΜΑΝΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ

Ο θεμελιωτής της κριτικής

* Ο Αντόρνο ήξερε να πείθει, τόσο με τα κείμενά του όσο και με τον προφορικό του λόγο - παρ' όλο που οι ακροατές του δεν μπορούσαν σχεδόν ποτέ, λόγω των άκρως δυσνόητων διατυπώσεών του, να τον καταλάβουν

N. ΧΕΙΛΑΣ

Ήταν παιδί-θαύμα. Ο Τέοντορ Β. Αντόρνο είχε από μικρός το χάρισμα να σκέφτεται και να τα ξέρει όλα. Αργότερα έγινε το πρότυπο του «οργανικού διανοούμενου» που περιφερόταν, σαν να έκανε περίπατο, στα πιο διαφορετικά πεδία σκέψης και δράσης. Διάνοια ανατρεπτική: Ο συγγραφέας της

«Αρνητικής Διαλεκτικής» ήταν, όπως λέει ο Γκαίτε, «το πνεύμα που πάντα αρνείται» - ήτοι εντελώς ανεξάρτητο. Ό,τι χρειάζεται δηλαδή για να μένει συνεχώς επίκαιρο.

Έτσι δεν είναι περίεργο που έχει γίνει σήμερα «εικόνα», επιστημονική «ποπ». Απόδειξη οι εκατοντάδες εκδηλώσεις που γίνονται εφέτος στη Γερμανία και σε όλον τον κόσμο για την επέτειο των 100 χρόνων από τη γέννησή του - ο Αντόρνο γεννήθηκε στις 11 Σεπτεμβρίου 1903. Η γενέτειρά του μάλιστα, η Φραγκφούρτη, τον τιμά τώρα ως το δεύτερο μεγάλο τέκνο της, δίπλα στον Γκαίτε.

Σε τι συνίσταται όμως η επικαιρότητα του Αντόρνο; Παράδειγμα η βιοτεχνολογία: Πολλοί διανοητές στηρίζονται σε αυτόν για να αποκρούσουν τις εφαρμογές της, όπως οι άνθρωποι κλώνοι. Η αποδοχή τους «θα έκανε τους ανθρώπους να μη συμπεριφέρονται πλέον μεταξύ τους ως αυτόνομα όντα, αλλά ως νεκροζώντανα ντιζάιν-προϊόντα, ως ταυτόσημα» λέει φέρ' ειπείν ο δημοσιολόγος Τόμας Ασάουερ.

Ο Αντόρνο είχε βέβαια και πολλές «λόξεις» και αδυναμίες. Παράδειγμα ο σεξισμός του ή ο «μανιερισμός» του λόγου του, όπως λέει ο φιλόσοφος Γιούργκεν Χάμπερμας. Στον τελευταίο ανήκει, κατά τα άλλα, και η αναίρεση ενός βασικού θεωρήματος του Αντόρνο: ότι λόγω της εσωτερικής καταπίεσης που υφίστανται οι άνθρωποι, καταπιέζοντας τη φύση, πρέπει, σώνει και καλά, να είναι καταπιεστικές (όπως στο καπιταλιστικό σύστημα) και οι ανθρώπινες σχέσεις.

Όσες όμως απόψεις του Αντόρνο και αν αναιρούνται, άλλες τόσες «ξαναζωντανεύουν». «Το Βήμα» παρουσιάζει σύντομη περίληψή τους - δίνοντας έτσι στον αναγνώστη την ευκαιρία να κρίνει μόνος του τι είναι ακόμη ζωντανό και τι όχι.

Ζούσε στον έβδομο ουρανό της σκέψης - παρέα με τον Πλάτωνα, τον Καντ, τον Χέγκελ και τον Μαρξ. Ο Τέοντορ Β. Αντόρνο, σύμφωνα με τον βιογράφο του Ντέτλεβ Κλάυσεν είναι η «τελευταία μεγαλοφυΐα» της εποχής μας. Μεγάλη διάνοια όχι με την κλασική έννοια του όρου, από αυτές δηλαδή που έχουν κατά καιρούς «θεϊκές εμπνεύσεις», αλλά με τη μοντέρνα: του ταλαντούχου διανοητή, που ξεκινώντας ως «παιδί-θαύμα» αξιοποιεί με ακατάπαυστη εργασία το ταλέντο του για να γίνει κάποτε το νούμερο ένα - δείχνοντας έτσι στους άλλους ότι, αν δουλέψουν σκληρά, θα μπορούσαν να γίνουν και αυτοί κάποτε σαν εκείνο. «Αυτή ήταν η δημοκρατική πλευρά της προσωπικότητάς του» τονίζει ο κ. Κλάυσεν.

Παρ' όλα αυτά ο Τέντι, όπως τον αποκαλούσαν οι δικοί του, δεν ήταν αιθεροβάμων. Και πάντως δεν ανήκε σε εκείνους τους αθεράπευτα «αφηρημένους» διανοούμενους που, όπως λέει άλλος βιογράφος του, «όταν κατεβαίνουν από το ταξί, δίνουν πουρμπουάρ στη γυναίκα τους και φιλούν τον ταξιτζή».

Το αντίθετο συνέβαινε. Ο γερμανός φιλόσοφος πατούσε και με τα δυο του πόδια στη γη. Απόδειξη ο αγώνας που έκανε στις αρχές της δεκαετίας του '60 για να εγκατασταθεί ένα φανάρι της τροχαίας μπροστά στο κτίριο που δούλευε, το Ινστιτούτο Κοινωνικής Έρευνας της Φραγκφούρτης, επειδή σημειώνονταν εκεί πολλά αυτοκινητικά δυστυχήματα. Για πολλούς μήνες οι εφημερίδες «το γλεντούσαν» μαζί του αναφερόμενες στη διένεξή του με τους γραφειοκράτες του δημαρχείου. Στο τέλος βέβαια ο Αντόρνο νίκησε. Το φανάρι στήθηκε. Και σήμερα ακόμη οι κάτοικοι της περιοχής μιλούν για το «φανάρι του Αντόρνο» - που διαφέρει βέβαια εντελώς, χρηστικά και συμβολικά, από το περιλάλητο φανάρι ενός άλλου εκκεντρικού συναδέλφου του, του Διογένη.

* Πολιτισμός και «λαϊκή κουλτούρα»

Αυτή η στενή επαφή του με την πραγματικότητα, που οφειλόταν και στην ιδιότητά του ως κοινωνιολόγου, ήταν μια από τις βασικές προϋποθέσεις για να γίνει ο Αντόρνο ο σπουδαιότερος κριτικός της πολιτιστικής βιομηχανίας του καπιταλισμού τον εικοστό αιώνα. Απόδειξη τα μοναδικά στην πρωτοτυπία τους έργα όπως η Διαλεκτική του διαφωτισμού (που συνέγραψε με τον διευθυντή του Κέντρου Κοινωνικής Έρευνας Μαξ Χορκχάιμερ) και το *Minima Moralia*. Σε αυτά ασκεί, μεταξύ άλλων, αδυσώπητη κριτική σε μία, όπως έλεγε, από τις πλέον αρνητικές τάσεις της εποχής μας: τη συγχώνευση της «υψηλής» κουλτούρας με τη «φτηνή» τυποποιημένη διασκέδαση. Παράδειγμα, το σινεμά που παράγει το Χόλιγουντ: «Ορισμένα φιλμ, ιδίως κωμωδίες, αρχίζουν με έξυπνα ευρήματα, που διεγείρουν θετικά τη φαντασία και τη διάθεση των θεατών» γράφει στη Διαλεκτική του διαφωτισμού. Όμως καλή αρχή, άσχημο τέλος. Οι ιθύνοντες της πολιτιστικής βιομηχανίας, προσθέτει, παρεμβαίνουν από ένα σημείο και μετά στη ροή των έργων για να τα «καπελώσουν» ιδεολογικά - «στο όνομα ενός δήθεν συνεκτικού νοήματος που είναι ταυτόχρονα και το πρόσχημα για την εμφάνιση ενός σταρ». Πρόκειται, συμπεραίνει, για την επιβολή και στον πολιτισμό του συστήματος των «ready made», των «έτοιμων» προϊόντων με ημερομηνία λήξης, στα οποία μετατρέπονται, μέσω «εκλαϊκευσης», και τα έργα της γνήσιας κουλτούρας, εκείνα δηλαδή που στην κανονική τους μορφή μπορούν να αντισταθούν, λόγω ποιότητας, σε κάθε φθορά του χρόνου.

Στα νιάτα του ο συγγραφέας της Αισθητικής Θεωρίας, που ήταν γέννημα-θρέμμα της Φραγκφούρτης, ονομαζόταν, πολύ γερμανικά, Τέοντορ Βίζενγκρουντ. Το «Αντόρνο» ήταν το προσωνύμιο που έφερε ο κορσικανός παππούς του από μητρική πλευρά, ο «σπαθιστής» του γαλλικού στρατού Ζαν Φρανσουά Καλβελί. Ο εγγονός του έγινε «Αντόρνο» στις Ηνωμένες Πολιτείες, το 1943, κατά την πολιτογράφηση του σε Αμερικανό. Έτσι κατάφερε να αποβάλει, ως καταδικωμένος Εβραίος, όχι μόνο την ανεπιθύμητη γερμανική του ταυτότητα, αλλά να αποκτήσει και όνομα σπάνιας μελωδικότητας, που επιπλέον, επειδή άρχιζε από «άλφα», του εξασφάλιζε πολλές πρωτιές στις δοσοληψίες του με τις αμερικανικές αρχές.

Η μετονομασία αυτή ρίχνει όμως φως και σε μια άλλη πλευρά της φυσιογνωμίας του, εκείνη της αυταρέσκειας και της αυτοπροβολής που έφθανε στο όριο του αυτισμού. «Ήταν φοβερός Νάρκισσος. Και στην ουσία διαλογιζόταν μόνο με τον εαυτό του» θυμάται πρώην φοιτητής του. Παράδειγμα, οι θρυλικές συζητήσεις στο ραδιόφωνο, τη δεκαετία του '60, με άλλες διασημότητες, όπως ο Ερνστ Μπλοχ, ο δεύτερος μεγάλος μαρξιστής φιλόσοφος εκείνης της εποχής, που δεν φημίζονταν καθόλου για την έλλειψη ευφράδειας. «Ο Αντόρνο κατάφερνε να μιλάει τουλάχιστον κατά το 90% του χρόνου» προσθέτει.

Ο Αντόρνο όμως δεν ήταν μόνο «πολυλογάς» αλλά και συμπαραγωγός (μαζί με τον Χορκχάιμερ) της περίφημης «κριτικής θεωρίας» της «Σχολής της Φραγκφούρτης», που συνδύαζε τον κλασικό μαρξισμό, την ψυχανάλυση και τη μοντέρνα κοινωνιολογία. Οι δεκαετίες του '50 και του '60 ήταν ιδιαίτερα παραγωγικές. «Το Ινστιτούτο Κοινωνικής Έρευνας έμοιαζε τότε με μεθύσιμένο καράβι» θυμάται παλιός συνεργάτης του ιδρύματος. Εξίσου εντυπωσιασμένος δείχνει και ο φιλόσοφος Γιούργκεν Χάμπερμας, που το 1956-59 εργάστηκε εκεί ως βοηθός του Αντόρνο. «Η λάβα της σκέψης ήταν εδώ στη ροή της» έγραφε τις προάλλες στην εβδομαδιαία εφημερίδα «Die Zeit». «Ποτέ νωρίτερα

δεν είχα δει έναν τόσο σύνθετο και διαφοροποιημένο στοχασμό στην κατάσταση της γένεσής του - προτού ακόμη αποτυπωθεί σε κείμενο».

* Η προσφιλής του διαλεκτική μέθοδος

Ο Αντόρνο ήξερε να πείθει, τόσο με τα κείμενά του όσο και με τον προφορικό του λόγο - παρ' όλο που οι ακροατές του δεν μπορούσαν σχεδόν ποτέ, λόγω των άκρως δυσνόητων διατυπώσεών του, να τον καταλάβουν. Εκείνο που τους συνάραπαζε ήταν - όπως το χαρακτήριζε ο ίδιος - το «πνεύμα της απόλυτης διανοητικής εντιμότητας» πάνω στο οποίο στηριζόταν και το περίφημο απόφθεγμα του ότι «δεν υπάρχει σωστή ζωή στη λάθος».

Έτσι ήταν επόμενο οι παλιοί και νέοι θαυμαστές του να τρίβουν σήμερα τα μάτια τους διαβάζοντας στις νεοεκδοθείσες βιογραφίες του, καθώς και σε αμέτρητα άρθρα στον Τύπο, τα άπλυτα από τον «κρυφό» βίο και την πολιτεία του, που συμπεριλαμβάνουν, εκτός από επισκέψεις σε οίκους ανοχής, και τη συνεχή ταπείνωση της γυναίκας του, της Γκρέτελ Αντόρνο, την οποία όχι μόνο απατούσε κατά συρροήν και εξακολούθησιν, αλλά και της υπαγόρευε αναλυτικά, για να τις καταγράψει, τις λεπτομέρειες των εξωσυζυγικών «αταξιών» του, καθώς και των ερωτικών του φαντασιώσεων.

Λάθος ζωή στη σωστή, ο Αντόρνο; Σωστή στη λάθος; Οι μελετητές του βρίσκονται τώρα μπροστά σε νέο αίνιγμα - εξίσου δυσνόητο, όπως και άλλοι γρίφοι του, όπως: «Οι αληθινές σκέψεις είναι μόνο εκείνες που δεν καταλαβαίνουν τον εαυτό τους». Ή ότι «μετά το Άουσβιτς δεν μπορεί πλέον να γράψει κανείς ποιήματα». Σίγουρο είναι ότι η λύση του μπορεί να βρεθεί μόνο με τη βοήθεια της προσφιλούς του μεθόδου, της διαλεκτικής. Μόνο που η εφαρμογή της θα πρέπει να γίνει τώρα όχι στα λόγια αλλά στη ζωή του.

Ο καθηγητής κ. Σπύρος Σημίτης, ο οποίος μαθήτευσε δίπλα στον Αντόρνο, περιγράφει τις εμπειρίες του

Η πανεπιστημιακή έρευνα προϋποθέτει υπερβάσεις

«Η νομική επιστήμη και το δίκαιο δεν μπορούν να ανταποκριθούν σε υψηλές απαιτήσεις αν δεν λάβουν υπόψη την κοινωνική βάση» τονίζει ο κ. Σπύρος Σημίτης

- Τι επίδραση είχε στη μεταπολεμική Γερμανία ο Αντόρνο;

«Για να καταλάβει κανείς την επίδρασή του πρέπει να ανατρέξει στη δεκαετία του '50 και να αναφερθεί σε δύο στοιχεία. Το πρώτο είναι ότι η επιρροή της "Σχολής της Φραγκφούρτης" ήταν τότε μικρή. Ήταν μια αρχή, η προσέγγιση των κοινωνικών προβλημάτων και της επιστήμης γενικά με ένα νέο τρόπο, αλλά τίποτα παραπάνω.

Το δεύτερο στοιχείο είναι ότι ο Αντόρνο ανήκε σε ομάδα διανοουμένων, όπως ο Χορκχάιμερ και ο Μαρκούζε, που είχαν εγκαταλείψει το 1933 τη Γερμανία και επέστρεψαν σ' αυτήν, είτε μόνιμα είτε ως επισκέπτες, μετά τον πόλεμο. Οι διανοούμενοι αυτοί είχαν γαλουχηθεί στις ευρωπαϊκές, δηλαδή οικουμενικές αξίες της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, είχαν τους προβληματισμούς της προναζιστικής

περιόδου και επηρεάζονταν από την **ψυχανάλυση**. Ο καθένας τους είχε τη δική του άποψη, όλοι τους κινούνταν όμως στο ίδιο ριζοσπαστικό μήκος κύματος. Και αυτό είναι, αν θέλετε, που προσέλκυσε τότε εμάς τους νέους, αν και στην πρώτη φάση ο αριθμός μας ήταν πολύ μικρός».

- Ο Αντόρνο λατρεύτηκε από τους φοιτητές, ήταν ο «υπερπατέρας» τους. Πώς έτσι; Επειδή έλεγε εκείνο που δεν έλεγαν οι «φυσικοί» πατέρες τους, ότι δηλαδή είχαν καταντήσει ανδρείκελα του Χίτλερ;

«Αυτό ισχύει απόλυτα για τη δεκαετία του '60, όχι όμως για εκείνη του '50. Το πρωτεύον ήταν τότε η ανασυγκρότηση της οικονομίας, του κράτους, των πανεπιστημίων. Υπό την σκιά του Ψυχρού Πολέμου, η αναλυτική σκέψη και η κοινωνική κριτική ήταν τελείως υπανάπτυκτες. Η "Σχολή της Φραγκφούρτης" αντιτάχθηκε σε αυτό και από αυτή την άποψη έπαιξε τότε, σε εισαγωγικά, επαναστατικό ρόλο».

- Από τις βιογραφίες του, που κυκλοφόρησαν τελευταία, προκύπτει ότι ο Αντόρνο ήταν σεξιστής. Πώς εξηγείτε αυτή τη στάση;

«Θα αρχίσω με κάτι άλλο που δεν είναι ίσως πολύ γνωστό. Ο Αντόρνο γύρισε μαζί με τον Χορκχάιμερ από την Αμερική μετά τον πόλεμο. Στην εξορία είχε παίξει σημαντικό ρόλο, σκεφτείτε για παράδειγμα τη συνεργασία του με τον Τόμας Μαν και τις κοινωνιολογικές του έρευνες στις ΗΠΑ. Αλλά η θέση του στο πανεπιστήμιο ήταν πολύ κατώτερη από τις διανοητικές του δυνάμεις και την επιρροή που ασκούσε. Ο Αντόρνο έγινε πολύ αργά καθηγητής πανεπιστημίου, στα μέσα της δεκαετίας του '50, αλλά και τότε ακόμη βρισκόταν υπό την εποπτεία του Χορκχάιμερ. Ο Χορκχάιμερ ήταν που έδινε για τα πάντα εντολές, και από αυτόν εξαρτιόταν ο Αντόρνο. Και αυτό ακριβώς ήταν που τον ωθούσε συνεχώς στο να θέλει να αποδείξει ότι είναι κάτι σπουδαίο.

Σε ό,τι αφορά τις σχέσεις του με τις γυναίκες, είχε μια κλασικά αστική στάση. Σε έναν βαθμό ήταν πραγματικός μάτσο! Διάβασα κι εγώ αυτά που δημοσιεύονται τελευταία για το ημερολόγιό του, στο οποίο περιγράφει τις ερωτικές του περιπέτειες, καθώς και το γεγονός ότι η γυναίκα του έπρεπε να γράφει τις σημειώσεις αυτές στη γραφομηχανή. Η συμπεριφορά του ήταν δηλαδή το ακριβώς αντίθετο από εκείνο που θα περίμενε κανείς. Αντί να δείχνει σεβασμό στις γυναίκες έκανε διακρίσεις εις βάρος τους και τις εκμεταλλευόταν. Η αποκάλυψη αυτού του γεγονότος, παλαιότερα, ήταν εκείνο που οδήγησε στην ιστορική σκηνή του 1969, με τις γυμνόστηθες κοπέλες, που τον περικύκλωσαν στην αίθουσα παραδόσεων του πανεπιστημίου - κάτι που τον έκανε να φύγει για ένα χρονικό διάστημα από το πανεπιστήμιο και να υποστεί, σε τελευταία ανάλυση, την καρδιακή προσβολή που προκάλεσε τον θάνατό του».

- Ο Αντόρνο κήρυττε την απόλυτη πνευματική εντιμότητα. Ήταν σε αυτό το σημείο συνεπής;

«Ήταν πάντα θαυμάσια προετοιμασμένος. Ήξερε εξ αρχής τι θέλει να πει και τι θέλει να ακούσει. Αυτό είχε όμως δύο συνέπειες. Η πρώτη ήταν ότι τα σεμινάρια του ήταν πολύ δύσκολα. Ο Αντόρνο διέκοπτε συνεχώς τους φοιτητές του και γενικά τους έκανε τη ζωή αφόρητη. Η δεύτερη, ότι δεν ανεχόταν αντίρρηση. Ήταν αυταρχικός. Γι' αυτό και λίγοι ήταν εκείνοι που μπορούσαν να σταθούν δίπλα του. Παρόμοια συμπεριφορά είχε και ο Χορκχάιμερ. Ήταν και οι δυο τους καθηγητές της παλιάς εποχής, με την έννοια ότι αυτοί μιλούσαν και οι άλλοι ακούγαν».

- Τι μένει σήμερα από τη σκέψη του Αντόρνο;

«Υπάρχουν κλάδοι, όπως η αισθητική ή η μουσική, στους οποίους η σκέψη του παίζει μεγάλο ρόλο. Όσον αφορά τη διαλεκτική, αυτή αντικατοπτρίζει μια ορισμένη ιστορική περίοδο, εκείνη του '40 και του '50 - όχι όμως τη σημερινή».

- Σε σας προσωπικά τι έχει μείνει από τη σκέψη του;

«Το κύριο όφελος που είχα από εκείνα τα χρόνια ήταν ότι η νομική επιστήμη και το δίκαιο δεν μπορούν να ανταποκριθούν σε υψηλές απαιτήσεις αν δεν λάβουν υπόψη την κοινωνική βάση. Ταυτόχρονα πρέπει να αποδεχθεί κανείς, ως επιστήμονας, την απαισιοδοξία που χαρακτήριζε τη σκέψη του Αντόρνο, κάτι που πήρε από τον Φρόιντ. Και το δεύτερο όφελος είναι, ότι η "Σχολή της Φραγκφούρτης" μου έδειξε ότι η πανεπιστημιακή έρευνα προϋποθέτει την υπέρβαση των ορίων της δικής σου ειδικότητας και ότι πρέπει να διαμορφώνεις τις απαντήσεις σου σε συνεργασία με άλλες επιστήμες».

21-09-2003



Δοκίμια-μελέτες

1. Ο δρόμος για μια ζωή γεμάτη νόημα των Δαλάι Λάμα και Jeffrey Hopkins (εκδόσεις Εσοπτρον)
2. Μια σταγόνα ιστορία του Δημήτρη Καμπουράκη (εκδόσεις Πατάκη)
3. Ηλίθιοι λευκοί του Μάικλ Μουρ (εκδόσεις Αιώρα)
4. Είναι το μέλλον δεδομένο του Ilya Prigogine (εκδόσεις Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου)
5. Θρησκεία και **ψυχανάλυση** του Irvin Yalom (εκδόσεις Άγρα)

21-09-2003



Ευπώλητα

Σε αυτή τη στήλη παρουσιάζονται κάθε εβδομάδα οι καλύτερες πωλήσεις που σημειώθηκαν σε ένα βιβλιοπωλείο το επτάημερο που πέρασε. Σήμερα το βιβλιοπωλείο Παπασωτηρίου (Κοραή 17, Ηράκλειο Κρήτης)

Δοκίμια-μελέτες

1. Ο δρόμος για μια ζωή γεμάτη νόημα των Δαλάι Λάμα και Jeffrey Hopkins (εκδόσεις Εσοπτρον)
2. Μια σταγόνα ιστορία του Δημήτρη Καμπουράκη (εκδόσεις Πατάκη)
3. Ηλίθιοι λευκοί του Μάικλ Μουρ (εκδόσεις Αιώρα)

4. Είναι το μέλλον δεδομένο του Ilya Prigogine (εκδόσεις Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου)

5. Θρησκεία και **ψυχανάλυση** του Irvin Yalom (εκδόσεις Άγρα)

21-09-2003

ΤΟ ΆΛΛΟ ΒΗΜΑ

θέατρο

Μάικλ Καν

" Το θέατρό μου είναι πολυεθνικό "

Ο σκηνοθέτης και καλλιτεχνικός διευθυντής του Shakespeare's Theatre της Ουάσιγκτον μιλάει για την παράσταση «Ο κύκλος του Οιδίποδα» και για τα μελλοντικά του σχέδια

Επισκέφθηκε τη χώρα μας πριν από λίγους μήνες για να μεταφέρει μια πρώτη ιδέα της παράστασης που έχει σκηνοθετήσει. Τότε ο σκηνοθέτης Μάικλ Καν δεν περιορίστηκε στην παράσταση. Μίλησε συνολικά για το αρχαίο δράμα, για το θέατρο, ακόμη και για την κοινωνική, πολιτική και προσωπική ηθική. Σε λίγες ημέρες ο πολυβραβευμένος σκηνοθέτης έρχεται και πάλι στην Αθήνα με τον θίασο του οποίου είναι καλλιτεχνικός διευθυντής, το Shakespeare's Theatre της Ουάσιγκτον, με αφορμή τις δύο παραστάσεις της τριλογίας «Ο κύκλος του Οιδίποδα» («Αντιγόνη», «Οιδίπους Τύραννος», «Οιδίπους επί Κολωνών»), που θα δοθούν στις 10 και 11 Σεπτεμβρίου στο Ωδείο Ηρώδου Αττικού. Ο θίασος είναι προσκεκλημένος των Σχολών Αμερικανικής Παροικίας Αθηνών και του Σωματείου Αμερικανο-ελληνικού Κέντρου Τεχνών Χαλανδρίου και η παράσταση εντάσσεται στο πλαίσιο των εκδηλώσεων του Ελληνικού Φεστιβάλ. Λίγες ημέρες πριν από την άφιξή του στην Αθήνα ο Μάικλ Καν μίλησε στο «Βήμα» εφ' όλης της θεατρικής ύλης.

- Πότε αρχίσατε να ασχολείσθε με το αρχαίο ελληνικό δράμα;

«Με είχε εντυπωσιάσει πριν από αρκετά χρόνια: όταν ήμουν νέος είχα δει τον Αλέξη Μινωτή και την Κατίνα Παξινού σε κάποιες παραστάσεις. Τους είδα στην Ελλάδα, και τους είδα και στην Αμερική όταν είχαν έλθει για περιοδεία. Πάντα ενδιαφερόμουν για το αρχαίο δράμα, ακόμη και στο κολέγιο όπου μελετούσαμε αυτά τα κείμενα. Πάντα εντυπωσιαζόμουν από τα θεμελιώδη συναισθήματα και θέματα που υπέβασκαν στους χαρακτήρες αυτούς. Πάντα με είλκυε η ελληνική τραγωδία, περισσότερο από την κωμωδία. Βέβαια αυτό είναι και θέμα μετάφρασης, γιατί ακόμη δεν έχω βρει την κατάλληλη μετάφραση κωμωδίας από τα ελληνικά».

- Κατά τη γνώμη σας είναι απαραίτητη η ειδική εκπαίδευση ενός ηθοποιού ο οποίος θα συμμετάσχει σε παράσταση αρχαίας ελληνικής τραγωδίας;

«Είναι η ίδια προετοιμασία που χρειάζεται να κάνεις για να παίξεις Σαίξπηρ. Χρειάζεται να έχεις καλή φωνή, θα πρέπει να ελέγχεις σε μεγάλο βαθμό την αναπνοή, το σώμα σου, θα πρέπει να έχεις τη δυνατότητα να κινείσαι πολύ καλά και νομίζω ότι θα πρέπει να είναι σε θέση να βιώσεις πολύ δυνατά συναισθήματα και να τα εκφράσεις παράλληλα. Και επιπλέον πρέπει να αγαπάς τον λόγο».

- Πέρα από τις υποκριτικές δυνατότητες εντοπίζετε κάποιες άλλες ομοιότητες μεταξύ των σαιξπηρικών κειμένων και των ελληνικών τραγωδιών;

«Υπάρχει μια εκπληκτική κατανόηση της ψυχολογίας της ανθρώπινης καρδιάς, την οποία όλοι νομίζουμε ότι κατανοήσαμε μέσα από τα κείμενα του 20ού αιώνα αρχής γενομένης από τον Φρόιντ, την **ψυχανάλυση**. Υπάρχει μια βαθιά κατανόηση των παθών που κυριεύουν τον άνθρωπο και της δύναμης που υφίσταται στις σχέσεις γονέων - παιδιών, στην πολιτική και στο τι σημαίνει να είσαι δημόσιο πρόσωπο και ποια είναι η διαφορά με τον απλό πολίτη. Αυτά τα θέματα είναι κοινά στον Σαίξπηρ και στην αρχαία ελληνική τραγωδία. Εκπροσωπούνται με διαφορετικό τρόπο, αλλά νομίζω ότι ο Σαίξπηρ είχε ανακαλύψει το αρχαίο δράμα και νομίζω ότι εν μέρει είχε επηρεαστεί από αυτά τα κείμενα».

- Ωστόσο πιστεύετε ότι γενικότερα υπάρχουν διαφορές μεταξύ των κλασικών και των σύγχρονων ηθοποιών;

«Φυσικά και υπάρχουν, αν και πιστεύω ότι ένας καλός ηθοποιός είναι ένας καλός ηθοποιός. Εννοώ ότι ένας πραγματικά καλός ηθοποιός θα πρέπει να είναι σε θέση να κάνει τα πάντα. Χρειάζεται να έχεις τον αυτοέλεγχο και θα πρέπει να έχεις την ικανότητα να ερμηνεύσεις κάτι που είναι πολύ μεγαλύτερο από σένα. Η δουλειά που κάνουν οι σύγχρονοι ηθοποιοί είναι πολύ νατουραλιστική. Βασικά καλείσαι να υποδυθείς κάτι πολύ κοντά σ' εσένα. Η γλώσσα είναι καθημερινή και δεν ενεργοποιείς ιδιαίτερα τους μυς σου για την εκφορά του λόγου».

- Πώς νιώθετε που θα δώσετε παραστάσεις αρχαίας ελληνικής τραγωδίας επί ελληνικού εδάφους;

«Είναι τιμή μου. Αν ανησυχούσα πολύ, δεν θα ερχόμουν. Υπάρχει μια διαφορά σε σχέση με το πλήθος του κοινού. Στην Ουάσιγκτον παίζουμε για 400 περίπου θεατές ενώ στην Αθήνα για 4.000, και τώρα προσπαθούμε να αλλάξουμε το μέγεθος της παράστασης».

- Γιατί αποφασίσατε να ενώσετε τρεις τραγωδίες («Αντιγόνη», «Οιδίπους Τύραννος», «Οιδίπους επί Κολωνών») για να δημιουργήσετε μία παράσταση;

«Το έχω ξανακάνει αυτό και με έργα του Σαίξπηρ. Δεν γνώριζα τον "Οιδίποδα επί Κολωνών" πολύ καλά, ώσπου αποφάσισα να ανεβάσω τον "Οιδίποδα Τύραννο". Μόλις το διάβασα συνειδητοποίησα ότι με αυτό το έργο άλλαξε όλη η ιστορία για τον Οιδίποδα. Μετά, βλέποντας και τον "Οιδίποδα επί Κολωνών" κατάλαβα ότι είναι απαραίτητο να έχεις δει αυτό το έργο για να καταλάβεις την "Αντιγόνη". Ήθελα λοιπόν να δω την ιστορία ολοκληρωμένη μόλις ανακάλυψα τον ρόλο του κάθε έργου και όλα όσα τα συνδέουν».

- Ο θιάσός σας αποτελείται από αφροαμερικανούς ηθοποιούς. Γιατί;

«Ο πρωταγωνιστής, ο Εϊβερι Μπρουκς, είναι ένας σπουδαίος κλασικός ηθοποιός και ήταν επιθυμία μου να ερμηνεύσει τον Οιδίποδα. Έχει ερμηνεύσει και άλλους κλασικούς ρόλους. Ενδιαφερόμουν πολύ να χρησιμοποιήσω τον χορό, στον οποίο θα συμμετέχουν άνθρωποι που θα χορεύουν και θα τραγουδούν, κάτι που δεν συνηθίζεται στην Αμερική γιατί συνήθως υπάρχουν δύο ή τρεις άνθρωποι οι οποίοι μόνο μιλούν. Ήθελα να βρω τρόπο για να συνδέσω την ιστορία και το πνεύμα αυτού του πολιτισμού και αυτό με οδήγησε στο να επιλέξω αφρικανούς ηθοποιούς. Έτσι το κοινό θα αισθανθεί

ότι το έργο είναι ανανεωμένο. Επιπλέον το θέατρό μου είναι πολυεθνικό, και έτσι χρησιμοποιούμε μαύρους ηθοποιούς σε κάθε έργο».

- Πώς ερμηνεύετε το ενδιαφέρον των ευρωπαίων σκηνοθετών για το αρχαίο δράμα στις μέρες μας;

«Το κατανοώ απόλυτα. Υπάρχει κάτι τόσο θεμελιώδες και κάτι τόσο δυνατό. Τα εντυπωσιακά στοιχεία αυτών των έργων, η δύναμη της ιστορίας και της φόρμας της υποκριτικής. Αυτά όλα είναι πολύ δυνατά στοιχεία και για τον σκηνοθέτη και για το κοινό. Επίσης πιστεύω ότι πολλοί από εμάς κουραστήκαμε με τα νατουραλιστικά έργα, τα οποία επιπλέον δεν αξιοποιούν όλες τις τέχνες του θεάτρου. Γιατί αρέσει στον κόσμο να πηγαίνει στα μιούζικαλ; Γιατί ο χορός, η μουσική και η ιστορία συνδυάζονται...».

- Πιστεύετε ότι ο ρόλος του θεάτρου είναι ισχυρός σήμερα;

«Νομίζω ότι πάντα θα είναι ισχυρή εμπειρία το θέατρο γιατί είναι μια από τις λίγες εμπειρίες τις οποίες βιώνουν ταυτόχρονα οι ηθοποιοί και το κοινό. Η ίδια κοινή και ξεχωριστή στιγμή γιατί υπάρχει αλληλεπίδραση μεταξύ τους. Η παράσταση αλλάζει κάθε βράδυ και το ίδιο ισχύει και για τις αντιδράσεις του κοινού. Είναι ένα συναίσθημα που λαμβάνει χώρα μόνο στο θέατρο. Επιπλέον, όταν πας στον κινηματογράφο βασικά νιώθεις μόνος. Μπορεί να απολαμβάνεις την ταινία αλλά δεν τη μοιράζεσαι με τους άλλους θεατές. Ενώ όταν είσαι στο θέατρο συνδέεσαι κατά κάποιον τρόπο με τους υπόλοιπους θεατές, γίνεστε ένα. Και νομίζω ότι η "κοινότητα" είναι πολύ σημαντικό πράγμα σήμερα, το να μοιράζεσαι κάτι με τους άλλους. Για παράδειγμα, αυτή την παράσταση εμείς την παίξαμε πριν από τις 11 Σεπτεμβρίου 2001 και μετά τις 11 Σεπτεμβρίου 2001 και γνωρίζαμε πόσο σημαντικός είναι ο ρόλος του θεάτρου στο να βοηθήσει τους ανθρώπους να εκδηλώσουν τον φόβο, τη λύπη, την οργή, όλοι μαζί σε ένα ασφαλές μέρος. Ήταν μεγάλη μας τιμή να παίζουμε εκείνη την περίοδο. Το κοινό στο θέατρο επιπλέον είναι και μικρότερο. Ο ρόλος του θεάτρου είναι ευεργετικός».

- Σκοπεύετε να ανεβάσετε και άλλες παραστάσεις αρχαίας τραγωδίας;

«Ναι, θέλω μελλοντικά να ασχοληθώ με την "Ορέστεια". Πρέπει όμως να σας πω επίσης ότι ο αγαπημένος μου τραγικός ποιητής είναι ο Ευριπίδης».

*Η παράσταση «Ο κύκλος του Οιδίποδα» από το Shakespeare's Theatre της Ουάσιγκτον θα ανεβεί στις 10 και 11 Σεπτεμβρίου στο Ηρώδειο. Η μετάφραση είναι του Νίκολας Ράνταλ και οι έλληνες θεατές θα παρακολουθήσουν την παράσταση με υπέρτιτλους. Τα έσοδα των παραστάσεων θα διατεθούν υπέρ της ίδρυσης Πολιτιστικού και Αθλητικού Κέντρου σε χώρο ιδιοκτησίας του ACS Athens Χαλανδρίου. Οι παραστάσεις στο Ηρώδειο αρχίζουν στις 20.30. Εισιτήρια πωλούνται στα κεντρικά ταμεία (τηλ. 210 3221.459) και στο Ωδείο Ηρώδου Αττικού (τηλ. 210 3232.771).

ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΓΡΑΜΜΕΛΗ

31-08-2003



γλώσσα

Κάτω από την πρόταση

Η πολυσημία, η μεταφορά, ο μαγικός λόγος και η αρτιότητα του γλωσσικού φαινομένου

MARIA ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ

Το βιβλίο του Α.-Φ. Χριστίδη Όψεις της γλώσσας συγκροτείται από 12 κείμενα, πλαισιωμένα από μια εισαγωγή, στα οποία εξετάζονται επί μέρους γλωσσικά φαινόμενα, μεταξύ των οποίων η πολυσημία, η μεταφορά, ο μαγικός λόγος κ.ά. Αν και κάποια από τα ειδικότερα αυτά θέματα αποτελούν συμβολές σε έναν ευρύ διάλογο που αφορμάται από τις πολύπλοκες ιδιαιτερότητές τους, τα κείμενα του βιβλίου ως σύνολο υπερβαίνουν το επί μέρους· συνιστούν ψηφίδες μιας σκέψης, που βαθμιαία οικοδομεί μια συνολική αντίληψη για τη γλώσσα και μια θεώρηση της γλωσσολογίας ως επιστήμης που συναρθρώνει τη διαπλοκή υποκειμένου και γλώσσας μέσα από τη διεπίδρασή του με τον κόσμο.

Διακριτές μονάδες

Το όλο εγχείρημα, όπως ακούγεται προγραμματικά, φαίνεται να απομακρύνεται από τις αρχές με τις οποίες η γλωσσολογία θεμελιώθηκε ως επιστήμη. Η αναφορά είναι, βέβαια, στον Σοσύρ και στην ψηφιακότητα. Η αντίληψη αυτή, που έλκει την καταγωγή της από τον Λοκ και τον Ντεκάρτ, θεωρεί ότι η γλώσσα ως σύστημα αποτελείται από απόλυτες, ως προς την ύπαρξή τους, διακριτές μονάδες, οι οποίες σχετίζονται μεταξύ τους μέσα από ένα είδος «πράξεων» (συνταγματικές και παραδειγματικές σχέσεις). Αν η μία συνέπεια αυτής της θεώρησης είναι μια αλγεβρική «κατασκευή» της γλώσσας, που πραγματώνεται με την εστίαση στην πρόταση, η άλλη είναι ο «καθαρός» και «αμόλυντος» χαρακτήρας της, με την έννοια ότι τα πάντα στη γλώσσα είναι από και για τη γλώσσα - η αυθαιρεσία του γλωσσικού σημείου συνιστά την περίτρανη απόδειξη της «αυτάρκειάς» της.

Στην πορεία της ιστορίας της γλωσσολογίας η ψηφιακή αντίληψη για τη γλώσσα και τον νου αποθεώθηκε, αν και ακούστηκαν φωνές - που είτε χρίστηκαν περιθωριακές είτε απομονώθηκαν ως ανήκουσες στον εξωγλωσσολογικό χώρο - οι οποίες εντόπισαν τα κενά, τις ελλείψεις και τα χάσματα. Η βασική αμφισβήτηση, που ήλθε με έναν μαζικό τρόπο, προήλθε από ένα ολόκληρο επιστημονικό παράδειγμα - τη γνωσιακή γλωσσολογία. Έπρεπε να περάσει πολύς καιρός και να ξαναδιαβαστεί ο Σοσύρ με την ανακάλυψη των χειρογράφων του, για να αποκαλυφθεί ότι ο ψηφιακός Σοσύρ ήταν σχεδόν δημιούργημα των εκδοτών των Μαθημάτων του και ότι ο ίδιος προσπαθούσε να αποκρυπτογραφήσει τους μη ψηφιακούς, αναλογικούς χώρους της γλώσσας.

Δείκτης, εικόνα, σύμβολο

Καρπός αναζητήσεων μιας δεκαπενταετίας, τα κείμενα του Χριστίδη έρχονται από έναν άλλο δρόμο να συμβάλουν σε αυτή τη συζήτηση που έχει ενεργοποιηθεί τα τελευταία χρόνια. Μέσα από έναν ευρύ διεπιστημονικό διάλογο με φιλοσόφους, ψυχολόγους και «αιρετικούς» ψυχολογολόγους, με ανθρωπολόγους, νευροεπιστήμονες και **ψυχχαναλυτές**, ο Χριστίδης προχωράει πίσω ή κάτω από την πρόταση αναζητώντας να φέρει στο φως τις πρωτογλωσσικές αποτυπώσεις της εμπειρίας στο σώμα της

γλώσσας. Με βασικό του εργαλείο τη σημειολογική διάκριση του Πιρς σε δείκτη, εικόνα και σύμβολο αναδεικνύει τους γλωσσικούς χώρους όπου η ψηφιακότητα συνυπάρχει με την αναλογικότητα, τους χώρους όπου στη σαφή διακρίσιμότητα της γλώσσας αντηχούν οι αισθήσεις και τα συναισθήματα του βιώματος. Μέσα από την προσέγγιση γλωσσικών μορφών που η γλωσσολογία εξόριζε καταδικάζοντάς τις ως περιθωριακές - τη μεταφορά, τον μαγικό και τον προφητικό λόγο -, ο Χριστίδης αποκαλύπτει την αρτιότητα του γλωσσικού φαινομένου αποδεικνύοντας ότι αυτό που εξοριζόταν ως «σκοτεινό» είναι ο χώρος όπου μιλάει το «πάθος» της άμεσης εμπειρίας· και ότι η γλώσσα αυτό που χάνει με το να γίνει γλώσσα, δηλαδή την αμεσότητα της εμπειρίας - ο εγγειανός «φόνος του πράγματος» -, γυρεύει να το ξαναβρεί: όχι μόνο με την ποίηση αλλά και μέσα από κεντρικές εκδηλώσεις της, όπως η μεταφορά. Έτσι, η γλωσσική σήμανση εικονογραφείται ως το σύστημα όπου το ψηφιακό διαπλέκεται με το αναλογικό, το άλεκτο «εμπαθές» βίωμα αντηχεί μέσα στην ελευθερία του συμβόλου - μια οπτική που αναδεικνύει την άρρητη διαλεκτική με την οποία συνδέονται και από την οποία καθορίζονται κεντρικοί και περιφερειακοί γλωσσικοί χώροι. «Τα όρια ορίζουν» λέει ο ίδιος χαρακτηριστικά, ακριβώς για να αντιτάξει στην απαξίωση του περιφερειακού την άδηλη συγγένειά του με το κέντρο.

Αν αυτή η «οριζόντια» ανάγνωση του γλωσσικού φαινομένου ορίζει συνθετικά το εύρος του, η οπτική με την οποία τα αναλογικά βιωματικά συστατικά της εμπειρίας διαχέονται μέσα στην ψηφιακή γλώσσα συνιστά την «κάθετη», ιστορική ανάγνωσή της. Η συμβολική σήμανση δεν είναι μόνο ο φορέας της κοινωνικής σύμβασης και των ιστορικών εγγραφών της· ως μείξη πρωτογλωσσικού και γλωσσικού, είναι και φορέας της διεπίδρασης της ιστορίας του υποκειμένου με τον κόσμο. Που σημαίνει ότι η συμβολική γλωσσική σήμανση είναι άμεσα διαπλεγμένη με την ιστορία σε δύο επίπεδα: στο κοινωνικό και στο υποκειμενικό. Αν η πρώτη διαπλοκή συνιστά πάγια θέση της γλωσσολογίας, η δεύτερη εισάγει δραστικά στον χώρο του νοήματος το ανθρώπινο υποκείμενο και τη βαθύτερη κοινωνική του διάσταση.

Μια ενιαία λογική

Αυτή, βέβαια, είναι μια θέση που απομακρύνεται από τις αρχές της «εσωτερικής», «αυτόνομης» γλωσσολογίας, όπως την ήθελε ο Σοσύρ. Είναι, όμως, παράλληλα και μια θέση που οδηγεί σε μια διαλεκτική και ολιστική σύνθεση γλώσσας και ανθρώπινου υποκειμένου, καθώς συναρθρώνει σε μια ενιαία λογική όλο το φάσμα των ανθρώπινων γλωσσικών εκδηλώσεων εντάσσοντάς τις σε μια συνολική θεώρηση της ανθρώπινης ύπαρξης. Αν το άνοιγμα στο «πίσω από την πρόταση» αναδεικνύει τη γλωσσική προϊστορία ως ενεργό παράγοντα διαμόρφωσης της συμβολικής γλώσσας, αποτελεί ταυτόχρονα και έναν δίαυλο μέσα από τον οποίο ο Χριστίδης θα εισαγάγει την **ψυχαναλυτική** οπτική για να «ξεστάνει» το ψυχρό σύμβολο με έννοιες που «δομούν και δονούν τον ανθρώπινο ψυχισμό», όπως λέει. Αυτή η συνάντησή του με την ψυχανάλυση αποδεικνύεται εξαιρετικά καρποφόρα με έναν διττό τρόπο: από τη μια του δίνει τη δυνατότητα να αναδείξει ευαίσθητες όψεις της μεταφοράς και του ποιητικού λόγου· από την άλλη, με τα πεισιανά του εργαλεία θα διαβάσει το ασυνείδητο ως χώρο μιας αναλογικής «γλώσσας», μιας γλώσσας δηλαδή που χρησιμοποιεί τον δείκτη και την εικόνα· με αυτή τη λογική, η **ψυχανάλυση** είναι talking cure, θεραπεία με τα λόγια, γιατί μετασχηματίζει τον ασυνείδητο δείκτη σε συνειδητό σύμβολο, που αναλύει, διαχωρίζει και έτσι επαναμορφοποιεί το πυκνό, ολιστικό βίωμα, κάνοντάς το να χάσει την αγγογόνα δύναμή του.

Θα μπορούσαμε σε αυτή την περίπτωση να μιλήσουμε για «εκλεκτικές συγγένειες» ανάμεσα στη γλωσσολογία και στην ψυχανάλυση;

Η κυρία Μαρία Θεοδωροπούλου είναι διδάκτωρ Γλωσσολογίας, τακτική ερευνήτρια του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας.

27-07-2003



Εκδοτικό Ημερολόγιο

ΛΩΡΗ ΚΕΖΑ - ΜΑΙΡΗ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΙΔΟΥ

Στα βιβλιοπωλεία του κόσμου

Προθήκες

δοκίμιο

Σε αυτό το βιβλίο κρίνονται ο Δομισμός, οι επιστήμες του ανθρώπου, η φαινομενολογία, το θέατρο της ωμότητας, η **ψυχανάλυση** και η κριτική της λογοτεχνίας μέσα από μια ακολουθία περίπλοκων χειρισμών. Οι χειρισμοί αυτοί στηρίζονται στη σκέψη σημαντικών στοχαστών όπως οι Νίτσε, Χέγκελ, Χούσερλ, Χάιντεγκερ, Φρόιντ, Αρτό, Μπατάιγ, Μπλανσό, Φουκό, Ζαμπές, Λεβινάς.

ΖΑΚ ΝΤΕΡΙΝΤΑ - Η γραφή και η διαφορά

Μετάφραση Κωστής Παπαγιώργης, Εκδόσεις Καστανιώτη, σελ. 512, τιμή 40 ευρώ

20-07-2003



Η συνάντηση των Σπετσών

Η γλώσσα, το ταξίδι, η ματιά στον άλλον και το αίτημα του διαλόγου

ΝΙΚΟΣ ΜΠΑΚΟΥΝΑΚΗΣ

Θα μπορούσε να είχε ονομαστεί «η συνάντηση των Σπετσών», αν υπήρχε κοινότητα απόψεων, επιθυμία αναζήτησης αισθητικής ή ιδεολογικής «ομπρέλας» και, πολύ περισσότερο, κοινή διάθεση συμμετοχής σε μια γενιά. Δεν υπήρχε τίποτε απ' αυτά. Ήταν απλώς και μόνο μια συνάντηση νέων συγγραφέων - νέων με την έννοια ότι μόλις τώρα αρχίζουν να εκδίδουν. Τη συνάντηση διοργάνωσε το εξαμηνιαίο περιοδικό να ένα μήλο, περιοδικό λογοτεχνικών αναζητήσεων, που ορισμένοι θεωρούν «αυθάδες» και «αναιδές», το οποίο διευθύνεται από τη Λώρη Κέζα. Η Λώρη είναι από τις πρώτες και στενότερες συνεργάτριές μου στα «Βιβλία» και η πρόσκλησή της να παρακολουθήσω τη συνάντηση μου έδωσε την ευκαιρία να γνωρίσω νέους συγγραφείς, κυρίως τις ιδέες τους, τις ανησυχίες τους αλλά και τη συμπεριφορά τους, μέσα σε μια χαλαρή ατμόσφαιρα καλοκαιρινού γουικέντ.

Η συνάντηση είχε ως έδρα της το ξενοδοχείο «Ποσειδώνιο», μια μεγαλοαστική σπίθα των αρχών του 20ού αιώνα, που έχει πάνω του το βάρος του χρόνου, αλλά ένα βάρος ανάλαφρο και καθόλου καταπιεστικό, και τη δίδυμό του Αναργύρειο και Κοργιαλένιο Σχολή Σπετσών, και αυτή σε μια γλυκιά παρακμή - δίδυμα γιατί τα εμπνεύστηκε και τα χρηματοδότησε ο Σωτήριος Ανάργυρος. Δεν ξέρω αν οφείλεται στη γαλλοκαναδική καταγωγή και κουλτούρα της Λώρης, αλλά η συνάντηση μου έδωσε την εντύπωση μιας *colonie de vacances*. Ιδιαίτερα την ώρα του πρωινού, μπροστά στις μεγάλες μπαλκονόπορτες, με το ελαφρό αεράκι και την υπέροχη θέα στη θάλασσα και στην απέναντι Κόστα, και με κάποιον από τους συγγραφείς να παίζει στο πιάνο την ώρα που όλοι εμείς οι άλλοι προσπαθούσαμε να ξυπνήσουμε με καφέ. Συνύπαρξη τόσο διαφορετικών ανθρώπων και πειθαρχία στους στοιχειώδεις όρους του διαλόγου. Γιατί αυτή η συνάντηση δεν είχε στόχο της ούτε να εξαχθούν συμπεράσματα ούτε να συνταχθεί κάποιο μανιφέστο. Απλώς γνωριμία και διάλογος ή έστω απόπειρες διαλόγου. Φαίνεται τόσο απλό αλλά είναι τόσο δύσκολο να γίνει διάλογος στις ημέρες μας. Και στις Σπέτσες έγινε. Όπως έγινε και κάτι άλλο, εξαιρετικά σημαντικό, τουλάχιστον για μένα που ήμουν παρατηρητής: φεύγοντας είχα την επιθυμία να διαβάσω τα βιβλία όλων όσοι συμμετείχαν. Και αυτό κάνω τώρα.

Φθάσαμε Παρασκευή στις Σπέτσες. Καταλύσαμε στο «Ποσειδώνιο» και γύρω στις 11 το βράδυ, στο «Μουράγιο», στο Παλιό Λιμάνι, ένα πάρτι έδωσε την ευκαιρία της πρώτης γνωριμίας. Επέστρεψα στο ξενοδοχείο περπατώντας και λίγο προτού σβήσω το φως διάβασα μερικές σελίδες από τη βιογραφία του Σωτήριου Ανάργυρου, του Σπετσιώτη με τον μυθιστορηματικό βίο που σφράγισε το νησί, γραμμένη από τον Γεώργιο Π. Σταματίου. Τη βρήκα στη ρεσεψιόν του ξενοδοχείου και τη συστήνω σε όσους θέλουν να γνωρίσουν τη ζωή ενός ανθρώπου που οραματίστηκε πριν από 100 χρόνια το τουριστικό μέλλον του νησιού του με όρους σημερινούς.

Η πρώτη συνάντηση έγινε το Σάββατο το πρωί σε μια από τις σχολικές αίθουσες της Αναργυρείου. Παράθυρα ανοιχτά, πάτωμα με υπέροχους ρόδακες, πεύκα, τιτιβίσματα πουλιών, πιο 'κεί η θάλασσα. Θέμα της πρώτης συνάντησης, η γλώσσα. Μια ελεύθερη ανταλλαγή απόψεων μετά από μια εισήγηση του συγγραφέα Λευτέρη Μαυρόπουλου. Ήταν και η μόνη εισήγηση του διημέρου. Μου έκαναν εντύπωση ορισμένες επισημάνσεις. Όπως ότι το πολιτικό παιχνίδι παίζεται σήμερα μέσα από τη γλώσσα και ότι οι πολιτικοί που επικρατούν (στα media) είναι αυτοί που μπορούν και μιλούν. Ότι η σύγκρουση του προσωπικού λόγου με τον δημόσιο λόγο, που είναι κυρίως ο λόγος των media, είναι από τις μεγαλύτερες αντιπαραθέσεις της εποχής μας. Ότι η λογοτεχνία δεν είναι γλωσσογνωσία. Μεταφέρω αποσπασματικά μερικές απόψεις, όπως τις κατέγραψα στο ημερολόγιό μου, γιατί πιστεύω ότι στις αντιολιστικές ημέρες μας και το απόσπασμα έχει τη σημασία του και το βάρος του. «Αν η κοινωνία μας είναι άρρωστη, εμείς δεν είμαστε γιατροί, το πολύ πολύ να είμαστε μανικιουρίστες» είπε ο Αύγουστος Κορτώ, δίνοντάς μας με αυτόν τον τρόπο μια αίσθηση αντιμεσσιανικής στάσης (μακριά από Μεσσίες).

Η απογευματινή συνάντηση του Σαββάτου είχε θέμα της το ταξίδι και την κοσμοπολιτική διάθεση. Έγινε στο ξενοδοχείο αλλά δεν είχε αποτελέσματα, ίσως γιατί η ατμόσφαιρα ήταν πολύ χαλαρή, καθώς ανοιγόκλεινε τρίζοντας η πόρτα του μπαρ και το γκαρσόνι μετέφερε συνεχώς καφέδες και τόνικ, ενώ

μπροστά έδεναν κότερα και θαλαμηγοί που έμοιαζαν με πλοία-φαντάσματα αν δεν κατέβαζαν Φιλιπινέζες και παιδάκια με ποδήλατα.

Η έκπληξη ήρθε όμως την Κυριακή το πρωί. Και πάλι στην Αναργύρειο και Κοργιαλένιο Σχολή, στην αίθουσα με τους ρόδακες, το θέμα της συνάντησης ήταν «Θάρρος ή αλήθεια; Η ειλικρινής γνώμη των συγγραφέων για τα βιβλία των ομοτέχνων που παρίστανται». Ήταν μια πολύ ενδιαφέρουσα συνάντηση που έμοιαζε με ομαδική **ψυχανάλυση**. Δεν ξέρω αν οι γνώμες των συγγραφέων για τους ομοτέχνους τους ήταν ειλικρινείς ή όχι. Πάντως ακούστηκαν γνώμες, έγιναν συστάσεις και υπήρξαν και εντάσεις, χρήσιμες τελικά και εποικοδομητικές σε τέτοιου είδους συναντήσεις. Ποιοι συναντήθηκαν τελικά; Τους αναφέρω με τη σειρά που συστήθηκαν στην πρωινή συνάντηση της Κυριακής: Αντζελα Δημητρακάκη (1968), τρία βιβλία· Θανάσης Χειμωνάς (1971), τρία βιβλία· Λευτέρης Μαυρόπουλος (1962), δύο βιβλία· Νίκος Βλαντής (1973), τρία βιβλία· Αύγουστος Κορτώ (1979), επτά βιβλία· Παντελής Κοντογιάννης (1972), ένα βιβλίο· Βασιλική Αλμπάνη (1976), ένα βιβλίο· Χρήστος Χρυσόπουλος (1968), τέσσερα βιβλία· Μιχάλης Μιχαηλίδης (1969), τρία βιβλία· Δημήτρης Στεφανάκης (1961), δύο βιβλία. Ανάμεσά τους και ένας ποιητής και συνάδελφός μου στο «Βήμα», ο Αυγουστίνος Ζενάκος (1974). Το απόγευμα επιστρέψαμε στην Αθήνα. Χωρίς κανένα μανιφέστο.

08-06-2003



* κλασικοί

Η επικαιρότητα του Οιδίποδα

Τι βρίσκουν σήμερα στον τραγικό ήρωα Αυστραλοί, Νιγηριανοί και Αμερικανοί

ΜΑΙΡΗ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΙΔΟΥ

papag@tovima.g

Κεντρική θέση στο θερινό πρόγραμμα του Ηρωδείου θα κατέχει το Shakespeare Theatre της Ουάσιγκτον με την παράσταση «Ο κύκλος του Οιδίποδα» σε σκηνοθεσία Μάικλ Καν. Μήπως μας διαφεύγει η μοναδικότητα του έργου που γράφηκε στην πόλη μας πριν από 2.500 χρόνια; Όπως σχολιάζει ο Charles Segal στη δεύτερη έκδοση του έργου του το 2001, «για τους Έλληνες (...) το ασύγκριτα εκθαμβωτικό παρελθόν της κλασικής Ελλάδας μπορεί να φαίνεται τόσο βάρος όσο και ευλογία. Πώς μπορεί κάποιος που γράφει σε γλώσσα που είναι ακόμη, ουσιαστικά, η γλώσσα του Σοφοκλή, του Ευριπίδη ή του Πλάτωνα να ελπίζει ότι θα φτάσει το μεγαλειώδες ύψος εκείνων των συγγραφέων;».

Ο Segal, από τους γνωστότερους κλασικιστές της εποχής μας, πέθανε πέρυσι και η θέση του στο Harvard δεν αναπληρώθηκε. Ίσως δεν πρόλαβε να δει την ελληνική έκδοση του έργου του, που βασίστηκε στη νεότερη αγγλική έκδοση του Oxford University Press και οφείλεται εν πολλοίς στον καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών Ι. Α. Παπαδημητρίου, πρώην συνοδοιπόρο του στις κλασικές σπουδές σε πανεπιστήμια των Ηνωμένων Πολιτειών. Γεγονός είναι ότι ζούμε την αναβίωση του ενδιαφέροντος για το αρχαίο δράμα, που άρχισε από τη δεκαετία του '80, απασχόλησε μουσικούς,

καλλιτέχνες και σκηνοθέτες και έφθασε σε παραστάσεις αρχαίου δράματος από Αβορίγινες στην Αυστραλία ως και νέγρους στη Νιγηρία. Πώς ο μύθος του Οιδίποδα πέρασε στη σύγχρονη εποχή, στην **ψυχανάλυση**, στις ταινίες, στη λογοτεχνία, στην τέχνη; Σήμερα δεν κυκλοφορούν ήρωες, αλλά μπορεί κάποιος να έχει τη θαρραλέα αυτοπεποίθηση ενός Οιδίποδα.

Στο βιβλίο παρουσιάζεται ο Οιδίποδας στα μάτια του μη ειδικού κοινού. Ο συγγραφέας ξετυλίγει τη συμπυκνωμένη ομορφιά του έργου του Σοφοκλή. Για τον Έλληνα που γαλουχήθηκε με γενναίες δόσεις αρχαιογνωσίας στο σχολείο μια φρέσκια ματιά είναι εξαγνιστική. Πριν από τις μεταγενέστερες ερμηνείες του μύθου ο «Οιδίπους Τύραννος» τοποθετείται στο πλαίσιο του Χρυσού Αιώνα και των αρχικών του προδιαγραφών. Ποιοι ήταν οι συμπολίτες του δραματουργού; Το 525 είχε γεννηθεί ο Αισχύλος, το 497 (ή 496) ο Σοφοκλής, το 494 (ή 490) ο Περικλής, το 480 ο Ευριπίδης, το 470 (ή 469) ο Σωκράτης. Το 480-78 ο Αισχύλος πολέμησε στη Σαλαμίνα και ο Σοφοκλής ήταν ο κορυφαίος του χορού νέων που γιόρτασαν τη νίκη. Το 429 πέθανε ο Περικλής και τον ίδιο καιρό παίχτηκε ο «Οιδίπους Τύραννος». Το 427 ο Αριστοφάνης παρουσίασε την πρώτη του κωμωδία σε δραματικό αγώνα. Το 407 πέθανε ο Ευριπίδης και ο Σοφοκλής έντυσε τα μέλη του χορού στα μαύρα. Το 406 πέθανε ο Σοφοκλής. Έξι χρόνια αργότερα, το 399, δίκη και θάνατος του Σωκράτη. Τέλος εποχής.

Η ειρωνεία στον μύθο του Οιδίποδα μας ακολουθεί. Το έργο του Σοφοκλή που συζητάμε ακόμη δεν πήρε το Α' βραβείο όταν παρουσιάστηκε στην Αθήνα. Είναι το πρώτο σωζόμενο έργο που στο τέλος του ο πρωταγωνιστής δεν είναι νεκρός ή δεν πρόκειται να πεθάνει σύντομα. Το ερώτημα είναι γιατί δεν αυτοκτόνησε αλλά συνέχισε να ζει. Επέλεξε μια σκληρή τιμωρία και τυφλώθηκε μόνος του για να μη βλέπει τι έκανε, αλλά αρνήθηκε να βυθιστεί στην απελπισία. Έπειτα ο Οιδίποδας δεν ήταν τύραννος. Η λέξη τύραννος, γράφει ο Segal, περιγράφει τους δυνατούς κυβερνήτες από τον 7ο ως τον 5ο αιώνα που ανέβηκαν στην εξουσία χωρίς να την έχουν κληρονομήσει από την οικογένειά τους, ενώ ο Οιδίποδας ουσιαστικά ήταν κληρονομικός βασιλιάς. Τέλος, στο έργο, όπως έγραψε και ο Αριστοτέλης, ό,τι φαίνεται πως φέρνει σωτηρία φέρνει στην πραγματικότητα καταστροφή. Το πιο ωραίο είναι η παρατήρηση του Jean-Pierre Vernant σε σχέση με τον Φρόιντ, ότι ο Οιδίποδας δεν είχε οιδιπόδαιο σύμπλεγμα αφού δεν ήξερε ότι η Ιοκάστη ήταν μητέρα του.

Και οι τρεις τραγικοί έγραψαν για τον οίκο του Λαΐου με μεγάλη ελευθερία στη διαπραγμάτευση των πτυχών του μύθου, τη συμπλοκή του Οιδίποδα με τον γέροντα Λαίο στο τρίστρατο, το αίνιγμα της Σφίγγας, την αυτοκτονία της Ιοκάστης... Αλλά και οι αιώνες που ακολούθησαν δεν πήγαν πίσω. Στα νιάτα του ο Ιούλιος Καίσαρ έγραψε Οιδίποδα. Ο αυτοκράτορας Νέρων, που λέγεται ότι είχε αιμομικτικές σχέσεις με τη μητέρα του, έπαιξε σε παράσταση Οιδίποδα. Λατίνοι συγγραφείς, όπως ο Σενέκας και ο Στάτιος, επεξέτειναν με τα έργα τους την επιρροή του Οιδίποδα. Ο Κορνήλιος και ο Βολταίρος πραγματεύτηκαν την ευγένεια ενός ανθρώπου που έρχεται αντιμέτωπος με το κακόβουλο πεπρωμένο του. Οι Σέλεϊ, Χέντερλιν και Χόφμανσταλ την εποχή του ρομαντισμού ύμνησαν τον αποξενωμένο ήρωα. Ο Αντρέ Ζιντ και ο Ζαν Κοκτό έδωσαν την κωμικοτραγική εκδοχή του 20ού αιώνα για το πώς οι θεοί μεθοδεύουν τη «μαθηματική καταστροφή ενός θνητού». Ο Ιγκόρ Στραβίνσκι έγραψε με τον Κοκτό το «Oedipus Rex». Ο Παζολίνι έδωσε την ανθρωπολογική εκδοχή της «γοητείας του πρωτόγονου» στην ταινία «Edipo Re». Ο Χέγκελ και ο Νίτσε τον είδαν ως σύμβολο της προόδου της συνείδησης του δυτικού ανθρώπου. Ο Φρόιντ τον είδε ως πρότυπο για το ασυνείδητο και

προκάλεσε τη δημιουργία της κατηγορίας «Μετά τον Φρόιντ ερμηνείες του μύθου». Μετά τον Segal εμείς μπορούμε να δούμε τον Οιδίποδα το καλοκαίρι σαν να 'ταν η πρώτη φορά.

25-05-2003



Εκδοτικό Ημερολόγιο

ΛΩΡΗ ΚΕΖΑ - ΜΑΙΡΗ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΙΔΟΥ

ψυχανάλυση

* Με το ψυχικό τραύμα κατά την παιδική ηλικία και τις επιπτώσεις του στην ενήλικη συμπεριφορά (κατάθλιψη, ιδέες μεγαλείου, αυταρχισμός, ξενοφοβία) ασχολείται η Αλιν Μίλερ στο βιβλίο της Οι φυλακές της παιδικής ηλικίας (μετάφραση Ε. Αλεξοπούλου, Ν. Λαζαρίδης, εκδόσεις Ροές).

13-04-2003



προσεγγίσεις

Μια ανεκτή οδύνη

Η μελέτη της λογοτεχνικής παραγωγής της Κολέτ με εργαλείο την ψυχανάλυση

ΛΙΝΑ ΛΥΧΝΑΡΑ

Και μόνο η συνύπαρξη στο ίδιο εξώφυλλο των δύο ονομάτων προξενεί έντονο ενδιαφέρον για το βιβλίο. Από τη μία η Κολέτ. Η συγγραφέας των *Annees folles* που σκανδάλισε την εποχή της με τη ζωή της αλλά και τη γοήτευσε με το στυλ της, η γυναίκα που μίλησε για την αίσθηση και τη φύση όσο κανένας άλλος συγγραφέας. Τώρα πια το σκάνδαλο ξεθώριασε, ο χρόνος άγγιξε τις «Κλοντίν» και την εποχή τους, οι μελέτες για την Κολέτ πήραν να στερεούνται και η συγγραφέας κατέλαβε τη θέση της στη λογοτεχνική παράδοση. Και πάνω που είχαμε πεισθεί ότι ελέγχθησαν όλα για τις νωχελικές γάτες, τους ευωδιαστούς θάμνους, τους κάκτους που ανθίζουν μία φορά κάθε τέσσερα χρόνια, έρχεται το βιβλίο της Κρίστεβα. Η πρωτοπόρος της σημειολογίας, η προκλητικότερη εκπρόσωπος της Νέας Κριτικής, που μας άφηνε άφωνους με εκείνες τις μελέτες της για τα πρωκτικά οδοντόφωνα και τα φαλλικά χειλεόφωνα, ανανεώνει εντελώς την οπτική που είχαμε για τη συγγραφέα της Γέννησης της μέρας.

Το βιβλίο είναι το τρίτο μέρος μιας τριλογίας με γενικό τίτλο «Η θηλυκή ιδιοφυΐα». Στο πρώτο η Κρίστεβα μιλάει για τη φιλόσοφο Χάνα Αρέντ και στο δεύτερο για την ψυχαναλύτρια Μελανί Κλάιν. Το εγχείρημα της Κρίστεβα προκαλεί από μόνο του ενστάσεις, ερωτήματα, περιέργειες. Πρώτα απ' όλα είναι άλλη μία μελέτη της λογοτεχνίας με εργαλείο την ψυχανάλυση. Ο δεσμός είναι παλαιός και αδιάρρηκτος. Γιατί η τέχνη είναι πάθος νευρωτικό. Εκεί όπου απέτυχε η ψυχανάλυση είναι όταν

μετέφερε τη μελέτη από το κείμενο στον δημιουργό χρησιμοποιώντας το λογοτεχνικό έργο σαν σύμπτωμα και καταλήγοντας στη μελέτη του συγγραφέα, πράγμα από τη γέννα του καταδικασμένο. Αντικείμενο της μελέτης της λογοτεχνίας είναι τα ίδια τα κείμενα και όχι ο συγγραφέας. Στην καρδιά αυτής της προβληματικής είναι η Κρίστεβα, αφού και η ίδια είναι ταυτόχρονα λογοτεχνική κριτικός και **ψυχαναλύτρια**. Στη μονογραφία της για την Κολέτ στέκεται στη μέση. Υπάρχει μια αναλυτική βιογραφία με μια συνεχή παράλληλη «ανάγνωση» του έργου της, θεματική αλλά και στυλιστική. Εξετάζεται η αμφιφυλία της Κολέτ, η σκανδαλώδης σχέση της με τη Μισύ, αλλά και ο δεσμός της με τον 17χρονο πρόγονό της, όταν η ίδια ήταν 47 ετών. Αυτό που οδηγεί τη συγγραφέα στην περιστασιακή ομοφυλοφιλία αλλά και στο παιχνίδι με συμβολικά αιμομικτικούς δεσμούς είναι η ιδιομορφία των σχέσεων με τον πατέρα και τη μητέρα. Η Κρίστεβα αναλύει τον τρόπο με τον οποίο μια θηλυκή και μια ανδρική ταυτότητα σχηματίζονται στον ψυχισμό της Κολέτ. Η δημιουργία είναι φυσικά ο μεταφορικός, ο «μεταμορφικός» χώρος, όπως τον λέει η Κρίστεβα, όπου τα αδιέξοδα βρίσκουν αν όχι τη λύση τους τουλάχιστον μια οδύνη ανεκτή. Η Κολέτ γράφει πολύ και ως τα βαθιά γεράματα. «Δεν μου αρέσει να γράφω» διαμαρτύρεται, «κάτι περισσότερο, μου αρέσει να μη γράφω». Η γραφή όμως της επιτρέπει την επικοινωνία με τη Μυθική Μητέρα που δημιούργησε στο έργο της, τη Σιντό, μορφή που απαλύνει την αρχέγονη αγωνία του χωρισμού της από τη μητέρα που είναι και η ρίζα της ομοφυλοφιλίας της Κολέτ. Αυτή η «κοσμική γυναίκα» της επιτρέπει την αισθησιακή ένωση με τη φύση, έναν κόσμο χωρίς φύλο, άρα τη λύτρωση. Από την άλλη μεριά είναι ο πατέρας. Η Κολέτ από μια εποχή και ύστερα υπογράφει με το όνομά του - αυτό το γυναικείο όνομα ήταν το επίθετο του πατέρα -, άρα η ιδιόμορφη ταύτιση με την αρσενική πλευρά του γονικού ζεύγους είναι μεγάλη. Ο Κολέτ είναι ακρωτηριασμένος από το ένα πόδι - συμβολικά ευνουχισμένος - αλλά και, τι σύμπτωση, συγγραφέας αποτυχημένος· άφησε ένα έργο που ποτέ δεν ολοκληρώθηκε. Η ανεπάρκεια του πατέρα, η «θηλυκή του πλευρά», είναι βασικό στοιχείο της αγωνίας για συνεχή και ολοκληρωμένη δημιουργία, αλλά και της αμφιφυλίας της Κολέτ.

Το βιβλίο έχει έναν ενδιαφέροντα επίλογο όπου η Κρίστεβα δίνει εξηγήσεις για τον τίτλο της τριλογίας της. Τι σημαίνει θηλυκό, τι σημαίνει ιδιοφυΐα και τι ο συνδυασμός τους. Υπάρχει μια θηλυκή ιδιοφυΐα; Η αλήθεια είναι ότι είναι ένας τίτλος που δημιουργεί την υποψία πως και η Κρίστεβα υπέπεσε στο αμάρτημα του σεξισμού διαχωρίζοντας τους άνδρες δημιουργούς από τις γυναίκες. Η παλιά αγωνίστρια του Μάη του '68 ανοίγοντας έναν διάλογο, όλο σεβασμό - που δεν αποκλείει όμως την αμφισβήτηση -, με τη Σιμόν ντε Μποβουάρ αρνείται την κατηγοριοποίηση.

Προσπαθεί να διερευνήσει, όπως γράφει, «όχι τη γυναίκα ούτε όλες τις γυναίκες αλλά μια θηλυκή ιδιαιτερότητα, που εκφράζεται διαφορετικά και στα δύο φύλα (θηλυκό της γυναίκας, θηλυκό του άνδρα)». Όσο για την ιδιοφυΐα, λέει: «Μου αρέσει να πιστεύω ότι κάθε άνθρωπος εφευρίσκει στα ενδόμυχα της ψυχής του ένα ιδιαίτερο φύλο. Σε αυτό βρίσκεται η ιδιοφυΐα του που είναι απλώς η δημιουργικότητά του». Η ίδια η Κρίστεβα ανήκει στην κατηγορία των κριτικών-δημιουργών. Τα έργα τους αυτονομούνται από τον συγγραφέα που υπήρξε η πηγή της έμπνευσής τους. Το βιβλίο αξίζει να διαβαστεί αν σας αρέσει η Κρίστεβα. Αν αγαπάτε όμως και τις δύο, σίγουρα θα απολαύσετε για άλλη

μία φορά τον ιδιοφυή τρόπο με τον οποίο η κριτικός μάς κάνει να βλέπουμε με μια νέα ματιά ένα έργο κορεσμένο από την κριτική.

Η κυρία Λίνα Λυχναρά είναι καθηγήτρια στα πανεπιστημιακά τμήματα του Γαλλικού Ινστιτούτου και συνεργάτις του ΕΚΕΜΕΛ. Από τις εκδόσεις Γαβριηλίδη κυκλοφορεί η μελέτη της «Το μεσογειακό τοπίο στην ποίηση του Σεφέρη και του Ελύτη».

06-04-2003



προσεγγίσεις

Υπερατλαντικός υπαρξισμός

Οι διαδρομές ενός αμιγώς ευρωπαϊκού φιλοσοφικού ρεύματος στο σώμα της σύγχρονης Αμερικής. Τρόποι να κατανοήσουμε τη σύγχρονη αμερικανική κοινωνία

ΝΤΟΡΑ ΤΣΙΜΠΟΥΚΗ

Ο Φρόιντ είπε κάποτε ότι η **ψυχανάλυση** επιβλήθηκε ως επιστημονική μέθοδος χάρη στην ενθουσιώδη υποδοχή της από τους Αμερικανούς. Πράγματι, στα χρόνια ανάμεσα στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και στο κραχ ο φροϋδικός λόγος είχε καταφέρει να εξαλείψει την επίσημη πουριτανική γλώσσα, είχε εισβάλει στην καθημερινότητα των αστών και είχε επιβληθεί στον χώρο της διαφήμισης και των μέσων ενημέρωσης. Ωστόσο ο ίδιος ο Φρόιντ απεχθανόταν την εκλαϊκευμένη μορφή που έδιναν οι Αμερικανοί στην «επιστήμη» του. «Η **ψυχανάλυση**» έγραφε «ταιριάζει στους Αμερικανούς όσο ένα λευκό κοστούμι σε ένα μαύρο κοράκι». Αν και την αποδέχτηκαν, ήταν ανίκανοι να την καταλάβουν γιατί διακατέχονταν από τυφλό «οπτιμισμό» και «ευσεβείς πόθους» που τους απομάκρυναν από τα πραγματικά γεγονότα.

Με το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου ένα άλλο κίνημα, ο υπαρξισμός, ήρθε να σαρώσει την αμερικανική κουλτούρα και την πνευματική ζωή. Περιοδικά ευρείας κυκλοφορίας, όπως τα Life, Newsweek και Time αναφέρονταν στις σελίδες τους στον υπαρξισμό, ενώ περιοδικά μόδας όπως τα Vogue και Harper's Bazaar έκαναν εκτενή αφιερώματα στον Σαρτρ και δημοσίευαν ολοσέλιδες φωτογραφίες του Καμύ σκεπτόμενου. Πάντως τα δημοσιεύματα αυτά έκαναν λόγο περισσότερο για την προσωπικότητα και τον μποέμ τρόπο ζωής των υπαρξιστών και λιγότερο για τον φιλοσοφικό τους στοχασμό. Βέβαια δεν έλειψαν και οι σοβαρές προσπάθειες παρουσίασης του υπαρξισμού - με μεγάλη εμπορική απήχηση -, όπως το βιβλίο του Walter Kaufmann Existentialism: From Dostoevsky to Sartre. Ελάχιστοι ήταν οι φοιτητές τη δεκαετία του 1960 που δεν είχαν εκτεθεί έστω και αποσπασματικά στις ιδέες του υπαρξισμού, ενώ πολλοί Αμερικανοί εκδήλωναν την αντίδρασή τους στον αυξανόμενο κομπορμισμό καπνίζοντας γαλλικά τσιγάρα, φορώντας μαύρα ρούχα και μπερέδες και διαβάζοντας τον Ξένο.

Εκείνοι όμως που αιφνιδιάστηκαν περισσότερο από την απρόσμενη δημοτικότητα του υπαρξισμού ήταν ο Σαρτρ, ο Καμύ και η Μποβουάρ. Οι γάλλοι φιλόσοφοι έκριναν ότι το αμερικανικό έθνος ήταν τόσο αισιόδοξο και τόσο ανέγγιχτο από τραγικά γεγονότα που ήταν αδύνατον να εκτιμήσει μια

φιλοσοφία που έφερνε την ανθρωπότητα αντιμέτωπη με τη σπαρακτική μέριμνα για το υπάρχουν και την αγωνία του μηδενός. «Η ιστορία μιας οποιασδήποτε ζωής είναι η ιστορία μιας αποτυχίας» λέει ο Σαρτρ στο Είναι και το Μηδέν και αυτή η διαπίστωση δεν ταίριαζε με την πατροπαράδοτη πίστη στην ικανότητα του ατόμου για αυτοολοκλήρωση και οικονομική ευημερία, πεποιθήσεις που εγγράφονται στο αμερικανικό όνειρο. «Η έννοια του κακού δεν έχει αντίκρισμα στην αμερικανική σκέψη», «δεν υπάρχει πεσιμισμός στην Αμερική σε σχέση με την ανθρώπινη φύση και την κοινωνική δομή» παρατηρούσε ο Σαρτρ το 1950. Αυτή ήταν άλλωστε και η περίοδος όπου η ψυχροπολεμική ιδεολογία βρισκόταν σε τέτοια έξαρση ώστε κάθε φιλομαρξιστική προσέγγιση εκλαμβάνονταν ως επίθεση κατά της δημοκρατίας. Η πολιτική άποψη του Σαρτρ περί «τρίτου δρόμου», σύμφωνα με την οποία το σοβιετικό πρότυπο παρά τις ελλείψεις και τις αδυναμίες του εκρίνετο ως απαραίτητο αντιστάθμισμα στον αμερικανικό ιμπεριαλισμό και στις επεκτατικές τάσεις του καπιταλισμού, έκανε τον γάλλο υπαρξιστή να εμφανίζεται στα μάτια μιας μερίδας αμερικανών διανοουμένων ως απολογητής του σταλινισμού.

Αλλά και η Μποβουάρ συμφωνούσε ότι οι Αμερικανοί ήταν τόσο απορροφημένοι από τον ματεριαλισμό τους που σπάνια τους απασχολούσε η εσωτερικότητά τους, συμπληρώνοντας λακωνικά πως δεν έχουν «αίσθηση του αμαρτήματος και της μεταμέλειας». Για τη γαλλίδα φεμινίστρια, οι Αμερικανοί φοβούνται την ελευθερία και φαίνονται απρόθυμοι να δεσμευτούν μέσα στην ιστορία ή, για να χρησιμοποιήσουμε τη χαϊντεγκεριανή ρήση, να αποδεχτούν «το είναι-μέσα-στον-κόσμο». Πιο προσεκτικός στις διατυπώσεις του ήταν ο Καμύ, ο οποίος έτυχε θερμής υποδοχής από τους διανοουμένους της Νέας Υόρκης στη διάρκεια της επίσκεψής του εκεί. Δεν ήταν μόνο η αποστροφή του προς τον σταλινισμό, η αντιστασιακή του δράση, αλλά και η μετριοπαθής προσωπικότητά του που τον έκαναν αγαπητό στους Αμερικανούς. Περισσότερο και από τον Σαρτρ, τον «ηγέτη» του υπαρξισμού, ο Καμύ είχε μια βαθιά επίδραση στην αμερικανική νεολαία που ταυτίστηκε με την επαναστατική στάση του γάλλου διανοητή απέναντι στον παραλογισμό της ύπαρξης. Για τη γενιά που ενηλικιώθηκε το 1960, μια εποχή που σηματοδοτήθηκε τόσο από το κίνημα για ίσα δικαιώματα όσο και από τον πόλεμο του Βιετνάμ, η γενναία και χωρίς υπεκφυγές αντιμετώπιση του παραλόγου ανταποκρινόταν στο αίσθημα αποξένωσης και στον αγώνα των νέων ενάντια στις παραδεγμένες μορφές εξουσίας.

Στάση συνείδησης

Ωστόσο, όπως ισχυρίζεται ο ιστορικός και συγγραφέας του βιβλίου Τζορτζ Κότκιν, η απήχηση που είχε ο υπαρξισμός στην Αμερική οφείλεται στο γεγονός ότι οι ιδέες του δεν ήταν καθόλου άγνωστες τους Αμερικανούς. Ο υπαρξισμός είναι περισσότερο μια στάση της συνείδησης του ανθρώπου και λιγότερο μια οργανωμένη φιλοσοφική θεώρηση. Πρόκειται για ένα κλίμα, μια ατμόσφαιρα που ενυπάρχει στην πουριτανική Αμερική και στο καλβινιστικό της παρελθόν. Είναι πρόδηλη η συγγένεια του πουριτανού θεολόγου Τζόναθαν Εντουαρντς με τον θρησκευτικό διαλογισμό του Κίρκεγκορ. Έργα της κλασικής αμερικανικής λογοτεχνίας, όπως ο Μόμπι Ντικ, απεικονίζουν έναν κόσμο εγκαταλειμμένο από τον Θεό, ο οποίος (όπως και στη χαϊντεγκεριανή σκέψη) δεν προσιωνίζεται καμιά σωτηρία. Αλλά και συγγραφείς όπως η Ντίκινσον, ο Ο' Νιλ, ο Στίβεν Κρέιν ή ο Ντάσιελ Χάμετ είναι πνευματικοί πρόγονοι του υπαρξισμού, καθώς στο έργο τους παλεύουν με την τραγικότητα της

ύπαρξης, ενώ ακόμη και το χολιγουντιανό φιλμ νουάρ εμπεριέχει ψήγματα υπαρξιακών ιδεών. Στην πραγματικότητα, παρατηρεί ο Κότκιν, «οι γάλλοι υπαρξιστές δεν μπόρεσαν να διακρίνουν τη βαθύτερη, πιο σκοτεινή όψη του αμερικανικού πνεύματος, η δε άποψη ότι οι Αμερικανοί στερούνται υπαρξιακής αγωνίας είναι παράλογη».

Πώς άλλωστε μπορεί κανείς να λησμονήσει το ειδικό γεγονός της δουλείας, τον ρατσισμό και τους αγώνες για φυλετική ισότητα; Ο απανθρωπισμός της ρατσιστικής ιδεολογίας, η στέρηση της ελεύθερης εκλογής και ο αναυθεντικός βίος των μαύρων υπερβαίνουν την αφροαμερικανική εμπειρία και γίνονται μεταφορές της απολεσμένης ανθρώπινης υπόστασης. Γι' αυτό άλλωστε αφροαμερικανοί συγγραφείς, όπως οι Ελισον και Μπόλντουιν, ένιωσαν να έλκονται από τον υπαρξισμό ενώ άλλοι, όπως ο Ρίτσαρντ Ράιτ, ασπάστηκαν το πρόταγμα του Σαρτρ για καλλιτεχνική στράτευση στην υπεράσπιση της ελευθερίας. Ομοίως, οι αμερικανίδες φεμινίστριες αλλά και το γυναικείο απελευθερωτικό κίνημα που άνθησε στη μεταπολεμική Αμερική οφείλουν πολλά στον φεμινιστικό υπαρξισμό της Μποβουάρ όπως εκφράστηκε στο Δεύτερο φύλο.

Ποπ κουλτούρα

Η επίδραση του υπαρξισμού στην Αμερική δεν εξαντλείται με το πέρας της ανατρεπτικής δεκαετίας του 1960. Παρά το γεγονός ότι ως φιλοσοφικό κίνημα παραγκωνίστηκε από τον αποδομισμό (με εξαίρεση τον Χάιντεγκερ του οποίου η κρημνώδης και απρόσιτη γλώσσα και η καταγγελία της δικτατορίας της γνώσης και του υποκειμένου αξιοποιήθηκαν από τον Ντερντά), η παρουσία του υπαρξισμού παραμένει αδιαμφισβήτητη στη σύγχρονη αμερικανική σκέψη και ποπ κουλτούρα. Εξετάζεται η περίπτωση του Γούντι Άλεν, ο οποίος κατασκεύασε το καλλιτεχνικό του προφίλ βασιζόμενος στην υπαρξιακή γλώσσα της αγωνίας και στην αντιπαράθεση με το πεπερασμένο της ύπαρξης και τον Θεό. Αλλά και πιο σύγχρονα κινηματογραφικά παραδείγματα, όπως το American Beauty και το Fight Club, αποδεικνύουν την παρατεταμένη επίδραση του υπαρξισμού στην αμερικανική λαϊκή κουλτούρα. Ο Κότκιν ολοκληρώνει την ιστορική του επισκόπηση αναφερόμενος στο τρομοκρατικό κτύπημα της 11ης Σεπτεμβρίου και υποστηρίζοντας ότι τώρα περισσότερο από ποτέ ο υπαρξισμός διεκδικεί την προσοχή των Αμερικανών. Η Αμερική δεν μπορεί πλέον να καλύπτεται πίσω από την ασφάλεια του απομονωτισμού της, πεπεισμένη ότι η παγκόσμια ηγεμονία της είναι αρκετή για να αποτρέψει τους κινδύνους και τις απειλές. Τώρα, και ίσως με τρόπο πιο αποφασιστικό παρά ποτέ, η Αμερική πρέπει να αναλάβει τις ευθύνες των πράξεών της, καθώς οι αποφάσεις της δεσμεύουν όλη την ανθρωπότητα. Η σαρτρική φράση «Ο άνθρωπος είναι καταδικασμένος να είναι ελεύθερος» εναποθέτει το βάρος της ύπαρξης στην εκλογή, που με τη σειρά της δημιουργεί την ανθρώπινη ιστορία.

Η κυρία Ντόρα Τσιμπούκη είναι αναπληρώτρια καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Αθηνών.

23-03-2003



Εκδοτικό Ημερολόγιο

ΛΩΡΗ ΚΕΖΑ - ΜΑΙΡΗ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΙΔΟΥ

Ψυχιατρική

* Την **ψυχανάλυση** στον 21ο αιώνα προσπαθούν να περιγράψουν 26 έλληνες και ξένοι ψυχίατροι σε άρθρα τους που περιέχονται στον ομώνυμο τόμο (εκδόσεις Παπαζήση). Επιμελητές του οι Γρηγόρης Βασιλαματζής, Νίκος Χαμπέρης, Βασίλης Φαλάρας και Δημήτρης Κατσούλας.

09-03-2003



Εκδοτικό Ημερολόγιο

ΛΩΡΗ ΚΕΖΑ - ΜΑΙΡΗ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΙΔΟΥ

Ψυχανάλυση

* Τα σχόλιά της πάνω στα Ευαγγέλια δημοσιεύει η Φρανσουάζ Ντολτό στον τόμο Τα Ευαγγέλια και η Πίστη. Ο κίνδυνος μιας **ψυχαναλυτικής** ματιάς (μετάφραση Ελισάβετ Κούκη, Εκδόσεις της Εστίας).

16-02-2003



Βιβλιο-γραφίες

ΛΩΡΗ ΚΕΖΑ

keza@tovima.gr

*** Στο ερώτημα «γιατί γράφεις» η πλειονότητα των ελλήνων συγγραφέων απαντά «για να εκφραστώ». Αυτό τι σημαίνει; Μήπως «για να αποφύγω την **ψυχανάλυση**;». Υπέκλεψα την πληροφορία από έρευνα του ΕΚΕΒΙ για την επαγγελματική κατάσταση των συγγραφέων. Τα πορίσματα ανακοινώνονται τον Μάρτιο.

02-02-2003

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΖΕΝΑΚΟΥ

Ψυχανάλυση και έρωτας

ΛΟΝΔΙΝΟ Με πολλά εγκώμια υποδέχθηκε η κριτική το καινούργιο θεατρικό έργο του Τζέιμς Χέιζελ The Talking Cure (στο θέατρο Cottesloe) χάρη κυρίως στον πρωταγωνιστή Ρέιφ Φάινς, ο οποίος υποδύεται τον Καρλ Γιουνγκ. Η υπόθεση του έργου στηρίζεται σε πραγματικά γεγονότα και, όπως επισημαίνει ο βρετανικός Τύπος, εκτός από μερικές απλουστεύσεις και ορισμένες προσθήκες - θεατρική αδειά -, το κείμενο του Χέιζελ φαίνεται ότι στηρίχθηκε σε ντοκουμέντα. Πρόκειται για ένα είδος **ψυχαναλυτικού** τριγώνου: ο Γιουνγκ, στην αρχή της καριέρας του, χρησιμοποιώντας την αμφιλεγόμενη μέθοδο του ακόμη τότε φίλου του Σίγκμουντ Φρόιντ, την **ψυχανάλυση**, προσπαθεί «διά της ομιλίας» να θεραπεύσει την ψυχικά ταραγμένη νεαρή Ρωσίδα Σαμπίνα Σπιλράιν και κατά τη θεραπεία η Σαμπίνα ερωτεύεται τον Καρλ και ο Καρλ, ενώ ανταποκρίνεται, τελικά την απορρίπτει και εκείνη καταφεύγει στον Φρόιντ, ο οποίος και τη θεραπεύει. Η ιστορία είναι αληθινή. Η Σαμπίνα Σπιλράιν, η οποία μετά τη θεραπεία της έγινε μια πολύ ικανή **ψυχαναλύτρια**, θανατώθηκε από τα SS στη Ρωσία το 1942. Το έργο ξεκινάει από τον θάνατο της Σπιλράιν, για να γυρίσει 30 χρόνια πίσω και να αφηγηθεί την παραπάνω ιστορία. Στην επιτυχία της παράστασης συμβάλλουν η λιτή και λειτουργική σκηνοθεσία του Χάουαρντ Ντέιβις και οι ερμηνείες της Τζόντι Μέι, στον ρόλο της Σπιλράιν (μαζί με τον Φάινς στη φωτογραφία) και του Ντόμινικ Ρόουαν ως Φρόιντ.

26-01-2003



μυθιστόρημα

Το αδιανόητο «κρεβάτι»

Ένα συναρπαστικό γαϊτανάκι με άξονα τις περιπέτειες της ψυχοθεραπείας στο δεύτερο βιβλίο του γνωστού αμερικανού ψυχιάτρου

ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΤΣΟΥΛΑΡΗΣ

Εννέα χρόνια μετά το αναπάντεχα ευπώλητο Όταν έκλαψε ο Νίτσε, ο γνωστός αμερικανός ψυχίατρος - ψυχοθεραπευτής επιστρέφει με ένα δεύτερο, εξίσου συναρπαστικό μυθιστόρημα. Στο κέντρο της προβληματικής του βρίσκεται και πάλι το ζεύγος θεραπευτής - θεραπευόμενος, με το βάρος να πέφτει αυτή τη φορά όχι τόσο στη συγκρότηση αυτής καθαυτής της σχέσης αλλά στο μείζον ζήτημα των μεταξύ τους ορίων. Είναι άραγε θεμιτή, και υπό ποιες προϋποθέσεις, η καταστρατήγηση των περιορισμών που θέτει η αυστηρή **ψυχαναλυτική** παράδοση; Και αν ναι, πού ακριβώς τίθεται το όριο; Είναι δυνατόν να δεχθεί κανείς ότι ακόμη και η ερωτική επαφή μπορεί να ενταχθεί στο πλαίσιο μιας θεραπευτικής πρακτικής, αν είναι για το καλό του θεραπευομένου; Πώς όμως ορίζεται αυτό το καλό; Και ποιος μπορεί να εγγυηθεί ότι δεν πρόκειται απλώς για μια έμμεση περίπτωση σεξουαλικής εκμετάλλευσης;

Τα παραπάνω ερωτήματα και πολλά άλλα βασανίζουν τον Ερνεστ, έναν νέο και ανήσυχο **ψυχαναλυτή**, ειδικότερα από την ημέρα που αναγκάστηκε να συμμετάσχει στην καθαίρεση και διαπόμευση του Σίμουρ Τρότερ, ενός εμπνευσμένου και ασυμβίβαστου ψυχοθεραπευτή ο οποίος βρέθηκε στο στόχαστρο της **ψυχαναλυτικής** κοινότητας εξαιτίας της ερωτικής σχέσης του με μια ασθενή του. Τους προβληματισμούς του Ερνεστ υπέρ μιας πιο αυθεντικής στάσης του αναλυτή μέσα στη θεραπεία δεν τους συμεριζεται καθόλου ο Μάρσαλ, ο εκπαιδευτής - αναλυτής του (ο «επόπτης», όπως λέγεται στη γλώσσα του επαγγέλματος), ένας άκαμπτος υπερασπιστής της ορθόδοξης **ψυχαναλυτικής** σχολής, για τον οποίον οτιδήποτε ξεπερνά τα αυστηρά όρια της θεραπευτικής σχέσης, όπως αυτά ορίζονται από την παράδοση, ισοδυναμεί ούτε λίγο ούτε πολύ με έγκλημα. Ο Ερνεστ δεν κάμπτεται από τις επιπλήξεις του μέντορά του, ωστόσο η πρώτη ασθενής με την οποία θα επιχειρήσει να πειραματιστεί δεν έχει προσέλθει στο ντιβάνι του με τις πλέον αγαθές προθέσεις...

Η Κάρολ είναι η απονενοημένη σύζυγος ενός πρώην αναλυομένου του Ερνεστ, του Τζάστιν. Ο τελευταίος, έπειτα από πενταετή **ψυχανάλυση**, αλλά κυρίως με τη στήριξη της νεαρότατης ερωμένης του, καταφέρνει επιτέλους να απογαλακτιστεί από την καταπιεστική, όπως τη βιώνει εκείνος, γυναίκα του. Η Κάρολ όμως είναι πεπεισμένη ότι μοναδικός υπεύθυνος για το πλήγμα που υπέστη είναι ο Ερνεστ, τον οποίο και ορκίζεται να εκδικηθεί. Ως δικηγόρος που είναι γνωρίζει τον προσφορότερο τρόπο: θα προσπαθήσει να τον παρασύρει εκτός των ορίων της θεραπευτικής σχέσης με σκοπό στη συνέχεια να τον καταγγείλει στις **ψυχαναλυτικές** ενώσεις και στη δικαιοσύνη καταστρέφοντάς τον μια για πάντα επαγγελματικά. Είναι άλλωστε σίγουρη ότι και αυτός, όπως και οι περισσότεροι ψυχοθεραπευτές, δεν διαθέτει ισχυρά ηθικά αντισώματα και γρήγορα θα υποκύψει στα ερωτικά της θέληγτρα. Στην πράξη ωστόσο τα πράγματα θα αποδειχθούν πιο περίπλοκα: η Κάρολ παρασύρεται η ίδια στην παγίδα της και δίχως να το συνειδητοποιήσει βρίσκεται συναισθηματικά δεσμευμένη στη θεραπεία που επιχειρούσε να υπονομεύσει. Οι ανατροπές ακολουθούν η μία την άλλη δοκιμάζοντας τα ψυχικά και συνειδησιακά όρια όλων των εμπλεκομένων αλλά και τα όρια ανάμεσα στην αλήθεια και στο ψέμα, στη θεραπεία και στην απάτη.

Ο Γιάλομ, ένας αποδεδειγμένα χαρισματικός αφηγητής, καταφέρνει και πάλι να αναδείξει τις ιδέες σε συναρπαστικό μυθιστορηματικό υλικό. Με το Στο ντιβάνι (Lying on the couch, 2001) επεκτείνει την προβληματική του Όταν έκλαψε ο Νίτσε και εισδύει κατευθείαν στην καρδιά της σχέσης θεραπευτή - θεραπευομένου: μια σχέση που γνωρίζει καλά ότι έχει τις ρίζες της βαθιά στο παρελθόν και ότι τα κλαδιά της εκτείνονται πολύ μακρύτερα στο μέλλον απ' ό,τι οι επί μέρους θεραπευτικές τεχνικές. Ο Γιάλομ έχει το σπάνιο χάρισμα να απλουστεύει δίχως να απλοποιεί, να εκλαϊκεύει δίχως να κάνει εκπτώσεις, να διδάσκει ήθος δίχως να ηθικολογεί. Στο ντιβάνι του κάθεται πρώτα απ' όλους σύσσωμη η αμερικανική **ψυχαναλυτική** κοινότητα, ιδωμένη ως μηχανισμός, πόλος εξουσίας, πεδίο επένδυσης προσωπικών φιλοδοξιών και απωθημένων· κάθεται ωστόσο και το συνολικότερο οικονομικό - ασφαλιστικό - νομικό σύστημα που περιορίζει συχνά το ψυχοθεραπευτικό έργο σε μια φορμαλιστική και γραφειοκρατική διαδικασία.

Εκατό και πλέον χρόνια μετά τον Μπρόιερ, τον νεαρό Φρόιντ και τον Νίτσε, αυτό που διαμείβεται πίσω από τις κλειστές πόρτες του ψυχοθεραπευτή, στο ντιβάνι, στην πολυθρόνα ή όπου αλλού, μοιάζει ανοιχτό σε ερμηνείες, θεωρήσεις και αναθεωρήσεις παραμένοντας μέρος του μυστηρίου που αποτελεί

όχι ο άνθρωπος αλλά η σχέση του ανθρώπου με τον άνθρωπο. Γι' αυτή τη συνθήκη, την ανθρώπινη συνθήκη, στην οποία η επιθυμία συμφύεται με την άρνησή της, η αλήθεια με το αντίθετό της, η απάτη με την αυταπάτη, μας μιλάει ο Ιρβιν Γιάλομ στο Ντιβάνι του επιτυγχάνοντας κάτι σημαντικό: να την κάνει να φαντάζει, αν μη τι άλλο, γοητευτική. Η έκδοση συνοδεύεται από έναν θαυμάσιο πρόλογο που υπογράφουν οι δύο μεταφραστές.

Ο κ. Κώστας Κατσουλάρης είναι συγγραφέας. Από τις εκδόσεις της Εστίας κυκλοφορεί το βιβλίο του «Ο παραθεριστής».

26-01-2003

ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ 25/11/2003

Η λογοτεχνία και η αυτοκτονία

Μελέτη του Π. Χαρτοκόλλη για τον Κ. Καρυωτάκη, τον Π. Γιαννόπουλο, τον Ν. Λαπαθιώτη, τον Ι. Συκουρή και την Π. Δέλτα

Του Παντελή Μπουκάλα

Πέτρος Χαρτοκόλλης: «Ιδανικοί αυτόχειρες. Ελληνες λογοτέχνες που αυτοκτόνησαν». Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 2003, σελ. 191.

Είναι άραγε «επαγγελματική νόσος» και ο εθελούσιος θάνατος; Αφορά ιδιαίτερα τους λογοτέχνες, τους καλλιτέχνες γενικότερα, και τους φιλοσόφους, όπως θα μας οδηγούσε βιαστικά να πιστέψουμε η μάλλον εδραία αντίληψη ότι οι άνθρωποι των γραμμμάτων και των τεχνών είναι οι κατεξοχήν ευαίσθητοι, με την έννοια είτε του αισθαντικού είτε του ευπαθούς και τρωτού; Καμία στατιστική, και η πλέον υποτυπώδης, δεν θα μπορούσε να στηρίξει τέτοιας λογής βεβαιότητες. Οι καλλιτέχνες δεν αυτοκτονούν σε μεγαλύτερη συχνότητα απ' ό,τι οι υπόλοιποι θνητοί, απλώς τυχαίνει ο δικός τους θάνατος —όπως και ο βίος τους άλλωστε— να έλκει περισσότερο την προσοχή, και εάν είναι εκούσιος, να μετατρέπεται συχνά σε θρύλο: στον θρύλο της «ηρωικής εξόδου» ή της «παραδειγματικής, ενσώματης αμφισβήτησης του κατεστημένου». Πολλοί, πλήρεις ημερών, παίρνουν την απόφαση να κόψουν το νήμα τους, μόνο που ο θάνατός τους παραμένει ανώνυμος όπως και ο βίος τους. Αντίθετα, την δι' αυτοκτονίας «ευθανασία» του Ζήνωνος του Κιτιέως λόγου χάρη, του ιδρυτή της στωικής σχολής, την τίμησε η ιστορία, θεωρώντας την έμπρακτη επικύρωση των απόψεών του. Γέροντας κι αυτός, στα 72 του χρόνια, έπεσε από αδυναμία κι έσπασε το χέρι του. Στράφηκε τότε προς τη γη, της είπε «Ερχομαι, τι μ' αύεις;» («τι με καλείς»), γύρισε σπίτι του και τερμάτισε τη ζωή του «αποπνίξας εαυτόν».

«Μελέτη θανάτου»

Η φιλοσοφία (και η τέχνη) είναι πράγματι και μελέτη θανάτου, όπως ορίστηκε ήδη από τον Πλάτωνα, αυτό όμως δεν σημαίνει υποχρεωτικά ότι όσοι στοχάζονται για τον άλλο κόσμο, έχουν περισσότερες πιθανότητες να κόψουν μόνοι τους εισιτήριο για κει, «ένθα απέδρα πάσα οδύνη». Δεν σημαίνει επίσης ότι ο δικός τους θάνατος είναι ευγενέστερος. Όσο για το αν η ανάγνωση πεισιθάνων ή απλώς θανατολογικών φιλοσοφικών και λογοτεχνικών κειμένων μπορεί να μεταφραστεί σε απόφαση

μιμητικού αυτοχειριασμού, τίποτε δεν αποκλείεται, υπάρχουν άλλωστε μαρτυρημένα περιστατικά. Στη Γερμανία, όταν εκδόθηκε ο «Βέρθερος» του Γκαίτε, δεν ήταν λίγοι οι αναγνώστες που μιμήθηκαν τον ρομαντικό λογοτεχνικό ήρωα και αυτοκτόνησαν. Περίπου δυόμισι χιλιετίες νωρίτερα, ο Κλεόμβροτος ο Αμβρακιώτης αυτοκτόνησε πηδώντας από ένα ψηλό τείχος (ή πέφτοντας στη θάλασσα, όπως μάλλον από λάθος σημειώνει ο Κικέρωνας), κι όχι επειδή τον ταλάνιζε οτιδήποτε παρά «επειδή διάβασε ένα σύγγραμμα, το “Περί ψυχής” του Πλάτωνα», όπως γράφει σε σχετικό επίγραμμα του ο Καλλίμαχος («αλλά Πλάτωνος εν το περί ψυχής γράμμ’ αναλεξάμενος»).

Ένα παιγνίδι της μοίρας το ‘φερε να αυτοκτονήσει κοντά στη γενέτειρα του Κλεόμβροτου του Αμβρακιώτη ο Κώστας Καρυωτάκης, ο οποίος μάλιστα σε ένα από τα «Τελευταία κείμενά» του, τη «Φυγή», ταυτίζεται με το ίδιο, «καταραμένο» σύγγραμμα του Πλάτωνα, το «Φαίδων» ή «Περί ψυχής», προαναγγέλλοντας το αποφασισμένο τέλος του: «Είμαι ο “Φαίδων” ριγμένος στη λάσπη. Θαυμαστό βιβλίο, που οι έννοιές του δε θα το σώσουν από τον άνεμο και τη βροχή...» Και επίσης σε σύγγραμμα του Πλάτωνα, τον «Κρίτωνα» αυτήν τη φορά, νομίζω πως αναφέρεται σε προθανάτιο ταχυδρομικό δελτάριό του προς τον Ίωνα Δραγούμη ο αυτόχειρας Περικλής Γιαννόπουλος, γνώστης άλλωστε των κλασικών, με τη φράση: «Τι κρίμα να μη Σας ιδώ. Φεύγω για Θεσσαλίες. Τι κρίμα!». Στη μελέτη του για τους «Ιδανικούς αυτόχειρες», ο Πέτρος Χαρτοκόλλης σημειώνει ότι ο Γιαννόπουλος «στη Θεσσαλία είχε δουλέψει ως επιστάτης στα κτήματα ενός πλούσιου θαυμαστή του πριν από κάμποσο καιρό, μα ο Δραγούμης ανησύχησε». Αυτό το σημαδιακό «Φεύγω για Θεσσαλίες», εντούτοις, μάλλον ιδεολογικά πρέπει να το μεταφράσουμε και όχι γεωγραφικά, να το ερμηνεύσουμε δηλαδή σαν δηλωτική παραπομπή σε όσα λέει ο μελλοθάνατος Σωκράτης προς τους μαθητές του, που προσπαθούν να τον πείσουν να δραπετεύσει: «Εδόκει τις μοι γυνή προσελθούσα καλή και ευειδής λευκά μιάτια έχουσα καλέσαι με και ειπείν· “Ω Σώκρατες, ήματί κεν τριτάτω Φθίη ερίβωλον ίκοιο», σε τρεις μέρες, δηλαδή, θα πας στην καρποφόρα Θεσσαλία, θα πεθάνεις. Ο Σωκράτης εδώ αναπαράγει κατά λέξη μια φράση του Αχιλλέα από την «Ιλιάδα», κι ο Γιαννόπουλος αποχαιρετά τα εγκόσμια με την ταιριαστή γι’ αυτόν αναφορά στον σωκρατικό αποχαιρετισμό.

Αλλά και στην αυτοκτονία του Ιωάννη Συκουτρή θα μπορούσε να εντοπιστεί «εμπλοκή» του Πλάτωνα. Μετά τη μετάφραση και έκδοση του «Συμποσίου», ο Συκουτρής έγινε στόχος των λιβελλογράφων, που τον κατηγορήσαν για αθεΐα και προσβολή της ηθικής. Παρότι τους κατακεραύνωσε με το κείμενό του «Η εκστρατεία κατά του “Συμποσίου”». Τα κείμενα και οι κουλουροπόλαι, η πίκρα του υπήρξε καταθλιπτική.

Ακριβώς, λοιπόν, με την αυτοκτονία του Καρυωτάκη, του Γιαννόπουλου, του Συκουτρή και άλλων δύο Ελλήνων λογοτεχνών (του Ναπολέοντα Λαπαθιώτη και της Πηνελόπης Δέλτα), ασχολείται ο Πέτρος Χαρτοκόλλης στο βιβλίο του. Ιδρυτικό μέλος της Ελληνικής Ψυχαναλυτικής Εταιρείας ο μελετητής, και πρόεδρος της τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια, παραγωγικός συγγραφέας στο ψυχιατρικό, φιλολογικό και λογοτεχνικό πεδίο, επιχειρεί να φωτίσει από τη σκοπιά της επιστήμης του την αυτοκτονία των πέντε, αναζητώντας αναλογίες και διαφορές.

Η ψυχανάλυση ασχολήθηκε ήδη από τα πρώτα της βήματα με τη λογοτεχνία (είναι γνωστές οι σχετικές μελέτες του πατέρα Φρόιντ), τα πορίσματά της ωστόσο, ιδίως όταν απορρέουν από μια αλαζονική και στανική χρήση των ερμηνευτικών κλισέ, δεν είναι πάντοτε χρήσιμα στην ανάλυση του καθαντό

λογοτεχνικού έργου κάποιου συγγραφέα. Τα προβλήματα εντείνονται όταν τα λογοτεχνήματα αντιμετωπίζονται περιοριστικά σαν νατουραλιστικά αυτοβιογραφήματα, οπότε, με παραγνώριση της λογοτεχνικής μαγανείας, αρκετά εύκολα εντοπίζονται τραύματα, συμπλέγματα κ.τ.λ., του συγγραφέα πια και όχι των ηρώων του.

Το βιβλίο του Πέτρου Χαρτοκόλλη δεν βιάζεται να προβεί σε διαγνώσεις και να τις παρουσιάσει σαν αναμφίλεκτες. «Η απουσία τεκμηριωμένων πληροφοριών για την προσωπική, παιδική και οικογενειακή τους ιστορία — με εξαίρεση την περίπτωση της Πηνελόπης Δέλτα», σημειώνει ο μελετητής στο συμπερασματικό κείμενό του υπό τον τίτλο «Ναρκισσισμός και αυτοκτονία. Η λογική του παραλόγου», «κάνει την προσπάθεια να δοθεί μια ψυχαναλυτική ερμηνεία στον θάνατό τους παρακινδυνευμένη, αν όχι αναξιόπιστη». Η γνώση αυτή, καθώς και η όλη πείρα του, τον καθιστούν επιφυλακτικό. Έχουμε λοιπόν να κάνουμε με προσεκτική ανάγνωση και διερεύνηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας και όχι με σκανδαλοθηρική παραψυχολογία. Τα φαντάσματα άλλωστε δεν ξαπλώνουν στο ψυχαναλυτικό ντιβάνι. Βρίσκονται μέσα στις σελίδες των βιβλίων τους, καθώς και στις πολλές σελίδες των μελετημάτων που αφορούν το έργο τους.

Οι πέντε συγγραφείς αυτοκτόνησαν σε διαφορετική ηλικία, σε διαφορετικές κοινωνικές συνθήκες και για τον λόγο του ο καθένας: Το 1910 ο Γιαννόπουλος, 41 ετών, μπαίνοντας στη θάλασσα του Σκαρामαγκά καβάλα στ' άλογό του, αυτοσκοινοθετούμενος σε παράσταση μεγαλείου. Το 1928 ο Καρυωτάκης, αυτοπυροβολούμενος, 32 ετών. Το 1937 ο Συκουτρής, 36 ετών, στον Ακροκόρινθο. Το 1941 η Πηνελόπη Δέλτα, στα 67 της, αυτοδηλητηριαζόμενη την ημέρα που εισέβαλαν οι Γερμανοί στην Αθήνα. Το 1944 ο Λαπαθιώτης, στα 56 του, αυτοπυροβολούμενος με το πιστόλι του στρατηγού πατέρα του. Η ομαδοποίησή τους είναι αδύνατη —παρεκτός και διαστείλουμε υπέρμετρα την έννοια του ναρκισσισμού— όπως άλλωστε και η τελεσίδικη διάγνωση για το ποιο κίνητρο στάθηκε ισχυρότερο στη μια ή την άλλη περίπτωση.

Μαύρη οπή

Όπως φανερώνει και η «βιογραφία» κάθε αυτόχειρα, που τη συνθέτει ψηφίδα την ψηφίδα ο ψυχαναλυτής-συγγραφέας, κανενός ο απελπισμός δεν ήταν μονοδιάστατος. Το ασφυκτικό αίσθημα του λογοτεχνικού αδιεξόδου (αυτό το «κενό» που ο φόβος του τρώει ανέκαθεν τους ποιητές), η πολιτική καταδίωξη ή η κοινωνική αδικία (όπως στην περίπτωση του Καρυωτάκη και του Συκουτρή), η οικονομική εξαθλίωση, έρωτες είτε ατελέσφοροι είτε «αντικανονικοί», δύσκολες ασθένειες, εξάρτηση από χημικές ουσίες, ιστορικό νοσηλείας, από κοινού με μια επιθυμία ηρωικής ή και εκδικητικής αποχώρησης, σχηματίζουν μια μαύρη οπή ικανή να απορροφήσει ποιητές και μη, και τόσο πιο εύκολα όσο ισχυρότερη είναι η πεποίθηση ότι ο αφανισμός της ύλης του σώματος θα διευκολύνει τη διαφυγή του πνεύματος και θα το απαθανατίσει.

Μελέτηματα όπως αυτό του Πέτρου Χαρτοκόλλη, ακόμη κι αν δεν κομίζουν πολλά πρωτότυπα στοιχεία για ό,τι κυρίως μας ενδιαφέρει, δηλαδή για το συγγραφικό έργο των αυτοχειριαζομένων, μας λένε πολλά για τις κοινωνικές συνθήκες που παράγουν ή συδαιλίζουν την «επιθυμία» της αυτοκτονίας. Κανείς εντέλει δεν σηκώνει απολύτως μόνος του τα χέρια του· αυτό δεν μας υποδεικνύουν και οι τόσες γραπτές διακηρύξεις αυτοκτόνων κατά του διαβήματος της αυτοκτονίας;

Η ομιλία που εκφώνησε ο Ζακ Ντεριντά στο Πάντειο με αφορμή το Κοσσυφοπέδιο 30/3/2003 της Αγγλικής Σπυροπούλου

Jacques Derrida Απροϋπόθετο ή κυριαρχία. Το πανεπιστήμιο στα σύνορα της Ευρώπης Μετ.-σημ.: Βαγγέλης Μπιτσώρης Προσφωνήσεις: Δημήτρης Δημηρούλης, Γιώργος Βέλτσος Εκδ. Πατάκη

Τι σκέψεις κάνει γύρω από το ζήτημα του πολέμου ένας σύγχρονος φιλόσοφος και πώς ο πόλεμος επαναθέτει το ζήτημα της σκέψης; Αυτά τα ερωτήματα συνιστούν τον πυρήνα της παρούσας έκδοσης. Πρόκειται για την ομιλία που εκφώνησε ο Γάλλος φιλόσοφος, Ζακ Ντεριντά στην Ελλάδα κατά την αναγόρευσή του σε Επίτιμο Διδάκτορα του Παντείου Πανεπιστημίου τον Ιούνιο 1999, έπειτα από πρόσκληση του Τμήματος Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού.

Αφορμή για την προβληματική που θέτει εδώ ο Ντεριντά σχετικά με το ζήτημα των όρων και των ορίων της κυριαρχίας σήμερα, αποτέλεσαν οι στρατιωτικές ενέργειες που διεξάγονταν τότε στο γειτονικό μας Κοσσυφοπέδιο. Όμως, οι διαρκείς πολεμικές συγκρούσεις διεθνώς, και ακόμη περισσότερο, η εντεινόμενη κρίση στον Περσικό Κόλπο, καθιστούν τους στοχασμούς αυτούς εξαιρετικά επίκαιρους αν όχι επείγοντες.

Αποδόμηση και πολιτική

Το φιλοσοφικό έργο του Ντεριντά είναι ιδρυτικά συνδεδεμένο με την τάση της «αποδόμησης», η οποία, σχηματικά μιλώντας, αφορά τον εντοπισμό αντιφάσεων και κενών σε φιλοσοφικές θεωρίες, που συλλαμβάνουν τον κόσμο ως πλήρη και τυποποιήσιμη ολότητα. Υπό αυτήν την έννοια, η στρατηγική της αποδόμησης έχει εξ αρχής μια πολιτική χροιά, η οποία εκδηλώνεται ως αέναη άσκηση κριτικής στους τρόπους που η φιλοσοφία έχει παραδοσιακά προσεγγίσει όψεις του κόσμου και του όντος.

Όμως, ο κριτικός στοχασμός του Ντεριντά δεν περιορίζεται στα παραδοσιακά όρια της φιλοσοφίας. Εκτείνεται σε άλλα πεδία, όπως η λογοτεχνία, η ψυχανάλυση, η ανθρωπολογία, η πολιτική, και επιπλέον πραγματεύεται καίρια ζητήματα της σύγχρονης πραγματικότητας. Η πολιτική διάσταση της σκέψης του φιλοσόφου παίρνει ακόμη πιο συγκεκριμένη μορφή σε εκείνα τα κείμενά του, όπου θεματοποιεί επίκαιρα ιστορικοπολιτικά συμβάντα, όπως το απαρτχάιντ, το ολοκαύτωμα, και, εν προκειμένω, ο πόλεμος. Η ομιλία της αναγόρευσής του, που δημοσιεύεται εδώ, θίγει ακριβώς κρίσιμα προβλήματα σχετικά με τα όρια της κρατικο-εθνικής κυριαρχίας και την ευθύνη των πανεπιστημιακών εν καιρώ πολέμου.

Τα όρια της κυριαρχίας

Στην ομιλία του ο Ντεριντά καταγγέλλει τους βομβαρδισμούς ως μέσον υπεράσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ακόμη πιο ουσιαστικά, όμως, θίγει τα επιτακτικά ηθικο-πολιτικά ερωτήματα, που προκύπτουν από εκείνο τον παράδοξο «πόλεμο χωρίς κήρυξη πολέμου» μεταξύ NATO, Σερβίας και του κινήματος ανεξαρτησίας του Κοσσυφοπεδίου. Ο πόλεμος αυτός διεξήχθη στο όνομα ενός νομιμοποιητικού λόγου είτε περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων είτε περί εθνοτικής καθαρότητας. Εν τούτοις, κατά τον Ντεριντά, το βασικό διακύβευμα του πολέμου για όλα τα εμπλεκόμενα μέρη ήταν στην πραγματικότητα τα όρια της κυριαρχίας, τα οποία συναρτώνται με την έννοια και τα όρια των (κρατικών) συνόρων.

Ενάντια στους όρους και τα όρια που υπαγορεύει η διεκδίκηση της κυριαρχίας, ο Ντεριντά προβάλλει την έννοια του απροϋπόθετου, που ταυτίζεται με την ελεύθερη σκέψη, δηλαδή την εξ ορισμού σκέψη. Η απροϋπόθετη ελευθερία της σκέψης επομένως επιτρέπει, ή μάλλον επιβάλλει, να σκεφτούμε τα όρια και τις προϋποθέσεις της (κρατικής) κυριαρχίας, που διακυβεύεται σε κάθε πόλεμο. Η ελεύθερη σκέψη καλείται να αμφισβητήσει την αρχή της κυριαρχίας και συνάμα να σκεφθεί την αμφισβήτησή της στην παρούσα ιστορική στιγμή όσο και να εξετάσει τη γενεαλογικά θεολογική «φαντασίωση της κυριαρχίας που εμπνέει όλους τους κρατικο-εθνικισμούς».

Ως τον υποδειγματικό τόπο της απροϋπόθετης σκέψης που αντίκειται σε περιορισμούς, ο Ντεριντά προτείνει το πανεπιστήμιο, απαλλαγμένο από κάθε εξουσία αλλά όχι χωρίς ισχύ. Είναι εντός του πανεπιστημίου που μπορούν και πρέπει να εξεταστούν άνευ ορίων τα διακυβευόμενα όρια της κυριαρχίας και να επανατεθεί το οντολογικό ερώτημα τι είναι η ανθρωπότητα εξ ονόματος της οποίας διεξάγεται πόλεμος.

Όμως, σύμφωνα με τον Ντεριντά, το πανεπιστήμιο οφείλει ταυτόχρονα να αναλάβει και την ευθύνη για την επεξεργασία ενός νέου διεθνούς δικαίου για τη διαβούλευση των νέων όρων διακύβευσης της κυριαρχίας σήμερα. Η πρότασή του αυτή συνεπάγεται την προετοιμασία μιας νέας πολιτικής, μιας «νέας σκέψης του πολιτικού» που να αξιώνει την ιδέα μιας δημοκρατίας σε κατάσταση διαρκούς αναστοχαστικότητας ως προς τον εαυτό της και ανοικτότητας προς το διαφορετικό.

Η έκδοση

Στη δίγλωσση αυτή έκδοση περιλαμβάνονται επίσης οι προσφωνήσεις με τις οποίες οι Έλληνες οικοδεσπότες δεξιώθηκαν τον ξένο τους. Ο Δημήτρης Δημηρούλης και ο Γιώργος Βέλτσος εμπλέκουν τον τιμώμενο σε ένα υφάδι σχέσεων φιλίας, δώρου και φιλοξενίας, έννοιες που άλλωστε αποτελούν συστηματικά αντικείμενα στοχασμού του Ντεριντά. Επιπλέον, στην εναρκτήρια ομιλία του (laudatio) ο Δ. Δημηρούλης επιχειρεί να διαλευκάνει κάποιες διαδεδομένες παρανοήσεις σχετικά με την αποδομητική κριτική και επισημαίνει τη σημασία του έργου του φιλοσόφου για τη σύγχρονη σκέψη.

Τέλος, οι εκτενείς σημειώσεις του μεταφραστή Βαγγέλη Μπιτσώρη, ενισχύουν την κατανόηση των θέσεων του Ντεριντά και υποδεικνύουν στον αναγνώστη περαιτέρω εννοιολογικές διαδρομές στη σκέψη του μέσω της παράθεσης αποσπασμάτων από άλλα κείμενά του.

Η κ. Αγγελική Σπυροπούλου διδάσκει Ιστορία της Ευρωπαϊκής Λογοτεχνίας στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ 2/2/2003

Η ψυχανάλυση στον 21ο αιώνα επιμ. Γρ. Βασλαματζής, Δ. Κατσούλας, Ν. Χαμπέρης, Β. Φαλάρας εκδ. «Παπαζήση» σελ. 355

Με τη συμπλήρωση 25 χρόνων από την ίδρυση της Ελληνικής Εταιρείας Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας, 26 ψυχίατροι και ψυχαναλυτές συζητούν τις καινούργιες προτάσεις της ψυχαναλυτικής κοινότητας στην αυγή του 21ου αιώνα. Θέτοντας θεωρητικά και κλινικά προβλήματα, επανεξετάζουν πολλές πλευρές των σταθερών εννοιών της ψυχαναλυτικής θεωρίας και πρακτικής,

υποστηρίζουν ξεχασμένες έννοιες ή ανοίγουν διάλογο ανάμεσα σε διαφορετικές θεωρητικές προσεγγίσεις.

Αποχρώσεις 30/3/2003 Γιάννης Χρυσάφης Η πρώτη γυναίκα

Το αμερικανικό επιτελείο ανακοίνωσε ότι τουλάχιστον το 15% του στρατιωτικού δυναμικού που βρίσκεται στην περιοχή του Κόλπου είναι γυναίκες, καλύπτοντας θέσεις από την πρώτη γραμμή μέχρι την επιμελητεία και από το ναυτικό μέχρι την αεροπορία και το πεζικό. Με τέτοια υψηλή αναλογία, αναπόφευκτο είναι να καταγράφεται και το πρώτο θύμα γυναίκα σε αυτό τον πόλεμο, τουλάχιστον μέχρι στιγμής. Πρόκειται για τη 19χρονη ξανθιά Τσέσικα Λιντς, από την αγροτική κωμόπολη Παλεστάιν, της Δυτικής Βιρτζίνια, μέχρι στιγμής αγνοούμενη, αλλά ο φόβος ότι σκοτώθηκε είναι μεγάλος. Ανήκε στον 507ο Λόχο Συντήρησης, τμήμα του οποίου έπεσε σε ενέδρα Ιρακινών, στα μετόπισθεν προηγούμενης φάλαγγας των συμμαχικών δυνάμεων. Πέντε από τους συντρόφους της, μεταξύ των οποίων και μία μαύρη, ήταν οι αιχμάλωτοι που πρώτους επέδειξαν οι Ιρακινοί στην τηλεόραση. Ταυτόχρονα είχαν επιδειχθεί και τα πτώματα άλλων επτά συντρόφων της, αλλά όχι κι εκείνο της Τζέσικα, όπως τονίζεται από τους συγγενείς της. Εκτοτε αναφέρεται ως αγνοούμενη. Οι δικοί της στις ΗΠΑ αγωνιούν για την τύχη της, τονίζοντας ότι βρέθηκε στο στρατό εξαιτίας της ανεργίας στην περιοχή τους, μια και ο στρατός είναι μια καλή λύση. Αλλωστε, και ο μεγαλύτερος αδελφός της υπηρετεί ήδη στο Φορτ Μπραγκ, αλλά η μονάδα του είναι ακόμη στις ΗΠΑ. Η Τζέσικα Λιντς κατατάχθηκε στο στρατό πριν αποφοιτήσει από το Wirt County High School, στην πόλη Ελίζαμπεθ, όπου διακρίνεται στο μπάσκετ και στο σόφτμπολ, ενώ το όνειρό της ήταν να γίνει δασκάλα σε δημοτικό σχολείο. Όλοι οι κάτοικοι της γενέτειράς της στηρίζουν τον πατέρα της Γκρεγκ, τη μητέρα της Ντίντρε και τη 17χρονη αδελφή της Μπράντι.

Το στρες του πολέμου

Μπήκαμε στη 10η ημέρα του πολέμου στο Ιράκ και οι πληροφορίες από τις ΗΠΑ μαζί με τις εκτιμήσεις των ειδικών προδιαγράφουν ένα μακρύ μέλλον μέχρι τη λήξη των επιχειρήσεων. Άλλοι μιλούν για ένα μήνα, άλλοι για περισσότερους των δύο. Για τις αμερικανοβρετανικές δυνάμεις που μάχονται στο άγριο και άγνωστο σε αυτούς ιρακινό έδαφος, εκτός από τους Ιρακινούς αντιπάλους έχουν να αντιμετωπίσουν ακόμη έναν εχθρό: «Το στρες της μάχης», που πλήττει κυρίως τις μάχιμες μονάδες της πρώτης γραμμής, αδιάφορο αν πρόκειται για έμπειρους πεζοναύτες ή επίλεκτες μονάδες πεζικού και τεθωρακισμένων. Αυτό το «στρες» είναι ένα περίεργο εκρηκτικό μείγμα, αφού έχει τα εξής συστατικά: το φόβο, την κόπωση, την αίσθηση του χάους, την αίσθηση ακρόασης ενός συνεχούς βόμβου, το πένθος (ενδεχομένως για την απώλεια ενός συντρόφου) και το αίσθημα ενοχής. Για το λόγο αυτό στο Ιράκ ο αμερικανικός στρατός συνοδεύει τις μονάδες του με τις ομάδες «Combat stress control», αποτελούμενες από ψυχιάτρους και ψυχολόγους, ενώ όλοι οι αξιωματικοί πέρασαν από ειδική εκπαίδευση για να μπορούν να εντοπίζουν αμέσως τους στρατιώτες με τα κρίσιμα συμπτώματα αυτού του στρες. Ήδη στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο οι Αμερικανοί ψυχίατροι είχαν διαπιστώσει ότι ακόμη και οι πιο ισορροπημένοι στρατιώτες είχαν ένα όριο ψυχικής αντίστασης που δεν ξεπερνούσε τις 60 ημέρες στη γραμμή του μετώπου. Σήμερα, ωστόσο, αυτό το όριο έχει περιορισθεί στις δύο με τρεις εβδομάδες. Εξάλλου, από αναλυτικές στατιστικές προκύπτει ότι ο θάνατος στον ένα από τους τρεις πεσόντες στη διάρκεια του αιώνα οφείλεται -άμεσα ή έμμεσα- στο «στρες της μάχης». Να

θυμίσουμε, εν προκειμένω, ότι με το θέμα ασχολήθηκε ήδη από το 1919 και ο Σίγκμουντ Φρόιντ με το έργο του «Ψυχανάλυση των νευρώσεων εξαιτίας του πολέμου», ενώ η διεθνής λογοτεχνία το χρησιμοποίησε κατά κόρον καταδικάζοντας τον πόλεμο.

Αντηχησεις 26/10/2003 Μονταλμπάν και Ταχτσής

Της Αμαντας Μιχαλοπουλου

«Αν κατασπαράξουμε κατευθείαν το νεκρό ζώο ή το ξεριζωμένο μαρούλι λέμε πως είμαστε άγριοι. Τώρα, αν μαρινάρουμε το κτήνος για να το μαγειρέψουμε κατόπιν με τη βοήθεια αρωματικών βοτάνων από την Προβηγκία και ένα ποτήρι παλαιό κρασί, τότε έχουμε προβεί σε μια εξαιρετική πολιτισμική πράξη, βασισμένη εξίσου στη βανουσότητα και στον θάνατο. Η μαγειρική είναι μεταφορά της κουλτούρας και του υποκριτικού περιεχομένου της και στη σειρά Καρβάλιο αποτελεί μέρος του τρίπτυχου των στοχασμών πάνω στον ρόλο της κουλτούρας. Τα άλλα δύο θα μπορούσαν να είναι το κάψιμο των βιβλίων, στο οποίο επιδίδεται τόσο συχνά ο Καρβάλιο, και η ίδια η αντίληψη του μυθιστορήματος ως οχήματος για να γνωρίσουμε την πραγματικότητα μέσα από το πάντρεμα κουλτούρας και υποκουλτούρας».

Ενας συγγραφέας που μιλάει και σκέφτεται έτσι μπορεί να είναι σχετικά σίγουρος για το λαϊκό του έρεισμα. Αν αντιλαμβάνεται το μυθιστόρημα ως όχημα γνώσης της πραγματικότητας κι αν δεν υποτιμάει, ως είθισται, την υποκουλτούρα, ίσως καταφέρει να ενώσει τους φιλάθλους ενός ποδοσφαιρικού αγώνα, χιλιάδες ανθρώπους, σε ενός λεπτού στιγμή, σ' ένα μεγάλο γήπεδο της πατρίδας του. Ο Μανουέλ Βάσκεθ Μονταλμπάν τα κατάφερε, όπως άκουσα στο ραδιόφωνο, να συνεγείρει εξήντα χιλιάδες φιλάθλους που πήγαν να παρακολουθήσουν ένα ποδοσφαιρικό παιχνίδι. Το δικό του παιχνίδι, αστυνομικό μυθιστόρημα μετά μαγειρικής, σπάνια αξιώνεται τόσο μεγάλη απήχηση κι αντίκτυπο στο δημόσιο αίσθημα.

Ο Μονταλμπάν πέθανε εντελώς μυθιστορηματικά το περασμένο Σάββατο: στο αεροδρόμιο της Μπανγκόκ, μιας από τις διεθνείς πρωτεύουσες του φαγητού, διασχίζοντας τον κόσμο. Πετούσε από την Αυστραλία και τη Νέα Ζηλανδία με προορισμό την Ευρώπη ύστερα από μια σειρά διαλέξεων για την αστυνομική λογοτεχνία.

Ο Πέπε Καρβάλιο, για όσους δεν έχουν διαβάσει Μονταλμπάν, ήταν ο ήρωάς του. Ενας ιδιωτικός αστυνομικός που μαγειρεύει, δηλαδή ξεσκίζει και πολτοποιεί σάρκες, δίνοντας με την αγαπημένη του αυτή ασχολία νέες συνηχίες στο αστυνομικό είδος.

Επιπλέον ο Καρβάλιο, με διασυνδέσεις στην Αριστερά, στάθηκε άριστη ευκαιρία για τον Καταλανό συγγραφέα να θίξει τον πουριτανισμό της Αριστεράς, ένα κατ' εξοχήν ευαίσθητο θέμα: «Εκμεταλλεύομαι το ηθικό κύρος που μου παρέχει το γεγονός ότι όλος ο κόσμος ξέρει για τη στράτευσή μου στο PSUC (Ενοποιημένο Σοσιαλιστικό Κόμμα Καταλωνίας), ότι έχω κάνει φυλακή και τα λοιπά για να κριτικάρω αυτό που εγώ αποκαλώ βλακώδη προσήλωση της Αριστεράς στους τύπους. Παραδείγματος χάρη, η άρνηση του δικαιώματος της ατομικότητας στο ιδιωτικό πεδίο, η απόρριψη των μικρών απολαύσεων. Πριν από τη μεγάλη έκρηξη ελευθερίας, η αυστηρότητα και ο ψευδής πουριτανισμός της Αριστεράς σ' αυτήν τη χώρα ήταν ολέθρια επειδή αποτελούσαν εγγύηση για τη

σκληρότητα του αγώνα κατά του φρανκισμού. Λοιπόν, η διεκδίκηση της γαστρονομίας, η διεκδίκηση της σεξουαλικότητας είναι στοιχεία αναψυχής που προκαλούν».

Τα λόγια του μου θύμισαν έναν άλλο συγγραφέα που έφυγε επίσης μυθιστορηματικά και που δεν υποτιμούσε τη διεκδίκηση της σεξουαλικότητας, ούτε την υποκουλτούρα –τον δολοφονημένο Κώστα Ταχτσή. Αστυνομικής υφής εκπομπή σε ιδιωτικό κανάλι αφιέρωσε πρόσφατα αρκετό χρόνο στον ανεξιχνίαστο φόνο του. Το ενδιαφέρον για τη λογοτεχνία, που προς στιγμήν με ξένισε, εκπορευόταν από την αστυνομική χρήση του θέματος. Εδώ αντί για γαστρονομικά όργια υπήρχε εμμονή με το σεξ. Η ομοφυλοφιλία του Ταχτσή, η ατζέντα του με ονόματα ισχυρών, ο άγνωστος δολοφόνος δημιουργούσαν το αναγκαίο σενάριο για να ασχοληθεί η ιδιωτική τηλεόραση μαζί του.

Ομως το μεγαλύτερο μεταθανάτιο ενδιαφέρον παρουσιάζεται στο σημείο συνάντησης των συγγραφέων με τους ήρωές τους.

Ο ίδιος ο Μονταλμπάν προβαίνει στην ψυχανάλυση του ήρωά του λέγοντας ότι «ο Καρβάλιο μαγειρεύει από νευρωτική παρόρμηση όταν βρίσκεται σε κατάθλιψη ή έχει τα νεύρα του και σχεδόν πάντα ψάχνει για συνένοχη συντροφιά». Ωστόσο οι περισσότερες αναφορές σε συγγραφείς που πεθαίνουν, λιγότερο ή περισσότερο μυθιστορηματικά, αναζητούν την αλήθεια σε δελτία Τύπου της αστυνομίας. Η δημοσιογραφία δεν καταφεύγει σε πιο σφαιρικές εκτιμήσεις, όπως η παραπάνω δήλωση του Καταλανού συγγραφέα για τη μαγειρική του Καρβάλιο. Μια δήλωση καίρια που τελικά ψυχογραφεί και τον Ταχτσή και όσους άλλους είτε ζουν είτε γράφουν από νευρωτική παρόρμηση.

26/10/2003 Παρασκευή 31/10 Διάλεξη Ψυχαναλυτική εκπαίδευση

Ο Γάλλος ψυχαναλυτής και μέλος της Σχολής του Φροϊδικού Αιτίου Ζακ-Αλέν Μιέρ (Γαλλία) δίνει διάλεξη στο Δώμα του νοσοκομείου «Ο Ευαγγελισμός» στις 7. 30 μ.μ. Η διάλεξή του θα σημάνει την ίδρυση του Αθηναϊκού Παραρτήματος Κλινικών Σπουδών του Ινστιτούτου του Φροϊδικού Πεδίου. Σκοπός του Παραρτήματος είναι να παράσχει βασική ψυχαναλυτική εκπαίδευση σε όσους εργάζονται στους τομείς της «Ψυχικής Υγείας», στους ίδιους τους ψυχαναλυτές, καθώς και σε άλλους επιστήμονες που ενδιαφέρονται για την ψυχανάλυση

12/11/2003 ΚΟΣΜΟΣ

Ο Μπλερ δίνει το φιλί του Ιούδα στους Βρετανούς εφήβους

Της Μαρίλιας Παπαθανασίου

Οι έρωτες της εφηβείας έδωσαν συχνά τροφή στη λογοτεχνία. Εγιναν σενάρια κινηματογραφικών ταινιών και τηλεοπτικών σειρών. Και όμως οι ενήλικοι δυσκολεύονται να τους κατανοήσουν. Οι μεν γονείς είναι αμήχανοι γιατί συνήθως έχουν ξεχάσει τις δικές τους ανάλογες περιπέτειες. Και όσοι δεν έχουν παιδιά, δεν υποκύπτουν εύκολα στη νοσταλγία της περασμένης εφηβείας. Γιατί θυμίζει το χρόνο που έχει περάσει και γιατί η εφηβεία ως ξεχωριστή ηλικία, με όλα τα παράδοξά της, μπορεί να έχει όντως υπάρξει τραυματική εμπειρία. Που για να την αφήσεις πίσω σου, χρειάζονται ώρες... ψυχανάλυσης. Υπάρχουν ασφαλώς και εκείνοι που την εφηβεία δεν την ξεπερνούν ποτέ. Αυτοί που με

άνεση αποκαλούν τους εαυτούς τους «αιώνιους εφήβους», νομιμοποιώντας το ναρκισσισμό τους και κάποτε τις παράταιρες συναισθηματικές τους επιλογές. Και που προκαλούν θυμηδία, αν όχι θλίψη.

Για τους πραγματικούς εφήβους σήμερα και δη τους ερωτευμένους, τα πράγματα δεν είναι απλά. Ποτέ δεν ήταν. Και γι' αυτό δεν ευθύνεται ούτε η παγκοσμιοποίηση ούτε η τεχνολογία ούτε το ότι ζουν σε μια πολύ σύνθετη εποχή. Η ίδια η ηλικία τους είναι εμπόδιο. Πώς να εξερευνήσουν έναν κόσμο αισθημάτων που δεν γνωρίζουν; Είναι προφανές ότι οι έφηβοι του αναπτυσσόμενου κόσμου δεν έχουν την πολυτέλεια τέτοιων προβληματισμών. Οι τυχεροί όμως ομήλικοί τους στη Δύση τέτοιες αγωνίες τις συναντούν διαρκώς μπροστά τους. Αν μάλιστα προσκρούσουν σε σκοπέλους όπως οι γονείς και το σχολείο, τότε το άγχος τους επιτείνεται και η διέξοδος μοιάζει δύσκολη. Τουλάχιστον μέχρι την αποφοίτηση.

Για να γλιτώσει τον ανθό της βρετανικής κοινωνίας από τέτοια ζόρια, η κυβέρνηση του Τόνι Μπλερ, διά του υπουργού Εσωτερικών, Ντέιβιντ Μπλάνκετ, εισηγήθηκε και κατάφερε, στις αρχές του μήνα, να περάσει από τη Βουλή των Κοινοτήτων ένα νόμο με τον οποίο, μεταξύ άλλων, απαγορεύεται στους νέους κάτω των 16 ετών να αγκαλιάζονται και να φιλιούνται δημοσίως. Τέρμα οι εκδηλώσεις τρυφερότητας και πάθους για τους Βρετανούς εφήβους: οι παραβάτες του νόμου κινδυνεύουν να τους επιβληθεί φυλάκιση έως και πέντε ετών.

Οι εισηγητές του νέου βρετανικού νόμου για τα εγκλήματα περί τη γενετήσια ορμή, ισχυρίζονται ότι ο στόχος τους δεν είναι οι έφηβοι αλλά οι επίδοξοι παιδεραστές. Η προηγούμενη σχετική νομοθεσία χρονολογείτο από το 1956 και έπρεπε, λένε, να ανανεωθεί. Το φρόντισαν λοιπόν και όρισαν ως νόμιμη ηλικία για τη σεξουαλική συνεύρεση τα 16 χρόνια. Και αν οι νεαροί και οι νεαρές είναι λίγο πιο ανυπόμονοι; Γι' αυτούς δεν υπάρχει ανοχή. Οι ενδιαφερόμενοι μπορεί να συναινούν, όμως η νέα νομοθεσία τιμωρεί. Στην ουσία ποινικοποιεί ακόμη και το φλερτ. Και προκαλεί τεράστια σύγχυση στους εφήβους. Σε μια χώρα όπου σύμφωνα με την κρατική οργάνωση Brook, αρμόδια για την παροχή πληροφοριών και συμβουλών στους νέους κάτω των 25 ετών, το 35% των κοριτσιών και πάνω από το 55% των αγοριών έχουν σεξουαλικές εμπειρίες πριν να γίνουν 16 ετών, τέτοιοι νόμοι ποινικοποιούν ένα μεγάλο τμήμα του πληθυσμού.

Τι φοβάται η κυβέρνηση Μπλερ και δίνει αυτό το φιλί του Ιούδα στη βρετανική νεολαία; Από πού αντλεί την έμπνευση για νόμους που θυμίζουν βικτωριανή Αγγλία; Κινείται μήπως εκ του ασφαλούς, αφού οι έφηβοι δεν ψηφίζουν; Ο Ισπανός φιλόσοφος Ορτέγα Υ Γασέτ είχε πει ότι οι νέοι δεν χρειάζονται λόγους για να ζήσουν, χρειάζονται μόνον αφορμές. Και ο κ. Μπλερ, που με τα νεοσυντηρητικά πυροτεχνήματά του ξεχνάει ότι υπήρξε κάποτε νέος, τους δίνει κάτι περισσότερο από αφορμές.

9/2/2003 ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Νέες Εκδόσεις

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ Adolfo Fernandez-Zoila Τα συμπλέγματα μετ. Ζέφη Κόλλια

εκδ. Δαίδαλος σειρά «Τι ξέρω;» σελ. 152 - 7 ευρώ

Ο όρος σύμπλεγμα αποτελεί βασική έννοια της ψυχανάλυσης. Ο Φρόιντ άρχισε να τον χρησιμοποιεί από το 1895 μιλώντας για το οιδιπόδειο σύμπλεγμα και το σύμπλεγμα του ευνουχισμού. Στην καθημερινή ζωή αντιθέτως, ακόμα και στη λογοτεχνία, ο όρος έχει αποκτήσει μια ιδιαίτερη σημασία καθώς σχετίζεται με το συναίσθημα κατωτερότητας, με μια έλλειψη άνεσης που θυμίζει ντροπαλότητα και αναστολή.

9/2/2003 ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Σύμπαν ιδεο-εικόνων

Τα περί Αριστοτέλους «Ορώμενα» του Θ. Ρετζή εικαστική σύνθεση αξιώσεων

Του Ηρακλή Δ. Λογοθέτη Θανάσης Ρετζής Ορώμενα [Τιμή στον Αριστοτέλη] Έκδοση: Πανεπιστήμιο Αθηνών & Καστανιώτης

Γνωστά και συνήθη τα αμαρτήματα των περισσότερων τιμητικών εκδόσεων επετειακού χαρακτήρα δεν προξενούν πλέον έκπληξη σε κανέναν: παχυσαρκία μνημειακής αίγλης με την απαραίτητη συνοδεία μιας λιπόσαρκης αρχειακής επισημότητας, σωρευτική χρήση ετερόκλητων υλικών με ξεθυμασμένη ελεγειακή διάθεση, εκβιαστικές αγιογραφίες ιστορικών προσωπικοτήτων και ράθυμο υμνολόγιο περασμένων καιρών - πάντα με την αναπόφευκτη σπίθα της κρυμμένης μνησικακίας. Έκπληξη αντίθετως προκαλούν τα περί Αριστοτέλους «Ορώμενα» διά βλέμματος Θανάση Ρετζή. Μια εικαστική σύνθεση ιδιαίτερων αξιώσεων που φιλοτεχνήθηκε με την ευκαιρία του Διεθνούς Συνεδρίου Η ΤΡΑΓΩΔΙΑ ΤΟΤΕ ΚΑΙ ΤΩΡΑ (Ουρανούπολη Χαλκιδικής, 19 -22 Σεπτεμβρίου 2002). Και οι αξιώσεις που εγείρει η έκδοση -υπερπολυτελής κασετίνα όπου περιλαμβάνονται 56 εικόνες σχήματος 25 x 35, σε χαρτί Modigliani 200 gr. συνοδευόμενη από ένα 32σέλιδο τεύχος με αιχμηρές ευαισθησίας και στοχαστικής προοπτικής κείμενα των καθηγητών: Αν. Γιαννακούλα, Μιχ. Κοπιδάκη και Γιώργη Γιατρομανωλάκη - είναι πολλές.

Στα κείμενα των Γιαννακούλα και Κοπιδάκη παρατηρεί κανείς δυο παράλληλες και συμπληρωματικές καταθέσεις όπου, ο μεν πρώτος (Καθηγητής της Ψυχανάλυσης στο Πανεπιστήμιο La Sapienza της Ρώμης) επαναδιατυπώνει την καθ' όλα φροϋδική άποψη ότι: η δημιουργία δεν οφείλεται κατ' ουδένα λόγο στην όποια παθολογία του ποιητού, αλλά αποκλειστικά και μόνον στην ιδιοφυΐα του. Ο δεύτερος (Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών), επανασυστήνει τη γενεαλογία της μελαγχολίας ανατρέχοντας στον Αριστοτέλη ο οποίος θεωρούσε τον Βελλεροφόντη ως τον πρώτο μελαγχολικό κι εν συνεχεία παραθέτει τα ονόματα των πλέον διακεκριμένων (περιττών) μελαγχολικών: πρώτος στον κατάλογο ο Ηρακλής και ακολουθούν ο Λύσανδρος ο Λακεδαιμόνιος, ο Αίας ο Τελαμώνιος, ο Εμπεδοκλής, ο Σωκράτης, ο Ευριπίδης, ο Πλάτωνας και βέβαια κι ο ίδιος ο Αριστοτέλης. Ο Γιατρομανωλάκης (Καθηγητής επίσης του Πανεπιστημίου Αθηνών) διατρέχει τις περίτεχνες εικόνες του Ρετζή ως μνημεία και -βάσει πλήθος συνειρμών που αφορούν στα επιμέρους αλλά και τα εντεύθεν κακείθεν των εικονιζομένων - αναλογίζεται ελευθέρως πάνω σ' ό,τι περνά τις πύλες των οφθαλμών του.

Ο Αριστοτέλης συνδέεται με την τραγωδία μέσω της «Ποιητικής». Έργο αυστηρής κατά τα φαινόμενα συλλήψεως, πλην με χαλαρή τη διάρθρωση των αρχιτεκτονικών του μελών, αφού περιήλθε στα χέρια

μας με πληθώρα δυσανάγνωστων χωρίων και -εικαζόμενων- κενών, που αποτελεί αιώνια πρόκληση στην φιλολογική-ερμηνευτική σκαπάνη και προνομιούχο εφελτήριο για την υπέρβαση του ορίου που χωρίζει τον σύγχρονο κόσμο από την τραγική αντίληψη της ύπαρξης. Πέραν της Ποιητικής κι άλλα έργα του φιλοσόφου ενέπνευσαν ισάξια τον δημιουργό -όπως το Περί Φύσεως και κυρίως το Περί Ψυχής- και η παρουσία τους είναι αισθητή δεόντως όπως άλλωστε και οι λιγοστές, αλλά αξιοσημείωτες, ιστορικές αναφορές. Ο Αριστοτέλης ωστόσο εννοιολογεί τα μεγέθη που ο Ρετζής καλείται να εικονοποιήσει και ο τελευταίος έπρεπε να προσφύγει στην ιστορική μαρτυρία (μεθοδική παράθεση εικονοποιήσιμων τεκμηρίων από παπυρικές, γλυπτικές, αρχιτεκτονικές, αγγειογραφικές και λοιπές πηγές) ή δίχως ν' αποποιηθεί τα θεμέλια υλικά της αναπαραστατικής μνήμης να μυθολογήσει τον άνδρα και να μυθογραφήσει την εποχή.

Επέλεξε τη διασταύρωση θεωρησιακής φαντασίας και μνημονεύουσας εικονοποιίας που και ο ίδιος ο Αριστοτέλης θεωρεί νόμιμη χωρίς ν' αποστέργει το ενδεχόμενο της αυθυπαρξίας των σκελών της. Οι νοητικές εικόνες που πλάθονται εδώ είναι βέβαια κατ' εξοχήν φανταστικές ή φαντασιακές, αποκρίνονται όμως στην ιδέα του νοούμενου, περίπου ως πραγματικές ή καθ' όλα πραγματοφανείς. Η προσομοιωτική δε όψη τους δίνει ενίοτε την εντύπωση ότι βρίσκεται κανείς μπρος σε μια αυθεντική εικόνα ενός Βελλεροφόντη σκαλισμένου στο μάρμαρο ή ενός ιερού στάχεως πετρωμένου στον βράχο. Δεν πρόκειται όμως για μαρτυρίες υπαρχόντων πραγματικοτήτων που αναπαράγονται οπτικά, αλλά για πλάσματα της φαντασίας, για ιδέες και μνήμες που οπτικοποιούνται και κρυσταλλώνονται σε ιδεο-εικόνες μεγίστης εντάσεως και ακρίβειας.

Περιβάλλον-τόπος

Ο Ρετζής έχει κατά νουν ότι ο Φιλόσοφος τεκμηρίωσε θεωρητικά τη γενικώς ισχύουσα στην αρχαία Ελλάδα αντίληψη του περιβάλλοντος ως τόπου (place) παρά ως χώρου (space). Διαφορά που εντοπίζεται στο ότι ο χώρος συγκροτείται από διαστάσεις και μπορεί να υπάρξει δίχως την παρουσία ορατών αντικειμένων, ενώ ο τόπος απαρτίζεται από τα υλικά σώματα και τις αναλογικές τους τοποθετήσεις, αποστάσεις και μετακινήσεις όπως και από τις σκιώδεις προεκτάσεις αυτών των σωμάτων, τις προβολικές τους όψεις, τους κατοπτρισμούς, τις διαθλάσεις και την προοπτική τους - καθιστάμενος έτσι κατ' εξοχήν χώρος σκηνοθεσίας-, όπου το μέγιστο οπλοστάσιο της εικονοπλαστικής κινηματογραφίας και η μακραίωνη παράδοση της τυπογραφίας συναντώνται.

Ο Αριστοτέλης και το έργο του έχουν δεδηλωμένη ταυτότητα, τόπο και χρόνο, οι συμπαραδηλώσεις τους όμως ξεπερνούν την ταυτοποίηση των τόπων και των χρόνων και ανάγονται στη διάσταση κόσμος. Ο ειρμός της συνθέσεως είναι φυσικά διακεκομμένος, η ροή των εικόνων της απροσδόκητη, οι συνδυαστικές τους εναλλαγές ενίοτε αιφνίδιες. Καθώς μάλιστα τούτες οι εικόνες προσφέρονται στον θεατή «λυτές» επιδέχονται οξείες ανατοποθετήσεις κατά την ποικίλη δράση των στοχαστικών προσαρμογών στην οποία κάθε Έλληνας μετά τον Καβάφη οφείλει να μαθητεύει αναδεχόμενος πολλαπλώς κάθε κόσμο που εκφέρεται πολλαχώς. Αρχαία θέατρα λοιπόν και μορφάζοντα προσώπεια, πτεροφόροι ίπποι και οινοβαρείς αλέκτορες, ορχούμενες μαινάδες και ιεροί δελφίνες σχηματίζουν ένα σύμπαν που κατακτά την αισθητική του αρτιότητα -γιατί κερματισμένο διά χειρός Ρετζή αποδίδει στα μέλη του τον κινητήριο οίστρο μιας ρυθμιστικής χειρονομίας- της σκηνοθεσίας.

Ο κ. Ηρ. Δ. Λογοθέτης είναι συγγραφέας.

5/8/2003 ΚΟΣΜΟΣ

Το χαμένο μεγαλείο τρέφει το βιεννέζικο πάθος

Το πάθος της Βιέννης εντοπίζεται στην αίσθηση του χαμένου μεγαλείου, που αναδίδεται από την ίδια την πόλη. Η αίσθηση αυτή οφείλεται στο μεγαλείο της αυστροουγγρικής αυτοκρατορίας, που παραμένει έκδηλο στα καλά διατηρημένα δημόσια κτίρια.

Ο Φρόντ, όπως και πολλοί άλλοι διανοούμενοι της γενιάς του, έφθασε στη Βιέννη από την επαρχία της αυτοκρατορίας. Αν και η ζωή του πατέρα της ψυχανάλυσης στην πόλη ήταν δύσκολη, είχε την ευκαιρία να έλθει σε επαφή με την ακμάζουσα επιστημονική κοινότητα της πόλης, που του έδωσε τη δυνατότητα να παρουσιάσει και να δημοσιεύσει το έργο του. Οι μαγικές ιδιότητες της Βιέννης εξαφανίσθηκαν, όμως, βίαια με την προσάρτηση της Αυστρίας στο «Χιλιόχρονο Ράιχ» του Χίτλερ, το 1938. Τα καλύτερα μυαλά της πόλης φυλακίσθηκαν ή επέλεξαν την αυτοεξορία στη Δύση. «Είναι αδύνατο να αναπαράγουμε σήμερα το κλίμα εκείνο, που έφερε στην πόλη μας την κορυφή της διανοήσης του 20ού αιώνα. Δεν υπάρχουν τα κεφάλαια για κάτι τέτοιο», λέει ο Κλάους Σρέντερ, διευθυντής του μουσείου Αλμπερτίνα της Βιέννης.

Η ομολογία αυτή είναι εντυπωσιακή, καθώς προέρχεται από τον διευθυντή μουσείου, το οποίο υπήρξε παλάτι των Αψβούργων. Εκεί φυλάσσονταν πίνακες του Ντα Βίντσι, του Μιχαήλ Αγγέλου και του Ντύρερ. Η «βασιλική συλλογή» άνοιξε και πάλι για το κοινό, ύστερα από εργασίες συντήρησης που κράτησαν πάνω από μία δεκαετία.

Η ροή των μεταναστών κινείται σήμερα από την Ανατολή προς τη Δύση. Κατά τη διάρκεια του 17ου και του 18ου αιώνα, η κίνηση αυτή γινόταν προς την αντίθετη κατεύθυνση. Κεντρικό ρόλο στη μεταβολή αυτή έπαιξε η αυτοκράτειρα της Αυστροουγγαρίας Μαρία Θηρεσία τον 18ο αιώνα, προσφέροντας δωρεάν γη σε κατοίκους υποβαθμισμένων περιοχών της Γερμανίας, με τον όρο ότι θα κατοικούσαν σε αραιοκατοικημένες περιοχές. Η επιλογή αυτή, αν και δημιούργησε ευνοϊκές συνθήκες ανάπτυξης, προκάλεσε προβλήματα, εγκαθιστώντας γερμανικές μειονότητες σε Ουγγαρία, Ρουμανία, Ουκρανία και Ρωσία. Οι πληθυσμοί αυτοί τιμωρήθηκαν σκληρά από τους Ρώσους για την υποστήριξη που έδωσαν στα κατοχικά γερμανικά στρατεύματα του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Η σημερινή οικονομική ανάπτυξη, όμως, και η προοπτική της ευρωπαϊκής ενοποίησης σβήνουν τις δυσάρεστες μνήμες του ποταμού, καθιστώντας τον για μία ακόμη φορά οδό πολιτισμικής ανταλλαγής και πλουτισμού.

ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ

ΠΕΤΡΟΣ ΣΙΦΝΑΙΟΣ

«Ωρα για ψυχανάλυση - εξπρές!» [ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΙΑ ΠΕΛΩΝΗ](#)

Ο «πατέρας» της πρωτοποριακής βραχείας δυναμικής ψυχοθεραπείας και καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ, Πέτρος Σιφναίος, εξηγεί στα «NEA» γιατί η **ψυχανάλυση** δεν κρατάει επ' άπειρον αλλά και γιατί «δεν μπορείς να ξαπλώσεις τους πάντες στο ντιβάνι...»

«Το κυριότερο πράγμα που κάνουμε στη βραχεία ψυχοθεραπεία είναι να βρούμε την εστία, το κέντρο, δηλαδή ποιο είναι το πρόβλημα», εξηγεί στα «NEA» ο Πέτρος Σιφναίος. «Μας λέει ο ασθενής διάφορα συμπτώματα κι εμείς ρωτάμε ποιο είναι το πιο σπουδαίο, ποιο είναι αυτό για το οποίο θέλει να τον βοηθήσουμε. Διαλέγει εκείνος το πρόβλημα κι εμείς αξιολογούμε. Δεν παίρνουμε οποιονδήποτε. Έχουμε πέντε κριτήρια που εξετάζουμε πριν ξεκινήσουμε τη βραχεία ψυχοθεραπεία».

Αυτό πιστεύει, άλλωστε, ότι είναι και το πρόβλημα της **ψυχανάλυσης**: «Δυστυχώς, έχω την εντύπωση ότι οι περισσότεροι δεν έχουν κριτήρια όταν ξεκινούν την **ψυχανάλυση**. Γι' αυτό και δεν τελειώνουν ποτέ»...

Ο Πέτρος Σιφναίος είναι ο πρώτος που ερεύνησε τα αποτελέσματα της βραχείας δυναμικής ψυχοθεραπείας, αποκτώντας διεθνή φήμη. Ψυχίατρος-**ψυχαναλυτής**, επίτιμος καθηγητής Ψυχιατρικής στο Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ, έχει διατελέσει διευθυντής της Ψυχιατρικής Κλινικής του Γενικού Νοσοκομείου της Μασαχουσέτης τις δεκαετίες του '50 και του '60 και αναπληρωτής διευθυντής στο Ψυχιατρικό Τμήμα του Νοσοκομείου Beth Israel, Πανεπιστημιακού Νοσοκομείου του Χάρβαρντ.

Με καταγωγή από τη Μυτιλήνη και απόφοιτος του Κολεγίου Αθηνών, ο Πέτρος Σιφναίος άρχισε να σπουδάζει Χημεία στη Γαλλία, ολοκλήρωσε τις σπουδές του και έφυγε με πολλές περιπέτειες για την Αμερική μετά το ξέσπασμα του πολέμου. Το ενδιαφέρον του για την Ψυχιατρική ξεκίνησε λίγο μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Τότε, θυμάται, «ήμουν στη Γερμανία, στον αμερικανικό στρατό, και δοκίμαζα τον εαυτό μου ως μαθητής. Έχοντας μόνο δύο μήνες ψυχιατρική εκπαίδευση στο Χάρβαρντ, μου ανετέθη από το στρατό η διεύθυνση της Ψυχιατρικής, της Νευρολογίας, του Συμβουλίου Φυλακών, των περιοχών της Ευρώπης και της Μέσης Ανατολής! Ξαφνιάστηκα, αλλά ήταν και ευκαιρία να δω τι μπορώ να κάνω».

Μέχρι τότε «οι γιατροί έβαζαν τους ανθρώπους σε άκαμπτες ταξινομήσεις. Αντίθετα, ο Φρόιντ έβλεπε στον κάθε άνθρωπο μια ξεχωριστή οντότητα. Ενθουσιάστηκαν οι πρώτοι **ψυχαναλυτές** και άρχισαν να χρησιμοποιούν την ψυχανάλυση ως θεραπεία, χωρίς όμως να διαλέγουν ποιους έπαιρναν. **Ψυχανάλυση** είναι να ξαπλώσεις σε ένα ντιβάνι και ν' "ανοίξεις", να πεις τα πιο προσωπικά σου πράγματα. Είναι πολύ δύσκολο να το κάνεις χωρίς αναστολές. Άνθρωποι σαν εμάς χρειάζονται πολύ καιρό για να τα πουν αυτά. Ένας ασθενής που είναι σοβαρά, που έχει ψυχολογικά προβλήματα, μόλις ξαπλώσει ανοίγει τα πάντα, είναι το κουτί της Πανδώρας. Το λάθος που έκαναν πολλοί **ψυχαναλυτές** είναι ότι έβαζαν όλο τον κόσμο στο ντιβάνι, γι' αυτό και η ψυχανάλυση, πολλές φορές, κρατούσε χρόνια ή δεν τέλειωνε ποτέ».

Στον Πέτρο Σιφναίο έκανε εντύπωση το γεγονός ότι «σε ορισμένους ανθρώπους τα αποτελέσματα γίνονταν γρήγορα φανερά. Σκέφτηκα, τότε, γιατί η ψυχοθεραπεία να είναι μακροχρόνια για όλους; Κι επειδή ήμουν διευθυντής Ψυχιατρικής Κλινικής και έβλεπα πολλούς ανθρώπους, κατάλαβα ότι πρέπει να αξιολογείται όχι μόνο το πρόβλημα, αλλά και η προσωπικότητα του ανθρώπου: έχει τη δύναμη να μπορέσει να κοιτάξει τα προβλήματα ή λέει "κάντε κάτι", σαν θαύμα, για να μπορέσει να γίνει καλά;».

Επιπλέον, «αν δεν υπάρχει κίνητρο, αν ο άνθρωπος δεν λέει "θέλω να καταλάβω γιατί έχω αυτό το πρόβλημα", αν δεν κάνει ενδοσκόπηση, είναι αδύνατο να τον βοηθήσεις».

Μεγάλο ενδιαφέρον και στην Ελλάδα

Ο Πέτρος Σιφναίος ξεκίνησε με έρευνα σε 50 ασθενείς, ενώ για κάποιους από αυτούς έκανε επανεκτίμηση τρία χρόνια μετά. Όταν ανακοινώθηκαν τα πρώτα αποτελέσματα δημιουργήθηκε μεγάλο ενδιαφέρον, ο κ. Σιφναίος δημιούργησε μια μεγαλύτερη ομάδα 500 ασθενών και έγινε επισκέπτης καθηγητής στη Νορβηγία, όπου συνέχισε τις έρευνες. Τότε, εμφανίστηκε το... μικροσκόπιο, «η βιντεοσκόπηση των συνεδριών. Μπορούσαμε να δείξουμε πώς ήταν ο ασθενής την πρώτη φορά, σε όλες τις συνεδρίες, αλλά και το αποτέλεσμα δύο χρόνια μετά. Αυτό ήταν επανάσταση, γιατί μπορέσαμε και να κάνουμε έρευνες και να το αποδείξουμε με το βίντεο».

Το 1996 ο καθηγητής ταξίδεψε στην Ελλάδα για να δείξει τα αποτελέσματα της δουλειάς του σε εκδήλωση της Ιατρικής Σχολής Αθηνών. Το ενδιαφέρον ήταν μεγάλο και από τότε συνεργάζεται με τον Γιάννη Τσαμασίρο, κλινικό ψυχολόγο, στην εκπαίδευση Ελλήνων ψυχοθεραπευτών στη νέα μέθοδο. Σήμερα εκπαιδεύεται η τέταρτη ομάδα.

«Μαθαίνεις να ρωτάς τον εαυτό σου...»

Η **ψυχανάλυση** για τον καθηγητή Σιφναίο «είναι καταπληκτική εκπαίδευση. Όποιος θέλει να γίνει **ψυχαναλυτής**, πρέπει να κοιτάξει τον εαυτό του, να δει όλα του τα προβλήματα, να κάνει εκπαιδευτική **ψυχανάλυση** στον εαυτό του. Αυτό βοηθά να είσαι ουδέτερος, να μη συμπαθήσεις τον ασθενή». Πώς βγάζει, όμως, κανείς τον εαυτό του απ' έξω; «Μαθαίνεις, αν κάνεις ενδοσκόπηση. Μαθαίνεις να ρωτάς τον εαυτό σου γιατί κάνεις όσα κάνεις, γιατί θύμωσες με κάτι. Είναι ο καλύτερος τρόπος για να μην πάρεις θέση. Μπορεί να λυπάσαι για το πρόβλημα που αντιμετωπίζεις, αλλά πρέπει να παραμείνεις ουδέτερος, αν θέλεις να βοηθήσεις».

Ωστόσο, η προκατάληψη παραμένει. «Ακόμα και τώρα, άνθρωποι που έχουν εκπαιδευτεί στην ψυχοθεραπεία δεν πιστεύουν ότι η βραχεία τεχνική έχει αποτέλεσμα. Υπάρχει αυτός ο δογματισμός. Ας μην ξεχνάμε: η **ψυχανάλυση** είναι καταπληκτική, αλλά δεν είναι κατάλληλη για όλους τους ανθρώπους».

Το πρόβλημα των περισσότερων ανθρώπων σήμερα είναι οι διαπροσωπικές σχέσεις. «άνθρωποι έξυπνοι αντιμετωπίζουν τεράστια προβλήματα κι αυτό επειδή δεν έχουν ψυχολογική σκέψη, την ικανότητα δηλαδή να κάνουν ενδοσκόπηση. Για παράδειγμα, το εύκολο είναι να πεις ότι θύμωσες με κάποιον. Αν σκεφτείς γιατί θύμωσες, τότε υπάρχει πιθανότητα να κάνεις κάτι διαφορετικό. Το κίνητρο, να προσπαθήσω να καταλάβω τον εαυτό μου πρώτα, να πω "εγώ έκανα το λάθος", είναι πολύ σημαντικό. Η προβολή των συναισθημάτων, το "εσύ φταις", είναι πολύ εύκολη. Αν όλα τα προβλήματα που έχω είναι λάθος των άλλων, τότε αρχίζει και γίνεται παράνοια».

Αλεξιθυμικοί δικτάτορες...

Ως διευθυντής Ψυχιατρικής Κλινικής τη δεκαετία του '60, ο Πέτρος Σιφναίος είδε «ότι υπήρχαν άνθρωποι που δεν έμπαιναν σε αυτό το καλούπι, δεν έλεγαν τα προβλήματά τους. Για παράδειγμα, ερχόταν ασθενής που μου έλεγε ότι έγινε ένας καβγάς. Του έλεγα "πώς αισθανθήκατε;" κι άρχιζε να

περιγράφει τι έγινε, αλλά χωρίς συναισθήματα. Όλοι αυτοί οι άνθρωποι τα περιγράφουν πολύ καλά, αλλά μόλις τους πεις, "τι σκεφθήκατε, τι πέρασε από το μυαλό σας;", λένε "δεν κατάλαβα". Δεν έχουν λέξεις, τρόπους να περιγράψουν αισθήματα».

Το 1972 για να περιγράψει αυτό το φαινόμενο εισήγαγε τον όρο αλεξιθυμία, (alexithymia), «α» στερητικό, «lexis» για τη λέξη και «thymos» για το συναίσθημα. Ο καθηγητής Σιφναίος διαχωρίζει το αίσθημα από το συναίσθημα. Θεωρεί το αίσθημα ως ενστικτώδη αντίδραση σε ένα ερέθισμα που προκαλεί την αντίδραση μάχης ή φυγής. Το συναίσθημα έχει να κάνει με τη συμμετοχή μιας ανώτερης νοητικής διεργασίας σε αυτή την αντίδραση.

«Και ο σκύλος έχει φόβο και θυμό, όπως και ο άνθρωπος. Το αίσθημα είναι κάτι βιολογικό, το έχουν και τα ζώα. Ο σκύλος, όμως, δεν έχει εγκέφαλο να σκεφθεί να αποφύγει να πει ή να ανταποδώσει κάτι. Αυτό είναι το συναίσθημα». Οι αλεξιθυμικοί ζουν ανάμεσά μας, λέει ο καθηγητής. Όμως, «δεν έρχονται ποτέ να δουν τον γιατρό. Δεν θεωρούν ότι έχουν πρόβλημα. Είναι άνθρωποι που καταφεύγουν στη δράση, επειδή δεν έχουν επαφή με τα συναισθήματά τους».

...και επικίνδυνοι

Θεωρεί ότι οι αλεξιθυμικοί που έχουν εξουσία είναι επικίνδυνοι. «Διάβασα τη διήγηση του Νιχμαν, του ναζιστή που μετέφερε τους Εβραίους στο Άουσβιτς. Δεν έβγαζε κανένα συναίσθημα. Αλλά και το βιβλίο "Table Talk" του Μπόρμαν, όπου περιγράφονταν οι συζητήσεις που είχε επί τέσσερα χρόνια με τον Χίτλερ σε καθημερινή βάση την ώρα του φαγητού ή του καφέ. Ορισμένα πράγματα τα περιγράφει καταπληκτικά, είχε εκπληκτικές γνώσεις, σαν κομπιούτερ. Οι αλεξιθυμικοί είναι εξυπνότατοι, μπορεί να ξέρουν τα πάντα, αλλά... τα κομπιούτερ δεν έχουν αισθήματα.

Σε 700 σελίδες ο Χίτλερ περιγράφει 4-5 φορές μόνο κάποια συναισθήματα. Και τη μοναδική φορά που λέει κάτι για τη μητέρα του, την οποία υποτίθεται ότι αγαπούσε, λέει ότι πρέπει να είναι περήφανη διότι έδωσε στη Γερμανία έναν γιο σαν κι αυτόν! Οι άνθρωποι αυτοί δεν έχουν ηθικές βάσεις, δεν αισθάνονται πράγματα για τους άλλους, δεν μπορούν να σκεφθούν ότι κάνουν κακό σε αθώους, γι' αυτό περνούν στη δράση. Αν ο Stalin είχε γράψει βιβλίο, είμαι βέβαιος ότι θα προέκυπτε αλεξιθυμικός».

25-02-2003

ΒΙΒΛΙΟΔΡΟΜΙΟ

Η **ψυχαναλυτική** κοινότητα μαθαίνει να μιλά Ελληνικά

Ξανά...ανάλυσέ το! [ΡΟΥΛΑ ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΥ](#)

Ένα έργο αναφοράς, είκοσι πέντε χρόνια από την ίδρυση της Ελληνικής Εταιρείας **Ψυχαναλυτικής** Ψυχοθεραπείας. Τα μέλη της, που υπογράφουν τα κείμενα, αναλαμβάνουν την ευθύνη να «μιλήσουν» ελληνικά και ταυτόχρονα να δεσμευτούν απέναντι στο μέλλον. Ο τίτλος «Η ψυχανάλυση στον 21ο αιώνα», αν και περιέχει ερώτημα, κατά βάθος το υπόσχεται.

Είναι να απορεί κανείς πώς γίνεται η ποίηση και η **ψυχανάλυση** να μη βρίσκουν εκδότη σε μια χώρα η οποία έχει έναν ψυχίατρο στη θέση του υπουργού Υγείας συν δύο Νόμπελ Ποίησης στα πεπραγμένα

της. Η αμελητέα πρωτογενής παραγωγή είναι ίσως βιαστική και εκ του προχείρου ερμηνεία. Όσο για το ενδιαφέρον του κοινού, ας μην το προεξοφλούμε καλύτερα. Η περιπέτεια του Έλληνα αναγνώστη στα ράφια με τα **ψυχαναλυτικά** βιβλία είναι μια ιστορία εκδοτικής τρέλας και αναρχίας που διαρκεί κοντά τριάντα χρόνια. Τίτλοι «της μόδας», συχνά βάνουσα μεταφρασμένοι, εκπαιδεύσαν ωστόσο ένα κοινό το οποίο δικαιούται να διαβάσει κάτι που να μην είναι απλή μεταγραφή, αλλά να έχει τη βάση της μητρικής γλώσσας και το σημάδι της ελληνικής εμπειρίας. Αυτήν ακριβώς την προσπάθεια έρχεται να ενισχύσει η καλαίσθητη έκδοση με τις είκοσι έξι υπογραφές και τα ισάριθμα κείμενα Ελλήνων και ξένων ψυχαναλυτών, με τα οποία επισφραγίστηκε και εκδοτικά το 11ο Συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας. Την επιμελήθηκαν οι κύριοι Γρηγόρης Βασλαματζής, Νίκος Χαμπέρης, Βασίλης Φαλάρας και Δημήτρης Κατσούλας, μέλη της Εταιρείας, στους οποίους αποδίδουμε και την επιλογή έργου του Γιώργου Ρόρρη για το εξώφυλλο του βιβλίου. Ένας νέος Έλληνας ζωγράφος, μια νέα - στην ουσία της - επιστήμη και η ελληνική εμπειρία σε ρόλο «πρωτοεμφανιζόμενης». Τρία κιόλας στοιχεία προδιαθέτουν να το ανοίξουμε.

Σας ακούμε

Τι κρύβεται άραγε στο μυαλό ενός ψυχαναλυτή 103 χρόνια από την πρώτη έκδοση της «Ερμηνευτικής των ονείρων» και 64 μετά τον θάνατο του Freud; Η **ψυχαναλυτική** κοινότητα δεν φαίνεται να έχει βγει από το πένθος για την απώλεια, με αποτέλεσμα να δίνει την εντύπωση ότι έχει πει την τελευταία της λέξη προ πολλού. Σε αυτήν την αγωνία ο Γρηγόρης Βασλαματζής αντιτάσσει τη διαπίστωση ότι «τα κοινωνικά δεδομένα τροποποιούν τις απαιτήσεις μας και νέες γνώσεις συσσωρεύονται από άλλες επιστήμες». Στον μελλοντικό **ψυχαναλυτή** και στον τρόπο που θα διαλέξει τη θεωρία στην οποία θα εκπαιδευτεί αναφέρεται ο Νίκος Χαμπέρης, αναλύοντας το προσωπικό ενδιαφέρον εις τα εξ'ων συνετέθη. «Ο καθένας μας επιλέγει τη θεωρία που συνηχεί με τον τρόπο που υπάρχουμε και αισθανόμαστε», καταλήγει, συντομεύοντας τον δρόμο προς την αλήθεια με εργαλείο την καλά επεξεργασμένη υποκειμενική αίσθηση. Ο Παναγιώτης Σακελλαρόπουλος ασχολείται με την εξέλιξη των θεραπευτικών τεχνικών που αφορούν οριακούς ασθενείς, χρησιμοποιώντας σαν μοτο τη διατύπωση του J. Hochmann, μέλους της Ψυχαναλυτικής Εταιρείας του Παρισιού από την οποία αντιγράφουμε: «Έχουμε πολύ βασανίσει τους τρελούς. Με χιλιάδες μεθόδους, με μια καλυμμένη βία θελήσαμε να τους κάνουμε να ομολογήσουν δημόσια το λάθος τους, να απαρνηθούν το παραλήρημά τους, να εγκαταλείψουν τις ψευδαισθήσεις τους, να ομολογήσουν και να κριτικάρουν τις μυστικές ενασχολήσεις τους. Απαιτήσαμε να επανορθώσουν τη συμπεριφορά τους με σκληρές φαρμακοθεραπείες...».

Για να απαντήσει στο σύγχρονο ερώτημα «Υπάρχει κάτι "μαγικό" στην **ψυχαναλυτική** διαδικασία που θεραπεύει τον άρρωστο;», ο Ματθαίος Γιωσαφάτ, με μια συναρπαστική αναδίφηση στον Πλάτωνα, τους Στωικούς, τους Κυνικούς και τον Πλωτίνο, εντοπίζει τις διακριτικές σχέσεις της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας με την ψυχοθεραπεία, ενώ ο Θεμιστοκλής Κατριός εξιστορεί ως εξής τον θρήνο του **ψυχαναλυτή** που αντιμετωπίζει αδιέξοδο με κάποιον ασθενή του: «Σε κάποια συνεδρία και ενώ ξεκίνησα να πω κάτι, σταμάτησα και σκέφθηκα ότι επαναλαμβάνω τα ίδια και τα ίδια, και με μεγάλη δυσκολία είπα: "Εκείνο που έχει σημασία είναι ότι εγώ δεν σε καταλαβαίνω". Όταν κατάφερα να πω

αυτό το "δεν σε καταλαβαίνω", μια αμοιβαία ανακούφιση πήρε τη θέση της θλίψης. Η ομιλία της ασθενούς ξεκαθάρισε και μέχρι τέλους της θεραπείας δεν υποτροπίασε».

Μόνοι μας

Αφήσαμε για το τέλος την ερώτηση που... σκοτώνει: Υπάρχει άραγε προνομιακός αναγνώστης για ένα επιστημονικό βιβλίο που δεν κρύβει τις προθέσεις του; Οι ομότεχνοι και οι συγγενικών ειδικοτήτων θα αποθησαυρίσουν τον διάλογο και θα εκτιμήσουν την επιστημονική αβρότητα με την οποία η ΕΕΨΨ παραχώρησε το βήμα στους προσκεκλημένους, μέλη άλλων εταιρειών, όπως της Ψυχαναλυτικής Εταιρείας Παρισιού, της βρετανικής, της αμερικανικής, της Ελληνικής Ψυχαναλυτικής Εταιρείας κ.ά..

Πέρα όμως από τους φυσικούς παραλήπτες, υπάρχει και το θέσει αναγνωστικό κοινό. Μέσα στις 350 σελίδες θα βρει σημεία ευκολοδιάβαστα και διαφορετικές αναγνώσεις σε θέματα κοινού ενδιαφέροντος σαν την ψυχαναλυτική προσέγγιση που επιχειρούν ο Γρηγόρης Μανιαδάκης και η Ευτυχία Καλλιτεράκη στις ταινίες «Ο Θίασος» και «Μάτια ερμητικά κλειστά», καθώς και κλινικό υλικό παιδιών και εφήβων, όπως για παράδειγμα αποσπάσματα λόγου δύο κοριτσιών και ενός αγοριού με διάγνωση ψυχογενούς ανορεξίας, έτσι όπως μας τα παραθέτει ο Δημήτρης Τζίκας. Το βιβλίο προδιαθέτει για πολλά δημιουργικά «ανοίγματα» και «κλεισίματα» μέσα στον χρόνο. Αυτός ο «μέσος», πλην διόλου απληροφόρητος αναγνώστης, έχει δικαίωμα να παρεισφρήσει στον μεγάλο ανθρωπιστικό διάλογο, που στο κάτω κάτω γίνεται για χάρη του.

ΠΟΙΟΣ «Ο ΛΟΓΟΣ»;

«Η **ψυχανάλυση**, χωρίς αμφιβολία, βρίσκεται μπροστά σε ένα καινούργιο περιβάλλον και μπροστά σε μια ασυνήθιστα έντονη αμφισβήτηση. Η υπεροχή της τεχνολογίας συνδέθηκε με τη μείωση του ρόλου του λόγου και των συναισθηματικών αναγκών του ατόμου. Είναι, λοιπόν, η αμφισβήτηση της ίδιας της υπόστασης της ψυχανάλυσης και όχι πλέον η αμφισβήτηση της θεραπευτικότητάς της, της χρησιμότητας κάποιων θεωρητικών υποθέσεων της ή της δυνατότητάς της να απαρτιώνει τις θεωρίες της με άλλα δεδομένα. Καθώς εισερχόμαστε στον νέο αιώνα, με τις νέες προκλήσεις, με τους νέους επιστημονικούς ορίζοντες και τις νέες απειλές, ποιες είναι οι προτάσεις της ψυχαναλυτικής κοινότητας; Είναι η υποχώρηση στο παρελθόν και το αναμάσημα των επιτεύξεών της; Ή είναι η δημιουργική και συνθετική εργασία πάνω στις νέες ψυχοπαθολογίες, η επανεξέταση πλευρών της θεωρίας και της πρακτικής και η επανένταξή της στο συλλογικό γίνεσθαι - τόσο στο επιστημονικό πεδίο όσο και στο κοινωνικό;». (Από την εισαγωγή)

17-05-2003

ΒΙΒΛΙΟΔΡΟΜΙΟ

Η αισθητική ως αναισθησία [ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΚΟΥΡΤΟΒΙΚ](#)

Τι κακό και αυτό! Να μη μπορούν μερικοί (εδώ που τα λέμε, μάλλον πολλοί) από τους εγχώριους παρθενοφύλακες της υψηλής λογοτεχνίας να δεχτούν ένα λογοτεχνικό έργο, αν περιέχει έστω ψήγματα αυτού που οι ίδιοι αποκαλούν περιφρονητικά «εγκυκλοπαιδικές γνώσεις», έστω υποψίες αυτού που

εξίσου περιφρονητικά αποκαλούν «φιλοσοφικό στοχασμό», έστω ξέφτια αυτού που και πάλι περιφρονητικά αποκαλούν «δοκιμακό λόγο».

Και γιατί, παρακαλώ; Διότι, όπως μας διαβεβαιώνουν, δεν διαβάζουμε λογοτεχνία για να μορφωθούμε εγκυκλοπαιδικά ούτε για να φιλοσοφήσουμε ούτε για να πραγματολογήσουμε, αλλά για χάρη της αισθητικής απόλαυσης. Λες και η μόρφωση (έστω η εγκυκλοπαιδική μόρφωση), το φιλοσοφείν, ο στοχασμός γύρω από ένα ορισμένο πραγματολογικό υλικό ανήκουν σ' έναν κόσμο - τον δικό μας, τον ατελή, τον χυδαίο -, ενώ η αισθητική ανήκει σ' έναν άλλο, τελείως διαφορετικό, έρχεται κατευθείαν από την πλατωνική σφαίρα των ιδεών. Λες και η αισθητική απόλαυση είναι μια εντελώς αυτόνομη λειτουργία της ψυχής, ανεπηρέαστη από άλλες πνευματικές εμπειρίες, όπως η χαρά της γνώσης, η περιέργεια για το άγνωστο, η συγκίνηση της ανακάλυψης, η αναζήτηση απαντήσεων σε δύσκολα και σημαντικά ερωτήματα, η προσπάθεια να εξηγήσουμε τον κόσμο μας και να νοηματοδοτήσουμε την ύπαρξή μας - με δυο λόγια, η περιπέτεια του νου.

Αν θύμιζα σ' αυτούς τους ανθρώπους ότι τα μεγάλα κλασικά μυθιστορήματα βρίθουν εγκυκλοπαιδικών πληροφοριών, δοκιμακών χωρίων κ.λπ., θα απαντούσαν σίγουρα ότι αυτά συνιστούν μια ξεπερασμένη αντίληψη περί λογοτεχνίας. Διότι το άστρο που τους οδηγεί είναι η νεωτερική λογοτεχνία, η οποία, αφήνοντας πίσω της τον ρεαλισμό (σαν να ήταν όλη η κλασική λογοτεχνία ρεαλιστική), άφησε πίσω της, υποτίθεται, και τη σαβούρα της πραγματολογίας, της «επικαιρογραφίας», όπως θα έλεγε ο Ελύτης, για να ασχοληθεί - με τι; Με το υπερούσιο; Ας είναι όμως.

Δεν θα επικαλεσθώ, λοιπόν, Μπαλζάκ, Σταντάλ και Σία. Θα αναφερθώ κι εγώ στη νεωτερική λογοτεχνία. Μα, κείμενα όπως ο Οδυσσέας του Τζόνς ή Το μαγικό βουνό του Τόμας Μαν - τέτοιες βίβλοι της νεωτερικής μυθιστοριογραφίας - δεν είναι άραγε κατάσπαρτα με βαθυστόχαστες φιλοσοφικές ή φιλολογικές συζητήσεις, με σύντομες, αλλά ολοκληρωμένες πραγματείες γύρω από θέματα επιστημονικά, θεολογικά, ιστορικά κ.ά.; Μήπως Ο άνθρωπος χωρίς ιδιότητες του Μούζιλ ή Οι υπονόβατες του Μπροχ δεν κάνουν τον δοκιμακό λόγο μέρος της «φέρουσας κατασκευής» τους; Αν, στη δική μας εποχή, ο Κούντερε παραείναι θεωρητικός για τους ανθρώπους που έχω κατά νου, μήπως ένας τόσο εύστροφος, πολύτροπος και πρωτοποριακός συγγραφέας όπως ο Τόμας Πύντσον δεν καταιονίζει τον αναγνώστη, στο αριστούργημά του, Το ουράνιο τόξο της βαρύτητας, με ατέλειωτες «εγκυκλοπαιδικές πληροφορίες» για ένα σωρό θέματα, ακόμη και για τη στρατιωτική τεχνολογία; Τι άλλο είναι η εξαιρετική Εγκυκλοπαίδεια των νεκρών του Ντανίλο Κις, αν όχι ένα δοκιμακό μυθιστόρημα; Και δεν ανέφερα παρά μόνο μερικά από τα πιο τρανταχτά παραδείγματα.

Ας μην το συζητάμε άλλο. Η μεγάλη παράδοση του μυθιστορήματος, από τους ελληνιστικούς χρόνους ως τις μέρες μας, δεν εγκατέλειψε ποτέ την εγκυκλοπαιδική γνώση, τον δοκιμακό στοχασμό, την πραγματολογική έρευνα. Και αυτό γιατί το μυθιστόρημα είναι από τη φύση του αδηφάγο. Είναι μια πολύπλευρη εξερεύνηση του κόσμου από τη σκοπιά των ανθρώπινων παθών, αντιφάσεων και διλημμάτων. Και ο κόσμος, αν χρειάζεται να το θυμίσουμε, δεν είναι μόνον η γειτονιά μας, ο οικογενειακός μας περίγυρος, οι φαντασιώσεις μας, ούτε μόνο τα παιχνίδια που μας παίζει το υποσυνείδητό μας.

Δεν θα αρνηθώ ότι μερικοί συγγραφείς, για να δώσουν ρεαλιστικότερο χρώμα στην αφήγησή τους, κάνουν κατάχρηση του πραγματολογικού και εγκυκλοπαιδικού στοιχείου, με αποτέλεσμα να πνίγεται

το θέμα τους. Αυτό τον καιρό, λόγου χάρη, διαβάζω το μυθιστόρημα του Στίβεν Πρέσφιλντ Άνεμοι πολέμου. Έπειτα από εκατό σελίδες έχω ξεχάσει το αρχικό, πολύ ερεθιστικό ερώτημα - πώς ένας ενάρκτος και μετριοπαθής Αθηναίος κατέληξε να δολοφονήσει τον Αλκιβιάδη - γιατί έχω ζαλιστεί από έναν κυκεώνα λεπτομερειών για τη ζωή στην Ελλάδα του 5ου π.Χ. αιώνα. Αλλά οι συγγραφείς που ξέρουν να υποτάσσουν το πραγματολογικό και εγκυκλοπαιδικό υλικό τους στον δραματικό πυρήνα της αφήγησής τους αποσκοπούν σ' έναν ρεαλισμό άλλου είδους, που δεν έχει καμία σχέση με τον αναπαραστατικό ρεαλισμό ενός συμβατικού μυθιστορήματος: θέλουν να συναρτήσουν την ιστορία τους με ένα πολύ ευρύτερο πλέγμα γεγονότων, καταστάσεων, ιστορικών ή πολιτισμικών δεδομένων κ.λπ. και να τη διερευνήσουν ως φανέρωση των κρυφών δυνάμεων που συνέχουν αυτό το πλέγμα.

Μπορώ να διακρίνω τρεις τρόπους με τους οποίους η πραγματολογία και η εγκυκλοπαιδικότητα λειτουργούν σε τέτοια έργα. Θα προσπαθήσω να τους περιγράψω με ισάριθμα παραδείγματα.

Στο Μόμπι Ντικ - άλλο ένα σπουδαίο δοκιμακό μυθιστόρημα - υπάρχει εκείνο το εκπληκτικό κεφάλαιο για το λευκό χρώμα, που, ενώ σε όλους τους πολιτισμούς είναι σύμβολο της αγνότητας, της ευγένειας, της μεγαλοπρέπειας, ενδόμυχα μας προκαλεί φρίκη, γίνεται το ανέκφραστο πρόσωπο του θανάτου. Διαβάζουμε αυτό το κομμάτι και αμέσως η ψύχωση του πλοιάρχου Αχαάβ με την άσπρη φάλαινα αποκτά μια βαθύτερη διάσταση, η οποία δεν θα μπορούσε να αποκαλυφθεί τόσο συνταρακτικά με καθαρά αφηγηματικές μεθόδους (ας δοκιμάσει κανείς και θα πειστεί).

Στο Μαγικό βουνό, ο κεντρικός χαρακτήρας, ο Χανς Κάστορπ, παρακολουθεί τις διεξοδικές συζητήσεις που γίνονται ανάμεσα στους φιλοξενούμενους του σανατόριου στο Νταβός, ιδιαίτερα ανάμεσα στον Σεττεμπρίνι, τον εκφραστή ενός ορθολογικού ουμανισμού, και τον Νάφτα, τον υπέρμαχο του ιρασιοναλισμού και της ενστικτώδους πλευράς του ανθρώπου. Θίγονται ζητήματα που καλύπτουν μια τεράστια γκάμα, από τη βιολογία ως την πολιτική Ιστορία, από τη μετεωρολογία ως την **ψυχανάλυση**. Ο αναγνώστης αντιλαμβάνεται ότι, μέσω αυτών των συζητήσεων, ο Κάστορπ συνειδητοποιεί τις αγωνίες και τις αντιθέσεις της κουλτούρας του, σε μια πνευματική διαδρομή που αποτελεί την ουσία αυτού του νεωτερικού μυθιστορήματος μαθητείας.

Στη Διαδικασία του Χάρι Μούλις - για να χρησιμοποιήσω ένα σύγχρονο παράδειγμα - πρωταγωνιστής είναι ένας βιολόγος που έχει κατορθώσει να δημιουργήσει ζωή στο εργαστήριο και αισθάνεται παντοδύναμος σαν τον Θεό, αν και τα γεγονότα της προσωπικής ζωής του θα τον διαψεύσουν. Εδώ, η εγκυκλοπαιδικότητα αποβλέπει στην παρουσίαση μιας επιστημονικής προβληματικής που έρχεται σε σύγκρουση με το ανθρώπινο μέτρο των πραγμάτων. Στο βιβλίο υπάρχει μια φράση του Φρίντριχ Βέλερ, του Γερμανού χημικού που, τον 19ο αιώνα, κατόρθωσε κάτι θεωρητικά αδύνατο ως τότε, να παραγάγει μια οργανική ουσία (την ουρία) από ανόργανη ύλη: «Είμαι μάρτυρας μιας μεγάλης τραγωδίας της επιστήμης: της δολοφονίας μιας ωραίας θεωρίας από ένα άσχημο γεγονός». Αυτή η φράση συνοψίζει από την ανάποδη την κατάσταση του ήρωα στη Διαδικασία.

Όλα αυτά, βέβαια, προϋποθέτουν συγγραφείς (και αναγνώστες) με ανοιχτό πολιτισμικό ορίζοντα, επαφή με τον σύγχρονο κόσμο, βαθμό καλλιέργειας, ανεξαρτησίας πνεύματος και περιέργειας για τα πράγματα ικανό ώστε να έχουν οι προβληματισμοί τους εύρος, περιεκτικότητα, βάθος, πρωτοτυπία, προοπτική. Για τους άλλους, η «αισθητική» είναι το εύκολο άλλοθι της ασοφίας και της διανοητικής

μιζέριας. Ο Νίτσε έλεγε ότι η αισθητική είναι η ηθική του μέλλοντος. Εμείς θα λέγαμε ότι η αισθητική είναι η ηθική του επαρχιωτισμού.

08-02-2003

ΒΙΒΛΙΟΔΡΟΜΙΟ

Άννα Δρούζα

«Εξομολόγηση» των ψυχών [ΠΟΠΗ ΔΙΑΜΑΝΤΑΚΟΥ](#)

Πέρασε από τα σαπουνοσόου, με ατραξιόν του τύπου φάτε έντομα και χαϊδέψτε ποντίκια μπροστά στην κάμερα, στα **ψυχανάλυση-σόου**. Στο πρώτο είδος εκπομπών η κ. Άννα Δρούζα δεν ευτύχησε. Είχαν προηγηθεί άλλες, πιο λαμπερές, είχε αρχίσει και η πτώση των φραμπολοσόου του Σαββατόβραδου, είχε και η ίδια το στρες του σουξέ εμφανές, ταλαιπώρησε με τις αντιγραφές από ξένες παραγωγές του είδους τους καλεσμένους της βάζοντάς τους να ξαπλώσουν σε κουτιά με ερπετά, να πασαλειφτούν με τούρτες και όποια άλλη δημόσια ταπείνωση θεώρησε η διεστραμμένη φαντασία των παραγωγών των σόου του είδους ότι αποτελεί διασκέδαση για το κοινό.

Το είδος δεν είχε μέλλον. Έτσι ανακάλυψε εκείνο που κάνει θραύση στις εποχές μας εκμεταλλευόμενο τη μοναξιά και την αδυναμία του σύγχρονου ανθρώπου να επικοινωνήσει με τους άλλους και τον... εαυτό του, το είδος της καταναλωτικής **ψυχανάλυσης, το ψυχανάλυση-σόου**. Εκπομπές που ξεκίνησαν στην Αμερική, τη χώρα που από τη δεκαετία του '70, μετά την αποτυχία των κοινωνικών κινημάτων να απαντήσουν στο αίτημα της κοινότητας και της αλληλεγγύης, έκανε μόδα τη στροφή στο άτομο, σε αυτό που αποκαλούμε εαυτό, στο «be-yourself». Τάση, βέβαια, που καλλιέργησε την εγωπάθεια, επικύρωσε τον μικρό εαυτό ως απόλυτο μοντέλο, καταργώντας, μέσα στην υπερτονισμένη από το μιντιακό θέαμα ανάγκη για αυτοπεποίθηση, την προσπάθεια για την κατάκτηση του ιδεώδους που ενηλικιώνει το άτομο.

Βρέθηκε και η κ. Δρούζα με το «Μπορώ» της να εκφράζει αυτό τον μιντιακό εκφυλισμό της προσπάθειας για ανακάλυψη του εαυτού. Με χαμόγελο είμαι-κοντά-σας-εμπιστευθείτε-με, με το πρόσωπό της σε γιγαντοαφίσα στο ντεκόρ του ψυχο-σαλονακίου της και βιντεάκια της προσωπικής της ζωής και ευτυχίας σε γιορτές και εναρκτήρια σόου της εκπομπής της, για να αναπτυχθεί η ψευδο-οικειότητα με το κοινό της, προσκαλεί ψυχές σε ολιγόλεπτη εξομολόγηση- τηλεπαιχνίδι, μια και υπάρχει ακόμη και δωράκι για τους πιστούς τηλεθεατές. Αλίμονο, είναι τόση η ανάγκη της συντροφιάς, είναι τόση η έλλειψη της επικοινωνίας που ευχαρίστως για λίγα δευτερόλεπτα προσοχής προσφέρονται εμπειρίες, βιώματα, αγωνίες βορά στον φακό της ψευδοεπικοινωνίας και έτσι «μπορεί» και η κ. Δρούζα να κάνει το ψυχο-σόου της.

18-01-2003

ΚΟΣΜΟΣ

Το μεγαλύτερο φίδι του κόσμου [ΑΜΑΛΙΑ ΝΕΓΡΕΠΟΝΤΗ](#)

Ένας πύθωνας που πιάστηκε στην Ινδονησία έχει μήκος περίπου 15 μέτρων

Έχει πολύ ωραίο όνομα, αλλά είναι πολύ δύσκολο στο φαγητό. Βέβαια, όταν έχεις μήκος μεγαλύτερο από ένα διώροφο λεωφορείο και ζυγίζεις όσο έξι ενήλικοι άνδρες, δεν πειράζει και τόσο εάν θέλεις να τρως μονάχα... καφέ σκύλους.

Αυτό τουλάχιστον πιστεύουν οι ιδιοκτήτες ενός ζωολογικού κήπου στην Ινδονησία, οι οποίοι ισχυρίζονται ότι πλέον έχουν το μακρύτερο και βαρύτερο φίδι που έχει ποτέ πιαστεί. Το φίδι, το οποίο λέγεται Ευωδιαστό Λουλούδι, είναι ένας καφέ-μαύρος πύθωνας. Αξιωματούχοι στον ζωολογικό κήπο όπου βρίσκεται το φίδι, στην Κεντρική Ιάβα, δήλωσαν πως ο πύθωνας έχει μήκος 14,85 μέτρων και η περιφέρεια του σώματός του είναι 85 εκατοστών. Ζυγίζει, λένε, 447 κιλά. Εάν επιβεβαιωθεί το μήκος του φιδιού, ο πύθωνας αυτός θα είναι το μακρύτερο και βαρύτερο φίδι που υπάρχει σε αιχμαλωσία. «Εάν το μήκος του επιβεβαιωθεί, το φίδι αυτό θα είναι κατά 50% μεγαλύτερο από οποιαδήποτε άλλο φίδι γνωστό στην επιστήμη», δήλωσε ο Ρίτσαρντ Γκίμπσον, υπεύθυνος Ερπετολογίας στον ζωολογικό κήπο του Λονδίνου. Σύμφωνα με τοπικές εφημερίδες της Σουμάτρας, το φίδι τρώει τρεις ή τέσσερις σκύλους κάθε μήνα, αλλά δεν τρώει καθόλου εάν οι σκύλοι δεν είναι άγριοι και... καφέ χρώματος.

Το Ευωδιαστό Λουλούδι πουλήθηκε στον ζωολογικό κήπο της Κουρουγκούσου, στην Κεντρική Ιάβα, από έναν 58χρονο, ειδικό στους πύθωνες, από την Ανατολική Ιάβα, ο οποίος τον έπιασε στη Σουμάτρα. Τον ειδικό κάλεσαν στο Τζάμπι οι ιθαγενείς της περιοχής, οι οποίοι είχαν δει τον πύθωνα ενώ έψαχναν για ξύλα και φοβούνταν να τον πλησιάσουν. Ο ειδικός φέρεται να χρειάστηκε 65 βοηθούς για να πιάσει τον πύθωνα, και την ευλογία των αρχηγών της φυλής, καθώς οι πύθωνες θεωρούνται θεότητες από τους ντόπιους. Βέβαια, δεν έχουν πολλοί άνθρωποι την ίδια άποψη - ειδικά οι κάτοικοι της Δύσης. Η οφιοφοβία είναι μία από τις πλέον συνηθισμένες ανθρώπινες φοβίες, είναι όμως επίκτητη. Παρ' όλα αυτά, δεν υπάρχει συναίνεση όσον αφορά το θέμα. Κινεζικός θρύλος αναφέρει ότι ένα φίδι κουβαλάει τον ήλιο το πρωί, από τις εννέα έως τις ένδεκα. Στην αρχαιοελληνική μυθολογία, όμως, ο πύθωνας είναι σύμβολο του κακού και ο Απόλλωνας το σκοτώνει στους Δελφούς. Όσο για την **ψυχανάλυση**, σύμφωνα με τον Freud, το φίδι είναι φαλλικό σύμβολο - ίσως να είναι υπερβολικά προφανές το γιατί.

Αυτό που δεν αλλάζει, πάντως, είναι ότι ο πύθωνας είναι ένα μη-δηλητηριώδες φίδι της Νότιας Ασίας, με πολύ μεγάλο στόμα. Μπορεί να φάει έναν άνθρωπο χωρίς πρόβλημα, χωρίς καν να μπει στον κόπο να χρησιμοποιήσει μαχαιροπίρουνο. Ωστόσο, προτιμά να τρώει γουρούνια και σκύλους. Οπότε, υπ' αυτές τις προϋποθέσεις, δεν έχουμε κανέναν λόγο να πολυφοβόμαστε αυτό το ερπετό - ή, τουλάχιστον, δεν υπάρχει λόγος να το φοβόμαστε περισσότερο από ό,τι τους ανθρώπους που αποκαλούμε «φίδια».

LINK:

[* www.guardian.co.uk/indonesia](http://www.guardian.co.uk/indonesia)

31-12-2003

ΘΕΑΜΑΤΑ

Οι ταινίες Δευτέρα 29/12 [ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΑΝΙΚΑΣ](#)

«Ιμάγκο» (Imago)

Με κόκκινο χρώμα και ερωτική τριπλέτα. Άνδρας και γυναίκα (ζευγάρι παρακαλώ) μοιράζονται την ίδια... ερωμένη. Σιγά την πρωτοτυπία. Όμως στο τέλος το ρίχνουν στην **ψυχανάλυση** και στις μνήμες από τα παιδικά τους χρόνια. Αλλά αντί άλλων. Γαλλικό, βλέπετε. Με Φρεντερίκ Πιερό, Ναταλί Ρισάρ και Αλεξιά Μοντουί. Όλα τα ονόματα τονισμένα στη λήγουσα. Παραγωγής 2001. (Διάρκεια: 105') *

02.15 Star

ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ

ΤΖ. Κ. ΡΟΥΛΙΝΓΚ [ΕΦΗ ΦΑΛΙΔΑ](#)

«Γράφω για μένα και για τους θαυμαστές μου»

Η επιτυχία για την Τζόαν Κ. Ρόουλινγκ, τη δημιουργό του Χάρι Πότερ, μετριέται με εκατοντάδες σελίδες, χιλιάδες λέξεις και εκατομμύρια ευρώ

Ο ήρώας της, παγκόσμιο λογοτεχνικό φαινόμενο, έχει πουλήσει ήδη πάνω από 200 εκατομμύρια αντίτυπα σε 55 χώρες. Η περιουσία της υπολογίζεται σε 196 εκατ. ευρώ. Η Τζόαν Καθλίν Ρόουλινγκ είναι η ένατη πλουσιότερη γυναίκα της πατρίδας της. Σε έναν απολογισμό ζωής, η 37χρονη συγγραφέας έχει πλεόνασμα ευτυχίας, που αυξήθηκε κατά 250.000 λέξεις ή 766 σελίδες. Όσο, δηλαδή, αριθμεί το πέμπτο βιβλίο της «Ο Χάρι Πότερ και το Τάγμα του Φοίνικα».

Ευτυχία την οποία μοιράζεται, εδώ και ενάμιση χρόνο, με τον δεύτερο σύζυγό της, γιατρό - αναισθησιολόγο, Νιλ Μάρεϊ, τον οκτώ μηνών γιο τους Ντέιβιντ και τη δεκάχρονη κόρη της Τζέσικα, από τον πρώτο της γάμο. «Η συγγραφή του τέταρτου τόμου ήταν εφιάλτης. Εκείνη την εποχή δεν αισθανόμουν να υπάρχει λεπτό ευτυχίας στη ζωή μου και στο μέσον της πλοκής είχα χάσει την ιστορία. Δεν το είπα σε κανέναν, απλώς συνέχιζα να γράφω νιώθοντας ότι πατάω σε γλιστερό έδαφος. Στο τέλος ένιωθα κενή και η ιδέα ότι έπρεπε να συνεχίσω να γράφω τον επόμενο τόμο μου φαινόταν τρομακτική», λέει η Τζ. Κ. Ρόουλινγκ στην Ιζαμπέλ Σματζά, του λογοτεχνικού ενθέτου της «Figaro».

«Μου συνέβαινε πρώτη φορά. Άρχισα να γράφω τις συνέχειες του Χάρι Πότερ πριν από δέκα χρόνια και το 2000 ένιωθα ότι δεν μπορούσα να συνεχίσω». Πού οφείλεται λοιπόν αυτή η επιτυχία; «Δεν έχω απάντηση. Δεν το λέω από δήθεν μετριοφροσύνη, αλλά ποτέ δεν το σκέφθηκα έτσι. Αν άρχιζα να το σκέπτομαι και να το αναλύω θα ήταν πολύ επικίνδυνο για μένα. Τώρα πια δεν γράφω για τα χρήματα. Και μπορώ να ξεφύγω άνετα από τον θόρυβο της δημοσιότητας. Γράφω για μένα και για τους θαυμαστές μου. Και βέβαια για τον ίδιο τον Χάρι. Θέλω να μείνω πιστή στον ήρώά μου και σε αυτό που ξέρω ότι πρόκειται να του συμβεί στο τέλος».

Τον πέμπτο Χάρι Πότερ τον άρχισε λοιπόν την πιο ευτυχισμένη στιγμή της ζωής της: παραμονές του γάμου της και κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης της. Και δεν χρειαζόταν να γράφει στα καφέ του Εδιμβούργου και του Λονδίνου ή μέσα στο τρένο του Μάντσεστερ, όπως έκανε στην αρχή, τότε που δεν είχε τίποτα. «Αυτό το βιβλίο ανοίγει έναν νέο δρόμο. Ο Χάρι είναι πολύ θυμωμένος και ο θυμός καταλαμβάνει μεγάλο μέρος του βιβλίου. Και είναι φυσικό, αφού ένα αγόρι 15 ετών δεν μπορεί να

καταλάβει το θηλυκό μυαλό. Αυτήν τη φορά ο Χάρι έχει μια μεγάλη σχέση με ένα κορίτσι», λέει η συγγραφέας του υπερτονίζοντας το «μεγάλη».

Κι αν αυτό ακούγεται πολύ σκληρό για το τι τον έβαλε η συγγραφέας του να νιώσει, υπάρχει ο θάνατος ενός σημαντικού χαρακτήρα που φέρνει την υπόθεση του Χάρι Πότερ ακόμα πιο κοντά στις υποθέσεις των ενηλίκων. Καθώς δεν είναι μόνο τα παιδιά που έχουν μαγευτεί από όσα συμβαίνουν στο Χόγκουαρτς, αλλά και οι μεγάλοι. Οι οποίοι συμβάλλουν με τις αναγνώσεις τους στην πλανητική επιτυχία του Χάρι. Και βάζει σε σκέψεις ψυχαναλυτές και κοινωνιολόγους, για να βρουν τα πώς και τα γιατί αυτού του φαινομένου.

Οι εξηγήσεις της κοινωνιολογίας εστιάζουν στο γεγονός ότι η «Ποτερομανία» και τα παράγωγά της, ταινίες, παιχνίδια κ.λπ. γεννήθηκε στα μέσα της δεκαετίας του '90. Και αποτελούν, στην καλύτερη περίπτωση, για τον κόσμο των παραμυθιών του Άντερσεν, των Γκριμ, του Περό μία χειρουργική επέμβαση λήψιγγ, επισημαίνει ο ειδικός της αγγλικής λογοτεχνίας και διευθυντής των γαλλικών εκδόσεων Pleaide, ο Μαρκ Πορέ. Ενώ στη χειρότερη περίπτωση εκτιμάει ότι η «Ποτερομανία» είναι μία ιδεολογική προδοσία, προορισμένη να βάλει μέσα στο αθώο κοπάδι των παραμυθιών τον κακό λύκο του φιλελευθερισμού.

«Ταιριάζει με την εποχή»

Στο ερώτημα «Τι συμβαίνει στο κεφάλι αγοριών και κοριτσιών, ανδρών και γυναικών, οποιασδήποτε πεποίθησης, ηλικίας και αντιλήψεων και λατρεύουν αυτά τα βιβλία;», η **ψυχανάλυση** έχει τριπλή απάντηση: Πρώτον, τα βιβλία της Ρόουλινγκ ταιριάζουν στην εποχή που θέλει να δίνει μία εξέχουσα θέση στο παιδί. Δεύτερον, έχουν τη δομή των παραμυθιών, την ασφάλεια ότι παρά τις περιπέτειες όλα θα οδηγηθούν σε λύση. Και, τρίτον, ορισμένες ιδέες ταιριάζουν με τη σύγχρονη ψυχαναλυτική μέθοδο. Σύμφωνα με την οποία δείχνουμε μία ασυνείδητη έλξη προς εκείνον που πραγματοποιεί τις βαθιές, αλλά απωθημένες επιθυμίες μας. Και ο Χάρι πραγματοποιεί πολλές από αυτές, αντιμετωπίζοντας το Κακό, βγαίνοντας αλώβητος, με την αγάπη της μητέρας του και τα δάκρυα του φοίνικα.

Ουρές στα μεταμεσονύχτια πάρτι

Τα παιδάκια έβαλαν τους μαύρους μανδύες, κάποια πιο τολμηρά ζωγράφισαν και μία αστραπή στο μέτωπο, πήραν τη μαμά από το χέρι και ξεχύθηκαν μεσάνυχτα Παρασκευής προς Σάββατο να συναντήσουν το πεπρωμένο τους. Γιατί ο Χάρι Πότερ φαίνεται να καθορίζει τη μοίρα των μικρών αναγνωστών στη σχέση τους με τη λογοτεχνία. Με αυτήν την έννοια, όλα πήγαν καλά το διήμερο της πρεμιέρας του πέμπτου βιβλίου της Τζόαν Κ. Ρόουλινγκ «Ο Χάρι Πότερ και το Τάγμα του Φοίνικα» στα ελληνικά βιβλιοπωλεία. Τα οποία είχαν προαγοράσει πάνω από 95.000 αντίτυπα, ημέρες πριν, σε μια πρώτη έκδοση-ρεκόρ, με τιράζ 100.000.

Ουρές έκαναν τα πιτσιρίκια στα βιβλιοπωλεία, που είχαν οργανώσει και πάρτι με μάγους, ταχυδακτυλουργούς, δώρα και γλυκά, παραμονή της επίσημης κυκλοφορίας. Από τις δέκα τη νύχτα της Παρασκευής το κεντρικό βιβλιοπωλείο «Ελευθερουδάκης» στην Πανεπιστημίου είχε γεμίσει. Από ενθουσιασμένα πιτσιρίκια και εξαντλημένες μητέρες, που αδημονούσαν να δείξει η ώρα δώδεκα για να αρχίσει η αντίστροφη μέτρηση, να ανοίξουν τα ταμεία για να πάρουν το πολυπόθητο βιβλίο έχοντας κερδίσει την ευγνωμοσύνη των παιδιών τους. Και όταν το πρώτο κύμα των μικρών μανιακών

κατασίγασε, άρχισαν οι ενήλικοι ορκισμένοι οπαδοί του Πότερ να κατευθύνονται προς τις κούτες και να αγοράζουν τα αντίτυπα μέχρι τις 2.30!

Οι πωλήσεις συνεχίστηκαν και το Σάββατο, φτάνοντας περίπου τα 1.000 αντίτυπα, ενώ οι υπεύθυνοι πωλήσεων του βιβλιοπωλείου εκτιμούν ότι μέχρι τα Χριστούγεννα θα έχουν πωληθεί 10.000 αντίτυπα του πέμπτου τόμου από τα 15 υποκαταστήματα όλης της χώρας.

Αλλά και στα βιβλιοπωλεία «Βιβλιόφωνο» και «Θέμα» στον Βύρωνα, όπου είχαν μάγους «διαβασμένους» στον Χάρι Πότερ να περιμένουν τα παιδιά, δημιουργήθηκε ζωνή ατμόσφαιρα αναμονής μέχρι τα μεσάνυχτα. Στο δε κεντρικό βιβλιοπωλείο των Εκδόσεων Ψυχογιός στην οδό Μαυρομιχάλη, οι ουρές που σχηματίστηκαν το Σάββατο ήταν κυρίως από βιβλιοπώλες που έσπευσαν να κάνουν συμπληρωματικές παραγγελίες για να είναι έτοιμοι για την κίνηση των γιορτών. Γεγονός που οδηγεί τον Έλληνα εκδότη να εκτυπώσει ακόμα 10.000 αντίτυπα, που θα προστεθούν στα ήδη 100.000 προπωλημένα.

01-12-2003

ΘΕΑΜΑΤΑ

ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΩΝ

«Τα φώτα της πόλης»: Η χορογραφία και η **ψυχανάλυση** του... καπιταλισμού. Τσάρλι Τσάπλιν παρέα με Κρόισο. Φίλοι τη νύχτα, εχθροί το πρωί. Η σκηνή στο ρινγκ από τις καλύτερες σελίδες της κωμικής ανθολογίας. (Λιλιά)

14-08-2003

ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ

...ΣΤΗ

«ΜΗΔΕΙΑ» ΤΗΣ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ

Η πισίνα βάφτηκε κόκκινη [ΕΛΕΝΑ Δ. ΧΑΤΖΗΩΑΝΝΟΥ](#)

Η αμηχανία που ακολούθησε τη «Μήδεια» δεν έχει να κάνει με το ότι δεν συνέβησαν πολλά στην ορχήστρα του αρχαίου θεάτρου, αλλά με το ότι αυτά που συνέβησαν, καλά και κακά, ήταν αβάσταχτα ανάλαφρα

Η πρώτη σκηνοθεσία του Στάθη Λιβαθινού στο αρχαίο δράμα, με τη «Μήδεια» του Ευριπίδη, υποστηριγμένη από τη δυναμική μιας παραγωγής του Εθνικού Θεάτρου, αναμενόταν από τη θεατρική κοινότητα με αδημονία, καθώς με την «κάθοδό» του στην Επίδαυρο είχε καλλιεργηθεί η αίσθηση πως προετοιμαζόταν μια σκηνική «πρόταση» αναβίωσης της αρχαίας τραγωδίας.

Η παράσταση της «Μήδειας» μέσα από την καινούργια μετάφραση του Στρατή Πασχάλη, τη μοντέρνα όψη, το ειρωνικό στήσιμο των ρόλων και του χορού, τη ζωντανή μουσική με τα μπλουζ, τα βαλς και τα τραγούδια στο ύφος του μιούζικαλ, ήταν μια σύγχρονη «ανάγνωση», που αναζητούσε τις αρθρώσεις της στο σήμερα, και που δανειζόταν τα δομικά της στοιχεία από τις καθημερινές συμπεριφορές. Πόσο

όμως η καθημερινότητα μπορεί να σφυρηλατήσει το ύφος μιας τραγωδίας όπου ανατρέπονται όλο το θεϊκό και ανθρώπινο κατεστημένο;

Η τραγωδία της παιδοκτονίας, με το βάρος να πέφτει στο σύγχρονο κομμάτι, στον σαρκασμό, και σε ερμηνείες παραγεμισμένες με ασήμαντες λεπτομέρειες όσον αφορά τις χειρονομίες, εύκολα μεταβλήθηκε σε κοινωνικό ψυχολογικό δράμα. Το δράμα μιας ξένης, προδομένης γυναίκας, που αντί να πάρει διαζύγιο και «γενναία» διατροφή από τον άπιστο και αχάριστο άνδρα της, σκοτώνει τα παιδιά της για να τον εκδικηθεί και να τον πονέσει.

Η Ταμίλα Κουλιέβα ως Μήδεια, μέσα από τον ρεαλισμό της εκφοράς του λόγου - οι μεγάλοι μονόλογοι στο ανοιχτό θέατρο μεγέθυναν το φυσικό αζάν της Ρωσίδας ηθοποιού που πολιτογραφήθηκε Ελληνίδα - τόνισε την ξένη καταγωγή της ηρωίδας, την οποία η σκηνοθετική πρόθεση αντιμετώπισε κυκλικά, βάζοντάς την στις σκηνές του σπαραγμού της να σιγοτραγουδά γεωργιανά τραγούδια.

Γέμισε το θέατρο και τις δύο ημέρες (περίπου 17.000 θεατές). Μουδιασμένο το κοινό, ανάμεσα σε χάχανα, δυσaráσκειες και λιγοστές επευφημίες παρακολούθησε μια παράσταση δύο ωρών και ενός τετάρτου, που κινήθηκε σχεδόν μονοθεματικά, γύρω από την προδοσία. Έτσι, που ο σπαραγμός της Μήδειας έγινε ειρωνεία, η τυφλή οργή θυμός, και ο ρόλος του χορού μια κοινωνική σύναξη σε δεξίωση δίπλα στην πισίνα.

Η πισίνα εξάλλου ήταν το σήμα της παράστασης. Κυριαρχούσε (8X8μ.) στο κέντρο της αρχαίας ορχήστρας, με ένα πατάρι στενόμακρο πίσω, το οποίο είχε καλύψει τα ερείπια της σκηνής, και πάνω σε αυτό είχε τοποθετηθεί ένα λευκό πιάνο με ουρά. Η μνήμη του Ιάσωνα (Γιάννης Μαυριτσάκης), με τον οποίο ξεκίνησε η παράσταση, καθισμένο στην άκρη της ορχήστρας, σκέπασε με λευκό φως τους λευκοντυμένους ήρωες και τα μέλη του χορού.

Λευκά βραδινά φορέματα - σαν νυφικά - για τις γυναίκες, λευκό σμόκιν - σαν γαμπριάτικο κοστούμι - για τους άνδρες (η όψη που πρότεινε η Ελένη Μανωλοπούλου στην πρώτη της σκηνογραφία στο αρχαίο δράμα και στην Επίδαυρο).

Ο χορός των γυναικών της Κορίνθου είχε υποκατασταθεί από μεικτό χορό, άνδρες και γυναίκες που παρακολουθούσαν και επενέβαιναν στα δρώμενα, μια παρέα κοσμικών δίπλα στην πισίνα. Μέσα σε αυτήν έριξαν τα κολονάτα ποτήρια τους ο φοβισμένος Κρέων (Δημήτρης Ήμελλος) και η θυμωμένη Μήδεια. Στα νερά της πισίνας έριξε τα χρήματα ο Ιάσων και σ' αυτήν έπλευσε ο Αιγέας (Βασίλης Ανδρέου). Στα νερά της πισίνας έκλαψε, θύμωσε, ειρωνεύτηκε, παραπλάνησε, αποφάσισε και εκτέλεσε την παιδοκτονία η Μήδεια, καρφώνοντας το δίκοπο μαχαίρι στο περιμετρικό πλαίσιο, ενώ τα δυο της αγόρια παρακολουθούσαν σιωπηλά το διπλό φονικό.

Στα ρηχά νερά της πισίνας που βάφτηκε κόκκινη από το φως, θρήνησε ο Ιάσων, ενώ η Μήδεια αποχωρούσε «λυτρωμένη», και ο αντρικός χορός τραγουδούσε και χόρευε στο ύφος του μιούζικαλ «Α, Κολχίδα», κλείνοντας το δράμα.

Αποδοκimasίες και επευφημίες

Είναι προς [ψυχανάλυση](#) αυτή η επιμονή να πλατσουρίζει η Μήδεια στα νερά. Ίσως η καταγωγή της από τη Μαύρη Θάλασσα να είναι η μία εξήγηση, μια άλλη η αναζήτηση της μαγείας μέσα από το νερό. Όπως και να 'χει ήταν ένα εφέ, που αν και δεν πιστώνεται με πρωτοτυπία (έχουμε δει τη «Μήδεια» του Παπαϊωάννου μέσα σε νερά, και είναι γνωστή η «Μήδεια» της Φιόνας Σο στην πισίνα, πριν δύο χρόνια στο Λονδίνο), ωστόσο κυριάρχησε στα πάσης φύσεως σχόλια, τα οποία ως έναν βαθμό αντανακλούσαν τις αντιδράσεις του κοινού, με τα διάσπαρτα «ου», αλλά και τα «μπράβο».

11-08-2003

ΘΕΑΜΑΤΑ

ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΩΝ

«Τα φώτα της πόλης». Η χορογραφία και η [ψυχανάλυση του...](#) καπιταλισμού. Τσάρλι Τσάπλιν παρέα με κροίσο. Φίλοι τη νύχτα, εχθροί το πρωί. Η σκηνή στο ρινγκ από τις καλύτερες σελίδες της κωμικής ανθολογίας. (Αθηναία, Απόλλων)

30-07-2003

ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ

Να ονειρεύεσαι όρθιος! [ΠΑΥΛΟΣ ΚΑΓΙΟΣ](#)

Ολική οπισθοδρόμηση του σινεμά, αν συγκρίνεις την πλειοψηφία των ψηφιακών χολιγουντιανών παραγωγών του καιρού μας με ταινίες σαν την «Ιουλιέτα των πνευμάτων» του Φελίνι ή «Τα φτερά του έρωτα» του Βέντερς!

Παιδικοί εφιάλτες

Οι παιδικοί μας φόβοι, όταν επανεμφανίζονται στην ενήλικη ζωή μας, μπορεί να γίνουν εφιάλτες... Σωστά. Αλλά η «Πύλη της Κολάσεως» (They) του Ρόμπερτ Χάρμον δεν είναι ούτε ψυχολογικό θρίλερ, ούτε ταινία τρόμου. Είναι... τίποτα. Ή, μάλλον, η αποθέωση του δήθεν σε όλα τα επίπεδα. Δήθεν προβληματισμός, δήθεν τρόμος, δήθεν σκηνοθεσία, δήθεν ερμηνείες.

Όλα αρχίζουν με μια φοιτήτρια ψυχολογίας που στη ζωή της επανεμφανίζεται ένας προβληματικός παιδικός της φίλος και αυτοκτονεί. Με αποτέλεσμα να ζωντανέψει και τους δικούς της παιδικούς εφιάλτες που τους είχε θάψει βαθιά μέσα της..

Τα Oscar της εβδομάδας

Δήθεν [ψυχανάλυσης](#): «Η πύλη της Κολάσεως»

04-07-2003

ΓΝΩΜΕΣ - ΣΧΟΛΙΑ

ΤΡΙΤΗ ΑΠΟΨΗ

Το βλέμμα και η λέξη [ΣΟΥΖΑΝΑ ΑΝΤΩΝΑΚΑΚΗ](#)

Η Έκθεση Φωτογραφιών του Ανδρέα Εμπειρικού στα Χανιά

Όρθρος η ώρα η πρώτη. Πίσω της, η λαγαρή πρωία, με δείκτες ρόδινους που γρήγορα (θα πω ανέλπιστα σχεδόν) γυρίζουν και χρυσίζουν. Ένας φακός με απίστευτον φωτοφράκτη αρπάζει την πιο γοργή στιγμή και την απλώνει στην επιφάνεια μιας πλάκας λείας, ευαισθησίας εξαισίας...

Ανδρέας Εμπειρικός, από την Οκτάνα

Η έκθεση του φωτογραφικού έργου του υπερρεαλιστή ποιητή Αντρέα Εμπειρικού στο Μεγάλο Αρσενάλι στα Χανιά, εγκαινιάστηκε το Σάββατο 17 Μαΐου, ημέρα που συνέπεσε, με την επίσημη εγκατάσταση σ' αυτό, του Κέντρου Αρχιτεκτονικής της Μεσογείου μετά την ανάπλαση του ερειπωμένου παλαιού κτιρίου πριν από ένα χρόνο ακριβώς.

Τα καλύτερα γενέθλια για το Μεγάλο Αρσενάλι, για το ΚΑΜ και για την αρχιτεκτονική, ήταν αυτή η ξεχωριστή βραδιά αφιερωμένη στη διάσταση του χώρου, στην ποίηση του Αντρέα Εμπειρικού.

Ομιλητές οι Γιώργης Γιατρομανωλάκης με τίτλο της ομιλίας του: «Τόπος τοπίου», Άρης Μαραγκόπουλος: «Όλες οι θρησκείες είναι μια» και Πέτρος Χαρτοκόλλης: «Χώρος και **ψυχανάλυση** - η περίπτωση του Ανδρέα Εμπειρικού».

Τα κείμενα θα δημοσιευτούν και θα συμπληρώσουν τη βιβλιογραφία για το έργο του Ανδρέα Εμπειρικού, όμως τη μαγεία εκείνης της βραδιάς την έζησαν όσοι είχαν την τύχη να είναι παρόντες και να απολαύσουν την από διαφορετικές συμπληρωματικές πλευρές προσέγγιση της ποιητικής ουσίας, μέσα σε ένα οικοδόμημα ιδιαίτερα ποιητικό.

Ένα κτίριο που συγκρατεί ακόμα τις βαθιές του σχέσεις με το νερό, έτσι καθώς συναιρέθηκαν οι παλιές επάλληλες κατασκευές με τις νέες, με υλικά, συναρμογές, επεξεργασία και τεχνικές που παραπέμπουν στην αρχική χρήση του: την κατασκευή караβιών. Η αίθουσα του ορόφου στις δόξες της, με το μεγάλο τρίλοβο παράθυρο που «βλέπει» τη θάλασσα και τη θάλασσα με τους ιριδισμούς της να κοιτάει προς το Αρσενάλι με τα άπειρα μάτια που της δίνει ο ήλιος καθώς βασιλεύει στο παλιό λιμάνι των Χανίων και μετά πέφτει η νύχτα με τα δικά της μαγικά φώτα.

Η θάλασσα κρυφομιλά και πλέχει

Καμιά φορά σηκώνεται και ουρλιάζει

Μα πάντοτε τα ύδατά της παραμένουν

Θάλασσα της θαλάσσης.

(από τα Πουλιά του Προύθου, τετράστιχο που χαρακτηρίζει ποίημα-τύπο ο Γιώργης Γιατρομανωλάκης (Ανδρέας Εμπειρικός - ο ποιητής του έρωτα και του νόστου, Εκδ. Κέδρος, 1983)

Στο ισόγειο του κτιρίου όπου εκτίθενται οι φωτογραφίες του ποιητή από τη ζωή και το έργο του, απολαύσαμε διαφορετικά την άμεση σχέση της ποίησης με το νερό, καθώς το δάπεδο της θολωτής αίθουσας είναι στο ίδιο επίπεδο με τη θάλασσα και οι εκτιθέμενες φωτογραφίες αναρτημένες στις δύο πλευρές με συρματόσχοινα σε ελαφρά πετάσματα και σε απόσταση από τις λιθοδομές, προεκτείνουν το βλέμμα του θεατή προς το νερό και το όνειρο.

Το μάτι του φακού και η κόρη του οφθαλμού του ποιητή-φωτογράφου, σχέσεις βλέμματος και λέξης, σχέσεις νερού και ποίησης:

Από την ελάχιστη αύρα η λίμνη γεμίζει / μάτια κάθε κυματισμός ανασηκώνεται για να δει καλλίτερα τον ονειροπόλο...

Το κατόρθωμα του ποιητή, γράφει ο G. Bachelard, στο απόγειο του ρεμβασμού του σύμπαντος, είναι ότι εγκαθιστά ένα σύμπαν της λέξης.

Κάθε πράγμα που αγαπήθηκε γίνεται το αντικείμενο του εγκωμίου του. Αγαπώντας τα πράγματα του κόσμου μαθαίνουμε να εγκωμιάζουμε τον κόσμο εισερχόμεθα στο σύμπαν των λέξεων.

Ένα από τα «ακαριαία» ποιήματα της μιας στροφής, εισάγει τον επισκέπτη της έκθεσης φωτογραφιών του Ανδρέα Εμπειρίκου στο Μεγάλο Αρσενάλι:

Πάρε την λέξι μου. Δώσε μου το χέρι σου

(Ο πλόκαμος της Αλταμίρας)

Ας ευχηθούμε λοιπόν στο Κέντρο Αρχιτεκτονικής Μεσογείου έπειτα από ένα χρόνο δημιουργικής λειτουργίας μέσα στο Μεγάλο Αρσενάλι να εξακολουθήσει μ' όλες τις δυσκολίες που παρουσιάζονται, να διερευνά τον χώρο, τους τόπους και τα τοπία με τα άγρυπνα μάτια της ποίησης.

Η Σουζάνα Αντωνακάκη είναι αρχιτέκτονας.

04-06-2003

ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ

ΕΠΙΦΥΛΛΙΔΑ [ΧΑΡΗΣ ΒΛΑΒΙΑΝΟΣ](#)

Μέτριοι ποιητές εναντίον εμβριθών αναγνωστών;

Με πρόσφατη επιφυλλίδα του, με τίτλο «Ποιον ενδιαφέρει η ποίηση σήμερα;» [«Το Βήμα», 18.5. 2003], ο Νάσος Βαγενάς υποστήριξε ότι η ποίηση που γράφεται σήμερα «ενδιαφέρει το αναγνωστικό κοινό λιγότερο, όχι μόνο απ' όσο το ενδιαφέρει το μυθιστόρημα αλλά και απ' όσο το ενδιέφερε η ποίηση στο πρώτο μισό του περασμένου αιώνα». Ο λόγος; Μα «γιατί είναι λιγότερο ενδιαφέρουσα από την ποίηση που γραφόταν εκείνο τον καιρό», περίοδο «της εμφάνισης και ανόδου του Μοντερνισμού, (...) γιατί, σε αντίθεση με την περίοδο εκείνη, σήμερα βρισκόμαστε όχι στην αρχή αλλά στο τέλος μιας ποιητικής εποχής».

Η επιφυλλίδα του Βαγενά μου θύμισε το γνωστό δοκίμιο του Έντμουντ Γουίλσον «Είναι η στιχουργική μια τέχνη που πεθαίνει;», όπου ο κριτικός διαπίστωνε τη συρρίκνωση του ρόλου της ποίησης από τον 18ο αιώνα και εντεύθεν. Καθώς η ποίηση - κατά το παρελθόν δημοφιλές όχημα της αφήγησης, της σάτιρας, του δράματος, ακόμη και της Ιστορίας και της επιστήμης - περιοριζόταν αποκλειστικά στη λυρική της διάσταση, το μυθιστόρημα έβρισκε την ευκαιρία να καταλάβει μεγάλο μέρος τής ως τότε επικρατείας της. Το μέλλον της μεγάλης λογοτεχνίας, αποφαινόταν ο Γουίλσον, ανήκε ολοκληρωτικά στο μυθιστόρημα.

Η σκεπτικιστική αυτή αποτίμηση της ποίησης δέχτηκε συχνές επιθέσεις, ποτέ όμως δεν απορρίφθηκε πειστικά. Έκτοτε το φάντασμα του Γουίλσον φαίνεται να στοιχειώνει κάθε σχετική συζήτηση. Ένας από τους πιο θερμούς υποστηρικτές του, ο Τζόζεφ Έπσταϊν, του οποίου η σαρκαστική κριτική με τίτλο

«Ποιος σκότωσε την ποίηση;» (Commentary, 1988) προκάλεσε, (αναμενόμενο!) βίαιες αντιδράσεις στους κόλπους των ποιητών, αντιπαραθέτει, όπως και ο Βαγενάς, τα επιτεύγματα των μοντερνιστών σε ό,τι θεωρεί απόπειρες ήσσονος σημασίας των νεώτερων δημιουργών, αντιμετωπίζοντας τους πρώτους ως «καλλιτέχνες» που υπηρετούν ένα ευρύ πολιτισμικό όραμα, ενώ τους δεύτερους ως «επαγγελματίες της ποίησης», που λειτουργούν μέσα στον μικρόκοσμο της συντεχνίας. Αν η ποίηση έχει χάσει το ακροατήριό της, καταλήγει ο Έπσταϊν, φταίνει οι ίδιοι οι ποιητές: το έργο τους δεν αποτελεί πια μέρος της αίσθησής μας για τη ζωή. Κάτι ανάλογο υπαινίσσεται και ο Βαγενάς, σημειώνοντας ότι ο ελεύθερος στίχος έχει πια εξαντληθεί και ότι οι προσπάθειες των περισσοτέρων ποιητών να τον οδηγήσουν στην πρόζα ή να τον επαναφέρουν στις έμμετρες μορφές του παρελθόντος, είναι αδιέξοδες.

Αν και οι απόψεις αυτές περιέχουν κάποια δόση αλήθειας, (όντως γράφεται σήμερα «και» κάκιστη ποίηση - αλλά και τότε δεν γραφόταν;) δεν πιστεύω πως η ευθύνη για την περιθωριοποίησή της ανήκει αποκλειστικά στους ποιητές. Ποιος θα μπορούσε να ισχυριστεί ότι η ποίηση ενός Ασμερι, ενός Χέρμπερτ, ενός Χόλουμπ ή ενός Ζαμπές (για να μην αναφερθώ σε νεότερους ποιητές και δη ομόγλωσσους) υπολείπεται αυτής των μοντερνιστών. Ας μην ξεχνάμε, ότι οι μοντερνιστές δεν είχαν, στον καιρό τους, κατακτήσει το αναγνωστικό τους κοινό - και η απόδειξη είναι ότι όχι μόνο ο Πάουντ (ABC of Reading) ή ο Έλιοτ (The Social Function of Poetry) αλλά και ο Σεφέρης (Μονόλογος πάνω στην ποίηση) αισθάνθηκαν την ανάγκη να εκπαιδεύσουν ή να καθοδηγήσουν τους αναγνώστες τους. Η αναμφίλεκτη δύναμη του έργου τους θα έμενε ανενεργή αν έλειπε η διαμεσολάβηση των κριτικών, οι οποίοι τους επισήμαναν, τους καθιέρωσαν και, σταδιακά, τους «θεσμοποίησαν». Όσο για την «επαναμάγευση» της ποίησης, που τόσο λαχταρά ο Βαγενάς, αυτή μάλλον δεν συναρτάται μόνο με τη μορφή, αλλά με τη διεκδίκηση, από πλευράς της ποίησης, των τομέων που εκχώρησε στην πεζογραφία· με το άνοιγμά της στις άλλες τέχνες, στην ιστορία, τη φιλοσοφία, την **ψυχανάλυση**· με την άρνηση του υποβιβασμού της σε λυρική εκτόνωση, σε «πηγαία εξομολόγηση της καρδιάς», που δεν μπορεί και δεν θέλει να έχει καμία σχέση με τον στοχασμό.

Ο Χάρης Βλαβιανός είναι ποιητής και διευθύνει το περιοδικό «Ποίηση»

26-05-2003

ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ

«MATRIX RELOADED» [ΠΑΥΛΟΣ ΚΑΓΙΟΣ](#)

Το ψηφιακό μίξερ επιτίθεται

Προπώληση 10.000 εισιτηρίων είχε το «Matrix reloaded» μέχρι χθες το μεσημέρι στα 20 Village Αθήνας - Θεσσαλονίκης, που άρχισαν στις 11 το πρωί τις προβολές τους, ενώ το φιλμ παίζεται πανελλαδικά σε 83 αίθουσες - 41 απ' αυτές στην Αθήνα

«Είναι η ταινία που όλοι οι αιθουσάρχες περιμένουμε πώς και πώς να μας ξελασπώσει από τον μεταβατικό Μάιο που τελειώνει η χειμερινή και αρχίζει η θερινή σεζόν και οι θεατές πάνε πιο δύσκολα σινεμά», μας ανέφεραν ο Δημήτρης Πάνου του «Σινέ Παρί» και ο Γιώργος Παπαντωνίου. Και όλα δείχνουν ότι το σίκουελ του «Matrix» θα προσελκύσει χιλιάδες θεατές - αν και το ρεκόρ προπωλήσεων για τη χώρα μας κατέχει ο «Άρχοντας των δαχτυλιδιών: οι δύο πύργοι» με 20.000 εισιτήρια - όπως και

στην Αμερική, όπου την πρώτη ημέρα προβολής του έκανε 42,5 εκατ. δολάρια εισπράξεις σε 3.603 αίθουσες!

Να που έπρεπε, λοιπόν, να βρεθούν δύο «διανοούμενοι» - οι σεναριογράφοι - σκηνοθέτες αδελφοί Γουακόφσκι - για να δώσουν ηθικό βάθος και φιλοσοφική βαρύτητα στην κατασκευή εικονικής πραγματικότητας στο σινεμά του Χόλιγουντ. Δύο τύποι που διαθέτουν τη μακιαβελική ικανότητα να πλασάρονται ως μεσσίες του εικονικού κόσμου. Σήμερα οι πολυεθνικές που παράγουν έργα α λα «Matrix» ή τα κοινά καταναλωτικά δεν εμπορεύονται απλώς προϊόντα. Ενδιαφέρονται για τον έλεγχο της συνείδησής μας και του εγκεφάλου μας... Γι' αυτό και στα εργαστήριά τους δουλεύουν χιλιάδες επιστήμονες ολκής - δύο τέτοιες προσωπικότητες είναι και οι αδελφοί Γουακόφσκι.

Τι έκαναν, λοιπόν, αυτοί οι... Αϊνστάιν του Χόλιγουντ; Ανακάτεψαν στο ψηφιακό μίξερ του μάρκετινγκ τη συλλογική συνείδηση του κόσμου: μυθολογίες, φιλοσοφίες, **ψυχανάλυση**, λογοτεχνία, θεολογίες του χριστιανισμού, του γνωστικισμού, το ζεν του βουδισμού και τη φιλοσοφία του ταϊσμού, μαζί με αναφορές στο «Μητρόπολις» του Φριτς Λανγκ, στις ασιατικές πολεμικές τέχνες, στο γουέστερν, στην «Οδύσσεια του διαστήματος» του Στάνλεϊ Κιούμπρικ, στο «Μπλέιντ Ράνερ» του Ρίντλεϊ Σκοτ, στα φιλμ με βρικόλακες ή μασίστες. «Έντυσαν» λοιπόν την ιστορία τους με ηθοποιούς, των οποίων τα σώματα και τις εκφράσεις επεξεργάστηκαν στα κομπιούτερ! Και το αποτέλεσμα στα σπέσιαλ εφέ και στο αισθητικό ντιζάιν δεν είναι μόνο άψογο, αλλά και πρωτόγνωρο. Σε αφήνει άναυδο.

Ο Εκλεκτός των ελεύθερων ανθρώπων - Κιάνου Ριβς - έρχεται να μας σώσει από τη δικτατορία του εικονικού «Matrix reloaded» Σύμφωνα με το στόρι, η τεχνολογία και οι άνθρωποι-μηχανές έχουν επιβάλει μια «Matrix» δικτατορία και έχουν μετατρέψει το σήμερα που ζούμε σε εικονικό. Με τους ανθρώπους που κρατούν ακόμα ελεύθερη τη συνείδησή τους να είναι εξόριστοι στη Ζάιον - η Σιών των Εβραίων γιατί και ο Εκλεκτός (Κιάνου Ριβς) στη δική τους θρησκεία παραπέμπει... Το πρώτο φιλμ της τριλογίας προχώρησε το είδος της επιστημονικής φαντασίας, αλλά στο τωρινό «The Matrix reloaded» (το Μάτριξ επαναφορτίζεται) αντισταθείτε.

Γιατί; Επειδή φαίνεται ξεκάθαρα ότι οι δημιουργοί του δουλεύουν στην υπηρεσία εταιρειών που στόχος τους είναι η μετάλλαξη της ανθρώπινης συνείδησης. Εδώ, «άνθρωποι» και «μηχανές» γίνονται ένα. Χρησιμοποιούν τα ίδια τεχνολογικά ψεύδη για να διαστρεβλώσουν την αλήθεια γύρω μας. Να μας κάνουν να πιστέψουμε ότι ο ηλεκτρονικός-ψηφιακός κόσμος είναι μια άλλη διάσταση της πραγματικότητας. Και διεισδύουν στην αγάπη, στο φιλότιμο, στην εξέγερση κατά της αδικίας, στο έμφυτο «γιατί;» της ανθρώπινης ύπαρξης. Έτσι που να βλέπουμε με το ίδιο μάτι την πείνα που θερίζει τη μισή ανθρωπότητα με την επιθυμία μας να αγοράσουμε άλλο ένα καταναλωτικό προϊόν και πάει λέγοντας... Μέχρι να λειανθεί τόσο η σκέψη μας, ώστε να την κλέψουν και να την αντικαταστήσουν με αυτή που τους εξυπηρετεί. Και εμείς να πιστεύουμε ότι 100% είναι δική μας!

21-05-2003

Η σεξοθεραπεία τον βοήθησε...

Την απάτησε, το γλέντησε για τα καλά, αλλά στο βάθος - μιλάμε για πολύ βάθος όμως - την αγαπάει τη γυναίκα του, τη Χάλι Μπέρι δηλαδή, ο Έρικ Μπένετ. Και αφού της έκανε τη ζωή δύσκολη και ύστερα από μια ενισχυμένη θεραπεία απεξάρτησης από το σεξ (!) σε ειδική κλινική, ο ατακτούλης Έρικ αποφάσισε να κάνει **ψυχανάλυση** δημοσίως και να εξηγήσει γιατί δεν άφησε ούτε θηλυκή γάτα να περάσει από δίπλα του χωρίς να την ανεβάσει στο κρεβάτι του. «Πριν από την περιπέτειά μου αυτή, προσπαθούσα να προβάλω την εικόνα του ανθρώπου που ήθελα να γίνω, του κυρίου "Δεν θα μπορούσα να απατήσω τη γυναίκα μου", αλλά στην πραγματικότητα δεν ήμουν. Αναρωτήθηκα λοιπόν γιατί το κάνω αυτό, ενώ είμαι βαθιά ερωτευμένος με τη γυναίκα μου; Γιατί αφήνω τις αδυναμίες μου να με καταβάλουν; Και διαπίστωσα πως είχα αποσυνδεθεί ακόμη και από τον εαυτό μου».

Η θεραπεία που ακολούθησε ο Έρικ Μπένετ ομολογεί πως τον βοήθησε να χειρίζεται καλύτερα τα συναισθήματά του (και προς την Χάλι) και να αποφεύγει τις ανοησίες. «Τη χρονιά που έφυγε έγινε για μένα η κάθαρση. Έμαθα τι πάει να πει σχέση και γάμος. Έπρεπε να κάνω ένα σωρό ανοησίες για να καταλάβω, αλλά τώρα είμαι συνειδητοποιημένος και περισσότερο ειλικρινής», υποστηρίζει. Η Χάλι άραγε έχει την ίδια γνώμη;

12-05-2003

ΣΙΝΕΜΑ [ΠΑΥΛΟΣ ΚΑΓΙΟΣ](#)

«Είμαστε παρεξηγημένη γενιά»

Η «γενιά X» απαντά σ' εκείνους που λένε πως «δεν έχει ιδανικά» και με τις δικές της, μαθητικές, ταινίες στο πρόγραμμα «Πάμε σινεμά;» δεν χαρίζει κάστανα...

Η ζωή στα σχολεία, το πρόβλημα των ναρκωτικών, οι σχέσεις των δύο φύλων, το κύμα της μετανάστευσης, ο αυτοσαρκασμός για τα δικά τους καμώματα, αλλά και για τους «γέρους» που έχουν ξεχάσει τι πάει να πει να είσαι 15-18 χρονών, είναι τα θέματα που κυριαρχούν στα περισσότερα από τα 148 πεντάλεπτα φιλμάκια που θα διαγωνιστούν αυτό το Σάββατο στο 3ο Φεστιβάλ Μαθητικών Ταινιών του προγράμματος «Πάμε σινεμά;».

«Είμαστε παρεξηγημένη γενιά από πολλούς ηλικιωμένους και το φιλμάκι "Τα κωλόπαιδα" που ετοιμάσαμε δίνει τη δική μας απάντηση σε όλους αυτούς με ένα φιλμάκι για τη ζωή μας», λέει ο Γιώργος Σαράφης, μαθητής της Τρίτης Λυκείου του 21ου Λυκείου Γκράβας. Και μαζί με τους Ισαβέλλα Βασιλογεώργη, Χριστίνα Αράπη, Κωνσταντίνο Κουτρούμάνο, Μαρία Χάρακα, Πελαγία Προϊστάκη, Φωτεινή Τσιστιδοπούλου δούλεψαν επί ένα μήνα για να δημιουργήσουν το φιλμάκι τους «και μέσα από αυτή την εργασία είδαμε αλλιώς τον κόσμο της τέχνης» διαπιστώνουν.

«Δεν θα ήταν άσχημα να στραφώ προς την ηθοποιία... Άλλωστε, όλοι οι συμμαθητές μου συμφωνούν ότι λέω πολύ πειστικά ψέματα», αναφέρει χαμογελώντας ο Γιώργος Αγγελής του Ενιαίου Λυκείου Ευαγγελικής Σχολής Ν. Σμύρνης που ετοίμασε το φιλμάκι «Στο ψάξε σβήσε». Και ο Στέλιος

Κουκουβιτάκης μπορεί και να βρήκε τον δρόμο του μέσα από αυτή την εμπειρία καθώς αναφέρει ενθουσιασμένος: «Το γράψιμο του σεναρίου, οι πρόβες, το τεχνικό στήσιμο του πλατό και κυρίως η σκηνοθεσία ήταν μία συναρπαστική περιπέτεια». Δίπλα τους, οι άλλοι... σταρ της ταινίας τους - Μαρία Παναγιωτίδη, Νίκος Φαντέλ από τον Λίβανο - είναι 16 χρόνια εδώ και νιώθει εντελώς Έλληνας - που σύμφωνα με το σενάριο δύο μαθητές, ένα αγόρι, ένα κορίτσι, μπαίνουν κρυφά στο σχολείο για να σβήσουν τις απουσίες τους και κλειδώνονται μέσα!

«Η **ψυχανάλυση** είναι... τρίχες, χάνεις την ώρα σου και τα χρήματά σου», λένε οι Σάββας Καραμπάτσος, Άλκης Κοζαδίνος, Άγγελος Λουκίδης, Βαγγέλης Μουζίνας, Φρόσω Βακάλη, Νίκος Δακόλιας, Θανάσης Κόγκος, Θάνος Κοζαδίνος του 2ου Λυκείου Ηλιούπολης. Και με την ταινιούλα τους «Τι γνώμη έχετε για τον ψυχολόγο;» - ο ψυχολόγος του σχολείου ασχολείται με τα προσωπικά προβλήματα των μαθητών και μία μέρα τον περιμένουν πώς και πώς... - θέλησαν να κάνουν μία σάτιρα α λα Μόντι Πάιθονς.

Η πολιτεία «αγκαλιάζει» τους 16άρηδες

Σε μία από τις λιγιστές φορές η πολιτεία εξήρε την «ασεβή κριτική» και το «πνεύμα ανταρσίας» των μαθητών! Τόσο ο υπουργός Παιδείας Πέτρος Ευθυμίου, όσο και ο ομόλογός του Ευάγγελος Βενιζέλος του υπουργείου Πολιτισμού, μίλησαν με ενθουσιασμό για τα αποτελέσματα του θεσμού «Πάμε σινεμά;», υπεύθυνος του οποίου είναι ο υποδιευθυντής του Φεστιβάλ Θεσσαλονίκης Αντώνης Κιούκας.

«Οι ταινίες του προγράμματος "Πάμε σινεμά;" δείχνουν ότι το ανοιχτό σχολείο είναι ζωντανό και η εκπαίδευση αγκαλιάζει τον πολιτισμό», τόνισε ο υπουργός Παιδείας Πέτρος Ευθυμίου. Και ανέφερε ότι σε αυτά τα τέσσερα χρόνια του «Πάμε σινεμά;» έχουν πάρει μέρος 220.000 μαθητές Δημοτικών, Γυμνασίων και Λυκείων.

Γι' αυτό και το υπουργείο Παιδείας - εκτός από τα 100.000 ευρώ που δίνει για το «Πάμε σινεμά;», ενώ τα υπόλοιπα 400.000 είναι του ΥΠΠΟ - θα προσφέρει στα έξι πρώτα βραβεία από μία βιντεοκάμερα ως προικοδότηση των σχολείων που θα νικήσουν.

«Αυθόρμητα, γνήσια και με θάρρος στη γνώμη τους είναι τα περισσότερα πεντάλεπτα έργα που ετοίμασαν οι μαθητές», είπε ο υπουργός Πολιτισμού Ευάγγελος Βενιζέλος, διευκρινίζοντας ότι «εκπαιδευοντας ερασιτέχνες δημιουργούς, προσπαθούμε να φτιάξουμε επαγγελματίες θεατές, πέρα από το μικρό ποσοστό των παιδιών που θα ακολουθήσει κινηματογραφική ή καλλιτεχνική καριέρα».

Και υποσχέθηκε ότι σε δέκα από τους νικητές το ΥΠΠΟ θα προσφέρει ένα ταξίδι στα Φεστιβάλ των Καννών, της Βενετίας και του Βερολίνου.

09-05-2003

ΘΕΑΜΑΤΑ

Οι ταινίες Τρίτη 29/4 [ΠΑΥΛΟΣ ΚΑΓΙΟΣ](#)

02.00 Alpha

«Ποιος σκότωσε τον άντρα μου» (Dead funny)

Μαύρη κωμωδία - '94 - με μία φευγάτη τύπισσα να βρίσκει στην κουζίνα της νεκρό τον άντρα της, να νομίζει ότι της κάνει μία από τις γνωστές φάρσες του και να υποδέχεται τις φίλες της που όλες μαζί κάνουν... ψυχανάλυση! Του Τζον Φλεντμαν, με τους: Αντριου Μακ Κάρθι, Ελίζαμπεθ Πένια, Πέιτζ Τούρκο. (Διάρκεια: 94')**

29-04-2003

ΒΙΒΛΙΟΔΡΟΜΙΟ

Η τέχνη τού να έχεις πάντα δικίο [ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΚΟΥΡΤΟΒΙΚ](#)

Η λόγια μητέρα του Σοπενχάουερ, η οποία είχε τις χειρότερες δυνατές σχέσεις με τον γιο της, σνομπάρισε το πρώτο φιλοσοφικό σύγγραμμά του. Πικαρισμένος εκείνος της είπε: «Το δικό μου το βιβλίο θα το διαβάζουν ακόμα και όταν από τα δικά σου δεν θα έχει απομείνει ούτε ένα για δείγμα». Η μητρική αντεπίθεση ήταν άμεση: «Ναι, αλλά από τα δικά σου θα υπάρχει ολόκληρο το στοκ!».

Τελικά, μάνα και γιος βγήκαν αληθινοί, ή περίπου. Η όποια φιλολογική φήμη της κυρίας Ιωάννας Ερριέττας Σοπενχάουερ έσβησε πολύ γρήγορα. Αλλά και ο Αρθούρος Σοπενχάουερ έβλεπε ως τα γεράματά του τα βιβλία του να μένουν στα αζήτητα και τους εκδότες να του δείχνουν την πόρτα. Όσο για την ακαδημαϊκή σταδιοδρομία του, ήταν σκέτη καταστροφή. Αφού με πολλά ζόρια κατάφερε να εξασφαλίσει μια έδρα στο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου, όρισε το μάθημά του, επίτηδες, για την ίδια ημέρα και ώρα με τις παραδόσεις του μεγάλου ανταγωνιστή του, του Χέγκελ, τον οποίο ο Σοπενχάουερ δεν σταματούσε ούτε στιγμή να καταγγέλλει ως τσαρλατάνο. Το αποτέλεσμα; Ενώ ο Χέγκελ αγόρευε μπροστά σε ένα τεράστιο και ηλεκτρισμένο ακροατήριο, στις παραδόσεις του Σοπενχάουερ δεν πατούσε σχεδόν κανένας.

Μόνο προς το τέλος της ζωής του, όταν είχε περάσει τα εξήντα, ο φιλόσοφος από το Ντάντσιχ, που παρά τις απανωτές αποτυχίες του ήταν πάντα σίγουρος για την αξία του, γεύθηκε κάτι το οποίο θα μπορούσε να ονομαστεί, και πάλι με πολύ γενναιόδωρη χρήση του όρου, «ευρύτερη αναγνώριση». Και μόνο μετά τον θάνατό του, που ήρθε το 1860, η φιλοσοφία του γνώρισε υπολογίσιμη απήχηση. Προφήτης, βέβαια, δεν έγινε ποτέ. Πώς να γίνει προφήτης ένας φιλόσοφος που το όνομά του έφτασε να συμβολίζει την απαισιοδοξία και (οπωσδήποτε από παρεξήγηση) τη μισανθρωπία; Μπορείς να εκτιμήσεις, ασφαλώς, τη μελαγχολική σοφία ενός στοχαστή που λέει ότι την ιδανική τακτική στις ανθρώπινες σχέσεις την υποδεικνύουν οι σκαντζόχοιροι όταν κρυώνουν: πλησιάζουν μεταξύ τους όσο χρειάζεται για να βρουν ζεστασιά και ούτε σπιθαμή περισσότερο, για να μη πληγωθούν ο ένας από τα αγκάθια του άλλου. Τέτοια σοφία, όμως, μπορεί άραγε να οιστρηλατήσει την ψυχή;

Όπως κι αν έχει το πράγμα, δύο μεγάλα ρεύματα στη νεότερη επιστημονική σκέψη, ο δαρβινισμός και η **ψυχανάλυση**, φάνηκαν να επιβεβαιώνουν τη φιλοσοφία του Σοπενχάουερ και, πάντως, δημιούργησαν ευνοϊκότερο κλίμα για την υποδοχή της. Εκείνη η μεταφυσική Βούληση, για την οποία μιλάει ο Σοπενχάουερ, εκείνη η σκοτεινή, απρόσωπη δύναμη που κυβερνάει αόρατα τη σκέψη, τη γνώση, τις πράξεις μας, ολόκληρη τη ζωή μας, παρασύροντάς μας σε ένα σωρό αυταπάτες και ψευδαισθήσεις, επιφυλάσσουντάς μας συνεχείς διαψεύσεις, τάχα δεν είναι η δαρβινική αρχή της πάλης για επικράτηση ή, σε μια πιο σύγχρονη, αν και εκλαϊκευμένη ορολογία, το «εγωιστικό γονίδιο» των κοινωνιοβιολόγων; Και, από την άλλη, τάχα δεν ταυτίζεται με το φροϋδικό id;

Χωρίς αμφιβολία, η ανθρωπολογία του Σοπενχάουερ είναι πεσιμιστική και διέπεται από έναν σιδερένιο ντετερμινισμό. Ωστόσο, απορρέει από ένα επιστημονικό αίτημα μάλλον παρά από ένα φιλοσοφικό δόγμα. Ο Σοπενχάουερ κάνει διάκριση ανάμεσα στη συμπεριφορά των ανθρώπων όπως παρουσιάζεται στους ίδιους και όπως είναι «καθ' εαυτή», πέρα από υποκειμενικά κίνητρα και αιτιολογήσεις. Αυτό του επιτρέπει να μελετήσει τη δεύτερη, την πυρηνική μορφή της με χειρουργική ακρίβεια, να αποκαλύψει τους μηχανισμούς και τις λειτουργίες της με την εντυπωσιακή, αν και κάπως στενάχωρη ευκρίνεια ενός άτλαντα ανατομίας.

Αριστουργηματικό δείγμα αυτής της στρατηγικής είναι η Εριστική διαλεκτική, όπου ο Σοπενχάουερ καταγράφει και αναλύει τα τεχνάσματα που χρησιμοποιούν οι άνθρωποι σε μια διαλογική αντιπαράθεση για να κατισχύσουν του αντιπάλου. Ήδη στον Αριστοτέλη υπάρχει, κάπως αόριστα, μια διαφοροποίηση της διαλεκτικής, ως τέχνης της πειστικής επιχειρηματολογίας και αντεπιχειρηματολογίας σε μια συζήτηση, από τη λογική, ως αναζήτηση της αλήθειας. Ο Σοπενχάουερ, όμως, προχωρεί στον σαφή και πλήρη διαχωρισμό της διαλεκτικής από τη λογική και εξετάζει την πρώτη ως «την τέχνη τού να έχεις δίκιο», ανεξάρτητα από το αν έχεις πράγματι δίκιο ή όχι. Τι μας θυμίζει αυτό; Ναι, σωστά μαντέψατε. Ο Σοπενχάουερ κάνει με τη διαλεκτική ό,τι ο Μακιαβέλλι με την πολιτική ως άσκηση της εξουσίας: ασχολείται με την αποτελεσματικότητα ενός μηχανισμού επιβολής, όχι με το αν η επιβολή αυτή είναι δίκαιη ή άδικη - αν και, διαβάζοντας κανείς την Εριστική διαλεκτική, δεν δυσκολεύεται να αντιληφθεί την περιφρόνηση του φιλόσοφου για τις ρητορικές δολιότητες που περιγράφει.

Ο Σοπενχάουερ διακρίνει τριάντα οκτώ τέτοια τεχνάσματα και τα παρουσιάζει, ένα προς ένα, με το ύφος ενός στρατιωτικού αναλυτή που εξηγεί τη δράση διαφόρων όπλων σ' έναν πόλεμο ο οποίος δεν τον αφορά και για τον οποίο πιστεύει ότι τα αίτια και οι σκοποί του είναι τα ίδια με όλων των πολέμων. Τριάντα οκτώ διαλεκτικά όπλα, λοιπόν, με μεγαλύτερο ή μικρότερο βεληνεκές. Από τη διόγκωση του ισχυρισμού του αντιπάλου πέρα από τα φυσικά του όρια ως την προβολή αβάσιμων αντιρρήσεων, τις οποίες όμως μόνον ένας επαίων θα μπορούσε να ανασκευάσει, από τη χρήση της ομωνυμίας (διαφορετικές έννοιες που εκφράζονται με την ίδια λέξη) για την υπονόμηση της θέσης του συνομιλητή ως τη, συνήθως καταχρηστική, επίκληση μιας μεγάλης αυθεντίας για την υποστήριξη της δικής μας θέσης, από τη σωκρατική μέθοδο των αλλεπάλληλων και κατά το δυνατόν μακροσκελών ερωτήσεων, που μπερδεύουν τον αντίπαλο, ως τη δαιμονοποίηση των απόψεών του με την επικόλληση σ' αυτές μιας απεχθούς ετικέτας. Ο Σοπενχάουερ λεπτολογεί με τρόπο που κάνει τον αναγνώστη του να αισθάνεται εκτεθειμένος. Αν θέλει κανείς να είναι στοιχειωδώς ειλικρινής με τον εαυτό του, θα πρέπει να μετρήσει όχι πόσα από τα τριάντα οκτώ τεχνάσματα έχει μετέλθει και ο ίδιος, αλλά πόσα δεν έχει χρησιμοποιήσει, ενώ υπάρχουν σίγουρα και εκείνοι που θα έβλεπαν αυτό το βιβλίο σαν μια πρώτης τάξεως πηγή εμπλουτισμού του διαλεκτικού οπλοστασίου τους.

Γιατί συμβαίνει αυτό; Επειδή η φύση του ανθρώπινου γένους είναι κακή, απαντάει ο Σοπενχάουερ. Επειδή ο άνθρωπος είναι από τη φύση του ισχυρογνώμων. Θα μπορούσε, όμως, να πει επίσης - στην πραγματικότητα, μάλιστα, το λέει, αν και σε σχέση με μια ειδική περίπτωση, το τέχνασμα υπ' αριθ. 35 - ότι η αδυναμία ή η απροθυμία των ανθρώπων να συμφωνήσουν με βάση κοινά αποδεκτούς κανόνες για το τι είναι αληθινό ή σωστό οφείλεται στα διαφορετικά συμφέροντά τους, που τους κάνουν να

δίνουν διαφορετικό περιεχόμενο στις λέξεις. Οπότε, ό,τι κι αν έλεγε ο Σωκράτης, εκείνο που μπορεί να προσδοκά κανείς από έναν διάλογο δεν είναι η εύρεση της αλήθειας, αλλά η εξισορρόπηση αντιτιθέμενων συμφερόντων. Αυτή η εξισορρόπηση λέγεται και δημοκρατία.

19-04-2003

ΕΛΛΑΔΑ

ΟΔΗΓΟΣ ΕΠΙΒΙΩΣΗΣ ΣΤΟ ΔΙΑΔΥΚΤΙΟ

Βιβλίο, Ιστορία-Αρχαιολογία

Ο Ηρόδοτος έχει τη δική του σελίδα στο Διαδίκτυο, ο Περσέας, εκτός από μυθολογικός ήρωας, είναι και μία από τις καλύτερες ηλεκτρονικές βιβλιοθήκες. Η ιστορία και το βιβλίο είναι ένα ξεχωριστό και πολύ μεγάλο κεφάλαιο στο Internet. Στο Διαδίκτυο θα βρείτε ποίηση και ζωγραφική του Νίκου Εγγονόπουλου, απαγγελίες του Αντρέα Εμπειρικού, το μανιφέστο του υπερρεαλισμού, προσωπικές σελίδες Ελλήνων συγγραφέων, νέες ή σπάνιες εκδόσεις, συζητήσεις, συναντήσεις και τα μεγαλύτερα φεστιβάλ βιβλίου διεθνώς.

BIBΛΙΟ

Ανδρέας Εμπειρικός > <http://www.embiricos2001.gr>

Η ιστοσελίδα του δημιουργήθηκε το 2001, Έτος Ανδρέα Εμπειρικού. Περιλαμβάνει ανθολόγιο κειμένων, απαγγελίες του ποιητή, βιογραφικά και εργογραφικά στοιχεία, βιβλιογραφία, κείμενα για τη δουλειά του Εμπειρικού στη λογοτεχνία, τη φωτογραφία, την **ψυχανάλυση**, για τις αντιλήψεις του ίδιου του ποιητή, αλλά και του ιδρυτή του κινήματος Α. Breton σχετικά με τον υπερρεαλισμό.

12-04-2003

ΟΜΑΔΑ

Σκάκι [ΜΑΝΩΛΗΣ ΠΙΜΠΛΗΣ](#)

Διάλεξη

Διάλεξη δίνει τη Δευτέρα 14 Απριλίου (έναρξη: 7.45 μ.μ.) ο διεθνής μετρ, συγγραφέας και ψυχολόγος Ηλίας Κουρκουνάκης. Θέμα της διάλεξης είναι: «**Ψυχανάλυση και σκάκι**». Η εκδήλωση θα πραγματοποιηθεί στο εντευκτήριο του Συνδέσμου Αιγυπτιακών Ελλήνων (3ης Σεπτεμβρίου 56, 1ος όροφος). Ο Ηλίας Κουρκουνάκης έχει δώσει στο παρελθόν, στον ίδιο χώρο, τέσσερις ακόμη διαλέξεις: «Σκάκι και ηλεκτρονικοί υπολογιστές», «Διαφορές ανδρών και γυναικών στο σκάκι», «Το σκάκι ως άθλημα, τέχνη και επιστήμη», «Εκπαιδευτική αξία του σκακιού».

Μετά την εισήγηση θα ακολουθήσει συζήτηση. Η είσοδος είναι ελεύθερη για το κοινό.

11-04-2003

ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ

ΘΕΑΤΡΟ [ΚΩΣΤΑΣ ΓΕΩΡΓΟΥΣΟΠΟΥΛΟΣ](#)

Το δάσος και το πάρκο

Είναι αξιοσημείωτο αλλά είναι γεγονός. Σε πάρα πολλά αμερικανικά έργα, ποιήματα, μουσικές συνθέσεις, πεζογραφήματα και θεατρικά έργα αλλά και ζωγραφικές συνθέσεις πολύ σπάνια, αλλά σταθερά κάθε φορά που συμβαίνει, υπεισέρχεται στον ρεαλιστικό πραγματιστικό ιστό μια αύρα μεταφυσική, συχνότερα μια μυστικιστική ροπή

Το πράγμα είναι αξιοπερίεργο γιατί η παράδοση της αμερικανικής τέχνης κατάγεται κυρίως από τον πραγματισμό, μια κατ' εξοχήν βιοθεωρία που συνελήφθη από αμερικανικά πνεύματα και αναφέρεται στην αμερικανική πολυπολιτισμική κοινωνία. Ο πραγματισμός είναι ένας εμπειρικός χρησιμοθηρικός δογματισμός. «Καλό είναι ό,τι είναι χρήσιμο». Αυτό το δόγμα διατρέχει και την αμερικανική εκπαίδευση, την πολιτική και, βέβαια, την οικονομία ευρύτερα. Αλλά και στην τέχνη τη μερίδα του λέοντος και στα μεγάλα τους αντιπροσωπευτικά έργα κλέβει ο ρεαλισμός, είτε νατουραλισμός είναι αυτός (δηλαδή φέτα ζωής), είτε κριτικός, ειρωνικός, σατιρικός είτε ποιητικός είτε απογειωμένος και ονειρικός. Παντού δηλαδή υπάρχει ένας πραγματιστικός πυρήνας, ένα κουκούτσι απτής πραγματικότητας. Ξαφνικά όμως ξεφυτρώνει μια σκοτεινή τρύπα, ένας μεταφυσικός ίλιγγος, ένας μυστικιστικός τρόμος, μια τρομοκρατούσα οντότητα. Θα έλεγα πως καιροφυλακτεί μια θεολογική ιδεοληψία ή ένας δαιμονικός εσχατολογικός φόβος. Δεν χρειάζεται παρά να αναφερθώ στα μυστικιστικά και συμβολικά ποιήματα και διηγήματα του Έδγαρ Άλαν Πόε, στον φυσιοκρατικό πανθεϊσμό του Ουϊτμαν, στον θεολογικό συμβολισμό του Μέλβιλ στο «Μόμπυ Ντικ», στον παγανισμό του Τζακ Λόντον στη «Φωνή του δάσους» και στις μυστικιστικές ανιχνεύσεις του Ο' Νηλ στις «Μέρες δίχως τέλος» ή στο «Στρίψιμο της βίδας» του Χένρυ Τζαίμς. Δεν χρειάζεται βέβαια να αναφερθώ ιδιαιτέρως στο τραγικό παρόν που η πολιτική ζωή και η καθημερινότητα των Αμερικανών κυριαρχείται από έναν μυστικιστικό φορμαλισμό. Οι Αμερικανοί είναι ο λαός που κατόρθωσε να μετατρέψει μια υλιστική αθεϊκή ορθολογιστική, επιστημονική μέθοδο, την **ψυχανάλυση**, σε ψυχαναγκαστική μυστικιστική καθημερινή αναγκαιότητα ενός εξακολουθητικά ενοχοποιημένου ανθρωπάκου.

Ο Μάμετ έως τώρα μάς είχε συνηθίσει σε μια κριτική, κυρίως ρεαλιστική της αμερικανικής κοινωνίας. Πιο κοντά στον Μίλλερ αποπειράθηκε να αποκαλύψει τους μηχανισμούς της αλλοτρίωσης, της καχυποψίας, της αμοιβαίας ανοχής, προϊόντα του κοινωνικού και οικονομικού συστήματος και της προτεσταντικής ιδεοληψίας που ανάγει την εργασία και την ατομική προκοπή σε μοναδικό κριτήριο θεϊκής εύνοιας!! Το έργο του «Το Δάσος» είναι από τα πρώιμα αφού γράφτηκε το 1977, πριν από 25 χρόνια, μόλις ουσιαστικά άρχισε την καριέρα του. «Το Δάσος» είναι σύγχρονο με το πρωτοανεβασμένο στο Μπροντγουάι έργο του «Αμερικάνος Βούβαλος». Το γεγονός ότι στο πρώιμο αυτό έργο του κυριαρχεί ένας φυσιοκρατικός μυστικισμός δείχνει πως επηρεαζόταν ακόμη από την προϋπάρχουσα παράδοση. Βεβαίως με το «Κρυπτογράφημα», όχι σπουδαίο έργο, πρόσφατα επανήλθε σε μυστικιστικές φωτοσκιάσεις.

«Το Δάσος», που έξοχα τώρα μετέφρασε και μας το δώρισε ο Δημήτρης Τάρλοου στο θέατρο «Πορεία», είναι ένα συμβολικό μυστικιστικό έργο που ταυτίζει τη φύση ως σκοτεινή αλλά γονιμική οντότητα με τη γυναικεία φύση. Ο Μάμετ υποπτεύομαι ότι καταφεύγει σε βαθύρριζες παραδόσεις των ερυθροδέρμων ιθαγενών της αμερικανικής γης. Διαβλέπω στο έργο του μια ποιητική ροπή προς τη

μυθοποίηση και τη δαιμονοποίηση της φύσης που συναντά κανείς στα παραμύθια των ιθαγενών. Το δάσος, η λίμνη, η βροχή, οι φωνές των αγριμιών και των πουλιών, οι πρώτες τροφές (ο άρτος, ο οίνος) παραπέμπουν σ' έναν κόσμο πλήρη αοράτων δυνάμεων, πνευμάτων και δαιμόνων. Ένας πρωτόγονος πανθεισμός κυριαρχεί στο έργο του Μάμετ. Και ένα θήλυ χωρίς προκαταλήψεις, χωρίς ηθικά φάλαρα, χωρίς θεολογικούς και ενοχικούς τρόμους, θήλυ προχριστιανικό, προ-φροϋδικό(!). Ταυτισμένο με τη φύση, μια σάρκα που αντλεί δυνάμεις από το νερό, νιώθει άνετα στη λάσπη, επικοινωνεί με το θρόισμα των δένδρων τη νύχτα, έχει ανοιχτή και γενναιόδωρη επαφή με τα ζώα· ένα θήλυ-γήινο πλασμένο από χρώμα και νερό, όπως η Μυρτώ του Ελύτη «σαν ωραίο οκτώ» ή «σαν κανάτι», με μόνη της ουσία τις αισθήσεις πριν από την αισθητική, τη γεύση, την όσφρηση, την αφή, την ακοή και δευτερευόντως την «πνευματική» όραση, την κύρια πηγή της ιδεολογίας και των ψευδαισθήσεων· το ΘΗΛΥ αυτό όπως η Εύα στον παράδεισο της αθωότητας επιστρέφοντας σ' αυτόν προσπαθεί να ξαναμυήσει τον ενοχικό άντρα, τον παγιδευμένο στις αναστολές του, στα ιδεολογήματα, στην αράχνη των ηθικών του προκαταλήψεων, τον φορτωμένο με τις τύψεις και τις δυστυχίες του πολιτισμού, να τον ξαναμυήσει στη χαρά της αδιαμεσολάβητης σαρκικής ηδονής, στην επικοινωνία των ρευστών, στην παραδείσια απόλυτη απόλαυση της επιθυμίας.

Ο άντρας του Μάμετ είναι δεμένος κόμπος, ένα κουβάρι από συστολές, αναστολές, προλήψεις, ιδεοληψίες, ταμπού και κυρίως ηθικολογικά προτάγματα. Κυρίως ζει τον κόσμο μέσα από τις λέξεις. Το δάσος, η οργιάζουσα βλάστηση, η γόνιμη βροχή, οι ερωτικές κραυγές των βατράχων, η αρκούδα που ψάχνει το ταίρι της εκεί που ήταν η φωλιά της όπου τώρα υψώνεται ένα παραθεριστικό καταφύγιο, είναι για τον άντρα αυτό φιλολογία. Παραμύθι, ιδεολόγημα. Για τη γυναίκα είναι ουσία, γυμνή, απτή, οργώσα.

Κάθε πρόκληση της γυναίκας να μπουν στο «Δάσος», να διαπλεύσουν τη νύχτα, εν τέλει να ταυτιστούν με τη φυσική νομοτέλεια και ό,τι αυτό συνεπάγεται, δηλαδή την πεπερασμένη πορεία του θνητού από τη γέννηση στον θάνατο, τρομάζει τον ιδεοκρατούμενο άντρα. Ώσπου να λυθεί ο κόμπος, να καταστραφεί το πλέγμα που κρατούσε φυλακισμένες τις πρωτογενείς επιθυμίες και να αποκαλυφθεί η μυστική δίοδος που οδηγεί στην απελευθέρωση από τις ενοχικές τύψεις και τους φανταστικούς δαίμονες. Το έργο είναι δύσκολο, γι' αυτό ούτε στην Αμερική δημοφιλές. Εξάλλου σε μια πουριτανική κοινωνία θρησκόληπτων μπορεί να θεωρηθεί ανήθικο. Στην παγανιστική Ελλάδα ελπίζω να έχει καλύτερη τύχη.

Ο Αντώνης Δαγκλίδης έστησε έναν θαυμάσιο «παραδείσιο» χώρο, ο Παυλόπουλος τον φώτισε έξοχα και ο Ιατρόπουλος τον γέμισε ωραίους, φυσικούς κυρίως, ήχους.

Ο Γρηγόρης Καραντινάκης στην πρώτη θεατρική του σκηνοθεσία ανέδειξε ότι γνωρίζει σε βάθος τη θεατρική λειτουργία. Δίδαξε σχέσεις, κλιμάκωσε συγκρούσεις, αυξομειώσε τους ρυθμούς και κράτησε ισορροπίες χαρακτήρων. Έβγαλε προς τα έξω τα συναισθήματα των ηθοποιών.

Η Κουλιέβα είναι μείζων ηθοποιός. Πάλλεται, συγκλονίζεται και μεταδίδει το ρίγος της στο κοινό. Έχει αξιοθαύμαστα αφομοιώσει τον ελληνικό ρυθμό. Αλλά ακόμη εκφέρει τα ελληνικά ως ρόλο. Η αγωνία της εκφοράς φαίνεται. Και δημιουργείται ένα απειροελάχιστο κενό ανάμεσα στο εκπληκτικό της συναισθήμα και στη φωνή που το εκφράζει. Όταν, μετά την πρεμιέρα, θα πάψει να σκέφτεται τις λέξεις, οι τυχεροί της θεατές θα βρεθούν μπροστά στην αξεπέραστη και δαιμόνια υποκριτική της φύση.

Ο Δ. Τάρλοου από ρόλο σε ρόλο κατακτά υψηλά επίπεδα επιδόσεων. Ο τρόπος σ' αυτόν ειδικά τον ρόλο που αναπτύσσει τον χαρακτήρα, από την αφέλεια, την άνεση, στην ενοχή και από το κούμπωμα στη λύτρωση είναι έξοχο υποκριτικό μάθημα οικοδόμησης ρόλου.

31-03-2003

ΒΙΒΛΙΟΔΡΟΜΙΟ

Στην κορυφή δικαίως [MIKEΛΑ ΧΑΡΤΟΥΛΑΡΗ](#)

Θυμηθείτε το όνομά του: Ρίτσαρντ Πάουερς. Είναι, λέει, ο μεγαλύτερος εν ζωή Αμερικανός συγγραφέας. Τίτλος που κατέχουν ο Φίλιπ Ροθ, ο Τζον Απντάικ, ίσως ο Μείλερ και ο Ντελίλο, σίγουρα για ορισμένους, ο αόρατος Πίντσον, από πρόπερσι και ο Φράνξεν. Μόνο που ο Πάουερς παρουσιάζεται σήμερα από τα εγκυρότερα έντυπα, ως ο πλέον ταλαντούχος και ο ιδιοφυέστερος. Αφορμή το 8ο μυθιστόρημά του, «In the time of our singing» που ανοίγει με μοναδικό τρόπο το ζήτημα του ανομολόγητου και συγκαλυμμένου αμερικανικού ρατσισμού. Διαβάζοντας τις κριτικές που δημοσιεύτηκαν γι' αυτό το βιβλίο, αυθόρμητα αναρωτιέται κανείς πόσες φορές ένας Έλληνας πεζογράφος, ποιητής ή κριτικός έχει αναδείξει έναν νεώτερο ομότεχνό του ως τον «μεγαλύτερο ζώντα συγγραφέα». Μια φορά, ο Δημήτρης Δασκαλόπουλος παρομοίασε τον πρωτοεμφανιζόμενο τότε, Χρήστο Χωμενίδη με «νέο Καραγάτση» κι αυτή η αβάντα κατέληξε σαν κατάρα. Φυσικά, οι φωνές των Ελλήνων συγγραφέων μεταξύ 20 και 45 χρόνων, μπορεί να κρίνονται αδύναμες, επιπόλαιες, ασήμαντες. Όμως το πρόβλημα δεν εντοπίζεται τόσο εκεί όσο στο ότι οι καταξιωμένες υπογραφές παίρνουν όλο και σπανιότερα στην Ελλάδα την ευθύνη να ξεχωρίσουν μια νέα φωνή, να την υποδεχτούν δημοσίως, ως αντάξιά τους. Και οι έγκριτοι εκδότες, όλο και σπανιότερα αλιεύουν παντελώς άγνωστα ονόματα και ποντάρουν σ' αυτά. Οι λίγες εξαιρέσεις, επιβεβαιώνουν τον κανόνα: Ο Κουμανταρέας και ο Νόλλας προωθούν συχνά νέους πεζογράφους, ο Κούρτοβικ ανέδειξε τη «γενιά του '80», το «Ροδακίο» ανακάλυψε τον Χατζηγιαννίδη, η «Πόλις» τον Χατζηγάτση ή την Κονομάρα, ο «Καστανιώτης» τον Καρυδάκη ή τον Κοντογιάννη, ο «Οδυσσέας» τον Χρυσόπουλο, η «Νεφέλη» τον Γκόζη. Αλλά τον υπερθετικό, κανείς δεν θέλησε να τον χρησιμοποιήσει.

Είναι παράξενη περίπτωση ο Πάουερς. Έζησε τα παιδικά του χρόνια στην Ταϊλάνδη, πήρε πτυχίο στη Θεωρία της Φυσικής, εργάστηκε ως προγραμματιστής κομπιούτερ, επιμένει να ζει σε μια μικρή επαρχιακή πόλη (Urbana) και μόνο στο 5ο μυθιστόρημά του δέχτηκε να δημοσιευτεί φωτογραφία του. Δούλευε στο ημίφως επί 15 χρόνια μέχρι που τώρα, στα 49 του, έγινε το «μπουμ»! Το καινούργιο του έργο φώτισε και όλα τα προηγούμενά του. Πράγματι από το 1985 ο Πάουερς επιχειρεί μία ανατομία της αμερικανικής ζωής στα τελευταία 100 χρόνια και με κάθε του μυθιστόρημα, συμπληρώνει το παζλ. Τον αποκαλούν εγκεφαλικό, αλλά αυτό μάλλον αμηχανία δηλώνει μπροστά στη γραφή του, που συνδυάζει την πλοκή, με μικρά δοκίμια για την κλασική μουσική, για τη θεωρία των παιγνίων, την ιστορία της Τέχνης, τη μοριακή βιολογία, την τεχνητή νοημοσύνη, την εικονική πραγματικότητα. Είναι ένας Πίντσον πιο συγκροτημένος, που ξεπερνά τις συνήθειες αναφορές των λογοτεχνών στην ιστορία, στην πολιτική, στην **ψυχανάλυση**, στην ίδια τη λογοτεχνία ή στην κοινωνιολογία, και αγκαλιάζει, με εμπνευσμένο τρόπο, τον πλέον σύγχρονο προβληματισμό για την Επιστήμη σε συνδυασμό με την

Κουλτούρα. Κάτι που δεν έχουμε ακόμα καλλιεργήσει στην Ελλάδα, παρά σε ελάχιστες περιπτώσεις. Κι όμως εκεί φαίνεται να οδεύει το μυθιστόρημα του 21ου αιώνα...

«Ποιος αρκείται στο να είναι ο εαυτός του;» αναρωτιέται ο Αμερικανός συγγραφέας για να παραπέμψει σ' αυτό που τον απασχολεί: στην αλληλεπίδραση ατομικού και κοινωνικού προσδιορισμού, φυλετικού και πολιτισμικού, σε σχέση με τις έννοιες της Κίνησης και του Χρόνου. Οι ήρωές του είναι τα παιδιά ενός μεικτού γάμου ανάμεσα σε έναν εβραίο επιστήμονα, πρόσφυγα από τη ναζιστική Γερμανία, και μια μαύρη τραγουδίστρια. Παιδιά προικισμένα στη μουσική, που όμως η όποια προσπάθειά τους να ξεπεράσουν το χρώμα τους, θα αποτύχει - είτε το παίζουν μαύροι, είτε λευκοί. «Η σύγχρονη Αμερική φοβάται τη διαφορά όσο και την ομοιογένεια», εξηγεί ο Πάουερς. Έχει αρχίσει να αμφισβητεί ακόμη και την αξία του melting pot (του να λειτουργεί σαν χωνευτήρι) που χρόνια τώρα προέβαλλε ως έμβλημα των υποτίθεται φιλελεύθερων, ανεξίθρησκων, δημοκρατικών, επιλογών της. Τώρα οι Αμερικανοί θεωρούν ότι η φυλετική εξίσωση κινδυνεύει να είναι καταπιεστική και ισοπεδωτική... Αποκαλυπτικό!

29-03-2003

ΒΙΒΛΙΟΔΡΟΜΙΟ

Χρυσάφι στα σπλάχνα [ΣΟΦΙΑ ΝΙΚΟΛΑΙΔΟΥ](#)

Ο ΓΕΡΟ-ΠΑΝΙΚΟΣ ΚΑΙ Η ΒΙΒΛΟΣ ΤΩΝ ΟΝΕΙΡΩΝ ΕΙΝΑΙ ΕΝΑ ΑΠΟ ΤΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΔΗΜΟΣΙΕΥΤΗΚΑΝ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΘΑΝΑΤΟ ΤΗΣ ΣΥΛΒΙΑ ΠΛΑΘ. ΕΔΩ, Η ΜΥΘΟΠΛΑΣΙΑ ΕΙΣΧΩΡΕΙ ΣΤΑ ΜΥΧΙΑ, ΚΟΦΤΕΡΗ ΣΑΝ ΔΙΑΜΑΝΤΙ

Ο χειμώνας του 1963 υπήρξε από τους αγριότερους του 20ού αιώνα. Στις 11 Φεβρουαρίου, η Σύλβια Πλαθ ετοίμασε πρωινό για τα παιδιά της. Ύστερα, άνοιξε όλα τα κουμπιά στον φούρνο του γκαζιού κι έβαλε το κεφάλι της μέσα. Ήταν τριάντα ενός ετών.

Η Σύλβια Πλαθ παραμένει από τις πιο πολυδιαβασμένες ποιήτριες του πλανήτη. Τιμήθηκε, μετά τον θάνατό της, με το Βραβείο Πούλιτζερ (1981) για το σύνολο του έργου της, το οποίο εξέδωσε ο πρώην σύζυγός της, Τεντ Χιουζ. Πενήντα βιβλία τυμβωρύχων μελετητών ξεσκάλισαν τη θυελλώδη, και συνάμα καταστροφική, σχέση της με τον θαλερό σύνεuno, κατοπινό poet laureate της βρετανικής βασιλικής αυλής. Απέναντι σ' αυτήν τη φάμπρικα των δημοσιεύσεων ο Τεντ Χιουζ κράτησε σφραγισμένο το στόμα του. Όμως, λίγο πριν πεθάνει, εξέδωσε τη συλλογή ποιημάτων Birthday Letters (ποιήματα που απηύθυνε στη νεκρή πρώην σύζυγό του κάθε χρόνο, στην επέτειο των γενεθλίων της). Για πρώτη φορά, έλυσε τη σιωπή του και δημοσιοποίησε τη δική του εκδοχή. Το βιβλίο αμέσως εκτινάχθηκε στις λίστες των ευπωλήτων.

Η Σύλβια Πλαθ έγραψε το πρώτο ποίημά της σε ηλικία οκτώ ετών. Πιθανόν, υποστηρίζουν όσοι αναζητούν **ψυχαναλυτικές** ερμηνείες, η καταβύθιση του κοριτσιού στον εσωστρεφή κόσμο της ποίησης να συνδέεται με τον θάνατο του πατέρα της την ίδια χρονιά. Ως μαθήτρια διακρίθηκε και βραβεύτηκε πολλές φορές. Σπούδασε αγγλική φιλολογία στο Κολέγιο Σμιθ, με την οικονομική υποστήριξη διπλής υποτροφίας. Ως πρωτοετής είχε ήδη στο ενεργητικό της πολλές δημοσιεύσεις. Το 1952, στα είκοσί της, πέρασε ένα παρατεταμένο επεισόδιο ψυχωτικής κατάθλιψης. Κατάπτε ηρεμιστικά, προσπαθώντας να

αυτοκτονήσει. Έμεινε για ένα διάστημα έγκλειστη σε ψυχιατρείο, όπου υποβλήθηκε σε πολλαπλά ηλεκτροσόκ και **ψυχανάλυση**. Ένα χρόνο μετά, επέστρεψε στο κολέγιο. Αρίστευσε και αποφοίτησε πρώτη.

Μια υποτροφία από το Ίδρυμα Φουλμπράιτ για το Κέμπριτζ στάθηκε η αφορμή να γνωρίσει τον Τεντ Χιουζ. Ένα χρόνο αργότερα τον παντρεύτηκε και έκαναν μαζί δύο παιδιά. Η καλή χαρά δεν κράτησε πολύ: ο Τεντ Χιουζ την εγκατέλειψε για την Assia Wevill, γυναίκα εντυπωσιακής ομορφιάς, σύζυγο ποιητή. Αξιοπερίεργη σύμπτωση: και η κυρία Wevill αυτοκτόνησε, με τον ίδιο ακριβώς τρόπο. Χώνοντας το κεφάλι της στον φούρνο του γκαζιού.

Η άγρια μοναξιά και τα προβλήματα βιοπορισμού χορδίζουν επικίνδυνα τα νεύρα της Πλαθ. Τανύζουν το μυαλό της. Αρνείται να πάρει χάπια. Για ένα περίπου εξάμηνο, ζει τη φρενίτιδα μιας εμπύρετης δημιουργικότητας που την απογειώνει. Γράφει καθημερινά, από τις τέσσερις το ξημέρωμα ως τις οκτώ το πρωί, που ξυπνούν τα παιδιά. Ανάβει όλα τα φώτα του μυαλού. Γίνεται παρανάλωμα.

Μια λεπτή γραμμή

Το διήγημα Ο Γερο-Πανικός και η Βίβλος των Ονείρων είναι ένα κείμενο αστραφτερό και κοφτερό σαν διαμάντι. Η ηρωίδα εργάζεται ως Βοηθός Γραμματέως σε ένα από τα Τμήματα Εξωνοσοκομειακής Περιθαλψής στο Κτίριο των Κλινικών του Δημοτικού Νοσοκομείου. Δακτυλογραφεί ιστορίες ψυχασθενών. Καταγράφει τους φόβους τους, τα σκοτεινά όνειρά τους. Στον μυστικό κόσμο της γκαρσονιέρας της, αποκαλεί τον εαυτό της γραμματέα του Γερο-Πανικού. Γι' αυτήν «ο Γερο-Πανικός είναι το χρυσάφι στα σπλάχνα, κι εκείνοι προσπαθούν να τον ξεριζώσουν με πνευματικές πλύσεις στομάχου».

Η ηρωίδα είναι συλλέκτρια ονείρων, αυτό αποτελεί την αληθινή της κλίση. Όμως ο εργασιακός χρόνος αποδεικνύεται λίγος. Επιθυμεί να ψάξει τα παλιά αρχεία, να αντιγράψει στα κρυφά τους σκονισμένους φακέλους παλαιότερων ασθενών. Έχει πειστεί πως εκεί κρύβονται οι πιο ακριβοί θησαυροί του Γερο-Πανικού. Για να πετύχει το σχέδιό της, θα πρέπει να διανυχτερεύσει, κρυφά απ' όλους, στο ίδρυμα. Να περάσει τη νύχτα μελετώντας κι αντιγράφοντας. Οργανώνει, λοιπόν, τη μυστική διανυκτέρευσή της και πέφτει με τα μούτρα στην καταγραφή. Οι ώρες περνούν με ακατάπαυστη δουλειά. Λίγο πριν το ξημέρωμα, η αντιγραφέας θα ανακαλύψει πως δεν είναι μόνη. Και θα γνωρίσει τον Γερο-Πανικό, αυτοπροσώπως.

Στο συγκεκριμένο διήγημα, η Σύλβια Πλαθ χρησιμοποιεί προσωπικά της δεδομένα, για να σκηνοθετήσει τη μυθοπλασία. Εισχωρεί στα μύχια και αποδίδει το σκοτεινό της σύμπαν με απαστράπτουσα λάμψη. Εδώ, πραγματικότητα και φαντασία συμπλέκονται και δημιουργούν έναν κόσμο που ισορροπεί στη λεπτή γραμμή που χωρίζει την καθημερινότητα από την παράνοια. Το ύφος της Πλαθ αποδίδει τη μέχρις απογειώσεως περιδίνηση της ηρωίδας της, χρησιμοποιώντας ένα ρυθμό που συνηχεί γλωσσικά άλλοτε με το τέμπο της καταγραφής, άλλοτε με το πετάρισμα της προσδοκίας, ώσπου γίνεται εκκωφαντικός, για να καταπέσει εντέλει στην ηχηρή σιωπή.

Ο Γιάννης Ζέρβας παρακολουθεί αυτόν τον εσωτερικό ρυθμό του λόγου της Πλαθ και τον κυματισμό της γλώσσας της, αναδεικνύοντας την γκάμα των ηχοχρωμάτων της. Η ολιγοσέλιδη εισαγωγή του συστήνει τον ταραχώδη βίο της ποιήτριας και πιάνει το κείμενο από τις λαβές του.

ΤΙ ΘΕΩΡΕΙ ΑΣΤΕΙΟ Η ΜΙΣ ΜΙΛΕΡΙΜΑΖ

«Λοιπόν, έχω δει φοιτητές ιατρικής να κόβουν πτώματα (...) και να παίζουν πάσες με τα σκυώτια των νεκρών. Έχω ακούσει τύπους να κάνουν πλάκα ότι ράψαν μια γυναίκα στραβά μετά τον τοκετό (...). Αλλά δεν θα 'θελα ν' ανακαλύψω τι θεωρεί η δις Μίλεριμαζ ως το μεγαλύτερο αστείο. Ευχαριστώ πολύ, ας μένει καλύτερα. Έτσι και ξύσεις τα μάτια της με καρφίτσα, να είσαι σίγουρος πως θα χτυπήσεις καθαρό διαμάντι».

08-03-2003

ΤΑ ΝΕΑ ΣΗΜΕΡΑ

Τα Νέα σε 5' [ΘΑΝΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ](#)

Π. ΣΙΦΝΑΙΟΣ: Σε ορισμένους ανθρώπους τα αποτελέσματα της ψυχοθεραπείας γίνονται γρήγορα φανερά. Έτσι κατέληξα στην [ψυχανάλυση](#) - εξπρές. Η Αρ. Πελώνη στους ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ, [ΣΕΛ. 22 - 23](#).

25-02-2003

ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ

ΘΕΑΤΡΟ [ΚΩΣΤΑΣ ΓΕΩΡΓΟΥΣΟΠΟΥΛΟΣ](#)

Οι μεταμορφώσεις του υβριδίου

Το έγγραφο και παλιότερα, το διαπιστώνω συνεχώς, το επεσήμανα και πρόσφατα σ' αυτή τη στήλη. Το μπουλμπάρ είναι απροσδόκητο, είναι γόνιμο και έχει την ίδια δύναμη - εκ φύσεως - μεταμορφώσεως με τον καπιταλισμό

Το μπουλμπάρ αλλάζει συνεχώς στρατηγική, θεματολογία, ψυχολογία και χαρακτηριστικά πρότυπα και κάθε τόσο το βρίσκουμε καμαρωτό-καμαρωτό να προπορεύεται. Όταν λέμε μπουλμπάρ εννοούμε το λεγόμενο αλλιώς εμπορικό θέατρο, αυτό που απευθύνεται στο μεγάλο, απροσδιόριστο ταξικά, κοινό. Προς Θεού, όχι σ' ένα εύκολο κοινό, ούτε αμήτο στα θεατρικά λεξιλόγια και συντακτικά, αλλά, ως πολυπληθές, καλύπτει ένα ευρύ φάσμα από τον μεγαλοαστό έως τον προλετάριο, από τον επιστήμονα έως τον έμπορο, από τον έφηβο έως τον συνταξιούχο και από την απελευθερωμένη κοπέλα έως τη συντηρητική πεθερά. Το μπουλμπάρ διαλέγει πάντα θέματα και σχέσεις που να μπορούν να ικανοποιούν το ευρύ και το ηλικιακό, παιδευτικό και ταξικό φάσμα. Όπως τα λεγόμενα κόμματα εξουσίας έτσι και το πολυσυλλεκτικό μπουλμπάρ είναι στη συγκρότηση του ιδεολογικού του στίγματος εκλεκτικιστικό. Τσιμπάει από εδώ και από εκεί. Μια ευφυής σύνθεση συντηρητισμού και πρωτοπορίας, παραδοσιακών ηθικών αξιών και απελευθερωμένων ηθών.

Το ευφυές αυτό είδος έχει αξιοθαύμαστη αφομοιωτική ικανότητα. Μόλις διαπιστώσει πως μια ιδέα, μια νέα σημαίνουσα συμπεριφορά, μια επιστημονική ανακάλυψη, μια εφεύρεση, ένα νέο σύστημα αξιών αρχίζει να γίνεται αποδεκτό, να συζητείται ή να επηρεάζει τη ζωή, σπεύδει να το παραλάβει, να το εκλαϊκεύσει, να το εντάξει στη θεατρική προβληματική. Και τι δεν αφομοίωσε το μπουλμπάρ στην πορεία ενάμιση ήδη αιώνος ζωής του. Τον δαρβινισμό; (θυμηθείτε τη «Δίκη των Πιθήκων»)· τον νόμο της κληρονομικότητας; την ψυχιατρική με τις μεθόδους της ύπνωσης, της λοβοτομής; (θυμηθείτε τη

«Φωλιά του Κούκου»), τον σοσιαλισμό; τον φεμινισμό, την **ψυχανάλυση**; (θυμηθείτε τον «Σιμόν» του Λενορμάν). Φέτος βρισκόμαστε μπροστά σε τρεις έξοχες μεταμορφώσεις του δαιμόνιου αυτού είδους πέρα από τους δύο τυπικούς Νιλ Σάμιον που παίζονται. Ήδη για την «Κοπεγχάγη» έγραψα. Μέσα σ' ένα τυπικό σαλόνι διερευνάται η σχέση τριών ατόμων, οι προθέσεις τους, οι στρατηγικές τους, τα κίνητρά τους αλλά το περιεχόμενο της συζήτησης είναι, στον θεό σας, η θεωρητική φυσική, η σχάση του ατόμου, η ατομική βόμβα και οι φιλοσοφικές επιστημονικές θεωρίες της απροσδιοριστίας και της συμπληρωματικότητας!!

Άλλοτε θα αναφερθώ στο έργο «Μπλε πορτοκαλί» του Πένχολ όπου διερευνάται πάλι η σχέση τριών ατόμων και ανάλογων χαρακτήρων με προβληματισμό γύρω από τη σχιζοφρένεια, την ασυλοποίηση και την ιατρική ευθύνη!

Στο θέατρο «Μουσούρη» παίζεται με μεγάλη καλλιτεχνική επιτυχία ένα άλλο ευφύες κείμενο με απροσδόκητο περιεχόμενο και τεχνική του καραμπινάτου μπουλμπάρ. Το «Proof» (Η απόδειξη) του Ντέιβιντ Όμπερν. Ουσιαστικά κάτω από το φιλόδοξο θέμα, μανδύας ο καμβάς, εύκολα αναγνωρίσιμος είναι τυπικά βουλεβαρδιέρικος. Η σχέση δύο κοριτσιών με τον αυταρχικό, νάρκισσο πατέρα τους. Το ένα κορίτσι με ένα είδος συνδρόμου της Ηλέκτρας, προσκολλημένο στον πατέρα, το άλλο ανεξάρτητο και αυτοδύναμο. Το πρώτο ανασφαλές, το δεύτερο ελαφρόμυαλο και αδιάφορο. Στο τρίο παρεμβάλλεται και ένα νέο αγόρι με σύνδρομο καριερισμού αλλά και ερωτική εξάρτηση.

Αυτό το κουαρτέτο το έχουμε δει σε ποικίλες παραλλαγές. Ο Όμπερν όμως, απόφοιτος αμερικανικής πανεπιστημιακής σχολής όπου διδάσκεται η «δημιουργική γραφή» και φυσικό είναι να προσφέρει στους φοιτητές της μια ποικιλία τυποποιημένων συνταγών γραφής θεατρικού κειμένου, πήρε το συνταγολόγιο, το «σασί» και μοντάρισε το δικό του μοντέλο ανταγωνιζόμενος τους συνυποψηφίους του με την πρωτοτυπία του θέματος.

Ο πατέρας μεγαλοφυής μαθηματικός που τρελαίνεται. Άρα προς συζήτηση: σχέση ιδιοφυΐας, μεγαλοφυΐας και σχιζοφρένειας. Κατ' αρχάς προβληματισμός ευρέως λαϊκίστικος, αφού απανταχού της γης οι μεγαλοφυείς εμφανίζονται ως ιδιόρρυθμοι, ακοινωνήτοι, συχνά διεστραμμένοι, «στον κόσμο» τους και εντέλει παράφρονες ή αυτοκαταστροφικοί. Τι θα συμβεί όμως αν μετά τον θάνατο του τρελού πατέρα η μοναχική, καταθλιπτική και επαναστατημένη αλλά ανασφαλής κόρη αποκαλυφθεί πως έχει «κληρονομήσει» την ιδιοφυΐα του; Θα καταλήξει κι αυτή τρελή; Αυτό φαίνεται να πιστεύει η πρακτική, ορθολογίστρια και «λαϊκή» αδελφή της. Ενώ ο νεαρός μαθηματικός εραστής βρίσκεται σε δίλημμα να υπεξαιρέσει τα μαθηματικά κατάλοιπα του πατέρα και να αναδειχτεί πανεπιστημιακός ή, ως ερωτευμένος, να βοηθήσει την ιδιοφυή ερωμένη του, ρισκάροντας να παντρευτεί μια ενδεχομένως τρελή, να βρει αποδείξεις των μαθηματικών της θεωρημάτων. Αποδείξεις που αποδεικνύουν τη μεγαλοφυΐα της ή ενδείξεις ότι μπαίνει στο τούνελ της σχιζοφρένειας;

Ιδού πόσο ερεθιστικά ο Όμπερν σκαρώνει ένα γεμάτο εκπλήξεις, ανατροπές, αναπολήσεις, τρυφερότητα, συγκρούσεις συμφερόντων έργο, στέρεο στη γραφή του και σαφές στις χαρακτηρισολογικές του επιλογές.

Χρειάζεται μεγάλη προσοχή αυτού του είδους το θεατρογράφημα στη σκηνοθεσία. Ο Κωνσταντίνος Αρβανιτάκης που το μετέφρασε άλλωστε με προσοχή και ακρίβεια έπρεπε να το διδάξει χωρίς

σοβαροφάνεια, κρατώντας το έξοχο υπόγειο χιούμορ του συγγραφέα, με σεβασμό στους νόμους του μπουλμπάρ (γρήγοροι ρυθμοί, ψυχολογικές διακυμάνσεις, καθημερινότητα σχέσεων και συμπεριφορών) αλλά χωρίς να ευτελίσει το πρωτότυπο θέμα του, χωρίς να το απλουστεύσει παραπέρα απ' ό,τι το είδος επιτρέπει και ανέχεται.

Και πέτυχε ο σκηνοθέτης. Δίδαξε μπουλμπάρ με σοβαρότητα Ίψεν. Η Μανωλοπούλου σχεδίασε ωραία σκηνικά και κοστούμια, ο Κώστας Σουρβανός διάλεξε διακριτική μουσική, ο Αλέκος Αναστασίου φώτισε έξοχα.

Οι ερμηνείες

Θαυμάσιο το κουαρτέτο. Η Φαίη Ξυλά εισέρχεται με γεμάτα ταλέντο πανιά στον θεατρικό μας ωκεανό. Κρατήστε αυτό το όνομα. Γεννιέται μια κωμική ντάμα ολκής. Τέτοιο μπρίο είχαμε να δούμε από την εποχή που έλαμπε η Λίλη Παπαγιάννη. Ο νεαρός Γιώργος Καραμίχος ευοίωνη παρουσία, στέρεος και εύπλαστος ηθοποιός. Ο Γιώργος Κέντρος σε μια από τις καλύτερες ερμηνείες του. Ένα υποδόριο χιούμορ σπάνιζε έως τώρα στις ερμηνείες του. Η Πέγκυ Τρικαλιώτη κεντάει ψιλοβελονιά έναν δύσκολο και δύστροπο ρόλο. Αυτό το προικισμένο πλάσμα που παίζει θέατρο με την πανστρατιά του νευρικού και του μυϊκού της συστήματος βάζει πλώρη για πολύ βαθιά νερά.

INFO

Στο Θέατρο «Μουσούρη»

03-02-2003

ΒΙΒΛΙΟΔΡΟΜΙΟ

Εύα Καραϊτίδη [ΠΕΤΡΟΣ ΤΑΤΣΟΠΟΥΛΟΣ](#)

Το χρώμα του χαμαιλέοντα

ΟΠΩΣ ΣΤΟ ΠΑΙΞΙΜΟ, ΕΤΣΙ ΚΑΙ ΣΤΟ ΓΡΑΨΙΜΟ, Η ΑΝΕΣΗ ΕΙΝΑΙ ΔΙΚΟΠΟ ΜΑΧΑΙΡΙ. ΣΕ ΔΙΕΥΚΟΛΥΝΕΙ ΝΑ ΣΤΑΘΕΙΣ ΑΞΙΟΠΡΕΠΩΣ ΠΑΝΩ ΣΤΗ ΣΚΗΝΗ. ΣΕ ΕΜΠΟΔΙΖΕΙ ΝΑ ΠΡΟΧΩΡΗΣΕΙΣ. Η ΕΥΑ ΚΑΡΑΪΤΙΔΗ ΚΑΛΕΙΤΑΙ ΕΠΙΤΕΛΟΥΣ ΝΑ ΠΑΡΕΙ ΤΟ ΡΙΣΚΟ. ΝΑ ΣΚΟΝΤΑΨΕΙ Ή ΝΑ ΑΠΟΓΕΙΩΘΕΙ

Από μια πλευρά είναι κατάρη η στενή συνάφεια με τα βιβλία. Προσοχή. Δεν υμνώ τον πριμιτιβισμό στη γραφή ούτε απλώνω το χέρι σε κάθε αυτόκλητο Μακρυγιάννη. Εάν έχεις διατελέσει όμως δεινός αναγνώστης, χάνεις την αθωότητά σου νωρίς νωρίς και αποκτάς όλα τα ελαττώματα του «μικρομέγαλου». Κυρίως, μπαίνεις στον πειρασμό να μιμηθείς κάθεμανιέρα που σε έχει εντυπωσιάσει. Προτού καλά το πάρεις είδηση δεν διαφέρεις πλέον από χαμαιλέοντα. Εάν μάλιστα έχεις ταλέντο - είναι ακριβώς η σημερινή μας περίπτωση - γρήγορα λησμονείς ποιο ήταν το αρχικό, το δικό σου χρώμα.

Η Εύα Καραϊτίδη είναι ολιγογράφος. Στα σαράντα οκτώ της χρόνια έχει εκδώσει μόλις δύο λιπόσαρκες συλλογές διηγημάτων. Δυστοκία στη γραφή ή δυστοκία στην έκδοση; Ποιος ξέρει; Το γεγονός ότι είναι εγγονή και κόρη εκδοτών, καθώς κι εκδότρια η ίδια - ενός ιστορικού οίκου, του «Βιβλιοπωλείου της Εστίας» - σίγουρα περιπλέκει ακόμη περισσότερο το ερώτημα. Μήπως διστάζει να δημοσιεύσει,

όπως διστάζει κάθε άνθρωπος που «γνωρίζει», εκτός από την ευλογημένη τάξη των ηλιθίων; Τέρμα η **ψυχανάλυση**. Ας περιοριστούμε στα τεκμήρια που μας παρέχει. Στα βιβλία της. Στη δεύτερη συλλογή - «Για μία μόνο νύχτα Αθηναία» - αντιγράφει τα προτερήματα και τα ελαττώματα της πρώτης - «Ονειρεύομαι πως γλίτωσα». Σχεδόν ξεπατικωτούρα.

Η Καραϊτίδη είναι εγκεφαλική αφηγήτρια. Φλεγματική, για την ακρίβεια. Προσεγγίζει το αντικείμενό της έπειτα από έντονη - και συχνά εμπνευσμένη - διανοητική διεργασία. Εισχωρεί με το τρυπάνι της στις σκέψεις των ηρώων και τις μεταφέρει στο χαρτί, συνήθως με ραφινάτη, αλλά κάπου και με εκζητημένη, με «βαρυφορτωμένη» σκωπτική διάθεση. Της αρέσει να κοιτάζει πίσω από το φίλτρο της ειρωνείας, όχι μόνον τους άλλους, μα και τον εαυτό της.

Η επιθυμία, αλλά και η αναστολή της επιθυμίας - ο τρόμος μπροστά στην απώλεια του ελέγχου - βρίσκονται στο επίκεντρο. Όπου η ροή της συνείδησης κυριαρχεί - όπως στα διηγήματα «Πεταλούδες και Αράχνες», «Η Επανένταξη», «Εσπεριδοειδή» - τα καταφέρνει περίφημα. Όπου υπερισχύει ο μελοδραματισμός - όπως στην «Ανθοβολία» και στην «Ειρηνούλα» - τα καταφέρνει λιγότερο καλά. Αποτυγχάνει εκεί που συγκεράζει την ηθογραφία, ιδίως στα «ρεαλιστικά» διαλογικά μέρη, μ' έναν αμφίβολης ποιότητας συμβολισμό - όπως στη «Φωνή», στην «Ιστορία δύο λέξεων» και στη «Ζωή και ο θάνατος των συγγραφέων», το χειρότερο ίσως από τα διηγήματά της.

Η «Τελετουργία του Μασάζ», το εκτενέστερο, μπορεί να διαβαστεί και ως συρραφή τριών θεατρικών μονολόγων. Εδώ η Καραϊτίδη κρατάει το μέτρο. Δεν παρασύρεται από τις εκφραστικές ευκολίες, που εμφιλοχωρούν προπαντός στον μονόλογο της υπηρέτριας, και σκηνοθετεί υποδειγματικά την όλη «παράσταση», από το χαμηλών τόνων ξεκίνημα έως την απροσδόκητη κορύφωση. Καθώς κλείνουμε το δεύτερο βιβλίο της, έχουμε την αίσθηση πως διαβάσαμε τα διηγήματα - άλλοτε καλά, άλλοτε μέτρια - μιας φουρνιάς νέων διηγηματογράφων, όπου προσθέτει ο καθένας την προσωπική του πινελιά, αλλά δεν καταθέτει κανένας το προσωπικό του πάθος. Εν αναμονή λοιπόν της ημέρας που ο χαμαιλέοντας θα τολμήσει να μας δείξει το δικό του χρώμα.

01-02-2003

ΘΕΑΜΑΤΑ

ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΩΝ

«Ξανά ανάλυσέ το»: Σίκουελ της πρώτης επιτυχίας με τον μαφιόζο Ρόμπερτ ντε Νίρο να συνεχίζει την... **ψυχανάλυση** στον Μπίλι Κρίσταλ. Του Χάρολντ Ράμς [Αελλώ 3, Αθηνά (Αγ. Αναργ.), Αθήναιον, Αθήναιον Cinropolis 1, Αττικόν, Ανταμς 1, Αστέρια, Άτταλος, Βάρκιζα 1, Village Μαρούσι-Παγκράτι-Ρέντη, Διάνα, Κηφισιά 3, Μαργαρίτα 1, Μετροπόλιταν, Όσκαρ, Πάλας, Τρία Αστέρια, Φάληρο 2, Φοίβος, Χαιλάιφ).

29-01-2003

...το «Όταν έκλαψε ο Νίτσε» [MARIA ΧΟΥΚΛΗ](#)

Φαίνεται πως δεν διαλέγεις τα βιβλία, σε διαλέγουν εκείνα. Δύο φορές αγόρασα το «Όταν έκλαψε ο Νίτσε» και τις δύο φορές το ξέχασα στο βιβλιοπωλείο. Την τρίτη, μου το χάρισαν... Συγκλονιστικό! Μπορεί η λέξη - από την κακή χρήση - να έχει χάσει τη δύναμή της, αλλά το μυθιστόρημα του Irvin D. Yalom είναι σπουδαίο.

Κατ' αρχήν το εύρημα: στην καρδιά της Μεσευρώπης του 19ου αιώνα, στην αυτοκρατορική Βιέννη, συναντιούνται ο κορυφαίος Γερμανός φιλόσοφος Φρήντριχ Νίτσε και ο Αυστριακός γιατρός, ένας από τους πατέρες της **ψυχανάλυσης**, Γιόζεφ Μπρόιερ. Η μορφή τού Φρόυντ συμπληρώνει το ψηφιδωτό. Νίτσε και Μπρόιερ θα έρθουν κοντά με μια «συνωμοσία» που φέρει τη σφραγίδα μιας σαγηνευτικής γυναίκας, από εκείνες που αποτελούν τις ηγερίες διανοητών και καλλιτεχνών. Εκόντες άκοντες θα συρθούν σ' αυτήν τη γνωριμία που εξελίσσεται σε διαδικασία ψυχοθεραπείας και για τους δυο. Η υπαρξιακή φιλοσοφία και η **ψυχανάλυση** να κονταροχτυπιούνται, να αλληλοβοηθούνται, να έλκονται και να απωθούνται, ώσπου στο τέλος υποκλίνονται η μία στην άλλη. Οι ζωτικές συνιστώσες της ύπαρξης, ο θάνατος, η ελευθερία, η μοναξιά και η ανάγκη να δώσουμε νόημα στη ζωή μας ξεδιπλώνονται με εξαιρετικά συναρπαστικό τρόπο, μέσα από απολαυστικούς διαλόγους στο βιβλίο του Yalom.

Η φράση του Νίτσε «Γίνε αυτό που είσαι» με στοιχειώνει ακόμα...

25-01-2003

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΑΓΓΛΙΚΗ & ΕΛΛΗΝΙΚΗ

1. Activities of the Mental Health Section of the Royal National Foundation, December 1956-July 1958.
2. Altman N. (1995), The analyst in the Inner city, The Analytic Press
3. Balint, M. (1966), Psychoanalysis and medical practice, *Int. J. Psychonal. Vol. 47, p.p. 54- 62*
4. Bettelheim, B (1982), Freud and man's soul, London Penguin
5. Bowlby J (1987), Separation: Anxiety and Anger, London, Pelican
6. Butts H. (1971), Psychoanalysis, the Black community and mental Health, in *Contemporary Psychoanalysis, vol. 7, p.p. 147-152*
7. Cooper, R & oth. (1989). Thresholds between philosophy and psychoanalysis, London, Fab
8. Daniels, E. G. (1971-72). History of The Association for Psychoanalytic Medicine and The Columbia Psychoanalytic Clinic. In Bulletin of the APM, V. 11, No 1,2,3.
9. De Mijola, A. (2002) Dictionnaire international de la psychanalyse, vol. 1,2, Paris, Colmann Levy
10. Gay, P (1988). A life for our time, London, Papermac
11. Gedo J (1991) The biology of clinical encounters, psychoanalysis as a science of mind, The Analytic Press
12. Greenberg, R, Fisher, S (1996). Freud scientifically reappraised, USA, John Wiley& Sons Inc
13. Hughes, J. (1989). Reshaping the psychoanalytic domain, USA, University of California Press
14. Jaccard Roland. (1985). Freud. Μτφ. Πάλλη Ι. & Χατζηδόμου Κ. Αθήνα: Χατζηνικολή
15. Jackson M., Williams P, (1994), Unimaginable Storms, Karnac
16. Johnson, H. A. (2001). The Balint Movement in America. Family Medicine, 2001; 33(3):174-177.
17. Jones E. (2003). S. Freud: η ζωή και το έργο του. Μτφ. Κομνηνός Ξ. Αθήνα: Ίνδικτος
18. Kalogeropoulou E., Matathia P. (1967). A Study of 46 Psychotherapy Cases from the Adult Counseling and Psychiatric Service of the C.M.H.R. Center For Mental Health and Research. Athens, Greece.
19. Knight Aldrich, C. (1971), Some issues in community mental health-psychoanalysis and community psychiatry, in *Contemporary Psychoanalysis, vol. 7 p.p. 138-145*

20. Kontos, I., Manolopoulos, S., Kouretas, N. (1992) *Psychoanalysis International: A guide to Psychoanalysis throughout the World, Volume 2 America, Asia, Australia, and Further European Countries: Greece*. Edited by Peter Kutter. Sonderdruck.
21. LALANDE A. «ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ» ΕΚΔ. ΠΑΠΥΡΟΣ 1955
22. Lanteri- Laura, G., (2006), *Το αντικείμενο της ψυχιατρικής και το αντικείμενο της ψυχανάλυσης, περιοδικό σύντασις, τ.3, σλ. (6-20)*
23. Laplanche J., Pontalis J-P. (1986). *Το λεξιλόγιο της Ψυχανάλυσης*. Κέδρος: Αθήνα.
24. Liberakis, E.A. (1966). *Group Techniques in a Therapeutic Club*, Center for Mental Health and Research. First Athenian Symposium on Group Techniques, December 14-16, Athens.
25. LIDEL- SCOTT 1948 «ΜΕΓΑ ΛΕΞΙΚΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ» ΑΘΗΝΑΙ
26. Lohmann H. M. (2006), Φρόυντ, Αθήνα, Πλέθρον
27. Luchina I. (1975), *The medical- psychiatric interconsultation, in Contemporary Psychoanalysis, vol. 11, p.p. 104-108*
28. Major R. & Talagrand C. (2007). Freud. Μτφ. Κουκούλη Ε. & Πίγκου Α. Αθήνα: Κασταλία.
29. Mannoni, M. (1992). *Η θεωρία ως επινόηση (Freud, Groddeck, Winnicott, Lacan)*, μτφ. Σπανός Γ., επιμ. Παπαευθυμίου Δ. Αθήνα: Πλέθρον «Θεωρία και Κοινωνία».
30. Mannoni, O., (1993), Φρόυντ, Αθήνα, Εστία
31. Moscovici, S. (1999). *Η Ψυχανάλυση, η εικόνα της και το κοινό της*, επιμ. Μαντόγλου Α., μεταφρ. Κολώνιας Μ. Αθήνα: Οδυσσέας.
32. Novey S. (1958), *The meaning of the concept of mental representation of objects, in Psychoanalytic Quarterly, vol. 27, p.p. 57- 68*
33. Parker, I (1997). *Psychoanalytic culture*, London Sage
34. Pipineli-Potamianou A., Tavlaridou A. (1961). *Seminars for Professional People*, Center For Mental Health and Research. VI International Congress on Mental Health, Paris 30/8-5/9/1961 (Athens 1961).
35. Roudinesco, E Plon, M (1997). *Dictionnaire de la psychanalyse*, Paris, Fayard
36. Sakalaki M. & Kazi S. (2008), *valuing and representing information the paradox of undervaluing information and overvaluing information producers*, Journal of Information Science Online First, 11/2008
37. Searles H. (1986) *Collected Papers on Schizophrenia and related subjects*, Karnac
38. Shapiro, E editor (1997). *The Inner World in the Outer World Psychoanalytic perspectives*, USA, Yale University Press
39. Stanton, M (1990). *Sandor Ferenczi, Reconsidering Active Intervention*, London, Fab

40. Tzavaras A., Papagounos G., (1990). The development of Freudian Theory: The role of the “center” and the “excentric” in theory production and diffusion, in *Greek Studies in the Philosophy and History of Science*, Kluwer Academic Publishers, p.p.227- 237
41. Tzavaras A., Ploumbidis D., Asser A., (2007)Greek psychiatric patients during world war II and the greek civil war, 1940- 1949, *international Journal pf mental Health*, vol. 36, no. 4, pp. 57- 66
42. Wadeson R. (1975), *Psychoanalysis in Community Psychiatry: Reflections on some theoretical implications*, in *Contemporary Psychoanalysis*, vol. 23, p.p. 177-189
43. Weber, S (1982). *The legend of Freud*, USA, Stanford University Pres
44. Winter, S (1999). *Freud and the institution of psychoanalytic knowledge*, USA, Stanford University Press
45. D. Winnicot, (1954) Μεταψυχολογικές και κλινικές όψεις της παλινδρόμησης μέσα στο ψυχαναλυτικό πλαίσιο. Στο από την παιδιατρική στην ψυχανάλυση Αθήνα, Καστανιώτης 2002, σλ. (;;;)
46. Woodbury, M. (1967). Object relations in the psychiatric hospital, *Int. J. Psychonal. Vol. 48*, p.p. 83- 86
47. Αγριαντώνη, Χ. (1997). Η κατασκευή του ιστοριογραφικού έργου: πραγματικότητα, εξιστόρηση και κατανόηση. Εκ των υστερών, τ.1, σλ (183-197)
48. Αϊζενστάϊν- Αβέρωφ Μ., (2006), Για τη νεωτερικότητα ορισμένων φροϋδικών εννοιών, εφημερίδα ΑΥΓΗ 02.11.2006
49. Αλεξανδρή Αθηνά, MD, (2008) Βία σε εποπτείες, σε παιδιά, εφήβους και ενήλικες, Ιατρικές εκδόσεις Π. Χ. Πασχαλίδης
50. Αλεξανδρή, Β. (2003). Ψυχιατρική περίθαλψη στο σπίτι του αρρώστου. Στο: Αποασυλοποίηση και η σχέση της με την Πρωτοβάθμια Περίθαλψη, συντονιστής έκδοσης Δ. Δαμίγος, Αθήνα: Παπαζήση, σλ (81- 85)
51. Αμπατζόγλου, Γ. (2002). Παρατηρώντας το ψυχαναλυτικό τοπίο. Περιοδικό Εκ των υστερών, τ. 8, σλ (104- 114)
52. Άντλερ, Α. (χ.χ.). Συγκριτική ατομική ψυχολογία και ψυχοθεραπεία, μτφ. Κ. Δ. Κωνσταντινίδης, Αθήνα
53. Άντλερ, Α. (1951). Το συναίσθημα της μειονεκτικότητας και ο φόβος του σεξουαλικού συντρόφου, μτφ. Κ. Α. Μερναίος- Μ. Ζωγράφου, Αθήνα: Κλασσικά βιβλία
54. Ariel, M. (1929). *Η θεωρία του Freud και η καλλιτεχνική δημιουργία*, μτφ. Α. Βαγενάς, *Νέοι Ρυθμοί*, τ.6, σλ (166- 170)
55. Ασλανίδης, Ε. (2006). Μαρία Βοναπάρτη: Une femme d’action. Στο: Μαρία Βοναπάρτη: πρόσωπο της Ιστορίας και της Ψυχανάλυσης, επιμ. Γ. Βασιλαματζής, Γ. Μανιαδάκης, Δ. Ρήγας, σλ (89-111), Αθήνα: Κέδρος.
56. Ασλανίδης, Ε. Γ. (1984). Ψυχανάλυση και Ελλάδα, Στο: Ψυχανάλυση και Ελλάδα, Στοιχεία, θέσεις, ερωτήματα, επιμ. Τζαβάρας Θ. Αθήνα: Εταιρία

- Σπουδών (Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, ιδρυτής Σχολή Μωραΐτη), Βιβλιοθήκη Γενικής Παιδείας, σλ (131- 146)
57. Ατζινά, Λ. (2004). Η μακρά εισαγωγή της ψυχανάλυσης στην Ελλάδα. Αθήνα: Τρίαψις Λόγος-Εξάντας.
 58. Βαγενάς, Ν. (1998). *Μαρξισμός και ψυχανάλυση. Ένα πρώιμο κείμενο, Εκ των υστέρων*, τ.2, σλ 322- 329
 59. Βασιλιάς, Α. (2003). Ψυχανάλυση. Θεραπευτικό πλαίσιο και θεσμοί. Εκ των υστέρων, τ. 9, σλ (111- 124)
 60. Βασλαματζής, Γ. (1983). Ψυχιατρική και κυρίαρχη ιδεολογία. Σκέψεις από την ανασκόπηση ενός Ελληνικού περιοδικού ψυχιατρικής της περιόδου 1906-1910, *Περιοδικό Σύγχρονα Θέματα*, τ.;;;; σλ. (107- 111)
 61. Βασλαματζής, Γ. (2000). Ανάμεσα στη σύγχυση και τη δημιουργικότητα: εισαγωγή. Στο: Ανάμεσα στη σύγχυση και τη δημιουργικότητα: ψυχανάλυση και οριακός ασθενής, επιμ. Γ. Βασλαματζής. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σλ. (13- 20)
 62. Βασλαματζής, Γ. (2000). Η διαδικασία της ψυχαναλυτικής ψυχοθεραπείας του οριακού καταθλιπτικού ασθενή. Στο: Ανάμεσα στη σύγχυση και τη δημιουργικότητα: ψυχανάλυση και οριακός ασθενής, επιμ. Γ. Βασλαματζής. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σλ (99- 118)
 63. Βασλαματζής, Γ. (2000). Ψυχανάλυση και εκπαιδευτικοί θεσμοί. *Ελευθεροτυπία*, Βιβλιοθήκη, 11/02/2000
 64. Βασλαματζής, Γ. (2005). Θεωρία και πρακτική στη δημιουργία ενός ψυχοδυναμικού πλαισίου για οριακούς ασθενείς. Στο: Ο οριακός ασθενής: Ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία σε κλινικό πλαίσιο. Κείμενα-επιμέλεια Βασλαματζής Γ., Ζερβής Χ., Ιωάννοβιτς Ε., Κοκκώση Μ., Λαμνίδης Ν., Τσάνη Χ., Χατζηανδρέου Μ. κείμενα συζήτησης Καραμανωλάκη Χ., Μανιαδάκης Γ., Παναγιωτοπούλου Β., Συνοδινού Κ. Αθήνα: Καστανιώτης, σλ (37- 49)
 65. *Εκ των Υστέρων* (2007), Βεργοπούλου Θ. *Περιοδικό Εκ των Υστέρων*, τ.15, σλ. 208
 66. Βλαχάκη, Ε. (χ.χ.)Από την φρενοπάθεια στην ψυχική υγιεινή: Το πείραμα του Ελληνικού Κέντρου Ψυχικής Υγιεινής και Ερευνών, έντυπο του κέντρου
 67. Βοναπάρτη, Μ. (1944). Η λανθάνουσα νεκροφιλία στο έργο του Έντγκαρ Πόε, μτφ. Α. Δρακουλίδη, πρόλογος Α. Εμπειρίκου, Αθήνα, Κορυδαλλού
 68. Βοναπάρτη, Μ. (2003). Ταύτιση κόρης και πεθαμένης μητέρας. Αθήνα: Άγρα (ανατύπωση). Πρώτη δημοσίευση Αθήνα, 1984.
 69. Θ. ΒΟΣΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥ «ANTIAEΞΙΚON» (x.x.)
 70. ΓΙΑΝΝΑΡΗ Α. 1920 «ΛΕΞΙΚON ΕΛΛΗΝΙΚON», ΣΙΔΕΡΗΣ
 71. Γιαννήρης, Μ. (1970). Συμβολή εις την ψυχοδυναμικήν διερεύνησιν του σχιζοφρενικού παραληρήματος: η ερμηνεία του παραληρήματος τριών περιπτώσεων σχιζοφρενικής ψυχώσεως υπό το πρίσμα των ψυχαναλυτικών απόψεων. Αθήνα.

72. Γιαννήρης Μ. (1898). Αι φρενοπάθειαι εν Ελλάδι. Μελέτη επί στατιστικών και κλινικών παρατηρήσεων. Στο Καραβάτος, Α., Πλουμπίδης, Δ.Ν. & Χριστοδούλου, Γ.Ν. επιμ. (2006). Ανθολόγιο ελληνικών ψυχιατρικών κειμένων. Αθήνα: βήτα medical arts. Σλ. (204- 210)
73. Γιουνγκ, Κ. (1950), Εισαγωγή στην αναλυτική ψυχολογία, μτφ. Κ. Α. Μεραναίος- Μ. Ζωγράφου, Αθήνα, Τσόγκας
74. Γιουνγκ, Κ. (1954), Ψυχολογικοί τύποι, μτφ. Κ. Α. Μεραναιος- Μ. Ζωγράφου, Αθήνα, Μαρή
75. Γιουνγκ, Κ. (1956), Η ψυχολογία του ασυνειδήτου, μτφ. Κ. Β. Νικολάου, Αθήνα, Καραβίας
76. Γκουγκουλής, Ν. (2004). Μικρή συμβολή για μια συζήτηση με θέμα την ιστορία του ψυχαναλυτικού κινήματος στην Ελλάδα. Εκ των υστερών, τ. 12, σλ (134- 147)
77. Γκουγκουλής, Ν. (2006). Η θεσμική παρουσία της Μαρίας Βοναπάρτη. Στο: Μαρία Βοναπάρτη: πρόσωπο της Ιστορίας και της Ψυχανάλυσης, επιμ. Γ. Βασιλαματζής, Γ. Μανιαδάκης, Δ. Ρήγας. Αθήνα: Κέδρος, σλ (113- 130)
78. Γκουγκουλής, Ν. (2006). Ο Κ. Καστοριάδης στο λαβύρινθο των θεσμών. Ομιλία στο Διεθνές Συμπόσιο για την Ιστορία της Ψυχανάλυσης «Ιστορία και Λειτουργία των Μύθων στην Ψυχανάλυση». Αθήνα.
79. Γκρίνσον Ρ., (2002). Η τεχνική της ψυχανάλυσης: θεωρία και πράξη, Καστανιώτης.
80. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α. (1958) «ΜΕΓΑ ΛΕΞΙΚΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ»
81. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Β. (1970) ΝΕΟΝ ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ ΕΚΔ. ΓΙΟΒΑΝΗΣ 1970
82. Δρακουλίδης, Ν. Ν. (1930). Η σεξουαλική διαπαιδαγώγησις, ε' εκδ. 1934, Αθήνα, Παπαδογιάννης
83. Δρομοκαΐτειο Θεραπευτήριο, 1887-1987, Εκατό Χρόνια Κοινωνικής Προσφοράς. Παπής, Κ. Χ., Τσικής, Ν. Γ. & Ρομποτής, Ν. Α. (εκδ. επιτροπή). Παππά, Δ. Β. (επιμ.). Αθήνα: Fotounica ΕΠΕ.
84. Δύσκολος Δρόμος. (2006). Έντυπο της Εταιρίας Κοινωνικής Ψυχιατρικής και Ψυχικής Υγείας, Τεύχος 1.
85. ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΠΑΠΥΡΟΣ ΛΑΡΟΥΣ ΜΠΡΙΤΑΝΙΚΑ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΥΡΟΣ 1996
86. ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ (x.x.) ΕΚΔ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗ
87. Ελληνικό Κέντρο Για Την Ψυχική Υγεία Και Θεραπεία Του Παιδιού Και Της Οικογένειας Το Περιβολάκι. Ενημερωτικό φυλλάδιο του Κέντρου.
88. *Εκ των Υστέρων (1999), Η Άννα Φρόυντ στην Αθήνα, εκτός σειράς, σλ. 96- 106*
89. Ελληνική Εταιρεία Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας (ΕΕΨΨ), (1986), *Καταστατικό*, Αθήνα
90. Ελληνική Ψυχαναλυτική Εταιρεία (ΕΨΕ), (1984), *Καταστατικό*, Αθήνα

91. Εμπειρίκος, Α. (1963), *Μαρία Βοναπάρτη, Εποχές*, τ.6, σλ.36- 42, τ.7, σλ. 52- 54. τ.8, σλ. 50- 54
92. Εμπειρίκος, Α. (2001). Μία περίπτωση ιδεοψυχαναγκαστικής νευρώσεως με πρόωρες εκσπερματώσεις και άλλα ψυχαναλυτικά κείμενα, επιμ. Κούριας Γιώργος, επίμετρο Θ. Τζαβάρας, Γ. και Ε. Κούρια, μετάφρ. από τα Γαλλικά Αλόη Σιδέρη. Αθήνα: Άγρα.
93. ΕΠΙΤΟΜΟ ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΚΟ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ ΗΛΙΟΥ, (x.x.) ΕΚΔ. ΗΛΙΟΥ ΑΘΗΝΑ.
94. Εταιρία Κοινωνικής Ψυχιατρικής και Ψυχικής Υγείας, 20 χρόνια λειτουργίας της Κινητής Ψυχιατρικής Μονάδας Ν. Φωκίδας, 1981-2001 (2001). επιμ. Φραγκούλη, Α. & Σακελλαρόπουλος, Π. Άμφισσα.
95. Ζαβιτζιάνος, Γ. (1984). Ένα κείμενο και προσωπικές αναμνήσεις. Στο: Ψυχανάλυση και Ελλάδα, Στοιχεία, θέσεις, ερωτήματα, επιμ. Τζαβάρας Θανάσης. Αθήνα: Εταιρία Σπουδών (Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, ιδρυτής Σχολή Μωραΐτη), Βιβλιοθήκη Γενικής Παιδείας, σλ (29- 34)
96. Ζαβιτζιάνος, Γ. (1990). Το αντικείμενο στο φετιχισμό, στην ομοιοφυλενδυσία και στην παρενδυσία. Στο: Ψυχαναλυτικά κείμενα, Ελληνική Ψυχαναλυτική Εταιρία. Αθήνα: Νεφέλη, σλ (109- 132)
97. Ζαβιτζιάνος, Γ. (1946). *Αι συναισθηματικά καθυστερήσεις της παιδικής ηλικίας και ο ρόλος της σεξουαλικότητας. Αθήνα, το Τετράδιο*
98. Ζαβιτζιάνος, Γ. (1997). *Επί του ψυχικής προελεύσεως σπάσματος των συγγραφέων. Τετράδια Ψυχιατρικής, Νο 53, σλ. 20-26*
99. Ζαβιτζιάνος, Γ. (1940). *Η ωφελιμότης της ψυχοαναλυτικής μεθόδου κατά τας ψυχονευρωτικές εκδηλώσεις της παιδικής ηλικίας. Κλινική τ. 12, σλ. 323- 326*
100. Ζεβελάκης, Γ. (2006). Το πέταγμα του μαραμπού από το ντιβάνι στο κατάντρομα. Στο: Μαρία Βοναπάρτη: πρόσωπο της Ιστορίας και της Ψυχανάλυσης, επιμ. Γ. Βασιλαματζής, Γ. Μανιαδάκης, Δ. Ρήγας. Αθήνα: Κέδρος, σλ (51- 54)
101. Ζερβής, Χ., Κωστούλας Γ., Μανωλόπουλος Σ., Ποταμιάνου Α., Σαββοπουλος Σ., (2003). Πέντε ψυχαναλυτές μιλούν για τη σχέση ψυχανάλυσης και ψυχαναλυτικής ψυχοθεραπείας, Καστανιώτης
102. Ζίγκμουντ Φρόυντ, Ο πατέρας της ψυχανάλυσης. Ιστορικά ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, τ. 271. 3/02/2005
103. Ζουράρις, Γ. (1929). Ψυχοανάλυσις και ψυχοβιολογία: συνοπτική έκθεσις των δυο αντιπάλων θεωριών, Θεσσαλονίκη, Εκδ. Ι. Λημνίδου, και Α. Σισκάκη
104. Ιμβριώτης, Γ. (1922). Ψυχανάλυση. Έκθεση των θεωριών του S. Freud, Αθήνα, Αθηνά
105. Ιμβριώτης, Γ. (1931). Η παθολογική μνήμη, ψυχολογική μελέτη, Αθήνα, Λαμπροπούλου
106. Ιστορίες για την Ψυχανάλυση. Ελευθεροτυπία, Βιβλιοθήκη, 11/02/2000

107. Καλαμαράς, Β. Κ. (1986). Ελληνικές μεταφράσεις έργων του Σίγκμουντ Freud (1925-1986). Διαβάζω, δεκαπενθήμερη επιθεώρηση του βιβλίου, τ. 150. Αθήνα, σλ (63- 64)
108. Καλούτσης, Α. (1995). Ψυχανάλυση και Ψυχολογία: βασικές αρχές της αναλυτικής ψυχολογίας, έκθεση και κριτική. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας.
109. Κατερέλος Γ. (2002). Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα, σημειώσεις Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Ψυχολογίας
110. Καραβάτος, Α., Πλουμπίδης, Δ.Ν. & Χριστοδούλου, Γ.Ν. επιμ. (2006). Ανθολόγιο ελληνικών ψυχιατρικών κειμένων. Αθήνα: βήτα medical arts.
111. Καραμανωλάκη, Χ. (2005). Θεραπευτικά ταξίδια. Στο: Ο οριακός ασθενής: Ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία σε κλινικό πλαίσιο. Κείμενα-επιμέλεια Βασλαματζής Γ., Ζερβής Χ., Ιωάννοβιτς Ε., Κοκκώση Μ., Λαμνίδης Ν., Τσάνη Χ., Χατζηανδρέου Μ. κείμενα συζήτησης Καραμανωλάκη Χ., Μανιαδάκης Γ., Παναγιωτοπούλου Β., Συνοδινού Κ., Αθήνα: Καστανιώτης, σλ (159- 168)
112. Καραμανωλάκη, Χ. (2007). Κατασκευάζοντας, εκ των υστέρων Προβληματισμοί στην Ψυχαναλυτική Κατασκευή. Στο: Ψυχαναλυτική σκέψη, επιστημολογία και διεπιστημονικότητα, επιμ. Σολδάτος Κ. & Βασλαματζής Γ. Αθήνα: βήτα Ιατρικές Εκδόσεις, σλ (75- 86)
113. Καραμανωλάκης, Β. (2000). Ιστορία και Ψυχανάλυση, μια αμφιθυμική σχέση. Ελευθεροτυπία, Βιβλιοθήκη, 11/02/2000
114. Καραπάνου, Φ. (1990). Ταυτότητα και ταυτίσεις στο διήγημα του J. Joyce Ένα μικρό σύννεφο. Στο: Ψυχαναλυτικά κείμενα, Ελληνική Ψυχαναλυτική Εταιρία. Αθήνα: Νεφέλη, σλ (133- 158)
115. Καραπάνου, Φ. (1992). Πρωταρχικός ναρκισσισμός: σκέψεις και ερωτήματα γύρω από έναν όρο. Στο: Ίχνη. Αφιέρωμα: πενήντα χρόνια από τον θάνατο του Freud, Κείμενα Ελλήνων και Γάλλων ψυχαναλυτών, επιμ. Αλεξανδρίδης Αθ., Ζαχαρακοπούλου Εύη. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, σλ (77- 86)
116. Καστοριάδης, Κ. (1978). Κείμενα 7. Τα Σταυροδρόμια του Λαβύρινθου. Τομανάς, Β. έκδοση-μετάφραση. Θεσσαλονίκη.
117. Καστοριάδης, Κ. (1992). Η ψυχανάλυση και το πρόταγμα της αυτονομίας. Στο: Ίχνη. Αφιέρωμα: πενήντα χρόνια από τον θάνατο του Freud, Κείμενα Ελλήνων και Γάλλων ψυχαναλυτών, επιμ. Αλεξανδρίδης Αθ., Ζαχαρακοπούλου Εύη. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, σλ (291- 305)
118. Καστοριάδης, Κ. (1996). Ψυχανάλυση και κοινωνία. Στο: Από την ψυχαναλυτική θεωρία στις ψυχαναλυτικές πρακτικές, σεμινάριο στο Γαλλικό Ινστιτούτο, Αμπατζόγλου, Γ. και Αποστολακέας, Χ. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
119. Καστοριάδης, Κ. (1996). Ψυχανάλυση και κοινωνία. Στο: Από την ψυχαναλυτική θεωρία στις ψυχιατρικές πρακτικές: σεμινάριο στο Γαλλικό Ινστιτούτο, τ. 1, Αμπατζόγλου, Γ., Αποστολακέας, Χ. Θεσσαλονίκη: University Studio Press, σλ (125- 146)

120. Καστοριάδης, Κ. (2001). Για μια ζωή χωρίς τοτέμ, ο Κ. Καστοριάδης μιλάει για την ψυχανάλυση, Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία 9.12.2001, σλ. (36-37)
121. Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής, Πεπραγμένα 1956-1976, (1976), Αθήνα
122. Κουγιουμτζάκης, Γ. (1996). Η ψυχολογία και ο φθόνος της φυσικής. Στο: Η ψυχολογία στην Ελλάδα σήμερα (Από ένα συνέδριο στο Πάντειο Πανεπιστήμιο 19-20 Μαΐου 1994), επιμ. Τσαλίκोगλου Φωτεινή. Αθήνα: ΠΛΕΘΡΟΝ, σλ (39- 68).
123. Κουρέτας, Δ. (1928). *Η ψυχανάλυσις, (ψυχολογία του ασυνειδήτου), Ελληνική Ιατρική, τ. 2, σλ. 200- 222*
124. Κουρέτας, Δ. (1934). Ερείσματα και κατευθύνσεις της συγχρόνου ψυχιατρικής. Στο Καραβάτος, Α., Πλουμπίδης, Δ.Ν. & Χριστοδούλου, Γ.Ν. επιμ. (2006). Ανθολόγιο ελληνικών ψυχιατρικών κειμένων. Αθήνα: βήτα medical arts
125. Κουρέτας, Δ. (σε συν. με το Δ. Μωραΐτη), (1935), *Επί της περιπτώσεως πολλαπλής οικογενειακής ανθρωποκτονίας, Ατομική Ψυχολογία, τ. 2, σλ. 33-45*
126. Κουρέτας, Δ. (1935), *Επί περιπτώσεως παιδικής νευρώσεως, Ατομική Ψυχολογία τ.6, σλ. 23-33*
127. Κουρέτας, Δ. (1984). Αναμνήσεις διά την ψυχανάλυσιν εις την Ελλάδα. Στο: Ψυχανάλυση και Ελλάδα, Στοιχεία, θέσεις, ερωτήματα, επιμ. Τζαβάρας Θανάσης. Αθήνα: Εταιρία Σπουδών (Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, ιδρυτής Σχολή Μωραΐτη), Βιβλιοθήκη Γενικής Παιδείας, σλ (35-40)
128. Κουρέτας, Δ. Θ. (1975). Ψυχανάλυσις – Ψυχιατρική- Νευρολογία, εκλόγιον εξ ερευνών και μελετών, επί θεμάτων Ψυχανάλυσεως – Νευρολογίας – Ψυχιατρικής – Ψυχοβιογραφίας – Ιστορίας της Ιατρικής (1924-1974), Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής. Αθήνα: Γρηγόριος Κ. Παρισιάνος.
129. Κούρια, Έ., & Κούριας, Γ. (1984). Μια περίπτωση ψυχαναλυτικής πρακτικής μαζί με υπερρεαλιστικές περιπλανήσεις. Στο: Ψυχανάλυση και Ελλάδα, Στοιχεία, θέσεις, ερωτήματα, επιμ. Τζαβάρας Θανάσης. Αθήνα: Εταιρία Σπουδών (Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, ιδρυτής Σχολή Μωραΐτη), Βιβλιοθήκη Γενικής Παιδείας, σλ (107- 130)
130. Κριαρά, Ε., (1995) «Νέο ελληνικό Λεξικό της σύγχρονης δημοτικής», Εκδοτική Αθηνών
131. Κωνσταντινίδης, Κ. Δ. (1931). Η ψυχανάλυσις ή η ψυχολογία του ασυνειδήτου, Αθήνα, Χρονοπούλου
132. Κωνσταντινίδης, Κ. Δ. (1933). *Η ψυχανάλυσις, Κλινική, τ.22, σλ.451-455, τ.23, σλ.472- 476*
133. Κωνσταντινίδης, Κ. Δ. (1946). Η ψυχολογία του πολέμου, Αθήναι, Κλεισιούνης
134. Λειβαδίτης, Μ. (1994). Δομές και λειτουργία των ψυχιατρικών υπηρεσιών στη Θράκη. Στο: Εγχειρίδιο Ψυχιατρικής Ενηλίκων: Στοιχεία Κοινωνικής Ψυχιατρικής και Εφαρμογές της στην Ελλάδα, Lemperiere T., Feline A., Gutmann A., Ades J., Pilate C. τόμος Α΄, υπεύθυνος έκδοσης Παναγιώτης

- Σακελλαρόπουλος, επιμελητής έκδοσης Λειβαδίτης Μιλ. Αθήνα: Ιατρικές εκδόσεις Λίτσας, σλ (319- 336)
135. Λειβαδίτης, Μ. (2003). Οι ψυχιατρικές υπηρεσίες στο Νομό Έβρου. Στο: Αποασυλοποίηση και η σχέση της με την Πρωτοβάθμια Περίθαλψη, συντονιστής έκδοσης Δημήτρης Δ. Αθήνα: Παπαζήση, σλ (154- 164)
 136. ΛΕΞΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ UNESCO 1972 ΕΚΔ. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ
 137. ΛΕΞΙΚΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ, 1933 ΑΘΗΝΑΙ ΕΚΔ. ΠΡΩΙΑ
 138. «ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ», (χ.χ.) ΕΤΑΙΡΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
 139. ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ (1998) Α.Π.Θ. ΙΝ-ΤΟ ΝΕΟΕΛ. ΣΠΟΥΔΩΝ, ΙΔΡΥΜΑ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ
 140. Λεούση Χ. Μιχαλοπούλου Α., (1968), Ψυχολογικά δεδομένα εκ της μελέτης περιπτώσεων σχολικής φοβίας. Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής και Ερευνών, Αθήνα
 141. Λεφόρ Ρ. (1996), Η γέννηση του άλλου Αθήνα Εστία
 142. Λιάκος, Α. (1995). Εισαγωγή: κοινωνική και κοινοτική ψυχιατρική. Στο: Εγχειρίδιο Ψυχιατρικής Ενηλίκων: Στοιχεία Κοινωνικής Ψυχιατρικής και Εφαρμογές της στην Ελλάδα, Lemperiere T., Feline A. και συνεργάτες, τόμος Β΄, υπεύθυνος έκδοσης Παναγιώτης Σακελλαρόπουλος, επιμελητής έκδοσης Λειβαδίτης Μιλ. Αθήνα: Παπαζήση, σλ (389- 403)
 143. Λογοτεχνία και ψυχανάλυση (1987). Ντυράν Μαρσέλ, επιμ. Διαβάζω: Ψυχανάλυση και Λογοτεχνία, δεκαπενθήμερη επιθεώρηση του βιβλίου, τ. 163, σλ (12- 47)
 144. Λυκέτσος, Γ. Κ. (1950). Επί της δι΄ απασχολήσεως θεραπείας εν τω Δρομοκαϊτείω Θεραπευτηρίω. Στο Καραβάτος, Α., Πλουμπίδης, Δ.Ν. & Χριστοδούλου, Γ.Ν. επιμ. (2006). Ανθολόγιο ελληνικών ψυχιατρικών κειμένων. Αθήνα: βήτα medical arts
 145. Λυκέτσος, Γ. Κ. (1998). Το μυθιστόρημα της ζωής μου. Αθήνα: Γαβριηλίδης.
 146. ΜΑΚΡΗ Κ. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΟΡΩΝ & ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ, (χ.χ.) ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ/ ΙΡΙΣ
 147. Μαννόνι, Ο. (1993). Freud. Μετ. Βουδούρη Α. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας.
 148. Μανωλόπουλος, Σ. (χ.χ.) Τα πολιτικά γεγονότα σε μια Ψυχαναλυτική Εταιρεία (Το παράδειγμα των Αντιθέσεων Α. Freud/ Μ. Klein. Η συμβολή του Winnicott), Εγκέφαλος.
 149. Μαούτσος Β. (1994), Οι «οδηγίες» για Ψυχοθεραπευτικές/ Ψυχαναλυτικές Εταιρείες: Σχολιάζοντας τη Βρετανική Συνομοσπονδία Ψυχοθεραπευτών. Στο *Ψυχανάλυση και Ψυχοθεραπεία, τ.1, σλ (217- 226)*
 150. Μαούτσος Β. (1994), Τι ψυχανάλυση; Στο *Ψυχανάλυση και Ψυχοθεραπεία, τ.2, σλ (9- 12)*

151. Μαρινοπούλου Μ. Ψυχοθεραπευτική Προσέγγιση του Εξαρτημένου Ατόμου. Ενημερωτικό φυλλάδιο του Κέντρου Εφήβων 18 Άνω.
152. Μαρινοπούλου, Μ. και Κεφάλας, Π. (επιμ.) (2004). Η Εξαρτητική Διαδικασία: Κείμενα για τη χρήση τοξικών ουσιών. Αθήνα: Χατζηνικολή.
153. Μαρκίδης, Μ. (1998). *Μαρτυρία, δυο κείμενα του Μ. Μαρκίδη, Η Ψυχανάλυση, τ.3, σλ.552-556*
154. ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ 1928 ΠΥΡΣΟΣ
155. Μητροσύλη, Μ. (2001). Θεσμικά όρια- οριακοί θεσμοί. Εκ των υστερών, τ. 6, σλ (149- 165)
156. Μια συνομιλία του Ρ. Gay με την Ε. Πατρικίου, εφημερίδα ΑΥΓΗ 02.11.2006
157. Μπαζαρίδης, Κ. (επιμ.) (1990). Ελληνική Ψυχαναλυτική Εταιρία: Ψυχαναλυτικά κείμενα, Αθήνα: Νεφέλη.
158. Μπαλτάς Α., (1999), είναι η ψυχανάλυση επιστήμη; Εκ των υστέρων, τ.3, σλ (147- 163)
159. Μπαλτάς Α., (2004), Το μήλο του Freud και το ασυνείδητο του Νεύτωνα, Τρίαψις λόγος, Εξάντας.
160. Γ. Μπαμπινιώτη, (1998) «Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας», Κέντρο Λεξικολογίας
161. Μπόμπος, Φ., Καραμανωλάκη, Χ., Χαλκούση, Γ. (1994). Ψυχοδυναμική προσέγγιση της ψυχιατρικής πρακτικής σε συμβουλευτική υπηρεσία: Συμβουλευτικό Ψυχιατρικό Τμήμα Ενηλίκων Αθηνών, Συμβουλευτικό Ψυχιατρικό Τμήμα Ενηλίκων Πειραιώς, Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής. Θέματα Προληπτικής Ψυχιατρικής. Αθήνα: Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής.
162. Μωραΐτης, Γ. (1990). Επανεξέταση των φοβιών ως ο φόβος του αγνώστου. Στο: Ψυχαναλυτικά κείμενα, Ελληνική Ψυχαναλυτική Εταιρία, σλ (233- 262) Αθήνα: Νεφέλη.
163. Μωραΐτης, Γ. (2003). Κάτω από τη σκιά του πατέρα μου. Στο: Η ψυχανάλυση στον 21ο αιώνα, επιμ. Βασιλαματζής Γ., Χαμπέρης Ν., Φαλάρας Β., Κατσούλας Δ. Αθήνα: Παπαζήση, σλ (57-73).
164. Μωραΐτης, Δ. Γ. (1928), Η ψυχανάλυσις και αι εφαρμογαί αυτής εις την αγωγήν. Αθήναι, Μεταξουδάκης
165. Μωραΐτης, Δ. Γ. (1930), Η ατομική ψυχολογία και αι εφαρμογαί αυτής εις την ψυχοθεραπείαν και αγωγήν. Αθήναι, Μεταξουδάκης
166. Μωραΐτης, Δ. Γ. (1940), Η πρακτική της ατομικής ψυχολογίας. Αθήναι, Μεταξουδάκης
167. Ναυρίδης, Κ. (1994). Ανάλυση περιεχομένου, στο Κλινική Κοινωνική Ψυχολογία. Αθήνα: Παπαζήσης, σλ (94- 101)
168. ΝΕΑ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ (x.x.) ΕΚΔ. ΜΟΡΦΩΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ
169. ΝΕΩΤΕΡΟΝ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ ΗΛΙΟΥ (x.x.)

170. Νικολαΐδης, Α. (1989). Προς μια μεταμοντέρνα ψυχιατρική; Διαβάζω: Ψυχιατρική και Ψυχανάλυση, δεκαπενθήμερη επιθεώρηση του βιβλίου, τ. 210, σλ (12- 20)
171. Νικολαΐδης, Ν. (1986). Η αναπαράσταση, ψυχαναλυτικό δοκίμιο. Αθήνα, Ράππας.
172. Νικολαΐδης, Ν. (1992). Η συμβολική λειτουργία στις ψυχωτικές διεργασίες και στις ψυχοσωματικές αποδιοργανώσεις. Στο: Ίχνη. Αφιέρωμα: πενήντα χρόνια από τον θάνατο του Freud, Κείμενα Ελλήνων και Γάλλων ψυχαναλυτών, επιμ. Αλεξανδρίδης Αθ., Ζαχαρακοπούλου Εύη. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, σλ (161- 166)
173. Νικολαΐδης, Μ. (1986). Freud και σύγχρονη Ελλάδα. Διαβάζω: Freud, δεκαπενθήμερη επιθεώρηση του βιβλίου, τ. 150. Αθήνα, σλ (54- 55)
174. Ντολτό, Φ. (2008). Για τη μοναξιά. Αθήνα: Σμίλη.
175. ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΛΕΞΙΚΟ, 1989 ελληνικά γράμματα
176. Παναγιωτοπούλου, Ν. (2006). «η παρουσία της Ψυχανάλυσης στην Ελλάδα του '50: πρώιμες αναφορές στην ψυχανάλυση στο πλαίσιο της ασυλιακής ψυχιατρικής». Στο η συμβολή της ψυχανάλυσης στην ελληνική ψυχιατρική μεταρρύθμιση, Παπαζήσης, σλ (60- 70)
177. Παναγιώτου Π. (1934). *Η ψυχανάλυσις η ζωή και το έργο του S. Freud, Ελληνική Ιατρική*, τ.8, σλ. 849- 876
178. Παπαβασιλείου, Ι. (2003). Πρόγραμμα κοινωνικής επανένταξης και επαγγελματικής αποκατάστασης ψυχικά πασχόντων. Στο: Αποασυλοποίηση και η σχέση της με την Πρωτοβάθμια Περίθαλψη, συντονιστής έκδοσης Δ. Δαμίγος. Αθήνα: Παπαζήσης, σλ (71- 80)
179. Παπαδόπουλου Ν. «Λεξικό της Ψυχολογίας», 1994 Αθήνα
180. Παπαδάτος, Γ. (εισαγωγή-επιμέλεια). (χ.χ.) Ψυχική Υγεία και Τοπική Αυτοδιοίκηση. Ειρήνη,
181. Παπαλέξης, Η. Επιμ (1986). Αφιέρωμα Freud, Διαβάζω: δεκαπενθήμερη επιθεώρηση του βιβλίου, τ. 150. Αθήνα.
182. ΠΑΠΥΡΟΣ: ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟΝ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ. ΑΘΗΝΑΙ 1961
183. Παρουσίαση Κέντρου Ψυχικής Υγιεινής (συνέντευξη Α. Ποταμιάνου)
184. Πηνιάτογλου, Λ. (1943), Μελέτες ψυχαναλυτικές και άλλες γύρω από τον άνθρωπο, την κοινωνία και την τέχνη. Αθήνα, Αετός
185. Πιπινέλη-Ποταμιάνου, Α. (1958). Τα αίτια της αντικοινωνικής συμπεριφοράς. Διατριβή επί διδακτορία. Αθήναι
186. Πιπινέλη-Ποταμιάνου, Α. (1959). Το Έργο του Ψυχολόγου στην Ψυχιατρική Ομάδα, Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής και Ερευνών, Α΄ Ελληνικό Σεμινάριο Προσωπικού Ψυχιατρείων, 18-24/10/59. Αθήνα.
187. Πιπινέλη-Ποταμιάνου, Α. (1964). Μεθοδικαί αναπροσαρμογαί εις την εκπαιδευτικήν εμπειρίαν. Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής και Ερευνών, Αθήνα

188. Πιπινέλη-Ποταμιάνου, Α. (1967). Άρνησις σχολικής προσελεύσεως στην περίπτωση εφήβου με υστερικοφοβικές εκδηλώσεις. Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής και Ερευνών, Αθήνα
189. Πλουμπίδης, Δ. Ν. (1984). Τα πρώτα βήματα και η διάδοση της ψυχανάλυσης στην Ελλάδα, η ψυχαναλυτική πρακτική και η ανακοπή της γύρω στο 1950. Στο: Ψυχανάλυση και Ελλάδα, Στοιχεία, θέσεις, ερωτήματα, επιμ. Τζαβάρας Θανάσης. Αθήνα: Εταιρία Σπουδών (Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, ιδρυτής Σχολή Μωραΐτη), Βιβλιοθήκη Γενικής Παιδείας, σλ (53-86)
190. Πλουμπίδης, Δ. Ν. (1989). Ιστορία της ψυχιατρικής στην Ελλάδα, θεσμοί, ιδρύματα και πλαίσιο, Σύγχρονα Θέματα/ Τρίτη Λόγος.
191. Πλουμπίδης, Δ. (2001). Διαβάζοντας: Λ. Ατζινά, η μακρά εισαγωγή της ψυχανάλυσης στην Ελλάδα. *Εκ των υστέρων*, τ.6, σλ (173- 175)
192. Πλουμπίδης, Δ. Ν., (2006). Χρονολογικός πίνακας, στο Καραβάτος, Α., Πλουμπίδης, Δ.Ν. & Χριστοδούλου, Γ.Ν. επιμ. Ανθολόγιο ελληνικών ψυχιατρικών κειμένων. Αθήνα: βήτα medical arts. Σλ. (35- 42)
193. Πλουμπίδης, Δ. Ν. (2007). Ψυχανάλυση και αριστερά: συγκλίσεις και αποκλίσεις. Στο: Ψυχανάλυση και Αριστερά: σειρά σεμιναρίων στα γραφεία του Ινστιτούτου Νίκος Πουλαντζάς. Πλουμπίδης Δ., Σταυρακάκης Γ., Τζαβάρας Θ. Αθήνα, σλ (19- 42)
194. Ποταμιάνου, Α. (1990). Δίνες και ηφαίστεια και πάλι στην τροχιά των ταυτίσεων. Στο: Ψυχαναλυτικά κείμενα, Ελληνική Ψυχαναλυτική Εταιρία. Αθήνα: Νεφέλη, σλ (305- 324)
195. Ποταμιάνου, Α. (1992). Το σήμερα και το αύριο της ψυχανάλυσεως (γύρω από τη θεματική των οριακών οργανώσεων). Στο: Τχνη. Αφιέρωμα: πενήντα χρόνια από τον θάνατο του Freud, Κείμενα Ελλήνων και Γάλλων ψυχαναλυτών, επιμ. Αλεξανδρίδης Αθ., Ζαχαρακοπούλου Εύη. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, σλ (149- 160)
196. Ποταμιάνου, Α. (2002). Ψυχαναλυτικοί σχηματισμοί. *Εκ των υστέρων*, τ. 8, σλ (93- 103)
197. Ποταμιάνου-Πιπινέλη Α (1964). Μεθοδικαί προσαρμογαί εις την εκπαιδευτική εμπειρία. Αθήνα: Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής και Ερευνών.
198. Ποταμιάνου-Πιπινέλη Α. (1958). Τα αίτια της αντικοινωνικής συμπεριφοράς. Διατριβή επί διδακτορία. Αθήνα: Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής.
199. Ρήγας, Δ. (2006). Ψυχανάλυση και Ιστορία. Μαρία Βοναπάρτη: ψυχαναλύτρια και ιστορικό πρόσωπο. Στο: Μαρία Βοναπάρτη: πρόσωπο της Ιστορίας και της Ψυχανάλυσης, επιμ. Γ. Βασιλαματζής, Γ. Μανιαδάκης, Δ. Ρήγας. Αθήνα: Κέδρος, σλ (11- 16)
200. ΡΟΖΕΝΤΑΛ, Μ. ΓΙΟΥΝΤΙΝ Π. «ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ», (χ.χ.) ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΔΗΣ
201. Σακαλάκη Μ. (2001). Η ανάλυση περιεχομένου, στο εισαγωγή στην κοινωνική ψυχολογία, Ελληνικά γράμματα, σλ (477- 494)
202. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ Α. 1898 «ΛΕΞΙΚΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ», ΑΘΗΝΑΙ

203. Σακελλαρόπουλος, Π. (1965). Επί των απόψεων της Melanie Klein των σχετιζόμενων με τα πρώτα στάδια της ψυχικής εξελίξεως, εκ της Ψυχιατρικής κλινικής του Πανεπιστημίου Αθηνών. *Περιοδικό Ιατρικά Χρονικά* τόμος 5, τεύχος 7, Ιούλιος 1965, σελ. (461-468). Αθήνα.
204. Σακελλαρόπουλος, Π. (1975). Ο ρόλος της ψυχανάλυσεως στη θεραπεία των νοσηλευομένων για συναισθηματικές ψυχώσεις. *Περιοδικό Εγκέφαλος*, τ. 1, σλ (160- 163)
205. Σακελλαρόπουλος, Π. (1976). Θεραπεία περιβάλλοντος και νοσοκομείο ημέρας. *Περιοδικό MATERIA MEDICA GRECA*, Τόμος 4, Τεύχος 3, Αθήνα.
206. Σακελλαρόπουλος, Π. (1995). Ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία και δημόσια περίθαλψη. Στο: Εγχειρίδιο Ψυχιατρικής Ενηλίκων: Στοιχεία Κοινωνικής Ψυχιατρικής και Εφαρμογές της στην Ελλάδα, Lemperiere T., Feline A. και συνεργάτες, τόμος Β', υπεύθυνος έκδοσης Παναγιώτης Σακελλαρόπουλος, επιμελητής έκδοσης Λειβαδίτης Μιλ. Αθήνα: Παπαζήση, σλ (696- 708)
207. Σακελλαρόπουλος, Π. (1998). Σχέσεις μητέρας –παιδιού τον πρώτο χρόνο της ζωής, Νέα δεδομένα: Λαζαράτου Ελένη. Αθήνα: Παπαζήσης.
208. Σακελλαρόπουλος, Π. (2003). Εισαγωγή στις εφαρμογές μιας σύγχρονης ψυχιατρικής, αποσπάσματα από τον Α' Τόμο του Εγχειρίδιο Ψυχιατρικής Ενηλίκων: Στοιχεία Κοινωνικής Ψυχιατρικής και Εφαρμογές της στην Ελλάδα, Lemperiere T., Feline A., Gutmann A., Ades J., Pilate C., υπεύθυνος έκδοσης Παναγιώτης Σακελλαρόπουλος, επιμελητής έκδοσης Λειβαδίτης Μιλ., Ιατρικές εκδόσεις Λίτσας, Αθήνα, 1994. Στο: Αποασυλοποίηση και η σχέση της με την Πρωτοβάθμια Περίθαλψη, συντονιστής έκδοσης Δ. Δαμίγος. Αθήνα: Παπαζήση, (43- 54)
209. Σίγκμουντ Φρόυντ, Ο πατέρας της ψυχανάλυσης. Πρόσωπα που άλλαξαν την πορεία του κόσμου. Το ΒΗΜΑ της Κυριακής, 13/01/2002
210. Σκούρας, Φ., Χατζηδήμος, Α., Καλούτσης, Α., & Παπαδημητρίου, Γ. (1991). Η ψυχοπαθολογία της πείνας, του φόβου και του άγχους: νευρώσεις και ψυχονευρώσεις («Συμβολή στη μελέτη της ψυχοπαθολογίας της πείνας, του φόβου και του άγχους: από το ιατρικό χρονικό της Κατοχής»). Αθήνα: Οδυσσέας/ Τρίαψις Λόγος 3 ανατύπωση (πρώτη δημοσίευση Αθήνα, 1947).
211. Σταλίκας Α. (2005), Μέθοδοι έρευνας στην ψυχολογία, Ελληνικά γράμματα.
212. ΣΤΑΜΑΤΑΚΟΥ Ι. (1952) «ΛΕΞΙΚΟΝ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ» ΕΚΔ. ΟΙΚΟΣ ΑΘΗΝΩΝ
213. Στεφανάτος, Γ. (1984). Ψυχανάλυση, Ελλάδα: Σκέψεις, ερωτήσεις, «απορίες». Στο: Ψυχανάλυση και Ελλάδα, Στοιχεία, θέσεις, ερωτήματα, επιμ. Τζαβάρας Θανάσης. Αθήνα: Εταιρία Σπουδών (Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, ιδρυτής Σχολή Μωραΐτη), Βιβλιοθήκη Γενικής Παιδείας, σλ (179- 194)
214. Στεφανάτος, Γ. (1998). Αναφορά στον Κορνήλιο Καστοριάδη: ψυχή, κοινωνία, αυτονομία. Εκ των Υστέρων, τόμος 2: Πρακτική του ψυχαναλυτή, Ηθική της ψυχανάλυσης. Αθήνα: Εξάντας, σλ (296- 321)
215. Συφάντος, (1931). *Η διδασκαλία του Freud και η επίδραση αυτής εις την παιδαγωγικήν. Ιατρική Πρόοδος*, 1^η Απριλίου, σλ. 150-160

216. Τζαβάρας, Ε. (1984). Η ψυχανάλυση στην Ελλάδα ή «Μια δυσκολία της ελληνικής ψυχανάλυσης». Στο: Ψυχανάλυση και Ελλάδα, Στοιχεία, θέσεις, ερωτήματα, επιμ. Τζαβάρας Θανάσης. Αθήνα: Εταιρία Σπουδών (Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, ιδρυτής Σχολή Μωραΐτη), Βιβλιοθήκη Γενικής Παιδείας, σλ (195- 212)
217. Τζαβάρας, Ε. (2003). Ψυχαναλυτικές ομάδες και οιδιπόδεια πάθη. *Εκ των υστερών*, τ. 9, σλ (65- 78)
218. Τζαβάρας, Θ., Κυρτάτας Δ. (1983). Ψυχαναλυτική Βιβλιογραφία στην Ελλάδα, Περιοδικό Σύγχρονα Θέματα, .τ. ;;;;;;;, σλ. (39- 43)
219. Τζαβάρας, Θ. (1984). Στοιχεία και σημεία από δύο αρχεία. Στο: Ψυχανάλυση και Ελλάδα, Στοιχεία, θέσεις, ερωτήματα, επιμ. Τζαβάρας Θανάσης. Αθήνα: Εταιρία Σπουδών (Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, ιδρυτής Σχολή Μωραΐτη), Βιβλιοθήκη Γενικής Παιδείας, σλ (87- 106)
220. Τζαβάρας, Θ. (2002). Η καλύτερη ψυχιατρική είναι η αμερικανική, ή the prosaic story of Prozac. Στο Εντός εκτός και επί της ψυχιατρικής, Θεσσαλονίκη, University Studio Press. Σλ. (139- 153)
221. Τζαβάρας, Θ. (2002). Ψυχική υγεία στην Ελλάδα
222. Τζαβάρας, Θ. (2003). Ψυχαναλυτές σε θεσμό. *Εκ των υστερών*, τ. 9, σλ (100- 110)
223. Τζαβάρας, Θ. (2005). Ο Freud και οι Έλληνες. Ιστορικά. Ελευθεροτυπία τ. 271, 3/2/2005
224. Τζαβάρας, Θ. (2005). Ψυχανάλεκτα. Αθήνα: Νήσος.
225. Τζαβάρας, Θ. (2006). Η νεαρή ελληνική ψυχανάλυση συναντά τη Μαρία Βοναπάρτη. Στο: Μαρία Βοναπάρτη: πρόσωπο της Ιστορίας και της Ψυχανάλυσης, επιμ. Γ. Βασιλαματζής, Γ. Μανιαδάκης, Δ. Ρήγας. Αθήνα: Κέδρος, σλ (81- 88)
226. Τζαβάρας, Θ. (2006). Μια ευχάριστη έκπληξη: το τεύχος 694 της Νέας Εστίας (Ιούνιος 1956), Αφιέρωμα στον Σίγκμουντ Freud. Στο: Νέα Εστία, Οι ψυχαναλυτικές ιδέες και η επιρροή τους σήμερα: Εκατόν πενήντα χρόνια από τη γέννηση του Freud, τόμος 160, τεύχος 1795. Αθήνα: ανατύπωση Βιβλιοπωλείον της Εστίας, σλ (948-952)
227. Τζαβάρας Θ. (2006). Γιατί εξακολουθούμε να γράφουμε για το Φρόυντ, το 2006, εφημερίδα ΑΥΓΗ 02.11.2006
228. Τζαβάρας, Θ., Αναγνωστοπούλου Δ. (2006). Ψυχαναλυτικές αναψηλαφήσεις στο έργο του Α. Εμπειρίκου, /συνάνψεις -1
229. Τζαβάρας, Θ. (2007). Ψυχανάλυση και αριστερά: ένας μοργανατικός γάμος. Στο: Ψυχανάλυση και Αριστερά: σειρά σεμιναρίων στα γραφεία του Ινστιτούτου Νίκος Πουλαντζάς. Πλουμπίδης Δ., Σταυρακάκης Γ., Τζαβάρας Θ. Αθήνα, σλ (7- 18)
230. Τζαβάρας Θ. (2007), Αρχαιογνωσία, αρχαιολατρεία και αντιστάσεις στην ψυχανάλυση. Στο: Ψυχαναλυτική σκέψη, συναντήσεις με το μύθο, Στο: Ψυχαναλυτική σκέψη, συναντήσεις με το μύθο, την τραγωδία και την ποίηση, ΚΕΔΡΟΣ, σλ (13- 26)

231. Τηλεφωνική Γραμμή και Συμβουλευτικός Σταθμός για το AIDS, ετήσια έκθεση 1999, Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας Κέντρο Ελέγχου Ειδικών Λοιμώξεων (Κ.Ε.Ε.Λ.), επιστημονική ευθύνη: Ψυχολογικό Τμήμα της Ψυχιατρικής Κλινικής του Πανεπιστημίου Αθηνών.
232. Τσιάντης, Ι. & Ασημόπουλος, Χ. Το έργο ενός μη κυβερνητικού οργανισμού για την ψυχική υγεία του παιδιού και του εφήβου. Εταιρία Ψυχοκοινωνικής Υγείας του Παιδιού και του Εφήβου (.Ε.Ψ.Υ.Π.Ε.), 1991-2002.
233. Τριανταφυλλίδης Μ. (1915), Η αρχή της γλώσσας και η φροϋδιανή ψυχολογία στο Καραβάτος, Α., Πλουμπίδης, Δ.Ν. & Χριστοδούλου, Γ.Ν. επιμ. (2006). Ανθολόγιο ελληνικών ψυχιατρικών κειμένων. Αθήνα: βήτα medical arts
234. Υφαντής Θ., Παναγιώττος Π., Σακελλαρόπουλος Π. (1994). Ψυχιατρική περίθαλψη στο σπίτι του αρρώστου. Στο: Εγχειρίδιο Ψυχιατρικής Ενηλίκων: Στοιχεία Κοινωνικής Ψυχιατρικής και Εφαρμογές της στην Ελλάδα, Lemperiere T., Feline A., Gutmann A., Ades J., Pilate C. τόμος Α΄, υπεύθυνος έκδοσης Παναγιώτης Σ., επιμελητής έκδοσης Λειβαδίτης Μιλ. Αθήνα: Ιατρικές εκδόσεις Λίτσας, σλ (337- 384)
235. Υφαντής, Θ. (2003), Η κοινή λειτουργία μιας κινητής μονάδας με ένα οικοτροφείο-ξενώνα σε αγροτική περιοχή: παρελθόν και παρόν συνομιλούν Στο: Αποασυλοποίηση και η σχέση της με την Πρωτοβάθμια Περίθαλψη, συντονιστής έκδοσης Δ. Δαμίγος. Αθήνα: Παπαζήσης, σλ (176- 189)
236. Φαφαλιού, Μ. Σ. (1995). Ιερά Οδός 343: Μαρτυρίες από το Δρομοκαΐτειο. Αθήνα: Κέδρος.
237. ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ» ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ Ε.Σ.Σ.Δ. 1986, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΠΟΠΟΥΛΟΣ
238. Φραγκούλη, Α. (2003). Αποασυλοποίηση και Αγωγή Κοινότητας. Στο: Αποασυλοποίηση και η σχέση της με την Πρωτοβάθμια Περίθαλψη, συντονιστής έκδοσης Δ. Δαμίγος. Αθήνα: Παπαζήση, σλ (333- 337)
239. Φραγκούλη, Α. (2003). Ο ρόλος της αγωγής κοινότητας στις αλληλεπιδράσεις υπηρεσιών ψυχικής υγείας και πληθυσμού, Φωκίδα και κινητή μονάδα ψυχιατρικής περίθαλψης υπαίθρου. Στο: Αποασυλοποίηση και η σχέση της με την Πρωτοβάθμια Περίθαλψη, συντονιστής έκδοσης Δ. Δαμίγος. Αθήνα: Παπαζήση, σλ (338- 347)
240. Freud S. (χ.χ.), Ιστορία της ψυχαναλύσεως, μτφ. Α. Κοέν, Αθήνα Γκοβόστης
241. Freud S. (χ.χ.), Πέραν της ηδονής, μτφ. Κ. Κυπριανού, Αθήνα, Γκοβόστης
242. Freud S. (χ.χ.), Ο πολιτισμός πηγή δυστυχίας, μτφ. Α. Κοέν, Αθήνα, Γκοβόστης
243. Freud S. (χ.χ.), Εισαγωγή εις την ψυχανάλυσιν, μτφ. Χ. Βασιλειάδου, Αθήνα, Γκοβόστης
244. Freud S. (χ.χ.), Σεξουαλική αγωγή, μτφ. Μ. Λίλλη, Αθήνα, Μαρή
245. Freud S. (χ.χ.), το μέλλον μιας αυταπάτης, μτφ. Θ. Παπακωνσταντίνου, Αθήνα, Γκοβόστης
246. Freud S. (χ.χ.), τοτέμ και Ταμπού, μτφ. Σ. Φερεντίνος, Αθήνα, Γκοβόστης

247. Freud S. (χ.χ.), Περί πολέμου και θανάτου, μτφ. Σ. Φερεντινος, Αθήνα, Γκοβόστης
248. Freud S. (χ.χ.), Ομαδική και ατομική ψυχολογία, μτφ. Σ. Φερεντινος, Αθήνα, Γκοβόστης
249. Freud S. (1936), Ψυχαναλυτική ερμηνεία του ονείρου μτφ. Σ. Φερεντινος, Αθήνα, Γκοβόστης
250. Freud S. (1940), Εισαγωγή στην ψυχανάλυση, μτφ. Σ. Φερεντινος, Αθήνα, Γκοβόστης
251. Freud S. (χ.χ.), όνειρο και αποκρυφισμός, μτφ. Κ. Λ. Μεραναιος, Αθήνα, Δ. Κοροντζής
252. Freud S. (1925), Ψυχολογία Ομαδική και ατομική, μτφ. Γ. Αθανασόπουλος, Αθήνα, Ελευθερουδάκης
253. Freud S. (1929), Ο Λεονάρντο Ντα Βίντσι, μτφ. Χ. Βασιλειάδης, Αθήνα, Γκοβόστης
254. Freud S. (1938), Το εγώ και το εκείνο, μτφ. Κ. Λ. Μεραναιος, Αθήνα, Γκοβόστης
255. Freud S. (1940), Σκέψεις για τον πόλεμο και το θάνατο, μτφ. Λ. Ακύλα, Αθήνα, Καραβίας
256. Freud S. (1940.), Εισαγωγή στην ψυχαναλυτική θεραπευτική, μτφ. Χ. Δάρδανου, Αθήνα, Αντωνοπούλου
257. Freud S. (1940), Άγχος και ένστικτα, μτφ. Κ. Λ. Μεραναιος, Αθήνα, Καραβίας
258. Freud S. (1940), Τέχνη και ψυχανάλυση, μτφ. Κ. Λ. Μεραναιος, Αθήνα, Καραβίας
259. Freud S. (1949), ο Μωϊσής και ο Μονοθεϊσμός, μτφ. Κ. Λ. Μεραναιος, Αθήνα, Μαρή
260. Freud S. (1950), Η ζωή μου και η ψυχανάλυση, μτφ. Μ. Ζωγράφου, Αθήνα, Τσόγκα
261. Freud S. (1951), Η ψυχοπαθολογία της καθημερινής ζωής, μτφ. Κ. Λ. Μεραναιος, Μ. Ζωγράφου Αθήνα, Γκοβόστης
262. Freud S.(1956). Περιοδικό Νέα Εστία, Έτος Α΄, Τόμος 59, Τεύχος 694. Αθήνα.
263. Freud S. Το ασυνείδητο, μετάφρ. Παραδέλλης, Θ. (2000), Στο: Δοκίμια μεταψυχολογίας (1915). Αθήνα: Καστανιώτης, σλ (51- 92)
264. Freud S. (2008), Το ζήτημα της ανάλυσης από μη γιατρούς, Αθήνα, Πλέθρον
265. Freud S. Το εγώ και το αυτό (1923). Στο: Δοκίμια ψυχανάλυσης. Μτφ. Λο Σκόκκο Ιάνης, Αναγνωστίδη
266. Freud, E., Freud, Λ., & Γκρούμπριχ-Σημίτη, Ί. (2006). Σίγκμουντ Freud: η ζωή του σε εικόνες και κείμενα, επιμ. Κουγιουμτζάκης Γ., μετάφρ. Ανδρουλιδάκης Κ., Μαρκοδημητράκη Μ., Κουγιουμτζάκης Γ. Ηράκλειο: πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης.

267. Χάλαρης, Α. (2006). Η ψυχανάλυση και η αμερικανική ψυχιατρική. Στο: Νέα Εστία, Οι ψυχαναλυτικές ιδέες και η επιρροή τους σήμερα: Εκατόν πενήντα χρόνια από τη γέννηση του Freud, τόμος 160, τεύχος 1795. Αθήνα: ανατύπωση Βιβλιοπωλείον της Εστίας, σλ (1122- 1131)
268. Χαλκούση, Γ., Τριανταφύλλου, Α. (1994). Εμπειρίες από τα δύο πρώτα χρόνια λειτουργίας ενός Νοσοκομείου Ημέρας του Κέντρου Ψυχικής υγιεινής στο Αιγάλεω: μια ψυχοδυναμική προσέγγιση: Συμβουλευτικό Ψυχιατρικό Τμήμα Ενηλίκων και Ιατροπαιδαγωγική Υπηρεσία Αθηνών, Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής. Θέματα Προληπτικής Ψυχιατρικής, (επιμ. Χριστοδούλου, Γ.Ν. και Κονταξάκης, Β.Π.). Αθήνα: Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής.
269. Χαρτοκόλλης, Π. (1984). Η ψυχανάλυση και το πρόβλημα του εγκλιματισμού της στην Ελλάδα. Στο: Ψυχανάλυση και Ελλάδα, Στοιχεία, θέσεις, ερωτήματα, επιμ. Τζαβάρας Θανάσης. Αθήνα: Εταιρία Σπουδών (Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, ιδρυτής Σχολή Μωραΐτη), Βιβλιοθήκη Γενικής Παιδείας, σλ (41- 52)
270. Χαρτοκόλλης, Π. (1996). Η ψυχανάλυση στην Ελλάδα. Στο: Η ψυχολογία στην Ελλάδα σήμερα (Από ένα συνέδριο στο Πάντειο Πανεπιστήμιο 19-20 Μαΐου 1994), επιμ. Τσαλίκου Φωτεινή. Αθήνα: ΠΛΕΘΡΟΝ, σλ. (99- 103)
271. Χασιώτη, Ν. (2006). Ψυχανάλυση. Ταχυδρόμος, Ιούλιος.
272. Χουντουμάδη, Α., Πατεράκη Α. 1989 «Σύντομο ερμηνευτικό λεξικό ψυχολογικών όρων» ΔΩΔΩΝΗ 1989
273. Χριστοδούλου, Γ. Ν., Κονταξάκης, Β. Π., Μαρκουλάκη, Ε., Ζαφειρίου, Γ. (1994). Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής: Ιστορική αναδρομή, δομή, λειτουργίες και προοπτικές: Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής, Αθήνα. Θέματα Προληπτικής Ψυχιατρικής. Αθήνα: Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής.
274. Χρυσανθόπουλος, Μ. (2006). Η Προσωπική Μυθολογία του Ανδρέα Εμπειρικού και η ψυχαναλυτική θεωρία για τη λογοτεχνία. Ομιλία στο Διεθνές Συμπόσιο για την Ιστορία της Ψυχανάλυσης «Ιστορία και Λειτουργία των Μύθων στην Ψυχανάλυση». Αθήνα.
275. Ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία της σχιζοφρένειας, (2008), επιστ. Εποπτεία Ν. Τζαβάρας, επιμ. Ι. Βαρτζόπουλος, Στ. Στυλιανίδης, Καστανιώτης.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ

1. www.annafreudcentre.org/ (26/11/04)
2. www.columbiapsychoanalytic.org/about.html (18/12/04)
3. www.menningerclinic.com/about/Menninger-history.htm και
4. www.menningerclinic.com/resources/treatment_brochure.htm (18/12/04)
5. Αϊζενστάϊν- Αβέρωφ, Μ., από www.psychanalysis.gr [άρθρο σε ηλεκτρονική ιστοσελίδα]
6. [www. Erapsy.gr](http://www.Erapsy.gr). Σ. Στυλιανίδης, Ν. Θεοχαράκης, Π. Χ. Χονδρός, Το μετέωρο βήμα της ψυχιατρικής μεταρρύθμισης στην Ελλάδα.

7. Ιεροδιακόνου, Χαράλαμπος Σ. www.about Books.gr – Η On-Line Πύλη για το Βιβλίο.
8. Ιωαννίδης, Χ. Ψυχανάλυση Και Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεία, από www.psychanalysis.gr [άρθρο σε ηλεκτρονική ιστοσελίδα]
9. Μανωλόπουλος, Σ. Ψυχανάλυση Και Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεία, από www.psychanalysis.gr [άρθρο σε ηλεκτρονική ιστοσελίδα]
10. Σκούλικα, Α. Σχόλιο Στο Κείμενο του Χρήστου Ιωαννίδη Ψυχανάλυση Και Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεία, από www.psychanalysis.gr [άρθρο σε ηλεκτρονική ιστοσελίδα]
11. Wallerstein, R. (2002), Psychoanalytic Therapy Research: An Overview, in www.psychomedia.it
12. Psychoanalysis, [www. Wikipedia](http://www.Wikipedia), the free encyclopedia
13. Σακελλαρόπουλος, Π. (2002). Ο ρόλος και τα αποτελέσματα των προσπαθειών συνένωσης και τωνσχάσεων στην ιστορία του Ελληνικού Ψυχαναλυτικού Κινήματος. www.inpsy.gr
14. www.lincoln-psychotherapy.org
15. www.ch-sainte-anne.fr
16. www.spartakos.gr, Σηφογιωργάκης, Π. Η άγνωστη ιστορία της ρωσικής ψυχανάλυσης. Ηλεκτρονική αναζήτηση, 5 Νοεμβρίου 2007, στο Spartakos 71, Σεπτέμβριος 2003.
17. www.wikipedia.org